

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

**TEHÂNEVÎ'NİN *İ'LÂÜ'S SÜNEN* ADLI ESERİNİN NİKÂH
BÖLÜMÜNÜN FIKHÎ AÇIDAN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ayşe COŞAR

Sivas

Nisan 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

**TEHÂNEVÎ'NİN *İ'LÂÛ'S SÛNEN* ADLI ESERİNİN NİKÂH
BÖLÜMÜNÜN FIKHÎ AÇIDAN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ayşe COŞAR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Sabri ERTURHAN

Sivas
Nisan 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı : İslam Hukuku
Tezin Başlığı : Tehânevî'nin *İ'lâü's Sünen* Adlı Eserinin Nikâh Bölümünün Fıkhî Açıdan İncelenmesi
Savunma Tarihi : 22/ 03/ 2019
Danışmanı : Prof. Dr. Sabri ERTURHAN

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Sabri ERTURHAN

Üye : Prof. Dr. Sami ŞAHİN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Hilal ÖZAY

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Ayşe COŞAR tarafından hazırlanan Tehânevî'nin *İ'lâü's Sünen* Adlı Eserinin Nikâh Bölümünün Fıkhî Açıdan İncelenmesi başlıklı tez, kabul edilmiştir.

../.../2019

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orjinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dâhil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

.11./04/2019

İmza

Ayşe COŞAR

ÖNSÖZ

Hindistan'ın en büyük ilim merkezlerinden biri olan Diyobend'de hicri on dördüncü yüzyılda dünyaya gelen Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî beş yaşından itibaren ilim tahsil etmeye başlamış ve Matematik, Geometri, Mantık, Farsça, Urduca, Fıkıh, Hadis, Tefsir, Tasavvuf, Kıraat gibi çeşitli ilimleri tahsil etmiştir.

Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî son derece titiz ve hassas hareket ederek sabırla ve ender rastlanan bir maharetle eserlerini kaleme almıştır. Hadis ilmi ve diğer akli ilimlerden icazet alan Tehânevî on sekiz yaşında müderris olmuş ve yıllarca hadis alanında devam etmiş bu alandaki derin bilgisi ile eserler kaleme almıştır. Dayısı Hakimü'l Ümmet Eşref Ali et-Tehânevî'nin te'lif etmeye başladığı tezimize konu olan *İ'lâü's Sünen* isimli eseri tamamlamış bu sayede hadis ve fıkıh literatürüne kaynaklık teşkil edecek bir eser meydana getirmiştir.

Müellifin en önemli çalışması olan bu eserin literatürdeki konumuna ve ehemmiyetine binâen daha fazla çalışmada ele alınması gerektiği düşüncesindeyiz. Bu amaçla yola çıkarak hazırlamış olduğumuz çalışmanın, bu kıymetli eserden istifade edilmesi konusunda cüz'i de olsa bir katkı sağlamasını temenni ediyoruz.

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde *İ'lâü's Sünen* adlı eseri te'lif etmeye başlayan Eşref Ali et-Tehânevî ve te'lifi tamamlayan Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî'nin hayatı, eserleri ve ilmi kişiliklerinden bahsedilmiştir. Eserin te'lif sebebi ve amacına değinilmiş, te'lif sürecinden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde ise *İ'lâü's Sünen*'in nikâh bölümü metod olarak incelenmiştir. Öncelikle hadis fıkıh ilişkisi ele alınmış, eserin konu fihristi verilmiş ve birçok İslami eserden istifade edilerek kaleme alınan eserin nikâh bölümünde yararlanılan eserlere geniş yer verilmiştir.

“*İ'lâü's Sünen*'in Nikâh Bölümünün Fikhî Olarak İncelenmesi” başlığını taşıyan çalışmamızın son bölümünde, eser hadisleri senet ve metin açısından incelemeye tabi tutan bir eser olduğu için daha çok fikhî konular üzerinde durulmuştur. Esasında bir hadis kaynağı olan eserde Tehânevî'nin fikhîliği ve fıkıhtaki derinliği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde *İ'lâü's Sünen*'de atıfta bulunulan Cessâs'ın *Ahkâmu'l Kur'an*,

İbn Âbidin'in *Reddül-muhtâr*, İbnü'l Hümam'ın *Fethu'l Kadir*, İbn Kudâme'nin *el-Muğnî*, Merğînâni'nin *el-Hidâye* isimli eserlerinden istifade edilmiştir.

Bu çalışmanın hiçbir safhasında maddî-manevî desteklerini eksik etmeyen aileme göstermiş oldukları anlayış ve hoşgörüden ötürü en derin şükranlarımı sunarım. Çalışmayı hazırlarken isteklerimi göz önünde bulundurup bana her konuda yardımcı olan danışman hocam Prof. Dr. Sabri ERTURHAN'a ve kıymetli zamanını ve birikimlerini esirgemeyip yardımcı olan Prof. Dr. Sami ŞAHİN'e teşekkür ederim.

Ayşe COŞAR

Sivas

2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
EŞREF ALİ et-TEHÂNEVÎ VE ZAFER AHMET el-OSMAN et- TEHÂNEVÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE İLMÎ KİŞİLİĞİ.....	5
1.1. Eşref Ali et-Tehânevî'nin Hayatı	5
1.1.1. Ailesi ve Yaşadığı Dönem	6
1.1.2. İlmî Hayatı	7
1.1.2.1. Tahsili ve Hocaları	7
1.1.2.2. Eserleri	8
1.1.2.3. İlmî Etkisi.....	11
1.1.3. Vefatı	12
1.2. Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî'nin Hayatı.....	13
1.2.1. Doğumu ve Ailesi	13
1.2.2. İlmî Hayatı	13
1.2.2.1. Tahsili ve Hocaları	13
1.2.2.2. Eserleri	15
1.2.2.3. İlmî Etkisi.....	17
1.2.3. Vefatı	19
1.3. Eserin Te'lif Edilmesi ve Muhtevası.....	19
1.3.1. Eserin Te'lif Sebebi ve Amacı.....	19
1.3.2. Eserin Te'lif Süreci.....	20
1.3.3. Eserin Muhtevası ve Önemi	21
İKİNCİ BÖLÜM.....	23
İPLÂÛ'S SÜNEN'DE AİLE (NİKÂH) HUKUKU	23
2.1. Hadis Fıkıh İlişkisi (Fıkhu'l Hadis).....	23

2.2. Nikâh Konularının Sistematiği	25
2.3. Nikâh Bölümünde Yararlandığı Kaynaklar	28
2.4. Nikâh Bölümünün Metod Olarak İncelenmesi	37
2.4.1. Meseleyi Ele Alış Şekli.....	37
2.4.2. Şer’i Delilleri Kullanması	39
2.4.3. Farklı Görüşlere Yer Vermesi ve Tercihini Belirtmesi	46
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	47
<i>İ’LÂÛ’S SÛNEN’İN NİKÂH KONULARININ FIKHÎ TAHLİLİ</i>	47
3.1. Evlenmenin Hükümü ve Mahiyeti.....	47
3.1.1. Nikâhın Hükümü ve Nikâhlanmaya Teşvik Etme	48
3.1.2. Nikâhı İlan Etme	52
3.1.3. Düğün Yemeği Verme	54
3.1.3.1. Düğün Yemeği Çeşitleri.....	56
3.1.3.2. Düğün Yemeğinin Süresi	58
3.1.4. Evlenenlere Yapılacak Dua	60
3.1.5. Zifaf	61
3.2. Evlenmenin Şartları	62
3.2.1. Nikâh Akdinde Şahitler	62
3.2.2. Evlenilmesi Düşünülen Kadında Aranılan Özellikler.....	65
3.3. Evlenme Engelleri/ Evlenilmesi Yasak Olan Kadınlar	67
3.3.1. Daimi Evlenme Engelleri.....	67
3.3.1.1. Kan Hısımlığı	67
3.3.1.2. Süt Hısımlığı	68
3.3.1.3. Sıhrî Hısımlık.....	75
3.3.2. Geçici Evlenme Engelleri	79
3.3.2.1. İki Akraba İle Aynı Anda Nikâhlı Bulunma.....	79
3.3.2.2. Ehli Kitabın Dışında Bir Dine Mensup Kadın	81
3.3.2.3. Çok Evliliğe Bağlı Evlenme Engeli	84
3.3.2.4. İddete Bağlı Evlenme Engeli	86
3.4. Nikâhta Velâyet	87
3.4.1. Dul Kadınların Rızalarını Sözlü Olarak Belirtmeleri	92
3.4.2. Nikâhlama Yetkisinin Asabelerde Olması.....	93

3.4.3. Kadının Bazı Hallerde Nikâhlama Yetkisine Sahip Olması.....	93
3.4.4. Devlet Başkanının Velisi Olmayanların Velisi Olması	95
3.4.5. Bir Kimsenin Velisi Olduğu Kadınla Evlenebilmesi	95
3.4.6. Bir Kimsenin Nikâh Akdinde Evlenecek Olan İki Tarafı Aynı Anda Temsil Edebilmesi	97
3.4.7. Bir Kadının Velisi Tarafından Habersiz Nikâhlanması.....	98
3.5. Nikâhta Kefâet.....	98
3.6. Kölelerin Nikâhı	103
3.6.1. Kölenin Nikâh Akdinde Efendisinin İzni	103
3.6.2. Evli Bir Cârîyenin Azad Edildiği Zaman Muhayyerliği.....	104
3.6.3. Bir Kölenin İki Kadından Daha Fazlasını Nikâhlaması	105
3.6.4. Hür Bir Kadın Üzerine Cârîyenin Nikâhlanması.....	106
3.7. Gayr-i Müslimlerin Nikâhı	106
3.7.1. Gayr-i Müslimlerin Nikâhını Tanıma.....	107
3.7.2. Gayr-i Müslim Olan Eşlerden Birinin İslam’a Girmesinin Evliliğe Etkisi	108
3.7.3. Gayrimüslim Eşlerin Müslüman Oldukları Anda Yurt (Dâr) Farklılıklarının Nikâhlarına Etkisi	111
3.7.4. Anne veya Babadan Birinin Müslüman Olması Durumunda Çocuğun Hidâne Hakkı	114
3.8. Mut’a Nikâhı	118
3.8.2. Mut’a Nikâhının Meşruiyetini İleri Sürenlerin Delilleri ve Bunlara Verilen Cevaplar	119
3.8.3. Mut’a Nikâhının Neshedilmesi.....	120
3.9. Teaddüd-i Zevcat (Çok Evlilik)	121
3.10. Kasm.....	123
3.10.1. Eşler Arasında Sıra Uygulaması.....	123
3.10.2. Cârîye ile Hür Eş Arasında Sıra Uygulamasının Şekli.....	126
3.10.3. Kocanın Yolculuk Halinde Eşlerinden Birini Yanına Almak İçin Kur’aya Başvurması	127
3.10.4. Bir Eşin Kendi Nöbetini Kumasına Vermesi.....	128
3.11. Nikâh Akdinin Mali Sonuçları	129

3.11.1. Mehir.....	129
3.11.1.1. Mehir Çeşitleri	131
3.11.1.2. Mehirin Alt ve Üst Sınırı	132
3.11.1.3. Mehir Olarak Belirlenebilen Şeyler	135
3.11.1.4. Kadının Mehire Hak Kazandığı Durumlar.....	136
3.11.1.5. Mehir Verilmeden Zifafın Gerçekleşmesi	138
3.11.1.6. Kadının Mehir Üzerindeki Tasarrufu.....	139
3.11.1.7. Mehirin En Faziletlisi.....	139
3.11.1.8. Mut'a Miktarı	140
3.11.2. Nafaka	141
3.12. Nikâhla İlgili Diğer Meseleler	141
3.12.1. İhramlının Nikâh Akdi.....	141
3.12.2. Fasit Şartların Nikâha Etkisi	144
3.12.3. Zina İşleyen Şahısların Nikâhı.....	145
3.12.4. Hibe, Temlik Gibi İfadelerle Nikâh Akdi	148
3.12.5. Nikâh Akdi ile İlgili Şaka Yapmak.....	149
3.12.6. İddet Bekleyen Kadının Nikâhı	150
SONUÇ.....	151
KAYNAKLAR.....	155
ÖZ GEÇMİŞ.....	167

KISALTMALAR

AÜTAED	: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi
bk.	: Bakınız
bnt.	: Kızı
BOZİFDER	: Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâluhu
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
d.	: Dipnot
ed.	: Editör
Hz.	: Hazreti
İbn./b.	: Oğlu
nşr.	: Neşreden
r.a.	: Radıyallahu anh
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi vesellem
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
sy.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme
ts.	: Tarihsiz
yy.	: Yayıncı bilinmiyor

ÖZET

Fıkıh, hadis, tefsir ve tasavvuf gibi birçok alanda kendini yetiştirmiş Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî Hindistan'ın seçkin âlimlerinden biridir. Yaşadığı dönemde, XX. yüzyılın ortalarında, Ehli Hadis ismi verilen bir ekol ortaya çıkmış ve Hanefî mezhebinin hadislere dayanmadığını, kıyası hadislerin önüne geçirdiklerini iddia etmişlerdir. İmamı Azam Ebu Hanife'yi eleştirmişlerdir. Bunun üzerine Eşref Ali et- Tehânevî Ebu Hanife'nin delil olarak kullandığı hadisleri farklı kitap ve risalelerden bir araya getirmeye başlamış ve Zafer Ahmet et-Tehânevî de bu çalışmayı tamamlayarak tezimize konu olan nikâh bölümünü fikhî açıdan incelediğimiz *Îlâü's Sünen* adlı eserini te'lif etmiştir.

Müellif eserini hadisleri senet ve metin açısından inceleyen bir içerikle kaleme almış olsa da pek çok meselede konu ile ilgili, şahısların veya diğer mezheplerin görüşlerine de yer vermiştir. Bu görüşlerin delillerini ve bu delillerin değerlendirmelerini de eserine dâhil eden müellifin, eserinin bir hadis çalışmasının yanı sıra fikhî mülâhazaları göz önünde bulundurulduğunda bir fıkıh eseri mahiyetine de sahip olduğu söylenebilir.

Çalışmamız Eşref Ali et-Tehânevî ve Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî'nin hayatının ele alındığı birinci bölüm, *Îlâü's Sünen*'in metod olarak incelendiği ikinci bölüm ve nikâh bölümünün fikhî olarak incelendiği üçüncü bölüm olmak üzere toplam üç bölümden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tehânevî, Îlâü's Sünen, Hadis, Fıkıh, Nikâh, Hanefî Mezhebi.

ABSTRACT

Zafar Ahmad Uthmani al-Thanawi who improved himself in numerous fields like Islamic jurisprudence, hadith, Quranic exegesis and sufism was one of the distinguished scholars in India. A school called Ahl-i Hadith showed up in his time, in the mid-20th century, and they asserted that the Hanafi school is not based on hadiths and the priority in this school is not hadiths but qiyas (analogy). They criticised al-Imam al-A'zam Abu Hanifa. Then, Ashraf 'Ali al-Thanawi started collecting hadiths from several books and epistles which Abu Hanifa used as evidence and Zafar Ahmad al-Thanaawi completed this study and wrote I'la' al-Sunan which is subject to our thesis.

Although the aauthor wrote the book in the context of examining hadiths in terms of the chain of narrators (the isnad) and the text of the report (the matn), he mentioned views of people and the other sects on this subject in many issues. The writer mentioned evidences of these views and evaluations of these evidences. It can be said that the book has a feature of being a fiqh work besides being a hadith study.

Our study consists of three chapters. In the first chapter, It will be included the lives of Ashraf Ali al-Thanaawi and Zafar Ahmad Uthmani al-Thanaawi. In the second chapter, It will be focused on I'la' al-Sunan as a method. In the third chapter, It will be focused on nikâh (marriage contract) as a fiqh issue.

Key Words: Thanawi, I'la' al-Sunan, Hadith, Fiqh, Nikâh, The Hanafi Madhhab.

GİRİŞ

ÇALIŞMANIN ÖNEMİ, AMACI VE METODU

A. Çalışmanın Önemi

İslam dininin temel kaynaklarından olan sünnet, fihhi hükümlerin delillendirilmesinde Kur'an-ı Kerim'den sonra önemli bir yere sahiptir. Bireyin ve toplumun şekillenmesinde temel prensipler içeren hadislerin anlaşılması ve yorumlanması da son derece önemlidir. Hadis fıkıh ilişkisi her dönemde güncelliğini korumuş fikhul hadis alanında birçok eser kaleme alınmıştır. Nikâh bölümünü fikhî açıdan incelediğimiz *İ'lâu's Sünen* de bu eserlerden biridir.

Zafer Ahmet et-Tehânevî'nin *İ'lâu's Sünen*'i, Hanefî mezhebine yönelik eleştirilere cevap verme amacıyla ele alması ona mezheb lîretatüründe seçkin bir yer kazandırmıştır. Müellif ve eseri ile ilgili yapılan çalışmaları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- ✓ Mehmet Özşenel, Pakistan'da Hadis Çalışmaları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 1992.
- ✓ Şâh Muînuddîn el-Hâşimî - Cüneyd Ahmed el-Hâşimî, "Eşref Alî (Tehânevî) Tânevî'nin Reformist Düşüncesinde Tasavvuf", trc. Yakup Yüksel ve Muhammet Ali Tekin, *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 3, sy.2, 2017.
- ✓ Yusuf Akgül, "Zafer Ahmed et-Tehânevî'nin İ'lâu's Sünen Adlı Eserine Dair-1" *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5,5. (2014/5). ve "Zafer Ahmed et-Tehânevî'nin İ'lâu's-Sünen Adlı Eserine Dair - 2" *BOZİFDER*, 6,6 (2014/6).
- ✓ Halid Zaferullah Davûdî - Ahmet Yıldırım, *Eşref Ali Tânevi Hadislerle Tasavvuf*, İstanbul, 1995.
- ✓ Halid Zaferullah Davûdî, *Pakistan ve Hindistan'da Şah Velîyullah ed-Dehlevî'den Günümüze Kadar Hadis Çalışmaları*, İstanbul, 1995.

- ✓ A.S.Bazmee Ansarı, “Eşref Ali”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1995, XI; Ebubekir Sifil, “Zafer Ahmed Tehânevî”, *DİA*, İstanbul, 2013, XLIV; Ebubekir Sifil, “İ'lâû's Sünen”, *DİA*, İstanbul, 2000, XXII.

Görüldüğü gibi hem Eşref Ali et- Tehânevî hem de Zafer Ahmet el-Osman et- Tehânevî'nin müstakil bir çalışmada ele alınmadığı söylenebilir. Muhaddis, fakih ve mutasavvif olan Tehânevî'nin fikhî yönü ise herhangi bir çalışmaya konu edilmemiştir. Bu nedenle, ciddî bir eksiklik olarak değerlendirdiğimiz bu konu cüzî bir pencereden dâhi olsa ele alınmaya çalışılacaktır. Çalışmada *İ'lâû's Sünen*'in nikâh bölümü fıkıh penceresinden değerlendirilerek metod ve muhteva olarak incelenmeye çalışılacak ve eserin tanıtımına yer verilecektir. Nikâh konusu ile ilgili birçok muteber kaynaktan tarama yaparak hadisler aktaran Tehânevî'nin eserinin incelenmesi bu alanda çalışma yapacak kişilere kaynaklık teşkil etmesi açısından önemlidir.

B. Çalışmanın Amacı ve Takip Edilen Metot

İslamın ilk devirlerinden itibaren hadisler fıkıhın önemli delillerinden kabul edilmiştir. Buhâri, İbn Hibbân, İbn Hüzeyme gibi âlimler rivayet ettikleri hadislerle ilgili eserler yazdıklarında fikhî yönlerine de değinmişlerdir. Sünen türü eserler de hadislerin fikhî yönlerini ele alan eserlerdir. Hadislerin uygulamada kazandıkları anlamlar neticesinde ise fikhî mezhepler farklı tavır sergilemişler ve bu farklılığı yazılan eserlere de yansıtmışlardır. Netice olarak mezheplerin delil olarak aldıkları hadislerden oluşan kitaplar neşredilmiştir.

İ'lâû's Sünen isimli eser de Hanefi mezhebinin delil olarak aldığı hadisleri bir araya toplayan bir özelliğe sahip olduğu için bahsi geçen eserler arasında zikredilebilir. Önceliğimiz İslam hukuku kitapları arasında ayrı bir yere sahip olan eseri incelemek ve cüz'i de olsa mezhep literatüründeki konumunu belirlemektir.

Üç bölümden oluşan çalışmamızda müellifin hayatı, tahsili, ilmi şahsiyeti ve eserleri, *İ'lâû's Sünen*'in te'lif süreci, amacı ve önemi hakkında bilgi verilmektedir. Eser metod olarak incelenerek bu bölümde fıkıh hadis ilişkisi, konu fihristi, müellifin meseleleri ele alış şekli izah edilmektedir. Ayrıca eserde atıfta bulunulan eserler hakkında da bilgi verilmektedir. Çalışmamızın temel kaynağını eserin kendisi oluşturmaktadır. Eserin tamamının incelenmesi çalışmanın sınırlarını aşacağı için

metod ve fikhî açıdan incelemeye tabi olacak bir örnekleme seçilmiştir. Birkaç bölüm değerlendirilmiş ve sonuç olarak nikâh bölümü seçilmiştir. Nikâh bölümünün tercih edilmesinde hem dinî hem de dünyevî bir yönünün bulunması, konu ile ilgili gerek Hanefî mezhebi içerisinde gerekse diğer mezhepler arasında ihtilafı olan meselelerin yer alması etkili olmuştur.

Hadis ve ravi incelemeleri açısından zengin bir eser olduğu için senet ve metin incelemelerine değinilmemiş, meselelerin fikhî yönleri incelemeye tabi tutulmuştur. Müellifin delil olarak aldığı hadisler tek tek metin olarak verilmemiş hadislerden ulaşılan kaideler özet olarak ele alınmıştır.

Çalışmamızda müracaat edilen kaynakların büyük bir kısmını eserde atıfta bulunulan klasik eserler oluşturmaktadır. Tehânevi bablar halinde ele aldığı konuları modern ve klasik fıkıh kitaplarındaki sıralamadan farklı olarak düzenlemiştir. Yer yer dağınık olarak temas edilen konuları bir araya getirerek modern ve klasik fıkıh kitaplarındaki sıralamaya uygun şekilde aktarmaya gayret gösterilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

EŞREF ALİ et-TEHÂNEVÎ VE ZAFER AHMET el-OSMAN et-TEHÂNEVÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

Çalışmamızın bu bölümünde *İ'lâu's Sünen*'in müellifleri olan Eşref Ali et-Tehânevî (ö. 1362/1943) ve Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî'yi (ö. 1394/1974) daha iyi tanıyabilmek ve yaşadıkları dönemlerde yaşanan olayların eserlerine etkisini anlayabilmek adına hayatları, tahsilleri, ilmi şahsiyetleri ve eserleri üzerinde durulacaktır.

Ebû Hanîfe'nin delil olarak aldığı hadisleri farklı kitap ve risalelerden toplayarak bir araya getirilmesinden oluşan *İ'lâu's Sünen* isimli eser; Eşref Ali et-Tehânevî'nin görevlendirdiği Ahmed Hasan es-Senbehlî tarafından te'lif edilmeye başlanmıştır. Hac bölümüne kadar Eşref Ali et-Tehânevî onun yazdıklarını kelime kelime okumuş ve gerekli gördüğü yerlere müdahale etmiştir. Fakat Ahmed es-Senbehlî yazdıklarını değiştirmiş ve bu durumu haber vermemiştir. Eşref Ali et-Tehânevî eserde birçok değişikliğin olduğunu ve ayrı bir kitap halini aldığını fark edince, yeğeni Zafer Ahmet et-Tehânevî'den gerekli düzeltmeleri yapmasını istemiştir. Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî namaz konusundan başlayarak fıkıh konularını tamamlamıştır. Eser öncelikle *İhyâü's Sünen* adıyla, onun eksikliklerini tamamlayan kısmı *el-İstidrâku'l-hasen* adıyla geri kalanı ise *İ'lâu's Sünen* başlığıyla basılmıştır. Bu durum okurların kafasını karıştırdığı için Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî hepsini müstakil bir kitap olarak *İ'lâu's Sünen* adıyla neşretmiştir. Bu durum Eşref Ali et-Tehânevî'nin vefatından sonra gerçekleşmiştir. Müelliflerin hayatları eserin daha iyi anlaşılması ve daha iyi tahlil edilmesi açısından önemli olduğu için müelliflerin hayatları hakkında bilgi verilmesi uygun olacaktır.

1.1. Eşref Ali et-Tehânevî'nin Hayatı

Hindistanlı âlim ve mutasavvıf Eşref Ali et-Tehânevî'nin bu bölümde hayatı, eserleri, ilmi şahsiyeti ve yaşadığı dönemin genel özellikleri aktarılacaktır.

1.1.1. Ailesi ve Yaşadığı Dönem

Hindistan'ın Muzaffernagar bölgesindeki Tehane'de rebiu'l ahir ayında 1280/1863 yılında doğmuştur. Memleketinde Hakimu'l Ümme adıyla tanınan âlimin babasının ismi Abdulhak el-Umri'dir.¹

Eşref Ali et-Tehânevî'nin yaşadığı dönem incelendiğinde Hindistan'ın İngilizler tarafından sömürgesinin devam ettiği görülmektedir. Hint alt kıtasının İngiltere tarafından işgali sadece orada yaşayan Müslümanların bağımsızlıklarını etkilememiş aynı zamanda hem dini hem de kültürel kimliklerine de etki etmiştir.²

1857 yılında başlatılan bağımsızlık hareketinin olumsuzlukla neticelenmesi sonucunda 1858'de Kraliçe Viktorya'nın Hindistan imparatoriçesi ilan edilmesiyle birlikte Müslümanlar için yeni tehditler ortaya çıkmaya başlamıştır. Müslümanların dini yaşantılarını yok edecek politikalar izlenmeye başlamıştır.³

Hint altkıtasında etkili olmaya başlayan Hıristiyanlar, Müslümanlarla Hindular arasındaki düşmanlığı körüklemeye çalışmışlardır. Müslümanları kendi dinlerine çekmek için miras hukukunda çeşitli değişiklikler yapmışlardır. Herkesin kendi dinini seçmesinde özgür olduğunu söylemelerinin yanı sıra Müslüman olanların irtidat etmesi halinde miras haklarının devam edeceğini belirten kanun çıkarmışlardır. Özellikle Hindu örf ve adetlerinin yoğun olarak yaşandığı, dini eğitim faaliyetlerinin ihmal edildiği yerlerde irtidatlar görülmeye başlamıştır. Batılı hayat tarzının hızla benimsenmesi, eğitim-öğretim alanında yürütülen çalışmalarda İngiliz takipçiliğinin ve taklitçiliğinin halk arasında yaygınlaşması Müslümanların İslamî kimlikten uzaklaşmasına neden olmuştur. Müslümanlar birlik ve beraberliğin bozulmasıyla eski ve yeni çatışması arasında kalmış ve her türlü propogandaya açık hale gelmiştir.⁴

Hint Müslümanları, Osmanlı Devletinin birinci dünya savaşı ile birlikte yıkılma sürecine girmesi ve hilafetin kaldırılmasıyla birlikte aynı dönemde bir kez

¹ Halid Zaferullah Davûdî - Ahmet Yıldırım, *Eşref Ali Tânevi Hadislerle Tasavvuf*, İstanbul, 1995, s. 17.

² Azmi Özcan, *Pan-İslamizm Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)*, Ankara, 1997, s. 22.

³ Hakkı Dursun Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul, 1988, IX, 520.

⁴ M.Nur Pakdemirli, "Hint Altkıtasında Dini Ekoller ve Din Eğitimi", *Ekev Akademi Dergisi*, sy. 62, Yıl: 19, (Bahar 2015), s. 425-427; Fikret Efe, "Cemâat-i Tebliğ, Doğuşu ve Kendisine Yöneltilen Eleştiriler", *İslam Araştırmaları Dergisi*, sy. 8, 2002, s. 102-103.

daha sarsılmışlardır. Bu kargaşalar hızla artarken Müslüman âlimler dînî hayata yön verme ve İslâmî kimliği koruma konusunda harekete geçmişlerdir. Müslüman toplulukları eğitim yoluyla ıslah etme düşüncesiyle bazı görüşler ve bu görüşlere paralel ekoller oluşmuştur. Özellikle medreseler davet ve tebliğ çalışmalarını desteklemiştir.⁵

Eşref Ali et-Tehânevî de ümmetin ıslahı, dinin doğru anlaşılması, iyi bir davetçi neslin meydana getirilmesi için gayretler sarfetmiş, tasnif, te'lif, araştırma ve öğretim faaliyetlerine öncülük etmiştir. Yenilikçi gayretlerinden dolayı Hint coğrafyasında “sâniü't-tağyir” değişikliğin bânisi olarak kabul edilmiştir. Hakîmü'l Ümme ve müceddidü'l-milleti bi'd-diyari'l-Hindiyeye ünvanını kazanmıştır.⁶

Eşref Ali et-Tehânevî ve o dönemde yaşayan âlimlerin, İngiltere'nin İslamiyete karşı sergilediği olumsuz tavır karşısında mücadele ettikleri görülmektedir.

1.1.2. İlmî Hayatı

1.1.2.1. Tahsili ve Hocaları

İlköğrenimini memleketi Tehâne'de tamamlamıştır. Kur'an-ı Kerim'i Sebah şehrinde ezberleyen Tehânevî daha sonra Diyobend'teki el Medresetü'l-Aliye'ye devam etmiştir. Birçok âlimden ders alan Eşref Ali et-Tehânevî'nin hocalarını şöyle sıralabilir:

- a) Muhammed Yakup En-Nanutivî'den hadis ve tefsir,
- b) Mahmud Hasan ed-Diyûbendi'den mantık, felsefe, fıkıh ve usul-i fıkıh,
- c) Seyyid Ahmed ed-Dihlevî'den riyazî ilimler ve feraiz dersleri almıştır.
- d) Mevlana Mahmud'dan fıkıh ve usûl kitaplarının çoğu ve bazı hadis eserleri,

⁵ Fikret Efe, “Cemâat-i Tebliğ, Doğuşu ve Kendisine Yöneltilen Eleştiriler”, s.103.

⁶ Şâh Muînuddîn el-Hâşimî - Cüneyd Ahmed el-Hâşimî, “Eşref Ali (Tehânevî) Tânevî'nin Reformist Düşüncesinde Tasavvuf”, trc. Yakup Yüksel ve Muhammet Ali Tekin, *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 3, sy.2, 2017, s.334.

e) Feth Muhammed et-Tanevî'den farsça ve "Muhteserat" adlı kitabı okumuştur.⁷

Öğrenimini bitirdikten sonra Kaniver şehrinde bulunan Feyz-i Âmm Medresesi'nde on dört yıl müderrislik yapmıştır. Hac maksadıyla Mekke'ye gitmiştir ve orada İmdadullah Tehânevî ile görüşerek Çiştîyye tarikatine intisab etmiştir. Daha sonra başka sufî tarikatlere de intisab etmiştir. Nakşibendiyye, Çiştîyye, Kâdiriyye ve Sühreverdiyye intisab ettiği tarikatlerdir.⁸

Bir müddet sonra ülkesine dönerek Kanpûr'da bulunan Câmiul Ulûm Medresesi'nde müderrisliğe başlamıştır. Tasavvufi cephesinin ağır basması üzerine öğretim faaliyetlerini terkedip irşad amacıyla Hindistan'ın çeşitli bölgelerine seyahatler yapmıştır.⁹

Netice itibariyle Tehânevî, güçlü bir siyasetin hâkim olduğu, ilmî faaliyetlerin gündemde olduğu bir dönemde yaşamıştır. Yaşadığı dönemin ilim yelpazesinin genişliği, aldığı eğitimde ve yazmış olduğu eserlerinde de kendisini hissettirmiştir.

1.1.2.2. Eserleri

Eşref Ali et-Tehânevî'ye nisbet edilen eserlerin risalelerle birlikte sekiz yüz civarında olduğu nakledilmektedir. Vefatından sonra da te'lif edilen eserleriyle birlikte bin civarında olduğu bilinmektedir. Fıkıh, tefsir, tasavvuf, kıraat ve ahlakla ilgili olan eserlerinin bir kısmı Arapça, çoğu Urduca'dır.¹⁰ Eserlerinden bazıları şunlardır:

1. İhyâü's Sünen: Fıkıh bablarına göre Hanefilerin delil olarak kullandıkları hadisleri toplayan bir eserdir. Bu eserin kaybolduğu belirtilmektedir.

2. Câmiu'l-Âsâr: İhyâü's Sünen'in kaybolmasından sonra Hanefilerin istinad ettikleri hadisleri tasnif eden eserdir. Esere Tâbiul âsâr isimli ta'likleri ilave

⁷ A.S.Bazmee Ansarı, "Eşref Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1995, XI, 472; Halid Zaferullah Davûdî - Ahmet Yıldırım, *Eşref Ali Tânevi Hadislerle Tasavvuf*, s. 17.

⁸ Şâh Muînuddîn el-Hâşimî - Cüneyd Ahmed el-Hâşimî, "Eşref Ali (Tehânevî) Tânevî'nin Reformist Düşüncesinde Tasavvuf", s. 335.

⁹ A.S. Bazmee Ansarı, "Eşref Ali", *DİA*, XI, 472.

¹⁰ Zafer Ahmed b. Latîf el-Osmânî et-Tehânevî, *Kavâid fî Ulûmi'l-Hadis*, thk. Abdu'l-Fettah Ebu Gudde, trc. İbrahim Canan, İzmir, 1982, s. 18; A.S. Bazmee Ansarı, "Eşref Ali", *DİA*, XI, 473.

edilmiştir. Eser namaz bahislerini içermektedir. 1897 tarihinde Diyo bend'de yayımlanmıştır.

3. Beyânü'l Kur'ân: Kur ' an'ın Urduca tercümesi ve tefsiri niteliğinde olup on iki cilt halinde yayımlanmıştır (Delhi 1916, 1931; Thana Bhawan 1935).

4. el-Bevâ'dir ve'n –nevâdir: Çeşitli konulara dair eserlerinden seçmeler mahiyetindedir (Delhi 1947).

5. Hukûk-ı Ferâ'iz: Mültan'da 1960 yılında basılmıştır.

6. Bihişt-i Ziver: Hindistan ve Pakistan'da pek çok baskısı yapılan bu eser kız öğrenciler için hazırlanmış on ciltlik bir ilmiyal kitabıdır. Eser *Requisites of Islam* adıyla Rahim Ali tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir (Delhi 1972).

7. Hıfz-ı Erbain: Sahih-i Müslim'den seçme kırk hadis kitabıdır.

8. el-Miskü'z Zeki: Tehânevî'nin öğrencileri tarafından bir araya getirilmiş eser Sünen-i Tirmizî'nin ders takrirlerinden oluşmaktadır.

9. Muahharatü'z Zunûn an Mukaddimeti İbn-i Haldûn: İbn-i Haldûn'un Mukaddime'sinde Mehdi'nin zuhurunu inkâr eden bazı şahıslardan yaptığı nakillerin cevabını ihtiva etmektedir.

10. et-Teşerrüf bi ma'rifeti ehâdisi't Tasavvuf: Tasavvuf kitaplarındaki hadislerin tahkikini içermektedir.

11. es-Sebu's Seyyâra: Tehânevi'nin kütüb-i sitte ve İmam Mâlik'in Muvatta'sına kadar isnadlarını topladığı risaledir.

12. Cezâu'l A'mel: Hayri Demirci tarafından "Dünyada ve Ahirette Amellerin Karşılığı" (İst. 1991) ismi ile Türkçeye çevrilmiştir.

13. Hakikatu't Tarika mine's Sünneti'l Eniqa: et-Tekeşşuf an Muhimmatı't Tasavvuf eserinin beşinci cildi bünyesinde bulunan bu eser, Halid Zaferullah Davûdî ve Ahmet Yıldırım tarafından "Eşref Ali Tânevi Hadislerle Tasavvuf" ismiyle Türkçeye çevrilmiştir. (İstanbul, 1995).

14. Tenşitü't-tab 'fî icrâ'i'l-kırâ.'ati's-seb.

15. el-Kavlü'l-fâsıl beyne'l-hakkı ve'l- bâtil.

16. et-Tecelli'l-'azîm fî ahseni takvîm.
17. et-Tekeşşüf 'an mühimmâti't-tasavvuf.
18. Envârü'l- vücûd fî etvâri's-şühûd.
19. Tahzîrü'l-ihvân 'an tezvîri's-şeytân.
20. Terbiyetü's sâlik ve tenciyetü'l- hâlik
21. Furu'u'l İman
22. Hıfzu'l iman
23. Tezyilu Şerhi Akaid
24. el-Mesâilu'l Akliyye
25. Zekatu'l Farz fî Nebati'l Arz
26. Ta'limu'd-din
27. Hayatu'l Muslimin
28. Mesailu's Suluk min Meliki'l Mulûk
29. en -Nuketu'd Dakikka
30. es-Sebû's Seyyare
31. Fevâid-i Muvatta-i İmam Malik
32. Tabiu'l İsâr.
33. es-Sevabu'l Hullî
34. Ehyaru's Sünen
35. Etfaru'l Fiten
36. Tecvidu'l Kur'an
37. Âdabu'l Kur'an
38. Muteşabihâtu'l Kur'an
39. Vucûhu'l Mesanî ma'aTevcihi'l Kelimât ve'l Me'anî

40.Tebşiru'z-Zucac.¹¹

Eşref Ali et-Tehânevî'nin yazdığı eserler dini ilimlerde belli bir yetkinliğe sahip olduğunu göstermektedir. Yaşadığı dönemde ihtiyaç duyulan hemen hemen her alan ile ilgili eser te'lif ettiği söylenebilir.

1.1.2.3. İlmi Etkisi

Hint âlimleri arasında önemli bir yere sahip olan Eşref Ali et-Tehânevî âlimler arasındaki yüksek makamı sebebiyle “Hakîmu'l Ümme” lakabıyla bilinmektedir.¹² Çağdaşları ve onlardan sonra gelen öncü âlimlerin Eşref Ali et-Tehânevî'yi vassfettiği ifadeler onun ne derece önemli bir âlim olduğunu ortaya koymaktadır.

Zahidü'l Kevserî Hindistan ve Pakistan âlimlerinin gayretlerini takdir etmiş ve sünnet ilimlerindeki sorumluluklarına dikkat çekmiştir. Tehânevî'yi tek allâme, biricik uzman, Hint diyarında şeyhlerin şeyhi, Hint diyarının bereketi sözleriyle methetmiştir.¹³

Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî dayısı ve hocası için *Kavâid fi Ulûmi'l-Hadis* kitabında şöyle demiştir. Zamanının ilmîn ve amelin sultanı, hedeflerini gerçekleştiren, müceddidü'l-milleti'l-İslamî, eşrefü'l-evliyâi'l-kâmilin, âlimlerin öncüsü, takvalı, muhaddis, müfessir, fakîh, hâfız, sika, sebt, allâme, büyük bilgeliği karşısında yeryüzü âlimlerinin hürmet ettiği birisidir.¹⁴

Seyyid Süleyman en-Nedvî Eşref Ali et-Tehânevî'nin dini bereketlerinin farklı farklı olduğunu söyler. Mütercim ve müfessir, Kur'an ilimlerini ve hikmetlerini açıklamıştır. Muhaddis, hadise dair sırları ve nükteleri açıklamıştır. Hatip ve vaiz, hutbeleri bir araya getirmiş ve vaazları neşretmiştir. Fakîh, binlerce fikhî meseleye cevap vermiş ve modern problemleri çözüme kavuşturmuş, tam bir tedbir ve temkinle bütün bunları fetvaya bağlamıştır. Sûfi, tasavvufun sırlarını

¹¹ Tehânevî, *İ'lâü's Sünen*, Karaçi, 1997, I, 7-19; Halid Zaferullah Davûdî - Ahmet Yıldırım, *Eşref Ali Tânevi Hadislerle Tasavvuf*, s. 18-20; A.S. Bazmee Ansarı, “Eşref Ali”, *DİA*, XI, 473; Mehmet Özşenel, *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992), s. 86-87.

¹² Tehânevî, *Kavâid fi Ulûmi'l-Hadis*, s. 18.

¹³ Muhammed Zâhid Kevserî, *Makâlâtü'l-Kevseri*, (Mukaddime Ahmet el-Hayri), Kahire, 1953, s. 75.

¹⁴ Tehânevî, *Kavâid fi Ulûmi'l-Hadis*, s. 19.

keşfetmiş ve kapalılıklarını açığa çıkarmıştır. Tarikatla şeriat arasındaki olan kadîm tartışmayı durdurmuştur. Binlerce kişinin kendisinden istifade ettiği ve irşadını istediği kâmil bir mürşittir.¹⁵

Ayrıca Tehânevî İmdâdiyye tekkesinde her gün öğleden sonra halka açık bir meclis düzenlemiş ve bu meclise öğrencileri, irşad isteyenler ve halk katılmıştır. Konu sınırlamasına gitmeden bu mecliste vaaz veren Hakimü'l Ümme farklı sorulara da cevap vermiştir. Bu meclislerde bulunanlardan bazıları onun faydalı konuşmalarını tedvîn etmiştir. Böylece bu konuşmaları *Melfûzât* ismiyle atmış iki ciltte kaydedilmiştir. Onlardan otuz iki cildi basılmıştır. Bu eser ilim, hikmet, latîfeler, nükteler, kıssalar, haberler, öğüt, ibret, ıslah, irşâd, edeb, ahlak, tenkîd ve reddiye türlerinden nâdir olanları kapsamaktadır.¹⁶

Adbulfettâh Ebû Gudde Hindistan Şeyhi Eşref Alî Tehânevî'nin seksen bir yıllık ömrünün yaklaşık kırk yılında eserlerinin bini aştığını ve bu durumun da Allah'ın dilediğine verdiği bir lütuf olduğunu söyler. Yaşadıkları asırda dünyada en çok te'lif yapan âlim olduğunu ekler. Bunun yanı sıra Tehânevî kendisi kaleme almış olduğu eserlerinin yanı sıra birçok te'lif faaliyetine de öncülük etmiştir.¹⁷

Eşref Ali et-Tehânevî kendisine mektupla sorulan sorulara da cevap vermiştir. Gayri müslimlerin müslümanların hayat tarzı üzerindeki olumsuz etkilerini önlemeye çalışmış ve bu konuda büyük gayretler göstererek oldukça başarı sağlamıştır. İlimle dinin çatışmadığını her fırsatta dile getirerek Gayri Müslimlerin ilminden faydalanılması gerektiğini söylemiştir.¹⁸

1.1.3. Vefatı

1897 yılında Mekke'den ülkesine dönmüş ve ömrünün sonuna kadar Tehâne'de kalmıştır. 6 Receb 1362 (9 Temmuz 1943) tarihinde Tehâne'de vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.¹⁹

¹⁵ Şâh Muînuddîn el-Hâşimî - Cüneyd Ahmed el-Hâşimî, "Eşref Alî (Tehânevî) Tânevî'nin Reformist Düşüncesinde Tasavvuf", s. 338.

¹⁶ Tehânevî, *I'lâu's Sünen*, I, 14; Şâh Muînuddîn el-Hâşimî - Cüneyd Ahmed el-Hâşimî, "Eşref Alî (Tehânevî) Tânevî'nin Reformist Düşüncesinde Tasavvuf", s. 341.

¹⁷ Şâh Muînuddîn el-Hâşimî - Cüneyd Ahmed el-Hâşimî, "Eşref Alî (Tehânevî) Tânevî'nin Reformist Düşüncesinde Tasavvuf", s. 337.

¹⁸ A.S. Bazmee Ansari, "Eşref Ali", *DİA*, XI, 473.

¹⁹ A.S. Bazmee Ansari, "Eşref Ali", *DİA*, XI, 472.

1.2. Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî'nin Hayatı

Hindistanlı âlim Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî'yi daha iyi tanıyabilmek için bu bölümde müellifin ailesi, tahsili, eserleri ve ilmi şahsiyeti hakkında bilgi verilecektir. Kendisi ve ailesi hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak kaynaklardan ulaşılabilen bilgiler ışığında birkaç cümleyle de olsa müellif ve ailesi tanıtılacak ve en azından genel bir kanaat edinilmeye çalışılacaktır.

1.2.1. Doğumu ve Ailesi

Mevlana Zafer Ahmet b. Latif Osmanî et-Tehânevî Hindistan'ın en büyük ilim merkezlerinden biri olan Diyobend'de (Deoband) 13 Rebû'l- Evvel 1310/1892'de doğmuştur.²⁰ Annesi üç yaşındayken vefat etmiş, takva sahibi ninesi bakımını üstlenmiştir. Eşref Ali et-Tehânevî'nin yeğenidir.²¹

1.2.2. İlmi Hayatı

1.2.2.1. Tahsili ve Hocaları

Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî ilk eğitimini Diyobend'de almıştır. Beş yaşında Diyobend'in büyük hafızlarının yanında Kur'an-ı Kerim kıraat dersini almaya başlamıştır. Dayısı Eşref Ali et-Tehânevî eğitiminde önemli bir yere sahiptir. Dayısının yanında Tanabon'da (Thana-Bhawan) tecvid ilmini öğrenmiştir. Celâleddîni Rûmî'den bazı cüzleri dinlemiştir.²² Ayrıca Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî'nin ders aldığı âlimleri şöyle sıralayabiliriz:

- a) Daru'l Ulûm'un önemli hocalarından Hafız Namdâr, Hafız Gulâm Resul-ü ve Mevlana Nezî Ahmet'ten kıraat dersi,
- b) İmdâdü'l-ulûm Medresesi'nde Mevlana Muhammed Abdullah el-Gengûhî'den sarf, nahiv ve edebiyat dersi,
- c) Yedi yaşında Şeyh Muhammed Yasin ile birlikte Farsça, Urduca ve Matematik dersi almıştır.

²⁰ Halid Zaferullah Davûdî, *Pakistan ve Hindistan'da Şah Velîyullah ed-Dehlevî'den Günümüze Kadar Hadis Çalışmaları*, İstanbul, 1995, s.222.

²¹ Tehânevî, *Kavâid fî Ulûmi'l-Hadis*, s. 12.

²² Tehânevî, *Kavâid fî Ulûmi'l-Hadis*, s. 12.

d) Mevlana Muhammed İshak Berdevânî ve Mevlana Muhammed Reşîd Kânpûri'den 1905-1908 yılları arasında eğitim görmüş, Kütüb-i Sitte ve Mişkâtü'l Mesâbih isimli hadis ilminin temel kaynaklarını ve hadis usul kitaplarını okumuştur.²³

1909'da Sehâranpur'daki Mezâhiru'l Ulûm'a girerek mantık, geometri ve matematik dersleri almıştır. Söz konusu medresede Mevlana Halil Ahmed Sehâranpûri'den (ö. 1346/1927-28)²⁴ Devre-i Hadis yapmış ve 1910'da 18 yaşında hadis ilimlerinden ve diğer aklî naklî ilimlerden icazet alarak mezun olmuştur. Henüz on sekiz yaşında iken bu medreseye hoca tayin edilmiş ve yedi yıl boyunca fıkıh, usûl-i fıkıh, mantık ve felsefe okutmuştur. Daha sonra talebesi olduğu İmdâdü'l-Ulûm Medresesi'ne müderris olmuştur. Bu medresede uzun yıllar hadis, tefsir ve fıkıh derslerini okutmuştur.²⁵

1917'de Garkîpuh'taki Medrese-i İrşâdü'l-Ulûm'da göreve başlamıştır. 1925'te Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiştir. 1930'da Burma'nın Rengun şehrindeki Medrese-i Randiyye'ye yönetici olarak gitmiştir. 1937'de Dakka Üniversitesi'nde hadis, fıkıh ve usûl-i fıkıh okutmuştur. Daha sonra sekiz yıl el-Medresetü'l Âliye'de başmüderris olarak görev yapmıştır. Dakka'da (Bangladeş) el-Câmiatü'l Kur'âniyyetü'l Arabiyye'yi (Medrese-i Eşrefu'l-Ulûm) kurmuştur.²⁶ 1948'de Dakka Üniversitesi'nden ayrılarak Medrese-i Aliyye'ye geçmiş ve 1954'te de buradan ayrılarak hacca gitmiştir. Hacdan döndükten sonra Eşrefâbâd'daki Dârü'l-Ulûmi'l İslâmiyye'de başmüderrislik yapmış daha çok hadis öğretimiyle meşgul olarak Şeyhu'l Hadis olmuştur.²⁷ Şeyh Abdu'l Fettah Ebu Ğudde Alahyar'a gelerek kendisinden sened ve hadis icazeti almıştır.²⁸

Netice itibariyle küçük yaştan itibaren gerek dinî ilimler gerekse aklî ilimler sahasında eğitim almıştır. Aldığı eğitimin çok yönlü oluşu kendisine farklı ilimleri

²³ Tehânevî, *Kavâid fî Ulûmi'l-Hadis*, s. 12; Ebubekir Sifil, "Zafer Ahmed Tehânevî", *DİA*, İstanbul, 2013, XLIV, 67.

²⁴ Ebû Dâvûd'un *es-Sünen* adlı eserine yazılan şerh *Bezlu'l Mechûd*'un müellifidir.

²⁵ Tehânevî, *Kavâid fî Ulûmi'l-Hadis*, s. 13; Ebubekir Sifil, "Zafer Ahmed Tehânevî", *DİA*, XLIV, 67; Halid Zaferullah Davûdî, *Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 223.

²⁶ Ebubekir Sifil, "Zafer Ahmed Tehânevî", *DİA*, XLIV, 67; Halid Zaferullah Davûdî, *Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 223.

²⁷ Ebubekir Sifil, "Zafer Ahmed Tehânevî", *DİA*, XLIV, 67; Halid Zaferullah Davûdî, *Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 223.

²⁸ Halid Zaferullah Davûdî, *Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 223.

bir arada kullanabilme gücü kazandırmıştır. Yaşadığı çevrenin ilmi faaliyetlerinden istifade ederek çeşitli alanlarda derinleşmiş kişilerden ders alması ve onlarla fikir teâtilinde bulunması, ufkunun genişlemesine ve bakış açısında zenginliğe neden olmuştur. Böyle verimli bir eğitimin tezahürleri olan eserleri de kendisini ilim dünyasında önemli bir konuma getirmiştir.

1.2.2.2. Eserleri

Zafer Ahmed Osmanî'nin tefsir, tasavvuf, hadis, fıkıh gibi çeşitli alanlarda Arapça ve Urduca birçok eseri vardır. Bu eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. İ'lâu's Sûnen: Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî'nin ilmi alandaki en önemli eseri olan *İ'lâu's Sûnen*, Hanefî mezhebini hadis yoluyla savunan en büyük çalışmadır. 1919-1938 yılları arasında tamamlanmıştır ve Karaçi'de 12 cilt halinde basılmıştır.²⁹

2. Mukaddime-i İ'lâu's Sûnen: Üç cüzden oluşmaktadır. Birinci cüz *Kavâid fî Ulûmi'l Hadis* ile ilgilidir. Bu cüzün Abdu'l Fettah Ebu Ğudde'nin tahkik ve ta'likiyle baskıları yapılmıştır. Türkçe tercümesini Prof. Dr. İbrahim Canan'ın yaptığı eser Hanefî düşüncesine göre hadis usulünün ilk kapsamlı çalışmasıdır. İkinci cüz *Kavâid fî Ulûmi'l Fıkh* ile ilgilidir. Mevlana Habib Ahmed Kerânevi yazmıştır. Üçüncü cüz *Ebu Hanîfe ve Eshâbuhu'l-Muhaddisûn*'dur.³⁰

İncâü'l- vatan ani'l-ızdırâi bi-İmâmi'z-zemen adıyla da bilinen *Ebû Hanîfe ve Ashâbühü'l-Muhaddisûn* Ebû Hanîfe ile ilgili itirazlara cevap veren, gerek akranları gerekse kendisinden sonra gelen âlimlerin onunla alakalı övgü dolu sözlerine dikkat çeken bir eserdir. Bu eser *İ'lâu's Sûnen*'in sonunda neşredilmiştir.³¹

3. Ahkâmu'l Kur'an / Delâilu'l Kur'ân alâ Mesâili'n Nu'mân: Başlangıçta Hanefî mezhebinin Kur'an'dan delillerini ihtiva etmesi düşüncesiyle esere *Delâilu'l Kur'ân alâ Mesâili'n Nu'mân* adı verilmiştir. Daha sonra Kur'an'dan istinbat edilen itikadî, fikhî, usulî bütün meseleleri ihtiva ettiği için Ahkâmu'l Kur'an olarak değiştirilmiştir. Cessâs'ın (ö. 370/981) *Ahkamu'l Kur'an*-ı ile benzer metodda

²⁹ Çalışmamızın kaynağı olması nedeniyle eserle ilgili daha geniş bilgiye ikinci bölümde yer verilecektir.

³⁰ Halid Zaferullah Davûdî, *Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 227.

³¹ Muhammet Ali Tekin, "(Mukaddimetü İ'lâi's-Sünen) Ebû Hanîfe Ve Ashâbühü'l-Muhaddisûn", *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, c.3, sy. 2, s. 403.

yazılmıştır. Eşref Ali Tehânevî eserin telifi için dört kişilik bir komisyon oluşturmuştur. Komisyon üyelerinden Zafer Ahmed'in Fâtiha'dan Tevbe sûresinin sonuna kadar, Cemîl Ahmed et-Tehânevî'nin Yûnus sûresinden Furkan sûresinin, Muhammed Şefî' Diyûbendî'nin Şuarâ sûresinden Hucurât sûresinin ve Muhammed İdrîs Kandehlevî'nin de Kaf sûresinden Kur'an'ın sonuna kadar olan kısmı telif etmesi kararlaştırılmıştır. Zafer Ahmed Tehânevî, kendisine verilen kısmın Nisâ sûresinin sonuna kadar olan bölümünü tamamlamış, bu bölüm müstakil olarak yayımlanmış (Karaçi 1407/1986), ardından diğer müelliflerden Muhammed Şefî' ile Muhammed İdrîs'in tamamladığı kısımlarla birlikte henüz bitirilmemiş olmasına rağmen eser beş cilt halinde de basılmıştır (Karaçi 1413/1992). Daha sonra Cemîl Ahmed'in müsveddeleri temize çekilmiş ve Zafer Ahmed'in eksik bıraktığı bölümle (Mâide sûresinden Tevbe sûresinin sonuna kadar) Muhammed İdrîs'in noksan bıraktığı bazı yerleri Zafer Ahmed'in öğrencilerinden Abdüşşekûr et-Tirmizî tamamlamış ve Ahkâmü'l Kur'an'ın önceki beş ciltlik baskısına VI-VIII. ciltler eklenerek eser tamamlanmış şekliyle yayımlanmıştır (I-VIII, Lahor 1419/1998).³²

4. el-Envâru'l-Muhammediyye: et-Terğîb ve't-Terhîb'in Urduca tercümesidir.

5. Rahmetu'l-Kudus Tercüme-i Behceti'n-Nufûs: Ebu Muhammed Abdullah b. Sa'd b. Ebi Cemre el-Endülûsi Buhari'deki üç hadisi mutasavvifâne olarak şerhetmiştir, bu eser bu hadislerden ilk yüz hadisin Urduca tercümesidir.³³

6. Fatihatü'l Kelam Fi'l Kıraatı Halfe'l İmam: Urduca olan eser her çeşit namazda imama uyunca kıraatin gerekmediğini tahkik etmektedir.³⁴

7. el-Fetâvâl İmdâdiye: Dayısı Eşref Ali et-Tehânevî'ye sorulan sorulara verdiği fetvaları topladığı bir eserdir. Yedi ciltten oluşan eserdeki fetvalar fikhî ve gayr-i fikhî konularla ilgilidir. Eşref Ali et-Tehânevî bu eseri İmdâdu'l ahkâm fi mesâilî'l helal ve'l haram diye isimlendirmiştir.³⁵

8. Terdîd-i Perviziyet: Hadis inkârcılarını reddeden bir eserdir.

³² Tehânevî, *Kavâid fi Ulûmi'l-Hadis*, s. 14; Ebubekir Sifil, "Zafer Ahmed Tehânevî", *DİA*, XLIV, 67- 68.

³³ Halid Zaferullah Davûdî, *Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, s.227.

³⁴ Tehânevî, *Kavâid fi Ulûmi'l-Hadis*, s. 14.

³⁵ Tehânevî, *Kavâid fi Ulûmi'l-Hadis*, s. 15.

9. İnkîşâfu'l Hakikat an İstihlafi't Tarikat

10. el-Kavlu'l Mâdî fi Nasbi'l Kâdî

11. Keşfu'd Deca an Vechi'r Ribâ

12. Tahziru'l Muslimin an Muvâlâti'l Müşrikîn

13. İncâü'l Vatan an İzdirâi bi İmami'z Zaman

14. el-Kavlu'l Metîn fi'l İhfâ bi Âmin

15. Şakku'l Gayn an Hakkı Ref'il Yedeyn

16. El-Itru'l Verdî fi Zikri'l Mesihî'l Mehdî

17. Terdîdi Perviziyyet

18. el-İstidâku'l Hasen alâ İhyâü's Sünen ³⁶

Bu eserlerinin yanı sıra Urduca'ya çeviri yaptığı eserleri de vardır. Şa'rânî'nin “*Adâbu'l-ubudiyyet*”i , “*el-Bahru'l-mevrud*”u; Seyid Ahmed Rufâî'nin “*el-Burhânu'l müeyyed*”i, “*el-Nizâmu'l Hâlis*”i; İbn Hacer el-Askalânî'nin “*Behcetü'n Nufûs*”u; Münzirî'nin “*et-Terğîb ve't-Terhîb*”i; Allame el-Yafiî'nin “*Ravdur-Reyyâhîn*”i; Eşref Ali Tehânevî'nin Arapça bir risalesidir.³⁷

Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî'nin birçok alanda eser te'lif ettiği görülmektedir. Dini delillere hâkim olması konusunda kaynaklarda zikredilen ifadeler ve yazmış olduğu eserlerdeki hadis malzemesi göz önünde bulundurulduğunda kendisini bu alanda da âlim olarak nitelendirilebilecek bir hadis bilgisine sahip olduğu söylenebilir.

1.2.2.3. İlmi Etkisi

Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî birçok âlim tarafından övgülere mazhar olmuş bir şahsiyettir. *İ'lâu's-Sünen* isimli eserini te'lif ettiğinde dayısı Mevlana Eşref Ali et-Tehânevî “*Hanefî âlimleri üzerinde bin iki yüz seneden beri Ebu Hanife'nin alacağı vardı. Hamdolsun bugün bu ödendi.*” demiştir. Zâhidu'l Kevserî ise “ *Ben*

³⁶ Tehânevî, *Kavâid fi Ulûmi'l-Hadis*, s. 14; Eşref Ali et-Tehânevî - Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî, *Hadislerle Hanefî Fıkhı*, trc. Ahmet Yücel, Kontrol Mehmet Erdoğan, İstanbul, 2006, I, 12; Yunus İbrahim es-Semerrâî, *Ulemâu'l Arab fi Şibhi'l-Kârrati'l Hindiyeye*, Bağdat, 1986, s.786.

³⁷ Yunus İbrahim es-Semerrâî, *Ulemâu'l Arab fi Şibhi'l-Kârrati'l Hindiyeye*, s. 786.

Mevlânâ Zafer Ahmet Osmanî'nin bu özel eserini görünce çok şaşırđım ve bu gayretli âlimin kabiliyetine ve ustalığına son derece imrendim." sözleriyle Osmanî'yi methetmiştir.³⁸

Osmanî eserlerinde ileri sürdüğü meselelerde önceki kitaplardan şahit ve delilleri zikretmektedir. Daha önce yazılmış olan rical, müstalah, usul, fıkıh, tehâric, hadis şerhleri, tarih vs. birçok kaynağı baştan sona tarayarak son derece titiz çalışmaktadır. İncelediği eserlerde dağınık olarak bulunan kaideleri ortaya çıkararak onları en güzel şekilde tanzim ve tertip etmektedir. Böylece ilme büyük katkılar sağlamaktadır. Bazı metinlerdeki gözden kaybolmuş kaideleri ortaya çıkarması sonucunda Kevserî şu sözleri zikretmiştir: "*Onun elinde sanki bir lamba vardı. Işığını kitap ve ciltlerin içlerine yöneltir, onların bilinmeyen derinliklerinden araştırmacıların ve ilim adamlarının nazarında çok orijinal olan nadir metinleri bulur çıkarırdı.*"³⁹

Abdulfettah Ebû Gudde, Osmanî'nin son derece sabırlı olduğunu, hassas bir zihne sahip olduğunu ve ender rastlanan bir maharetle eserlerini kaleme aldığını söylemiştir.⁴⁰

Geçirdiği birçok hastalıkla birlikte yaşı da ilerlemiş olmasına rağmen hadis okutmaya devam etmiştir. Bu durum Aralık 1974'teki vefatına kadar devam etmiştir. Hint alt kıtasının her zaman hareketli olan bilimsel atmosferinde aktüel meselelerle de yakından ilgilenmiş, bunlarla ilgili görüşlerini eserlerinde ortaya koymuştur. Bütün eserlerinde Müslümanların güncel sorunlarını ele alıp bunlara çözümler üretmiş, Ebü'l-A'lâ el-Mevdûdî ile mektuplaşarak onun bazı fetvalarına itiraz etmiştir.⁴¹

Sonuç olarak Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî, devrinin hem ilmî ve edebî hem de ahlâkî açıdan takdir gören şahsiyetlerindendir. Müderris olarak sürdürdüğü eğitim faaliyetleri dışında, gönüllü olarak da insanlara faydalı olmuş bir ilim adamıdır. Görüldüğü gibi yaklaşık olarak ömrünün ilk yarısını ilim öğrenmeye son yarısını da öğretmeye adanmış bir âlimdir.

³⁸ Halid Zaferullah Davûdî, *Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 224.

³⁹ Tehânevî, *Kavâid fi Ulûmi'l-Hadis*, thk. Abdu'l-Fettah Ebu Gudde, Kuveyt, 2003, s. 9-10.

⁴⁰ Tehânevî, *Kavâid fi Ulûmi'l-Hadis*, thk. Abdu'l-Fettah Ebu Gudde, s. 9-10.

⁴¹ Ebubekir Sifil, "Zafer Ahmed Tehânevî", *DİA*, XLIV, 67.

1.2.3. Vefatı

1954'te Tando Alahyar'a gelmiştir ve ömrünün sonuna kadar burada hadis okutmuştur. 23 Zilkade 1394/ 8 Aralık 1974'te Tando Alahyar'da (Sind/Pakistan) vefat etmiştir.⁴²

1.3. Eserin Te'lif Edilmesi ve Muhtevası

Arapça olarak kaleme alınan *İ'lâû's Sünen'in* te'lifi yirmi yıl sürmüştür. Uzun yıllar ve gayretler neticesinde bizlere kazandırılan bu değerli eserin tanıtımı; te'lif sebebi, te'lif süreci, eserin amacı, muhtevası ve önemi başlıkları ile aktarılacaktır.

1.3.1. Eserin Te'lif Sebebi ve Amacı

Eşref Ali et-Tehânevî'nin isteği üzerine Zafer Ahmed et-Tehânevî'nin kaleme aldığı *İ'lâû's Sünen*, Hanefî mezhebinin görüşlerini destekleyen hadislerin derlendiği bir şerh eseridir. Hadislerin yüceltilmesi anlamına gelen eser Türkçeye de tercüme edilmiştir ve yirmi ciltten oluşan eser "Hadislerle Hanefî Fıkhi" adını almıştır. Tercümesini Hüseyin Kayapınar ve İbrahim Tüfekçi yapmıştır. Nikâh konusunun tercümesi sekizinci ciltte bulunmakta olup Hüseyin Kayapınar ve İbrahim Tüfekçi tarafından yapılmıştır.

Hindistan'da XX. yüzyılın ortalarında "Ehl-i hadis" denilen bir grup âlim, Hanefilerin hüküm verirken birçok meselede hadise muhalefet ederek kıyası hadise takdim ettiklerini iddia etmişlerdir. Müslümanların tabi oldukları imamları taklid etmeyi de reddetmişlerdir. Hanefî fikhına ve İmam-ı Azam'a dil uzatmışlardır. İddialarına göre; Ebû Hanife, hadise muhalefet etmekte, görüşlerini kıyas ve re'y'e dayandırmakta ve pek hadis bilmemektedir. Mezhep imamları da zayıf hadisleri rivayet etmektedir. Bu iddialardan son derece rahatsız olan Hindistan'ın büyük âlimleri asılsız iddiaların reddi için harekete geçmişler ve bu iddiaları çürütmek üzere muhtelif eserler kaleme almışlardır.⁴³

Eşref Ali et-Tehânevî de bu görüşlere karşı çıkanlardandır. Bu gayeyle *İ'lâû's Sünen* eseri, Hanefilerin görüşlerinin delili olan hadislerin derlenip şerh edildiği bir eser olarak yazılmıştır. Ayrıca eser Hanefî imamlarının sünnetle istidlal hususunda

⁴² Halid Zaferullah Davûdî, *Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 222.

⁴³ Tehânevî, *Kavâid fî Ulûmi'l-Hadis*, thk. Abdu'l-Fettah Ebu Gudde, s. 6.

hassas olduklarını ortaya koymak amacıyla telif edilmiştir. Eşref Ali et-Tehânevî'nin eser te'lif edilince yeğeni Zafer Ahmed Osman et-Tehânevî'ye söylediği şu sözler eserin amacını en güzel şekilde açıklamaktadır: “*Hanefî âlimleri üzerinde bin iki yüz seneden beri Ebu Hanîfe'nin alacağı vardı. Hamdolsun bugün bu ödendi.*”⁴⁴

1.3.2. Eserin Te'lif Süreci

Ehli Hadis ismi verilen ekol Hanefî mezhebinin hadislere dayanmadığını, kıyası hadislerin önüne geçirdiklerini söylemişlerdir. İmam Ebu Hanife'yi eleştirmişlerdir. Eşref Ali et- Tehânevî bu durum karşısında harekete geçmiş ve Ebu Hanife'nin delil olarak kullandığı hadisleri farklı kitap ve risalelerden bir araya getirmeyi istemiştir. Dağınık olarak bulunan hadisleri toplayarak İhyâü's Sünen isimli eserini telif etmeye başlamış fakat eser basılmadan kaybolmuştur. Eşref Ali et-Tehânevî aynı amaçla *Câmiu'l Âsâr'ı* telif etmiştir. Eserde hadislerin isnadları hakkında bilgi vermiş ve nasıl delil olarak kullanıldıklarını açıklamıştır. *Tâbiu'l Âsâr* adlı eseri bu eserine ilave ederek hadisler arasındaki ihtilafı gidermeye çalışmıştır. Sadece namaz konularını içeren bu iki eser müsveddeleri kaybolan İhyâ'u's Sünen gibi kapsamlı değildir. Tehânevî hadislerin sened ve metin açısından derinlemesine incelenmesini arzu ederek benzer bir çalışma yapmak için Ahmed Hasan es-Senbehlî'yi görevlendirmiştir. Senbehlî yazdığı kısımları Tehânevî'ye göstermiş ve Tehânevî gerekli gördüğü yerlerde düzeltmeler yapmıştır. Bu durum hac bölümüne kadar devam etmiştir. Ahmed Hasan es-Senbehlî daha sonra eserde birçok yeri değiştirmiş ve bu durumdan Eşref Ali et-Tehânevî'yi haberdar etmemiştir. Netice olarak eser hem yöntem hem de içerik olarak farklılaşmış Tehânevî'nin istediği gibi olmamıştır. Bu durum eserin ilk cildi basıldıktan sonra fark edilmiştir. Hakimü'l Ümmet eseri incelediğinde kabul etmeyeceği hususların da eserde olduğunu görünce Senbehlî'yi çalışmadan almıştır ve Zafer Ahmed Osman et-Tehânevî'yi görevlendirmiştir. Osmanî eseri inceleyip gerekli düzeltmeleri yaparak *el-İstidrâku'l-Hasen âlâ İhyâü's Sünen* isimli çalışmasını yazmıştır.⁴⁵

⁴⁴ Ebubekir Sifî, “İ'lâü's Sünen”, *DİA*, İstanbul, 2000, XXII, 78; Halid Zaferullah Davûdî, *Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 224.

⁴⁵ Eşref Ali et-Tehânevî - Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî, *Hadislerle Hanefî Fıkhı*, I, 12; Halid Zaferullah Davûdî, *Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 224.

Tehânevî, Zafer Ahmed Osman et- Tehânevî'nin yapmış olduğu çalışmayı beğenerek arzu ettiği çalışmayı yapmak üzere yeğenini görevlendirmiştir. Zafer Ahmed et-Tehânevî namaz bölümünden başlayarak fıkıh konularını on altı cüzde tamamlamıştır. Tehânevî Senbehlî'nin de hakkını gözeterek Zafer Ahmed'in yazmış olduğu çalışmaya *İhyaü's Sünen* ismini vermemiştir. Zafer Ahmed'in yazmış olduğu çalışmanın metin kısmına *İ'lâü's Sünen* şerh kısmına ise *İsdâü'l-minen* adını vermiştir.⁴⁶

Sonuç olarak *İhyaü's Sünen* ismiyle basılan eserin eksiklerini gidermek için *İstidrâk'ul Hasen* eseri basılmıştır. Geri kalanı ise *İ'lâü's Sünen* adıyla basılmıştır. Bu durum okuyucuların zihinlerini karıştırdığı isimlerdeki karışıklığı önlemek için Zafer Ahmed eseri tek isimle *İ'lâü's Sünen* ismiyle neşretmiştir. Eserin te'lif süreci yirmi yıl sürmüştür ve Eşref Ali et-Tehânevî'nin vefatından sonra tamamlanmıştır.⁴⁷

On sekiz ciltten oluşan eserin ilk on bir cildi Tehânebihun'da (1922), on ikinci ciltten sonrası ise Karaçi'de (1965-1967) taş baskı yöntemiyle basılmıştır. Mukaddimeler ve konu fihristiyle birlikte eser yirmi iki ciltten oluşmaktadır.⁴⁸

1.3.3. Eserin Muhtevası ve Önemi

Eserde yer alan hadisler mümkün olan muteber kaynaklardan yararlanılarak bir araya getirildiği için zengin bir hadis külliyyatıdır. Hadisler sened ve metin açısından incelemeye tabi tutulduğu için hadis alanında çalışma yapanlar için başucu kitabı niteliğindedir. Eser hadis kitabı gibi görünse de fıkhi konuları ele aldığı için aynı zamanda fıkıh kitabıdır. Hanefî mezhebinin görüşleri ile birlikte diğer mezheplerin görüşlerine de yer verildiği için Mukayeseli fıkıh kitabı olma özelliğine de sahiptir.

İ'lâüs Sünen fikhî konulara göre tertip edilmiştir. Kitabı' l edeb ve' t tasavvuf bölümü dışında kitabı' t tahâretten başlayarak kitabı' l hiyel'e kadar pek çok fikhî

⁴⁶ Eşref Ali et-Tehânevî - Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî, *Hadislerle Hanefî Fıkhı*, I, 12.

⁴⁷ Tehânevî, *İ'lâü's Sünen*, I, 12; *Kavâid fî Ulûmi'l-Hadis*, thk. Abdu'l-Fettah Ebu Gudde, s. 6-7; Halid Zaferullah Davûdî, *Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 224.

⁴⁸ Ebubekir Sifil, "İ'lâü's Sünen", *DİA*, XXII, 78.

konuya yer verilmiştir. Konuların tasnifi klasik fıkıh kitaplarının tasnifi gibi ibadet, muamelat ve ukubat şeklindedir. Eserde kitap, bab, fasıl tertibi vardır.⁴⁹

İ'lâü's Sünen'e üç mukaddime yazılmıştır. Birinci mukaddime Kavâid fî Ulûmi'l-Hadîs ile ilgilidir. Zafer Ahmet tarafından yazılan, Hanefî düşüncesine göre hadis usulünün ilk kapsamlı çalışması olan mukaddime “Yeni Usul-i Hadis” ismiyle İbrahim Canan tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. İkinci mukaddime Kavâid fî Ulûmi'l Fıkh ile ilgilidir. Mevlana Habib Ahmed Kerânevî yazmıştır. Ebu Hanife ve Eshâbuhu'l Muhaddisûn isimli üçüncü mukaddime ise Zafer Ahmet et-Tehânevi tarafından kaleme alınmıştır.⁵⁰

Hayatını ilmi çalışmalara adayan Zafer Ahmet et-Tehânevî, ilimle geçirilen bereketli bir ömrün tezahürü olarak eserler bırakmıştır. *İ'lâü's Sünen* adlı eserini yirmi yıl gibi uzun bir sürede te'lif etmiştir. Eserin te'lif süresi müellifin sabırlı oluşunu ve titizliliğini göz önüne sermektedir. Eserin te'lif edilmeye başlandığı ilk andan son ana kadar yapılan çalışmalar son derece titiz bir çalışma yapıldığının göstergesidir. Eşref Ali et- Tehânevî ve Zafer Ahmet el-Osman et-Tehânevî'nin, Ehl-i hadis isimli ekole karşı verdiği mücadele takdire şayandır.

⁴⁹ Eserin muhtevası ile ilgili geniş bilgi için bk. Yusuf Akgül, “Zafer Ahmed et-Tehânevî'nin *İ'lâü's Sünen* Adlı Eserine Dair-1” *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5,5. (2014/5) s. 107-160 ve “Zafer Ahmed et-Tehânevî'nin *İ'lâü's-Sünen* Adlı Eserine Dair - 2” *BOZİFDER*, 6,6 (2014/6), s. 103-168.

⁵⁰ Halid Zaferullah Davûdî, *Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 226.

İKİNCİ BÖLÜM

I'LAÛ'S SÜNEN'DE AİLE (NİKÂH) HUKUKU

Çalışmanın bu bölümünde bu kıymetli eserin mezhep literatüründeki konumuna dikkat çekmek için eserin genel tanıtımı yapılacak muhtevası üzerinde durulacaktır. Öncelikli olarak Tehânevî'nin hadis bilgisiyle fıkıh bilgisini harmanlayarak meseleleri açıklığa kavuşturduğu bu eserde hadis fıkıh ilişkisi üzerinde durulacaktır. Müellifin nikâh bölümünü hangi ana ve alt başlıklarla ele aldığı aktarılacaktır. Daha sonra eser, birçok İslami eserden istifade edilerek oluşturulduğu için yararlanılan eserlere yer verilecektir. Özellikle eserde fıkıh alanında atıfta bulunulan kitaplar hakkında kısaca bilgi verilecektir.

2.1. Hadis Fıkıh İlişkisi (Fıkhu'l Hadis)

İslam'ın temel kaynaklarının en önemlisi olan Kur'an ve sünnetin anlaşılması ve yorumlanmasını esas alan ilimlerin başında fıkıh ilmi gelmektedir. Bilmek, sözün mana ve maksadını anlamak ve kavramak gibi anlamlara gelen fıkıh, en temel manasıyla "görünenden görünmeyene ulaşma"⁵¹ şeklinde ifade edilmektedir.

Fıkıh, hayatın her alanında karşılaşılan problemlere dinî metinler ekseninde çözüm arayışında olan bir ilim dalıdır. Hadis ise, Allah Resûlü Hz. Muhammed (s.a.v.)'in söz, fiil ve takrirlerinin anlatıldığı ilimdir. Sahabe döneminden bu yana Kur'an'da yer almayan bir meselenin hükmü araştırılırken hadis verilerinden faydalanmak Müslümanlar arasında yerleşmiş bir uygulama olmuştur. Sünnetten bağımsız bir fıkıh anlayışı benimsemek, hadisleri göz ardı ederek hüküm çıkarmaya çalışmak kabul görmemiştir. Dolayısıyla geniş manada Hadis'le Fıkıh arasındaki ilişkinin, Hz. Peygamber (s.a.v.)'le birlikte başladığı söylenebilir.⁵²

Hz. Peygamber bu iki ilim arasındaki ilişkiyi şu sözleriyle ifade etmiştir: *"Benim sözlerimi işitip, ezberleyip kavradıktan sonra, işittiği gibi aynen başkalarına*

⁵¹ Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan Davûdî, Beyrut, 2002, s. 642.

⁵² Ömer Özpınar, "Teşekkül Sürecinde Hadis-Fıkıh İlişkisi Üzerine", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 20, 2005, s. 134.

aktaran kimselerin Allah yüzlerini ağartsın. Nice fıkıh taşıyıcıları vardır ki, fakih (anlayış sahibi) değildir. Nice fıkıh taşıyıcıları da vardır ki, fıkıh kendilerinden daha fakih olan kimselere taşırlar.”⁵³

Birbirlerinden ayrı düşünilemeyen fıkıh ve hadis ilimlerinin arasındaki bağlantı neticesinde ortaya çıkan fıkıh’l hadis; hadisleri anlamayı, hadislerden hareketle Hz. Peygamberin gaye ve maksatlarını kavramayı konu edinen ilim dalının adı olmuştur.⁵⁴ Başka bir deyişle fıkıh’l hadis; “hadis metninin içerdiği mânâlar ve bunların hakkıyla anlaşılması”⁵⁵, “hadisin künhüne vâkıf olma ilmi”⁵⁶, “rivâyet ile dirâyetin cem’i ve murâd-ı nebevî’yi tespit etmek”⁵⁷ şeklinde tarif edilmiştir. Zaman zaman dirâyetü’l hadisle de aynı anlamda kullanılan, hadislerden fıkıhî hükümler çıkarmayı konu edinen fıkıh’l hadisın ortaya çıkış sürecine bakıldığında ehli rey’e tepki olarak doğduğu görülmektedir.⁵⁸

Muhaddisler birbirlerine rivayet ettikleri hadisler üzerinde düşünmeyi tavsiye etmişlerdir. Hasan-ı Basri’nin (ö. 110/728) anlama kabiliyeti bulunmayan kimseye çok hadis rivayet etmenin faydasız olacağını söylemesi, Küfe kadısı İbn Şübrüme’nin (ö. 144/761) gördüğü her muhaddise, rivayeti azaltıp naklettiklerini düşünmeyi tavsiye etmesi⁵⁹, İmam Mâlik’in (ö. 179/795) hadis ilmine istekli olan ve çok sevenlere bu ilimden faydalanabilmeleri için hadis rivayetini azaltmalarını ve naklettiklerini kavramaya çalışmalarını söylemesi⁶⁰, Vekî b. el-Cerrah’ın (ö.197/812) öğrencilerine hadis ilmini öğrendikleri takdirde rey ehlinin kendilerine galip gelemeyeceğini öğütlemesi⁶¹ örnek olarak verilebilir.

Yusuf Kardavî Müslüman bir medeniyetin inşasında Hadis ve Fıkıh’ın başrolü oynadığını şu sözleriyle ifade etmiştir: “*Ne fikhun süzgecinden geçmeyen*

⁵³ Ebû Dâvûd, “İlim”, 10; Tirmizî, “İlim”, 7.

⁵⁴ Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadîsin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, Ankara, 2000, s. 103.

⁵⁵ Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul, 2006, s. 97.

⁵⁶ Ali Osman Koçkuzu, *Hadis İlimleri ve Hadis Tarihi*, İstanbul, 1983, s. 93.

⁵⁷ Kadir Gürlü, *Ehl-i Hadîsin Düşünce Yapısı*, Bursa, 2007, s. 258.

⁵⁸ Mehmet Görmez, “Fıkıh’l-Hadîs”, *DİA*, İstanbul, 1995, XII, 547.

⁵⁹ Mehmet Görmez, “Fıkıh’l-Hadîs”, *DİA*, XII, 547.

⁶⁰ Ebû Muhammed İbn Hallâd el-Hasen b. Abdirrahmân er-Râmihürmüzî, *el-Muhaddisu’l-fâsil beyne’r-râvî ve’l-vâ’î*, thk. Muhammed Accâc el-Hatîb, Beyrut, 1971, s. 242.

⁶¹ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit Hatib el-Bağdâdî, *Muhtasarı Nasîhati ehli’l-hadîs*, thk. Yusuf Muhammed Sâdik, Sudan, 1988, I, 41.

sünnet anlayışı ve ne de sünnete dayanmayan bir fıkıh anlayışından hareketle İslâm medeniyeti ve kültürü oluşturulabilir.”⁶²

Netice olarak, Hadis’in, malzeme ve kaynak bakımından Fıkıh’ın teşekkülüne büyük katkı yapması gibi, Fıkıh’ın da, hadislerin anlaşılmasında, sıhhatinin değerlendirilmesinde, tasnif ve sistem oluşturulmasında, amel edilmesinde ve yaşatılmasında Hadis’in gelişmesine katkısı tabîî bir durumdur.

2.2. Nikâh Konularının Sistematiği

İlâü’s Sünen’de “Kitabu’n Nikâh” bölümü XI. ciltte yer almaktadır. Bu başlıkta Tehânevî’nin nikâh bölümünü hangi ana ve alt başlıklar ile ele aldığı; Karaçi: İdaretü’l-Kur’an ve’l Ulümü’l İslamiyye, 1997 baskısına göre sayfa numaraları ile birlikte verilecektir.

KİTABU’N NİKÂH (NİKÂH BÖLÜMÜ)

- 1) Allah’a İbadet Maksadıyla Bekâr Kalmanın Mekruhluğu ve Nikâhın Sünnet Oluşu / 3.
- 2) Şehvetin Aşırı Olması Durumunda Evlenmenin Vacipliği / 3-5.
- 3) Nikâhı İlan Etmenin, Hutbenin ve Onu Mescitte Kıymanın Müstehaplığı / 5-7.
- 4) Evlenenlere Yapılacak Dua ve Bunun Şekli / 7-8.
- 5) Evlenilmesi Düşünülen Kadında Aranan Özellikler / 8-10.
- 6) Gerdek (Zifaf) Töreninin Caiz Oluşu / 10.
- 7) Düğün Yemeği Vermenin Müstehap Oluşu ve Vaktinin Gerdekten Sonra Olması / 10-12.
- 8) Düğün Yemeğinin Öğünmek Kastıyla Olmaksızın Uzun Sürmesinin Caiz Olduğu / 13
Düğün Yemeği ve Çeşitleri / 13-17.
- 9) Şahitsiz Nikâhın Geçersiz Oluşu / 17- 23.
- 10) Evlenilmesi Haram Olan Kadınlar / 23.
 - a) Kan Bağı (Nesep) Yoluyla Haram Olanın Süt Emme Yoluyla Haram Oluşu / 23.

⁶² Yusuf Kardavî, *Sünneti Anlamada Yöntem*, trc. Bünyamin Erul, Kayseri, 1991, s. 7.

- b) İki Kız Kardeşi Aynı Anda Nikâhlamanın, Cârîye Olan İki Kız Kardeşle Aynı Anda Birleşmenin Caiz Olmaması / 24-27.
- c) Evlilik Sebebiyle Haram Olan Kadınlar / 27-28.
- d) Bir Kadınla İlk Kocasının Başka Kadından Olan Kızını Birlikte Nikâhlamanın Caizliği / 28-29.
- e) Bir Erkeğe Zina Ettiği Kadının Annesinin ve Kızının Haram Oluşu/ 30-37.
- f) Erkeğin İddet Beklemesi / 37-39.
- g) Bir Müslüman Erkeğin Mecusiler Hariç Ehli Kitap Kadınlarıyla Evlenmesinin Caiz Olduğu / 39-47.
- 11) İhramlı İken Nikâhlanmanın Caizliği / 47-51.
- 12) Hür Kadın Üzerine Cârîye Nikâhlamanın Caiz Olmaması, Cârîye Üzerine Hür Bir Kadını Nikâhlamanın Caiz Olduğu / 51
- 13) Hür Erkeğin En Çok Dört Kadınla Nikâhlanmasının Mübah Olduğu /51-53.
- 14) Bir Kölenin İki Kadından Daha Fazlasını Nikâhlanmasının Caiz Olmadığı / 53-54.
- 15) Dört Eşli Bir Erkeğin Bunlardan Birini Bâin Talakla Boşaması Durumunda Onun İddeti Dolmadıkça Bir Başkasıyla Evlenmesinin Mümkün Olmadığı / 54-57.
- 16) Mut'a Nikâhının Nesh Edildiği / 57-60.
- 17) Bir Nikâhın Hâkime Sunulan Delille Sabit Olduğunda -Gerçekte Öyle Olmasa Bile-Hem Zahirde ve Hem de Allah Katında Geçerli Bir Nikâh Olması / 60-64.
- 18) Nikâhın Fasit Şartlarla Fasit Olmaması / 64.
- 19) Nikâhta Veli Ve Denkliğin Bulunması Şartı / 65.
- a) Buluş Çağına Ermiş Kadının Nikâhının Geçerli Olması Açısından Velinin Bulunmasının Şart Olmaması / 65-71.
- b) Usulde Umumun Kapsamına Delâletinin, İttifakla Mefhum-ı Muhalifinden Daha Öncelikli Olduğu / 71-72.
- c) Dul Kadınların Rızalarını Sözlü Olarak Belirtmelerinin Gerekli Olduğu / 72.

- d) Nikâhlama Yetkisinin Asabelerde (Baba Bağlantısında Araya Kadın Girmeyen Akrabalar) Olması ve Kadının Bazı Hallerde Nikâhlama Yetkisine Sahip Olması / 72-74.
- e) Sultanın Velisi Olmayanların Velisi Olması / 74.
- 20) Nikâhta Denklik (Küfûv) / 74-77.
- 21) Bir Kimsenin Velisi Olduğu Kadınla Evlenmesinin Mümkün Olduğu / 78-79.
- 22) Mehir / 79.
- a) Mehrin On Dirhemden Daha Az Miktarda Olmaması / 79-85.
- b) Akit Esnasında Mehir Belirlenmemişse Mehr-i Misil Vermenin Gerekli Olduğu / 86.
- c) Gerdek Esnasında Mehirden Bir Kısmının Peşin Olarak Verilmesinin Müstehap Olduğu / 86-87.
- d) Mehri Az Tutmanın Müstehap Olduğu / 87-88.
- e) Halvetle Mehrin Vacip Olması / 88-89.
- 23) Efendisini İzni Olmadan Kölenin Nikâhlanmasının Caiz Olmadığı / 90.
- 24) Evli Bir Cârîyenin Azat Edildiğinde Evliliğini Sürdürme Konusunda Muhayyer Olduğu / 90-93.
- 25) Kâfirlerin Nikâhı / 93.
- a) Kâfirlerin Nikâhlarını Tanıma / 93-94.
- b) Kâfir Olan Karı-Kocadan Birinin Müslüman Olması Durumunda Diğerine Müslüman Olması Teklif Edilip Onun Bunu Kabul Etmemesi Durumunda Aralarının Tefrik Edileceği / 94- 109.
- c) Çocuğun Anne ve Babasından Biri Müslüman Olduğunda Onların En Hayırlısına Tâbi Olacağı / 109-110.
- 26) Kasm / 110.
- a) Kocanın Eşler Arasında Elinden Geldiği Kadar Âdil Davranmasının Gerekli Olduğu / 110-113.
- b) Cârîye ile Hür Eş Arasında Sıra Uygulamasının (Gecelemenin) Şekli / 113-114.
- c) Kocanın Yolculuk Hâlinde Eşlerinden Birini Yanına Almak İçin Kura'ya Başvurmasının Müstehap Olduğu / 115.
- d) Bir Eşin Kendi Nöbetini Kumasına Vermesinin Sahih Olduğu / 115-116.

SÜT EMZİRME (RADÂ) BÖLÜMÜ

- 1) Süresi İçinde Olmak Kaydıyla Nesebin Haram Kıldığı Şeyleri Sütün de Haram Kılması, Sütün Azının ve Çoğunun Aynı Hükümde Olması / 117-121.
- 2) Süt Babalığı / 121-123.

NİKÂHLA İLGİLİ DİĞER MESELELER

- 1) Nikâhlanmanın Teşvik Edilmesi, Evlenmemenin Yasaklanması ve Nikâhlı Olmanın Kendini İbadete Vermekten Daha Faziletli Olduğu / 123-128.
 - 2) Nikâhın Oyuna (Şakaya) Gelmediği / 129.
 - 3) İddet Bekleyen Bir Kadınlı Evlenen Kimsenin O Kadınlı Arasının Tefrik Edilmesi ve İddetini Tamamladıktan Sonra Dilerse Onunla Evlenebileceği / 130.
 - 4) Bir Erkeğin Zevcesine Mehrinden Hiçbir Şey Vermeden Kendisiyle Gerdeğe Girmesinin Caiz Olduğu / 130-131.
 - 5) Zina ile Evliliğin (Hürmet-i Müsâharenin) Doğması / 131-132.
 - 6) Hibe, Temlik ve Benzeri İfadelerle Nikâh Akdinin Kurulabileceği / 132-134.
 - 7) Bir Kadını İki Velisi Birbirinden Habersiz Nikâhlarsa Bunlardan Birincinin Kıydığı Nikâhın Geçerli Olduğu / 134-135.
- Süt Emme Konusunda Kadınların Şahitliğinin Geçerli Olmadığı /135-136.

Müellifin bu tertib ile aldığı konular nikâhın mahiyeti ve hükmü, unsurları ve şartları, nikâhta velayet ve kefâet, çok evlilik, kasm, kölelerin ve gayr-i müslimlerin nikâhı, nikâh akdinin mali sonuçları, nikâhla ilgili diğer meseleler başlıkları altında ele alınacaktır. Bu konularla ilgili Zafer Ahmed Osman et- Tehânevi'nin görüşleri genel olarak aktarılıp ayrıntılı bilgi verilmeyecektir. Ancak gerekli görülen yerlerde İslam Hukuku kaynaklarından istifade edilecektir.

2.3. Nikâh Bölümünde Yararlandığı Kaynaklar

Müellifin ve eserinin değerinin bilinmesinde istifade ettiği eserlerin bilinmesi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle Zafer Ahmed Osman et- Tehânevî'nin *İ'lâü's Sünen* eserinde yaralandığı kaynaklar zikredilecektir.

Müellif meseleleri izah ederken ayeti kerimelerden, pek çok hadis, fıkıh ve tefsir kitabından istifade etmektedir. *İ'lâü's Sünen*'de müellif hadisler için mümkün olan muteber kaynaklardan yararlandığı için eserde en çok atıfta bulunduğu eserler

hadis eserleridir. Bu kaynakları bazen müellifi ile birlikte bazen de sadece müellif ismiyle paylaşmıştır. Sadece eser ismini verdiği, müellifine atıfta bulunmadığı da olmuştur.

Çalışmamızda fıkıh kitapları hakkında kısa açıklamalarda bulunulacak diğer kitaplar ise alfabetik sıraya göre herhangi bir ayrıma tabi tutulmadan verilecektir. Fıkıh kaynakları müelliflerin vefat tarihlerine göre sıralanacaktır. Ahkâm hadisleri ve ahkâm ayetleri ile ilgili olan eserler de fıkıh kitapları altında verilecektir.

Nikâh bölümünde istifade edilen fıkıh alanındaki eserleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1) Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybânî (ö. 189/805)

a) *el-Âsâr*: Ebû Hanîfe'den (ö. 150/767) duyduğu hadis ve rivayetleri kendi eklediği rivayet ve yorumlarla birlikte tasnif ettiği eserdir. Eserde ağırlıklı olarak fikhî konulara dair rivayetler yer almaktadır.⁶³

b) *el-Hücce*: Mukayeseli fikhın ilk örneklerinden olan eserde genellikle önce konuyla ilgili olarak Ebû Hanîfe'nin ve Medine ehlinin görüşleri aktarılır, ardından iki tarafın delilleri ve gerekçeleri açıklanarak değerlendirilir. Ele alınan konuların sadece görüş ayrılığına düşülen yönlerine değinilir.⁶⁴

c) *Muvatta'ü'l-İmâm Mâlik bi rivâyeti Muhammed*: el-Hasan eş-Şeybânî, İmam Mâlik'in yanında kaldığı sırada ondan el-Muvatta'ı dinlemiştir. Bu eserde bazı Hicazlı ve Iraklılar'ın rivayetlerine de yer vermekle birlikte kendi görüşlerini de eklemiştir. *el-Muvatta* rivayetleri arasında önemli yere sahip olan eserde Şeybânî, eklediği rivayetlerin çoğunda İmam Mâlik'in görüşlerini destekleyen rivayetlere karşı re'y ehlinin görüşlerini destekleyen alternatif rivayetlere de dikkat çekmiştir. Bu haliyle mukayeseli fıkıh konusunda tasnif edilmiş kitapların ilklerinden olma özelliğini taşımaktadır.⁶⁵

2) Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm (ö. 224/838), *Kitâbü'l-embvâl*: Kamu maliyesi ile ilgili olan eser; Hz. Ömer ve Ömer b. Abdülazîz dönemleri başta olmak

⁶³ Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, s. 18.

⁶⁴ Aydın Taş, "Şeybânî", *DİA*, İstanbul, 2010, XXXIX, 41.

⁶⁵ Aydın Taş, "Şeybânî", *DİA*, XXXIX, 41; Ayrıca eserler hakkında daha geniş ve ayrıntılı bilgi için bk. Sami Şahin, *Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybânî'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, (Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış Doktora Tezi, 1999), s. 13-40.

üzere İslâm'ın ilk iki yüzyılındaki vergi, arazi, idare ve devletler hukuku uygulamaları hakkında geniş bilgiler içeren önemli bir kaynaktır.⁶⁶

3) Tahâvî (ö. 321/933), *Şerhu Meâni'l Âsâr*: Kureşî, Tahâvî'nin ilk kitabı olduğunu belirtmiş ve fıkıh sistematığına göre mezhepler arasında tartışılan hadislerin incelendiği eseri olduğunu ifade etmiştir. Üzerine çeşitli şerh ve ihtisar çalışmalarının yanı sıra ricâliyle ilgili çalışmalar yapılmıştır.⁶⁷

4) İbn Ebû Hâtîm (ö. 327/938), *İlelü'l-hadîs*: İki ciltten oluşan eserde 2840 hadise yer veren İbn Ebû Hâtîm, eserini fıkıh konularına göre tasnif etmiştir. Ebû Zür'a er-Râzî ile Ebû Hâtîm er-Râzî'nin bu hadisler hakkındaki görüş ve düşüncelerini kaydetmektedir.⁶⁸

5) Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî (Cessas) (ö. 370/981), *Ahkâmu'l Kur'an*: Ahkâmü'l-Kur'an sahasında yazılan ilk örneklerden biri olan eser, ahkâm ayetlerinin tefsiridir. Eserin daha sonra kaleme alınan ahkâm tefsirlerine etkisi olmuştur.⁶⁹

6) Kudûrî (ö. 428/1037), *et-Tecrîd*: Hanefî müctehid âlim Kudûrî'nin ilm-i hilâfa dair yedi cüzden oluşan İmam ile Ebû Hanîfe ve talebeleri arasındaki ihtilâflı meseleleri incelediği eseridir. Ebû Hanîfe'yi savunan Kudûrî, ele aldığı konulardaki farklı görüşleri verdikten sonra taklid ehline rehberlik için kendi tercihini de belirtir.⁷⁰

7) İbn Hazm (ö. 456/1064)

a) *el-Muhallâ*: Erken dönem fıkıh tarihi için önemli bir eser olan *Muhalla*, Zahirî bakış açısıyla ve ehl-i hadis anlayışıyla yazılmıştır. Eserin üçte birinde Hanefî ve Maliki mezhebinin görüşleri reddedilirken Şafî mezhebine daha ılıman yaklaşmıştır. Eser birçok metot, kavram, tasnif, yaklaşım ve kuruma yönelik tenkitler içermektedir.⁷¹

⁶⁶ Cengiz Kallek, "Kitâbü'l Emvâl", *DİA*, İstanbul, 2002, XXVI, 98.

⁶⁷ Davut İltaş, "Tahâvî", *DİA*, İstanbul, 2010, XXXIX, 387.

⁶⁸ Raşit Küçük, "İbn Ebû Hâtîm", *DİA*, İstanbul, 1999, XIX, 433.

⁶⁹ Yunus Vehbi Yavuz, "Ahkâmu'l Kur'an", *DİA*, İstanbul, 1988, I, 553.

⁷⁰ Cengiz Kallek, "Kudûrî", *DİA*, İstanbul, 2002, XXVI, 322.

⁷¹ Yunus Apaydın, "Muhalla", *DİA*, İstanbul, 2005, XXX, 405.

b) *el-Îsâl ilâ fehmi Kitâbi'l-Hi'sâl*: İbn Hazm'ın Zâhirî bakış açısına göre kaleme aldığı fıkıh kitabı *Muhalla*'yı temel alarak hazırladığı, İslâm coğrafyasının doğusunda ve batısında 440 küsur yıldan beri Kur'an, sünnet ve icmâya dair rivayet edilen her şeyi bir araya getirip telif ettiği çalışmasıdır. Kitabın günümüze ulaşmış ulaşmadığı bilinmemektedir.⁷²

8) **Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhakî (ö. 458/1066), *el-Hilâfiyât***: Şafîî fakih ve muhaddis Beyhâki tarafından yazılan eser kendi alanında bir ilktir. Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde nüshaları bulunmaktadır.⁷³

9) **Şemsüleimme es-Serahsî (ö. 483/1090), *el-Mebsût***: el-Hâkim eş-Şehîd'in (334/945) *el-Kâfi* adlı eserinin şerhidir. Önemli bir bölümünün hapisane şartları altında hazırlandığı, Hanefî fikhının temellendirildiği, mezhep görüşlerinin sistemli bir şekilde delillendirildiği ilk ve en hacimli eserdir.⁷⁴ Bu eser Cevat Akşit'in başkanlığında bir heyet tarafından Türkçe'ye kazandırılmıştır.⁷⁵

10) **Ebû Muhammed el-İşbîlî (İbnü'l-Harrât) (ö. 582/1186), *el-Ahkâm***: Başlıca hadis kitaplarından ahkâma dair hadislerin tedvin edildiği ve senedleriyle birlikte ele alındığı eserdir.⁷⁶

11) **Kâsânî (ö. 587/1191), *el-Bedâi***: Meselelerin dayandığı akli ve nakli delilleri birlikte ele alan, sistemli bir şekilde tenkit ve tahlil eden Hanefî fıkıh eseridir.⁷⁷

12) **Burhâneddin Merğînânî (ö. 593/1197) *el-Hidâye***: Merğînânî; Kudûrî'ye (ö. 428/1037) ait *el-Muhtasar* ile Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin (ö. 189/805) *el-Câmi'u's-sağîr*'inde mevcut meseleleri bir araya getirmek amacıyla *Bidâyetü'l-mübtedî* adlı eseri ortaya koymuştur. *Bidâyetü'l-mübtedî*'yi önce *Kifâyetü'l-müntehâ* adıyla şerh etmeye başlamış, ancak bu eserin hacimli bir mahiyet

⁷² Yunus Apaydın, "Muhalla", *DİA*, XXX, 405, "İbn Hazm", *DİA*, İstanbul, 1999, XX, 50.

⁷³ M. Yaşar Kandemir, "Beyhâki", *DİA*, İstanbul, 1992, VI, 58.

⁷⁴ Eyyüp Said Kaya, "el-Mebsût", *DİA*, İstanbul, 2003, XXVIII, 215; Ayrıntılı bilgi için bk. Muhammed Hamidullah, "Serahsî, Şemsüleimme", *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVI, 544-547.

⁷⁵ *Mebsut*, ed. Mustafa Cevat Akşit, İstanbul, Gümüşev Yayıncılık, 2008.

⁷⁶ Ali Osman Koçkuzu, "İbnü'l Harrat", *DİA*, İstanbul, 2000, XXI, 71.

⁷⁷ Halit Ünal, "Bedâiu's-sanâi", *DİA*, İstanbul, 1992, V, 294; Ferhat Koca, "Kâsânî", *DİA*, İstanbul, 2001, XXIV, 531.

arz etmesi sebebiyle, okuyucuya bikkınlık vereceğini düşünerek kullanım kolaylığını gözeterek eseri ihtisar etmek istemiş ve neticede *el-Hidâye*'yi hazırlamıştır.⁷⁸ Hanefî fikhının en tanınmış ve muteber metinlerinden biri olan eser altıncı asırdan itibaren hem Maveraünnehir hem de bugünkü Orta doğu ve Anadolu âlimleri arasında kabul görmüş, medreselerde ders müfredatlarına konulmuş, kâdî ve müftülerin el kitabı olmuştur.⁷⁹

13) İbnü'l Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), *Zâdü'l-Me'âd*: Ansiklopedik mahiyette olan eserde Hz. Muhammed (s.a.v.)'in söz, fiil ve takrirlerinden çıkarılan dinî, ahlâkî, hukukî vb. hükümler bulunmaktadır.⁸⁰

14) Abdullah b. Yusuf ez-Zeylaî (ö. 762/1360), *Nasbu'r Râye*: Ahkâm hadisleri konusunda en önemli kaynaklardan biridir. Merğînanî'nin (ö. 593/1197) *el-Hidâye*'sinde zayıf hadislerin delil olarak kullanılması iddiasına karşılık söz konusu eserdeki hadislerin tahriçlerini içeren bir çalışmadır. Hanefî, Maliki ve Hanbelî mezhebinin delillerine yer veren eser türünün en önemli örneklerindedir. Zeylaî rivayetler hakkında kendisinden önce yapılan eleştirileri aktarmakta ve kısmen kendi eleştirilerine de yer vermektedir. Hanefî mezhebinin delil aldığı hadislerde bir zaaf varsa onu da belirtmektedir.⁸¹

15) İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), *Bülûğu'l merâm*: Ahkâm hadislerini ihtiva eden eser özellikle ibadet, hukuk ve muamelat konularına dair sahih hadislerin bir arada olduğu önemli bir kaynaktır.⁸²

16) Kemâleddîn İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457) *Fethu'l Kadîr li'l-Âcizi'l-Fakîr*: Burhâneddin Merğînanî'nin (ö. 593/1197) Hanefî furu' fikhına dair yazdığı

⁷⁸ Hacı Halife Mustafa b. Abdullah Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn an Esami'l-Kütüb ve'l Fünun*, İstanbul, 1941-1943, II, 2032; Ayrıntılı bilgi için bk. Cengiz Kallek, "el-Hidâye", XVII, İstanbul, 1992, 471-472; Ferhat Koca, "Merğînanî", *DİA*, İstanbul, 2004, XXIX, 183.

⁷⁹ Murtaza Köse, "Ferganalı Bir Hukukçu Merğînanî ve Hidâye Adlı Eseri", *AÜTAED*, sy.17, 2001, s. 353.

⁸⁰ H. Yunus Apaydın, "İbn Kayyim el-Cevziyye", *DİA*, İstanbul, 1999, XX, 122.

⁸¹ Ebubekir Sifil, "Zeylaî, Abdullah b. Yûsuf", *DİA*, İstanbul, 2013, XLIV, 353; *el-Hidâye*'de yer alan zayıf hadislerle ilgili örnekler ve değerlendirmeler için bk. Mahmud Esad Erkaya, *Hanefî Fakîhlerinin Muhaddisler Tarafından Zayıf Hükmü Verilen Hadisleri Kullanma Nedenleri el-Hidâye Örneği* (Selçuk Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009), s. 22-132.

⁸² Ali Osman Koçkuzu, "Bülûğu'l merâm", *DİA*, İstanbul, 1999, VI, 412.

ve mezhepte en muteber metinlerden biri olarak kabul edilen *el-Hidâye* adlı eserin şerhidir.⁸³

17) Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Haskefî ed-Dımaşkî (ö. 1088/1677), *ed-Dürrü'l muhtâr*: Şemseddin Muhammed b. Abdullah et-Timurtaşî'nin (ö. 1004/1595) *Tenvîrü'l-epsâr* adlı eserinin şerhidir. Hanefî mezhebindeki sahih görüşleri ihtiva eden ve birçok fikhî meseleyi muhtasar şekilde inceleyen muazzam bir kaynaktır.⁸⁴

18) Şevkânî (ö. 1250/1834), *es-Seylü'l cerrâr*: Şevkânî'nin en önemli fûrû-i fikh çalışması kabul edilen eser İmam İbnü'l-Murtazâ'nın *Kitâbü'l-Ezhâr fî fîkhi'l-e'immeti'l-ethâr*'ı üzerine yazılmış bir şerhtir. Şevkânî şerh yaparken metinde benimsenen görüşleri de eleştirmiştir.⁸⁵

19) İbn. Âbidîn (ö. 1252/1836), *Reddü'l muhtâr*: Haskefî'nin *ed-Dürrü'l-muhtâr* adıyla yazdığı şerh üzerine İbn Âbidîn'in kaleme aldığı hâşiyedir. Sahih, mutemet, zayıf ve tenkit edilen görüşlere işaret edilen eserde aynı zamanda hükümlerin delilleri incelenmiş ve daha önce açıklığa kavuşturulamayan bazı meseleler çözülmeye çalışılmıştır.⁸⁶

20) Sıddîk Hasan Han (ö. 1307/1890), *er-Ravdatu'n Nedîyye*: Hindistanlı âlim Sıddîk Hasan Han'ın Şevkânî'nin (ö. 1250/1834) *ed-Dürerü'l-behiyye fî'l-mesâili'l-fikhiyye* adlı kitabına yazdığı şerhidir.⁸⁷ Müellif eserin ismine atıfta bulunmuştur.

Nikâh bölümünde istifade edilen eserlere bakıldığında en çok hadis eserlerine rastlanmaktadır. Çalışmamızda Zafer Ahmed Osman et-Tehânevî'nin yararlandığı diğer kaynakları alfabetik olarak sıraladık. Eserlerin müelliflerinin vefat tarihlerinden ulaşabildiklerimizi birlikte zikrettik.

21) *A'lâmu'n nübüvve*- Ebû Nuaym el-İsfahânî (ö. 430/1038)

22) *el-Avâsım mine'l-Kavâsım*- Ebû Bekr el-Arabî (ö. 543/1148)

23) *el-Câmi*- Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm el-Himyârî (ö. 211/826-27)

⁸³ Cengiz Kallek, "el-Hidâye", *DİA*, İstanbul, 1998, XVII, 472; Ayrıntılı bilgi için bk. Hakkı Aydın, *Sivaslı Kemâleddin İbn-i Hümmâm Hayatı ve Eserleri*, Sivas, 2000.

⁸⁴ Ahmet Özel, "Haskefî", *DİA*, İstanbul, 1997, XVI, 387.

⁸⁵ Eyyüp Said Kaya - Nail Okuyucu, "Şevkânî", *DİA*, İstanbul, 2010, XXXIX, 26.

⁸⁶ Ahmet Özel, "İbn Âbidîn, Muhammed Emîn", *DİA*, İstanbul, 1999, XIX, 293.

⁸⁷ Abdülhamit Birışık - A. Cüneyt Eren, "Sıddîk Hasan Han", *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVII, 94.

- 24) *Câmi'u'l mesânid*- Muhammed b. Mahmud el-Harizmi (ö. 665/1267)
- 25) *el-Câmi'u's sağîr*-Süyûtî (ö. 911/1505)
- 26) *el-Cevherü'n nâki*- İbnü't Türkmânî (ö. 745/1344)
- 27) *Dirâsatü'l Lebîb*- Ebü'l-Fazl Celâlüddîn es-Süyûtî eş- (ö. 911/1505)
- 28) *ed-Dirâye*- İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449)
- 29) *ed-Du'afâ'ü'l-kebîr*- el-Ukaylî (ö. 322/934)
- 30) *ed-Dürrü'l mensûr*-Süyûtî (ö. 911/1505)
- 31) *Edebü'l müfred*- Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî (ö. 256/870)
- 32) *el-Elfyye, emyâl*- Zeynüddin el-İrâkî (ö. 806/1404)
- 33) *el-Fâsil beyne'r ravî ve'l vâ'i*- Râmhürmüzî (ö. 360/971)
- 34) *Fethu'l bârî*- İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449)
- 35) *Fethu'l kadir*- Pezdevî (ö. 482/1089)
- 36) *Fütûhu's Şam*- İbn Âiz (ö. 233/847)
- 37) *Garibu'l hadis*- İbn Kuteybe (ö. 276/889)
- 38) *Hâşiyetü'l Buhârî*- Akkirmânî (ö. 1174/1760)
- 39) *el-Hisnu'l hasîn*- İbnü'l Cezerî (ö. 833/1429)
- 40) *el-Hilyetü'l evliyâ*- Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin (ö. 430/1038)
- 41) *el-İlelü'l müfred*-Tirmizî (ö. 279/892)
- 42) *el-İsâbe*- İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449)
- 43) *el-İstiâb*- İbn Abdülber en-Nemerî (ö. 463/1071)
- 44) *el-İstidrâk (Müstedrek)*- Hâkim en-Nîsâbûrî (ö. 405/1014)
- 45) *el-İstizkâr*-İbn Abdülber en-Nemerî (ö. 463/1071)
- 46) *el-Kamil*-İbn Adiy el-Cürcânî (ö. 365/976)
- 47) *Kenzü'l ummâl*-Alî el-Müttakî (Müttakî el-Hindî) (ö. 975/1567)
- 48) *Kitâbu'l ma'rife*-Beyhakî (ö. 458/1066)
- 49) *el-Künâ ve'l-esmâ* - Ebû Bişr ed-Dûlâbî (ö. 310/923)
- 50) *Künüzü'l hakâik*- Muhammed Abdürraûf Münâvî (ö. 1031/1622)
- 51) *el-Makâsîdü'l hasene*-Sehâvî (ö. 902/1497)
- 52) *el-Meâlimü's sünen*- Hattâbî (ö. 388/998)
- 53) *Mecma'uz zevâid*-Heysemî (ö. 807/1405)
- 54) *el-Mecrûhîn*- İbn Hibbân (ö. 354/965)
- 55) *el-Merâsil*- Ebû Dâvûd es-Sicistânî'nin (ö. 275/889)

- 56) *el-Mevzûât-İbnü'l Cevzî* (ö. 597/1201)
- 57) *Mîzânü'l itidâl-Zehebî* (ö. 748/1348)
- 58) *el-Mu'cemü'l Evsat-Taberânî* (ö. 360/971)
- 59) *el-Mu'cemü'l kebîr-Taberânî* (ö. 360/971)
- 60) *Muhtasar-el-Münzirî* (ö. 656/1258)
- 61) *el-Muğnî-İbn Kudâme* (ö. 620/1223)
- 62) *Musannef- Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî* (ö. 211/826-27),
Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe (ö. 235/849)
- 63) *el-Muvatta-İmam Mâlik* (ö. 179/795)
- 64) *Müsned- Tayâlisî* (ö. 204/819), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Adenî (İbn
Ebû Ömer) (ö. 243/858), Ebû Bekr el-Bezzâr el-Basrî (ö. 292/905), Ebû Ya'la
el-Mevsilî (ö. 307/919)
- 65) *Müsnedü's Şafîi – İmâm Şafîi* (ö. 204/820)⁸⁸
- 66) *el-Müstedrek- Hâkim en-Nîsâbûrî'nin* (ö. 405/1014)
- 67) *Müşkilü'l âsâr- Tahâvî* (ö. 321/933)
- 68) *el-Müntekâ- İbnü'l Cârûd* (ö. 307/919)
- 69) *Neylü'l evtar- Şevkânî* (ö. 1250/1834)
- 70) *en-Nihâye-İbnü'l Esîr* (ö. 606/1210)
- 71) *Sahih- Ebû Avâne el-İsferâyînî* (ö. 316/929), İbn. Hibbân (ö. 354/965),
Buhârî (ö. 354/965).
- 72) *Sünen- İbn Mâce* (ö. 273/887), Tirmizî (ö. 279/892), Nesâî (ö. 303/915),
Dârekutnî (ö. 385/995), Beyhakî (ö. 458/1066)
- 73) *es-Sikât- İbn. Hibbân* (ö. 354/965)
- 74) *Sîretü'n nebeviye- İbn Hişâm* (ö. 218/833)
- 75) *Şerhu Müslim-Nevevî* (ö. 676/1277)
- 76) *Şerhu's sünne-Ferrâ el-Beğavî* (ö. 516/1122)
- 77) *Şerhu's şifâ-Aliyyülkârî* (ö. 1014/1605)
- 78) *Tahrîcü'l Keşşaf-İbn Hacer* (ö. 852/1449)
- 79) *et-Takrib-İbn Hacer* (ö. 852/1449)

⁸⁸ İmâm Şafîi'ye (ö. 204/820) nisbet edilen eserdir. Ebü'l-Abbas el-Esamm'ın (ö. 346/957), senesinde Şafîi'nin yer aldığı rivayetleri *el-Ümm*'ün içinden toplayarak bu eseri oluşturduğu belirtilir. Ayrıntılı bilgi için bk. Bilal Aybakan, “Şafîi”, *DİA*, İstanbul, 2010, XXXVIII, s. (223-233).

- 80) *Târih-Buhâri* (ö. 354/965)
- 81) *Târihu Dimaşk-* Ebü'l-Kâsım İbn Asâkir (ö. 571/1176)
- 82) *Târîhu'l İslâm-Zehebî* (ö. 748/1348)
- 83) *Târihu Cürcan-Cürcânî*
- 84) *Tefsiru Ebi's Suûd-* Ebû's Suûd (ö. 982/1574)
- 85) *Tefsîru'l Kur'ân-Tirmizî* (ö. 279/892)
- 86) *Tehzîbü'l âsâr-* Muhammed b. Cerîr Taberî (ö. 310/923)
- 87) *Tehzîbü't tehzîb-* İbn Hacer (ö. 852/1449)
- 88) *Telhîsü'l habîr-*İbn Hacer (ö. 852/1449)
- 89) *et-Temhîd-*İbn Abdülberri en-Nemerî (ö. 463/1071)
- 90) *Tenkîhu't tahkîk-* Hâfız Şemseddin İbn Abdülhâdî (ö. 744/1343)
- 91) *Tezkiratü'r Râşid-*Leknevî (ö.1304/1886)
- 92) *Umdetü'l Kârî-*Aynî (ö. 855/1451)
- 93) *ez-Zühhd-*Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)

Zafer Ahmed Osman et-Tehânevî'nin müellif adı zikretmeksizin sadece esere atıfta bulunduğu da olmuştur. Bu eserleri müelliflerinden ulaşabildiklerimizle birlikte şöyle sıralayabiliriz:

- 94) *Ahbâru'l mütekaddimîn*
- 95) *el-Ârızâ*
- 96) *Azîzî*
- 97) *Cem'u'l fevâid-*Muhammed b. Süleymân er-Rûdânî (ö. 1094/1683)
- 98) *el-Feth ve'l bahr*
- 99) *Gayetu'l beyân*
- 100) *el-Kemâl-* Cemmâîlî (ö. 600/1203)
- 101) *Keşfü'l estâr-* Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî (ö. 292/905)
- 102) *el-Kifâye-* Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071)
- 103) *Lisânü'l mizân-* İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449)
- 104) *Mişkâtü'l-mesâbih-* Muhammed el-Hatîb et-Tebrîzî (ö. 502/1109)
- 105) *el-Mizân-* Muhammed Hüseyin Tabâtabâî'nin (ö. 1401/1981)
- 106) *Musannef-* Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî (ö. 211/826-27),
Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe (ö. 235/849)
- 107) *el-Muhtasar-* Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed Kudûrî (ö. 428/1037)

- 108) *el-Mühelleb*
- 109) *Rahmetü'l ümme fi ihtilâfi'l eimme-* Ebu Abdullah Sadreddin Muhammed b. Abdurrahman b. el-Hüseyin
- 110) *Şerhu'l Münye*
- 111) *Şerhu't Tahâvi-* Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî (370/981)
- 112) *Ta'c'ilü'l menfaa*
- 113) *et-Ta'liku'l-Muğni ale'd-Dârekutni-* Muhammed Şemsu'l-Hakk el-Azîm Âbâdî (ö. 1329/1911)
- 114) *et-Tenkîh-* Sadrüşşerîa Mahmûd el-Mahbûbî el-Buhârî (ö. 747/1347)
- 115) *Tenzihu'l Kur'ân-* Kâdî Abdülcebbâr (ö. 415/1025)
- 116) *Ukûdu'l Cevâhir-* Ahmed-i Dâî (ö. 824/1421'den sonra)
- 117) *ez-Zahîre-* Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Mısrî el-Karâfî (ö. 684/1285)
- 118) *el-Fetâva'z-Zahîriyye-* Zahîrüddîn Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ömer (ö. 619/1222)

2.4. Nikâh Bölümünün Metod Olarak İncelenmesi

İ'lâü's Sünen birçok hadis kitabından faydalanılarak derlenmiş, eserde hadisler sened ve metin açısından incelemeye tabi tutulmuştur. Hanefî mezhebinin görüşüne hangi hadis daha çok uyuyorsa o hadis alınmış ve diğer mezheblerin görüşlerine de yer verilmiştir.

Fıkıh kitapları gibi Kitabu't tahare'den başlayarak tertib edilmiştir. Müellif fikhî konulara başlık koyarak ilgili hadislerle nakletmiştir. Gerekli gördüğü yerlerde kendi hükmüne de yer vermiştir. Nikâh bölümü metod olarak müellifin meseleyi ele alış şekli, şer'i delilleri kullanması, farklı görüşlere yer vermesi ve tercihini belirtmesi alt başlıkları ile incelenecektir.

2.4.1. Meseleyi Ele Alış Şekli

İ'lâü's Sünen, Hanefî mezhebi anlayışına uygun hadis usulü çerçevesinde yazılmış kıymetli bir şerh eseridir. Metin ve şerh olmak üzere iki kısımdan oluşan eserde müellif, sayfanın üstünde yer alan metin kısmında Hanefîlerin görüşlerinin delili olan hadislere, sahabe kavillerine yer vermiş ve kaynakları ile birlikte zikretmiştir. Sadece sahih rivayetlere yer vermeyip aynı zamanda zayıf rivayetlere de

yer vermiştir. Sayfanın altında yer alan şerh kısmında ise zikrettiği rivayetleri senet ve metin açısından incelemeye tabi tutmuştur. Rivayetleri tenkid etmiş, muhaddisleri adalet ve zapt yönünden inceleyerek hadislerin delil olarak alınıp alınamayacağını ortaya koymuştur. Bazen hadislerin diğer tariklerine senet ve metin ile uzunca yer vermiş bazen de sadece ravisiyle zikretmiştir. Hadis tahricinde en çok atıfta bulunduğu kaynaklar; İbn Hacer'in *Bulûğu'l merâm, et-Takrîb, Telhîsu'l habîr, Fethu'l bârî, Tehzîbü't tehzîb*, Ebû Yûsuf'un *el-Âsâr*, Heysemî'nin *Mecmeu'z zevâid*, Münzirî'nin *et-Terğîb ve't-terhîb*, Zeylâ'nin *Nasbü'r râye*, Ali el-Müttakî'nin *Kenzü'l ummâl*, Leknevî'nin *Tezkiratü'r râşid*, Şevkânî'nin *Neylü'l evtâr* isimli eserleridir.

Hadislerin birbirleriyle çelişkili gibi olduğu yerlerde “Çelişki gibi gözüken bu durumu birkaç açıdan açıklamak mümkündür.” “Hadisler arasında tezathlık olduğu düşünülebilir bu durumu şöyle açıklamak gerekir .” ifadeleriyle geniş yer verip, eserlere atıflarda bulunup deliller getirerek açıklamıştır.

Hanefî mezhebinin önemli kaynaklarından istifade ederek alıntılar yapan Tehânevî meselelerin fikhî yönleri üzerinde durmuştur. Görüş farklılıkları olan yerlerde Cessâs, İbn Abidin, İbn Kudâme, İbnü'l Hümmam, Merğînânî, Haskefi, Babertî gibi önemli şahısların görüşlerine yer vererek tek tek incelemeye tabi tutmuş ve kabul edilebilen ve edilemeyen yönlerini açıklamıştır. Daha sonra kendi görüşüne yer vermiştir. Rivayetleri değerlendirirken “Bu hadis vacip olduğunu gösterir.” “Bu hadisler..... müstahab olduğunun delilidir.” “Bu bölümde rivayet edilen hadislerin tümü caiz olduğuna açık birer delildir.” ifadeleri ile izah etmiştir.

Fıkıh bölümlerinin tamamında temel konuları önce “Kitap” diye isimlendirmiştir. Ana başlıkları “Ebvab” diye bölümlere ayırmıştır. Ana başlıklar altında olan bölümleri ise “Bab” olarak isimlendirmiştir. Bu bablar altında incelediği her bir hadis için numaralar vermiştir. Misalle açıklayacak olursak;

“Kitabu'n Nikâh”: “كتاب النكاح”

“Nikâhta Veli ve Denkliğin Bulunması Şartı”: “ابواب الأولياء والأكفاء”

” باب لا يشترط الولي في صحة نكاح البالغة“:

“Büluğ Çağına Ermiş Kadının Nikâhının Geçerli Olması Açısından Velinin Bulunmasının Şart Olmaması”

Sayfanın en son kısmında ise diğer mezheplerin delil olarak kullandığı hadislerle Hanefî mezhebinin delillerini karşılaştırmış ve Hanefilerin delillerinin tercih sebebinin açıklanmıştır. Ayrıca görüşleri tartışırken mezhep taassubu yapmamış, yeri geldiğinde Hanefî âlimleri de eleştirmiştir.

2.4.2. Şer’i Delilleri Kullanması

Tehânevî’nin meseleleri ele alırken yaptığı açıklamalarda birden fazla şer’i delili kullandığı görülmektedir. Kitap, sünnet, icma ve kıyas içerisinde en çok sünnete ağırlık vermiştir. Bu durumun en önemli müsebbibi *İlâü’s Sünen*’in hadisleri yüceltmek amacıyla kaleme alınan bir eser olmasıdır.

2.4.2.1. Kur’an-ı Kerim

Müellif meseleleri delillendirirken hadis rivayetlerini destekleyen ilgili ayetleri zikretmektedir. Nikâhın ilan edilmesi ile ilgili Hz. Peygamber’in öğrettiği dualardan sonra ayeti kerime okuduğu rivayetini nakleden Tehânevî; bu ayetlere yer vermektedir.⁸⁹

Nikâh akdinin şahitsiz geçersiz olacağı konusunda delil olarak aldığı hadisi zikrettikten sonra ayetlerin genelliğinin haberi vahidle tahsis edilip edilemeyeceği hususuna değinmektedir. Kur’an-ı Kerim’de “Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız, o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (câriyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur.” (en-Nisâ,4/3) ayet-i kerimesindeki genel ifade “erkeklere haram kılınan kadınlar” konusu ile tahsis edilmiştir. Tehânevî genel lafızların bir kere tahsis

⁸⁹ “Ey iman edenler! Allah’tan, O’na yaraşır şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin.” (Âli İmrân, 3/102); “Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.” (en-Nisâ, 4/1); “Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve doğru söz söyleyin.” (el-Ahzâb, 33/70); Tehânevî, *İlâü’s-Sünen*, XI, 6.

gördükten sonra delaletinin zannî olacağını ve bu durumda da haber-i vahidle tahsisinin caiz olacağını aktarmaktadır.⁹⁰

Nikâhın hükmü mevzusunda, nikâhlanmanın vacip olmadığını ilgili ayetle⁹¹ de delillendirmektedir. Allah Teâlâ nikâhlanmayı emrettiğinde bunu ayet-i kerimede “istitâbe/ beğenme” ye bağlamıştır. Müellif vücutun beğenmeye bağlı olmadığını ve aynı ayette geçen “ikişer, üçer, dörder” lafızlarının da aynı şekilde vücutu ifade etmediğini söylemektedir. Sonuç olarak nikâhlanmak âlimlerin ittifakıyla vacip değildir, ayetteki emir mendup anlamı taşımaktadır.⁹²

İki kız kardeş câriyenin birden nikâhlanması ile ilgili “Sahip olduğunuz câriyelerle yetinin.” (en-Nisâ, 4/3) ayetindeki helal ifade; “İki kız kardeşi birden almak size haram kılındı.” (en-Nisâ, 4/23) ayetiyle haram kılmaktadır. Müellif iki ayet arasında çelişki gibi görülen durumlarda haram kılan ayetin tercih edilmesi gerektiğini nakletmektedir.⁹³

Tehânevî, evlenilmesi yasak olan kadınların on iki sınıf olduğunu Kur’an-ı Kerim’deki yerini belirtmeksizin ayetlerin delalet ettiği anlamlara dayanarak zikretmektedir. Buna göre evlenilmesi yasak olan kadınlar; câriye ve annesi ile birleşme, birbirleriyle kardeş olan iki câriye ile cinsel ilişki, insanın babasının ve oğlunun cinsel ilişkide bulunduğu câriye, zinâ eden câriye, bir başka erkekten ayrılmış iddet bekleyen câriye, kişinin başka bir erkekle nikâhlı olan câriyesi, müşrik olan câriye, süt hala ve süt teyzedir.⁹⁴

Müellif ayetlerin tefsir ve te’viline yer vererek meseleleri delillendirmektedir. Örneğin teaddüdü zevcat konusundaki mülahazaları ayeti kerime ile izah etmektedir. Nisâ suresi 3. ayette geçen “Beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın” ifadesine göre dört imamın ve Müslümanların çoğunluğunun dörtten fazla kadınla evlenilemeyeceği üzerinde ittifak ettiklerini bildirir. Ancak Râfizîlerin dokuz,

⁹⁰ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 18, 19.

⁹¹ “Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız, o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (câriyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur.” (en-Nisâ,4/3)

⁹² Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 19.

⁹³ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 26.

⁹⁴ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 25.

Hâricîlerin on sekiz kadınla evlenilmesini Hz. Peygamberin nikâhı altında dokuz eşinin bulunmasına sığınarak câiz görmeleri sebebiyle Tehânevî, ayette zikredilen sayıların neyi ifade ettiğini aktarmaktadır. Bu sayıların iki iki, üç üç, dört dört gibi, tekrar eden sayılar olduğunu ve bu ifade ile erkeklere istenildiği takdirde iki, üç veya dört kadınla evlenebilme hakkının verildiğini belirtir. Başka bir ifade ile müellife göre ayette zikredilen sayılar ile anlatılmak istenen, belirtilen sayılardan fazlası ile evlenmenin yasak olmasıdır.⁹⁵

Tehânevî'nin ayetlerin nüzul sebeplerini de aktardığı görülmektedir. Örneğin nikâhta denklik konusu işlenirken birbirine denk olmayan kişilerin evlenmeleri halinde nikâh akdinin geçerli olacağı aktarılmaktadır. Peygamber Efendimiz azat edilmiş bir köle olan Ebû Hind (r.a.)'in hür olan bir kadınla evlenmesini emretmektedir. Ensarın bir kolu olan Beyâza oğulları kızlarını azatlılarıyla evlendirme konusunu sorgulayınca ilgili ayeti kerime⁹⁶ Ebû Hind hakkında nazil olmuştur.⁹⁷

Müellif konu ile ilgili ayeti kerimede yer alan kelimelerin anlamlarını açıklayarak Arap dilinin inceliklerine de yer vermektedir. Örneğin mehir olmaya elverişli şeyler açıklanırken ilgili ayette⁹⁸ geçen “طَوْلًا” kelimesi birçok müfessirin açıklamasına göre maldır. Ayet az ya da çok her türlü şeyin mehir olamayacağını delilidir. Tehânevî aksi takdirde ayette “طَوْلٌ” in şart koşulmasının herhangi bir anlamı olmayacağını aktarmaktadır.⁹⁹

2.4.2.2. Sünnet

İslam dininin temel kaynaklarından olan sünnet fikhî hükümlerin delillendirilmesinde Kur'an-ı Kerim'den sonra önemli bir yere sahiptir. Hadislerin

⁹⁵ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 52. Diğer örnekler için bk. Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 35-36, 46-47, 48-49, 73, 80, 102-103, 110 vd.

⁹⁶ “Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışsınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınmanızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır.” (el-Hucurât, 49/13.)

⁹⁷ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 77; Diğer örnekler için bk. Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 78, 116.

⁹⁸ “وَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ” “Ve içinizden kimin, mü'min ve hür kadınlarla nikâh yapmaya (evlenmeye) gücü yetmezse, o zaman ellerinizin altında bulunan genç mü'min câriyelerinizden (alıp) evlensin.” (en-Nisâ, 4/25)

⁹⁹ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 84-85. Diğer örnekler için bk. Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 67, 71, 126-127.

anlaşılması ve yorumlanması da son derece önemlidir. Müellif eserinde hadisleri incelerken titiz çalışmakta senet ve metin tenkitlerine yer vermektedir.

Tehânevî'nin *Îlâü's Sünen*'de sıkça takip ettiği metod mesele ile ilgili pek çok hadisi art arda sıralamasıdır. Evlenilmesi düşünülen kadında aranması gereken özellikler konusunda; bir kadının dindar, mal sahibi, güzel, sevecen ve doğurgan olmasının tercih sebebi olabileceği ile ilgili ilk olarak Müslim'in rivayet ettiği, daha sonra İbn. Mâce, Taberâni ve İbn. Mes'ûd'un naklettiği hadisleri ardından da Ebu Davûd, Nesâî, İbn Hibbân'ın aktardığı hadisleri zikretmektedir.¹⁰⁰ Tehânevî'nin bu şekilde bir yöntem izlemesinde meselenin daha iyi anlaşılmasını sağlamaya çalıştığı söylenebilir. Ayrıca bu metod müellifin hadis birikimini ortaya koymaktadır.

Tehânevî hadisleri şerî bir delil olarak kullanmaktadır. Mesele ile ilgili hadisleri zikrettikten sonra “Bu hadisler..... caiz olduğunu gösterir.”, “.....vacip olduğuna delildir.” gibi açıklamalarla görüşünü desteklemektedir. Örneğin; öğünme maksadı olmadan düğün yemeği vermenin caiz olması¹⁰¹, nikâh akdinin geçerli olması için şahitlerin bulunması¹⁰², kan bağı yoluyla haram olanın süt emme yoluyla da haram olması¹⁰³, halvet gerçekleştiğinde mehir vermenin vacip olması¹⁰⁴ gösterilebilir. Müellifin fikhî meselelerde hadisleri delil olarak kullanması ile eserin telif amacını desteklediği söylenebilir.

Müellifin delil olarak aldığı hadisler içerisinde zayıf olarak değerlendirdiği rivayetlerin olması dikkat çekmektedir. Nikâhın sahih olması için velinin şart olmaması ile ilgili Hz. Peygamberin babaları tarafından hoşlanmadıkları kişilerle evlendirilen bir bakire ve dulun nikâhını reddetmesi örnek verilebilir.¹⁰⁵ Hz. Peygamberin “Üç şey ertelenmez; vakti gelince namaz, hazırlandığında cenaze ve dengi bulunduğu bekâr kadın” hadisine göre nikâh akdinde denkliğe riayet edilmesi gerekmektedir.¹⁰⁶ Tehânevî'nin bu şekilde zayıf hadisleri delil

¹⁰⁰ Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 8-10.

¹⁰¹ Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 13.

¹⁰² Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 17.

¹⁰³ Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 23.

¹⁰⁴ Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 89

¹⁰⁵ Darekutnî, *Sünen*, III, 224; Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 66.

¹⁰⁶ İbn Mâce, *Cenâiz*, 18; Tirmizî, *Cenaiz*, 73; Hâkim, *Müstedrek*, II, 162; Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 75.

göstermesinin İmam Ebu Hanife'nin kıyası hadislerin önüne geçirdiğini iddia edenlere karşı cevap niteliği taşıdığı söylenebilir.

Müellif hadisleri ekseriyetle senedleri ile aktarmakta ve senedin niteliğini vurgulayarak sıhhat değerlendirmelerine yer vermektedir. Örneğin; “Beyhâkî Sünen’inde Hemmam b. Katâde, el-Hasen, Abdullah b. Osman es-Sakafî isnadıyla nakletmiştir”¹⁰⁷, “Hadisi Tirmizî rivayet etmiş ve hadis hasen gariptir”¹⁰⁸, “Hâkim, Müslim’in şartına göre sahihtir”¹⁰⁹, “İmâm Mâlik, hadis mürsel sahihtir”¹¹⁰ demiştir.

Tehânevî senetleri tenkit ederken ricâl değerlendirmelerine çok sık yer vermektedir.¹¹¹ Bu inceleme ile müellifin delil olarak aldığı hadislerin güvenilirliğini ispatlamak için çaba sarfettiği söylenebilir. Nikâhın ilan edilmesi ile ilgili hadisin senedinde yer alan İsa b. Âlâ Meymûn el-Ensâri zayıf kabul edilmiştir. Ayrıca Tehânevî zayıf ravileri belirttikten sonra rivayeti sağlamlaştırmak için rivayetin farklı tariklerine de yer vermektedir. Bekârların evlenmeye teşvik edilmesi ile ilgili hadisin senedinde yer alan Cabir el-Cufî zayıf kabul edilmiş ve Cufî'nin sika olmadığı söylenmiştir. Müellif söz konusu hadisin farklı rivayet yolunda Abdurahman b. Zeyd'in bulunduğunu ve rivayetin bu yolla güç kazandığını belirtmektedir.¹¹²

Müellif rical değerlendirmelerinde isnadda yer alan isimlerle ilgili kısa açıklamalar da yapmaktadır. Örneğin Züheyr b. Osman'ın sahabi olup olmadığı ile ilgili görüşlere yer vermektedir. Buhârî “Züheyr'in sahabi olduğunu bilmiyoruz” açıklamasını yaparken Ebû Hâtim er-Râzî, İbn Hibbân, Tirmizî ve Ezdî sahabi olduğunu belirtmektedirler. Tehânevî, bir kadınla evlenip ona sadece dokunan kimse ile ilgili “Bu erkek o kadının (başka kocadan olan) kızı ile evlenemez” hadisinin senedinde yer alan İbn Cüreyc'in Hicaz'da ilk hadis kitabını tasnif eden Etbau't Tâbiûn ravilerinden olduğunu aktarır. İbn Cüreyc'in mürsel rivayetlerinin Hanefî Mezhebin'de delil değeri taşıdığını da eklemektedir.¹¹³

Tehânevî konu ile ilgili hadisleri aktarırken rivayet farklılıklarına değinmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “Bakire olan kadınları tercih edin. Çünkü

¹⁰⁷ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 13.

¹⁰⁸ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 5.

¹⁰⁹ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 7.

¹¹⁰ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 21.

¹¹¹ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 8, 14, 15, 18,...vd.

¹¹² Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 5-7.

¹¹³ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 13, 33.

onlar daha tatlı dilli ve daha doğurgan olurlar.”¹¹⁴ hadisini Taberâni'nin İbn Mesud'tan “Onlar aza daha çok kanaat ederler” şeklindeki ziyadesiyle rivayet ettiğini aktarmaktadır.¹¹⁵

Müellif hadisleri aktarırken hadisler arasında çelişki gibi görünen durumlarda açıklamalar yapmaktadır. Hz. Peygamberin (s.a.v.) “Bir kadın dini, malı ve güzelliği için nikâh edilir. Sen dindar olanı seç.”¹¹⁶ hadisi ile “Kadınlarla evleniniz çünkü onlar size mal getirirler”¹¹⁷ hadisi arasında tearuz olduğu düşünülebilir. Birinci hadis mal elde etmek maksadıyla nikâhlanmaktan kaçınılması gerektiğini vurgularken, ikinci hadis mal elde etmek maksadıyla nikâhlanmaya teşvik etmektedir. Müellife göre dindarlık, evlenilecek kadında aranması gereken özelliklerin başında gelmelidir. Bir kişinin hem dindar hem de mala sahip bir kadınla evlenmesi durumunda bunun daha güzel olacağını ifade etmektedir. Mala önem verip evlenmekten kaçınan kişiyi Hz. Peygamber bu sözüyle harekete geçirmektedir. Nikâhla rızık bereketlenir. Kişi sünnet olduğu için evlenmeyip mal elde etmek için nikâhlandığında sonuçta evlenmiş olacağından dinin amacı yerine gelecektir. Müellif çelişki gibi görünen durumları bu sözleriyle maddelerle açıklamaktadır.¹¹⁸ Tehânevî'nin mesele ile ilgili mümkün olduğu kadar her hadise yer vermesi daha çok hadis kullanma konusunda çaba sarfettiği şeklinde yorumlanabilir.

Müellif birbirine muarız olan rivayetleri cem ve te'lif etmek mümkün olduğu zaman bu metodu uygulamış, mümkün olmadığı zaman ise rivayetler arasında tercih yapmıştır. Örneğin zinanın hürmeti musâhere doğurması ile ilgili İbn Abbas'tan gelen rivayetler farklıdır. İbn Abbas “Bir erkek zevcesinin annesiyle zina ettiğinde, zevcesi kendisine haram olmaz.” demiştir.¹¹⁹ Başka bir rivayetinde; adamın biri zevcesinin annesiyle ilişkiye girdiğini söyler. Bunun üzerine İbn Abbas “Zevcen sana haram oldu” der.¹²⁰ Müellif bu iki rivayetin birbiriyle çeliştiğini dolayısıyla delil gücünü kaybettiğini aktarmaktadır. Ayrıca konu ile ilgili merfu rivayetlerle sabit olan

¹¹⁴ İbn. Mâce, “Nikâh”, 7.

¹¹⁵ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb Taberânî, *el-Mu'cemü'l Kebîr*, Kahire, 1994, XVII, 140; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 9.

¹¹⁶ Müslim, “Radâ”, 54.

¹¹⁷ Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Beyrut, 1990, II, 161.

¹¹⁸ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 10-11.

¹¹⁹ Buhârî, “Nikâh”, 24; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut, 1959, IX, 156.

¹²⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, IX, 156.

hüküm varsa mevkuf olan rivayetin hükmü öncelikli olmalıdır. İki rivayeti birbiriyle cem ve te'lif etmek mümkün değilse haramlık ifade eden delil, mübahlık ifade eden delile tercih edilmelidir.¹²¹ Tehânevî bu şekilde delil olmaya elverişli olmayan rivayetleri izah etmektedir.

2.4.2.3. İcmâ

Tehânevî meseleleri izah ederken konu ile ilgili ayet ve hadisleri desteklemek için müctehitlerin ittifaklarına da yer vermektedir.

Örneğin; bir kadının halası veya teyzesi üzerine nikâhlanmasının haram olduğu noktasında icmâ olduğunu aktarmaktadır. Rafizî ve Haricilerin bu konu ile ilgili ihtilaflarına yer veren müellif uzun izahlar neticesinde muhaliflerin delillerini çürütmektedir.¹²²

Teaddüdü zevcat konusunda bir erkeğin dörtten daha fazla kadınla nikâhlanmasının caiz olmadığı noktasında icmâ olduğunu belirtmektedir. Ayrıca dörtten daha fazla kadınla evlenmenin Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ait özelliklerden olduğu konusundaki âlimlerin ittifaklarını da eklemektedir.¹²³

Halvet gerçekleştiğinde mehirin vacip olması meselesinde bir erkeğin karısının bulunduğu odaya girmesi durumunda kapı kapanıp perde indirildiğinde kadına iddetin, erkeğe de tam mehir vermesinin vacip olduğu icmâ ile sabittir.¹²⁴

Tehânevî Müslümanların kâfirlerle evlenmesinin haram olması ile ilgili Mümtehine Sûresi 10. Ayeti kerimeyi “Bunlar onlara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar. Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın.” delil olarak gösterdikten sonra Müslüman kadınların kâfirlerle evlenmelerinin haram olduğuna dair icma olduğunu kaydetmektedir.¹²⁵

2.4.2.4. Kıyas

Müellif meseleleri izah ederken Kitap, sünnet, icmânın yanında kıyasa az da olsa yer vermektedir. Örneğin nikâh akdinde velayet ile ilgili dul ve bakirenin izninin

¹²¹ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 30-31.

¹²² Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 27.

¹²³ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 52.

¹²⁴ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 89.

¹²⁵ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 106-107.

alınması meselesini uzun uzun açıklayan müellif çocuk dulun izni konusunda kıyası kullanmıştır. Dulun kendi nefesine daha yetkili olduğu için nikâh akdinde iznin alındığını, bu genel ifadenin kıyas yoluyla daraltılarak çocuk yaştaki dulun kendi nefesine ve malına malik olmadığı için vereceği iznin geçersiz olduğunu söylemektedir.¹²⁶

Tehânevi nikâhın mescitte ve Cuma günü kıyılmasının müstehab olduğu hükmünü kıyasla açıklamaktadır. Nikâhın illeti ilan etmektir. İlanın en güzel yapılacağı yer ise mescittir. Cuma günleri mescitin daha fazla kalabalık olacağı düşünülürse Müslümanları toplayıcı bir mekân olduğu için mescitte nikâh kıyılması uygun olur.¹²⁷

Gayrimüslim eşlerden birinin Müslüman olması durumunda eşlerin nikâhları konusunda da kıyastan bahseden müellif şu şekilde izah etmektedir. Gayrimüslim eşlerden biri İslam'a girdiğinde diğer eşe İslam teklif edilir. Eğer kabul etmezse eşlerin araları tefrik edilir. Müellif bu konuda illet nedeniyle üzerine kıyas yapılacak bir asıl ve akli delil olmadığını söyler. Bu nedenle bu ayrılığın bağlanacağı bir sebep olması gerektiğini ifade eder. Sebep İslam'dan yüz çevirme olmalıdır. Ayrıca daru'l harpte velayet eksikliğinden dolayı İslam'ı teklif etmek mümkün değildir. Bu nedenle ayrılığın şartı, ric'î talakla ayrılma şartı olan adet süresinin geçmesi de sebeptir.¹²⁸

2.4.3. Farklı Görüşlere Yer Vermesi ve Tercihini Belirtmesi

Tehânevî *İlâü's Sünen* isimli eserinde Hanefî mezhebinin görüşlerinin yanı sıra diğer mezheplerin görüşlerine de delilleriyle birlikte yer vermektedir. Bu delillerin nitelikleri tartışılarak eser mukayeseli bir fıkıh kitabı hüviyeti kazanmaktadır. Müellif zaman zaman "Bizim bu konudaki kanaatimiz şu şekildedir" "Biz de bu konuya şu şekilde açıklık getirelim" ifadeleri ile kendi görüşünü aktarmaktadır. Müellifin farklı görüşlerden bahsetmesi ve kendi görüşünü belirtmesi çalışmanın üçüncü bölümünde hemen hemen her konuda yer alacağı için, çalışmada tekrardan kaçınmak amacıyla burada yer verilmemesi uygun olacaktır.

¹²⁶ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 25-26.

¹²⁷ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 7.

¹²⁸ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 104.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I'LÂÛ'S SÜNEN'İN NİKÂH KONULARININ FIKHÎ TAHLİLİ

3.1. Evlenmenin Hükümü ve Mahiyeti

Allah Teâlâ; erkek ve kadına evlenerek bir yuvayı paylaşmalarını tavsiye etmekte (en-Nisâ, 4/3,25; en-Nûr, 24/32), eşlerin birbirleriyle huzura kavuşacağını, evliliğin insana sevgi ve merhamet aşıl原因 bir nimet olduğunu bildirmektedir. (er-Rûm, 30/21). Diğer taraftan evlilik bedeni haramdan koruyan bir barınaktır. Bu nedenle Hz. Peygamber (s.a.v.) namuslu bir birliktelik yaşamaya niyet edip yuva kurmaya çaba gösteren kişiye Allah'ın mutlaka destek olacağını müjdelemektedir.¹²⁹

Toplumun temel yapı taşı olan; sevgi, saygı, yardımlaşma, fedakârlık gibi nitelikleri içinde barındıran aile, öncelikle insanın huzur bulacağı bir yuvadır. Yaratılışı itibariyle yalnız yaşayamayan insan, aile ortamının sıcaklığı ile terbiye edilmekte ve şahsiyetini kazanmaktadır. Aile insan neslinin devamını amaçlayan, dünyayı imar edip yaşanılır hale getiren ve geleceği şekillendiren bir kurumdur. Ailenin bu öneminden dolayı sağlam temeller üzerine kurulması için bilgi ve bilinçlenmeye ihtiyaç vardır.

Bu mütevazı çalışma, omurgasını oluşturan *I'lâû's Sünen* ekseninde böyle bir amaca hizmet etmeyi hedeflemektedir. Bu ana başlık altında nikâhın hükümü ile ilgili mülahazalara yer verilecektir. Nikâhı teşvik ve ilan etme, düğün yemeği verme, nikâhlananlara yapılacak dua ve zifaf gibi konulara da değinilecektir.

Tehânevi'nin nikâhın tarifini yapmadığı, nikâh çeşitlerinden bahsetmediği ve nikâhın unsurlarına da çok az yer verdiği görülmektedir. Bu yüzden nikâhın tarifini yapmakta yarar vardır. Nikâh akdi, birbirleriyle evlenmelerinde hukuken bir engel bulunmayan bir erkek ile bir kadının sürekli bir hayat ortaklığı kurmak üzere aralarını birleştiren ve bunun için karşılıklı hak ve görevler belirleyen bağıdır.¹³⁰

¹²⁹ Tirmizî, "Fedâilu'l-cihâd", 20; Nesâî, "Cihâd", 12.

¹³⁰ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Aile Hukuku*, İstanbul, 1960, I, 38; Turgut Akıntürk, *Aile Hukuku Dersleri*, İstanbul, 2002, s. 51; Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku*, İstanbul, 2008, 29.

3.1.1. Nikâhın Hükümü ve Nikâhlanmaya Teşvik Etme

Tehânevî; nikâhın hükümü ile ilgili hadisleri zikrettikten sonra tek tek incelemeye tabi tutmuştur.

۳۰۶۳: "رد رسول الله صلى الله عليه و سلم على عثمان ابن مظعون التبتل, و لو أذن له لا ختصينا."

3063: "Hz. Peygamber (s.a.v.), Osman b. Maz'un Allah'a ibadet maksadıyla bekâr kalmasını kabul etmedi. Şayet buna izin verseydi biz kendimizi hadım ederdik." ¹³¹

۳۰۶۴: "جاء ثلاثة رهط إلى بيوت أزواج النبي صلى الله عليه و سلم يسألون عن عبادة النبي صلى الله عليه و سلم فلما أخبروا كأنهم تقالوها , فقالوا : و أين نحن من النبي صلى الله عليه و سلم قد غفر له تقدم من ذنبه و ما تأخر , قال أحدهم : أما أنا فأني أصلى الليل أبدا , و قال آخر : أنا اصوم الدهر و لا أفطر, و قال آخر : و أنا أعتزل النساء فلا أتزوج أبدا فجاء رسول الله صلى الله عليه و سلم إليهم , فقال: أنتم الذين قلتم كذا و كذا ؟ أما و الله إنني لأخشاكم لله و أتقاكم له , لكني أصوم و أفطر , و أصلي و أرقد , و أتزوج النساء , فمن رغب عن سنتي فليس مني."

3064: "Bir grup insan Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ibadetini sormak üzere eşlerinden birinin evine geldi. Kendilerine Efendimiz'in ibadeti bildirilince bunu azımsadılar ve şöyle dediler: "Gelmiş ve geçmiş günahları bağışlanmış olan Peygamber (s.a.v.) nerede, biz nerede!" İçlerinden biri "Ben bütün geceleri namaz kılmakla geçireceğim", bir diğeri "Ben bundan sonra ömür boyu oruç tutup, hiç oruçsuz gün geçirmeyeceğim", üçüncüsü ise "Ben de kadınlardan uzak durup, asla evlenmeyeceğim" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber onların yanına gelerek "Şöyle söyle söyleyen sizler misiniz? Vallahi ben içinizde Allah'tan en çok korkan ve sakınanınızım. Bununla birlikte ben bazen oruç tutar, bazen tutmam, bazen namaz kılarım, bazen uyurum ve kadınlarla evlenirim. Benim sünnetimden yüz çeviren benden değildir" buyurdu. ¹³² Bu hadis bekâr kalmanın mekruh olduğunun ve nikâhın sünnet olduğunun delilidir. ¹³³

۳۰۶۵: "يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ! مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ فَإِنَّهُ أَغْضُ لِلْبَصْرِ وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ."

¹³¹ Buhârî, "Nikâh", 8; Müslim, "Nikâh", 6.

¹³² Buhârî, "Nikâh", 1; Müslim, "Nikâh", 5.

¹³³ Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 3.

3065: “Gençler! Nikâhlanmaya gücü yeten evlensin. Çünkü bu, gözü harama bakmaktan daha çok men eder ve namusunu daha çok korur. Buna gücü yetmeyen ise oruç tutsun. Çünkü o, şehveti kırar.”¹³⁴

Zikredilen hadislere göre Peygamber Efendimiz insanların Allah’a ibadet maksadıyla bekâr kalmasını kabul etmemiştir. Müellife göre bu hadisler nikâhın sünnet oluşuna delildir. Allah’a ibadet maksadıyla bekâr kalmak ise mekruhtur.¹³⁵

Nikâhlanma gözü haramdan koruduğu için gücü yetenin evlenmesi, buna güç yetiremeyenlerin ise -oruç şehveti kırdığı için- oruç tutması emredilmiştir. Tehânevî’ye göre hadis, zinaya düşme tehlikesi olan şahıslar bakımından evlenmenin vâcib olduğuna delildir. Çünkü emrin zahiri vücûb ifade eder. Bu hadis şehvet duygusu aşırı olan kimseler hakkında vârid olmuştur. Efendimizin “*Buna gücü yetmeyen ise oruç tutsun. Çünkü oruç şehveti kırar*” ifadesi buna işarettir. Normal cinsel isteğe sahip bir kişi oruç tutmaya ihtiyaç duymadığı için onun evlenmesi vâcib değildir. Aşırı cinsel istek duyan kimse evlenmeye güç yetiremiyorsa oruca devam etmelidir. Kişi çok oruç tutunca şehveti kırılır. Tehânevî; kişinin oruç dışında başka yollarla nefesine hâkim olmasına cevaz verir. Bu yolların neler olduğu konusunda açıklama yapmayan müellif, dinen sakıncası olmayan bir yol olması halinde caiz olduğunu söylemektedir.¹³⁶

Haskefî (ö. 1088/1677); aşırı istek duyma durumunda evlenmenin vacip olduğunu, mezhepte daha sahih olan görüşe göre de müekked sünnet olduğunu, bu durumdaki kişinin nikâhlanmaması halinde günaha gireceğini, namusunu korumak için nikâhlanırsa da sevap elde edeceğini söylemiştir. İbn Âbidin (ö. 1252/1836) ise terimlerin kullanılırken titiz davranılmadığını ve sünnetle müstehâbın karıştırıldığını söyleyerek Haskefî’nin müekked sünnettir diyerek sözü kısa tuttuğunu dile getirip eleştirmiştir.¹³⁷ Müellif eserinde ilk olarak Haskefî’nin “müekked sünnettir” sözüne yapılan eleştirileri aktarır. Bu görüşleri kısaca belirtmek gerekirse nikâh; ibadetlerden değil, adetlerdendir. Adet özellikli sünnetler (sünnet-i zevâid) ise müstehaptır. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in “*Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.*” ifadesiyle nikâhlanmamayı yasaklaması müekked sünnet oluşuna

¹³⁴ Buhârî, “Nikâh”, 3; Müslim, “Nikâh”, 3.

¹³⁵ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 3.

¹³⁶ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 3-4.

¹³⁷ Muhammed b. Emin b. Ömer b. Abdülaziz el-Huseynî ed-Dımeşkî, *Reddü'l-muhtâr ala'd-Dürri'l-Muhtâr*, Beyrut, 1992, III, 7.

delil olamaz. Çünkü bu hadis, evlenmeyip nafile ibadetle ömrünü geçirmeyi düşünen kişilere yöneliktir.¹³⁸

Müellif nikâhın hükmüne dair aktardığı bu bilgilerden sonra nikâhın, sünnet-i müekkede olmasının daha isabetli olduğunu belirtmektedir. Bu tercihini de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kendi durumu ve ümmetinden kendilerini tamamen ibadete vermek isteyenleri kesin bir şekilde bundan men etmesi¹³⁹ ile gerekçelendirmektedir.¹⁴⁰ Ayrıca adetlerin terk edilmesinde tehdit söz konusu olmaz. Eğer adet nitelikli sünnetlerinden olsa idi Hz. Peygamber (s.a.v.) bu derece tehditle karşılık vermezdi. Bununla birlikte ibadet özelliği taşımayan adetlerin ibadetlerden daha üstün olması söz konusu değildir. Sonuç itibariyle nikâhlanmak adet nitelikli bir sünnet değil, ibadet nitelikli bir sünnettir.¹⁴¹ Son olarak müellif evlilik akdi ile birbirine bağlanan erkeklerin ve kadınların namuslarını koruduklarını vurgulamaktadır.¹⁴²

Tehânevi nikâh babından sonra nikâhla ilgili diğer meseleler başlığı altında nikâhlanmanın teşvik edilmesi ve bekâr kalmanın yasaklanması konularına tekrar değinmiş ve aşağıdaki hadisleri aktarmıştır. Konu bütünlüğü açısından bu rivayetleri burada zikretmekte yarar görüyoruz.

۳۲۰۶: عن عبد الله بن مسعود رضى الله عنه قال: "لو علمت أنه لم يبق من أجلي إلا عشر ليال لأحببت أن لا يفارقتى فيهن امرأة."

3206: Abdullah b. Mes'ud'un "Ömrümden sadece on gece kaldığını bilseydim yine de o günlerde bir zevcemin olmasını isterdim" dediği rivayet edilmiştir.¹⁴³

۳۲۰۷: "لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم المتبتلين من الرجال الذين يقولون لا نتزوج، والمتبتلات من النساء اللاتي يقطن مثل ذلك."

3207: Hz. Peygamber (s.a.v.) "Evlenmeyeceğiz" diyen ve bekâr kalmayı tercih eden erkeklere ve "evlenmeyeceğiz" diyen ve bekâr kalmayı tercih eden kadınlara lanet etmiştir.¹⁴⁴

¹³⁸ Tehânevî, *I'lâü's-Sünen*, XI, 4.

¹³⁹ "فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي" "Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir." Buhârî, "Nikâh", 1; Müslim, "Nikâh", 5.

¹⁴⁰ Tehânevî, *I'lâü's-Sünen*, XI, 4.

¹⁴¹ Tehânevî, *I'lâü's-Sünen*, XI, 4.

¹⁴² Tehânevî, *I'lâü's-Sünen*, XI, 5.

¹⁴³ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 239 (no: 9172).

¹⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, II, 289; Ebü'l-Hasen Nürüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâ'id*, Kahire, 1994, IV, 251, (no: 7301).

۳۲۰۸ : "من كان موسرا لأن ينكح ثم لم ينكح فليس منى."

3208: "Maddi yönden evlenmeye gücü yettiği halde evlenmeyen kimse benden değildir."¹⁴⁵

۳۲۰۹ : "من أحب فطرتى فليستن بسنتى ومن سنتى النكاح."

3209: "Her kim benim doğal hayatımı (fitratımı) severse sünnetime uysun. Benim sünnetimden birisi de nikâhtır."¹⁴⁶

Müellif nikâh ile ilgili gelen haberlerin evlenmeye teşvik ettiğini söylemekte ve nikâhlanmanın faydalarını sıralamaktadır. Nikâh; dini koruma ve güzel yaşama, kadının iffetini koruma ve muhafaza etme, nesil yetiştirme, ümmetin sayısını çoğaltma gibi nafîle ibadetlerden daha fazla maslahatları barındırmaktadır. Tehânevi; İbn Kudâme'nin (ö. 620/1223); insanları nikâhlanma açısından değerlendirmelerine de yer vermektedir. Bazı insanlar nikâhlanmadıklarında günaha girmekten korkarlar. Fıkıh âlimlerinin çoğunluğuna göre bu tip kimselerin evlenmeleri vaciptir. Çünkü bu kişiler evlenmedikleri takdirde nefislerini haramdan koruyamazlar. İkincisi nikâhlanması müstehap olan kişilerdir. Bu kişiler evlenmedikleri zaman yasak olan fiilleri işlemeyeceklerinden emindirler. Bu tip kimselerin kendilerini nafîle ibadete vermek yerine nikâhlanmaları daha efdaldır.¹⁴⁷

İmâm Şafî'nin (ö. 204/820) bu mesele hakkındaki görüşlerini aktaran müellif kendi cevabını da eklemektedir. İmâm Şafî "Nefsâni arzulara, kadınlara, oğullara... karşı düşkünlük insanlara çekici kılındı." (Âl-i İmrân, 3/14) ayetindeki düşkünlüğün kınama mesabesinde olduğunu söylemektedir.¹⁴⁸ Tehânevi ise bu konudaki delilin Hz. Peygamberin nikâhlanmaya teşvik eden sözleri olduğunu söylemekte ve bu şiddetli teşvikler neredeyse nikâhlanmaktan kaçınan kişiyi haramlık derecesine çıkarmaktadır. İmâm Şafî'nin delil olarak aldığı ayeti ise şu şekilde yorumlamaktadır. Ayette sıralanan şeyler kişiye Allah'ı sevmekten, Hz. Peygamber'i sevmekten ve cihaddan daha sevimli görünüyorsa kınama ifadesi kabul edilebilir.

¹⁴⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, Kahire, ts., I, 297, (no:989); *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXII, 366 (no:920).

¹⁴⁶ Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsilî, *Müsned*, Dimeşk, 1984, V, 133, (no: 2748); Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, IV, 252, (no: 7305).

¹⁴⁷ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî el-Makdisî,yy., 1968, *el-Muğnî*, VII, 4.

¹⁴⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şafî, *el-Ümm*, Beyrut, 1990, V, 154.

Ayeti başka bir ayetle¹⁴⁹ tefsir eden müellife göre kişinin Allah yolunda cihad etmeyi nefsanî arzularla istenilenlerden daha sevimli görmesi durumunda, bunları sevmek kınanmış bir davranış olamaz. Ayrıca Hz. Peygamber'in "Bana sizin dünyanızdan kadın ve güzel koku sevdirdi. Göz aydınlığım namazda kılındı."¹⁵⁰ hadisini de aktaran müellif; Hz. Peygamber'in kınanmış olan şeyleri sevmesinin mümkün olmadığını söylemektedir.¹⁵¹

İslam evlenmeye teşvik etmiş, Hz. Peygamber evlenerek mü'minlere örnek olmuştur. Allah'a daha fazla ibadet edebilmek gayesiyle de olsa aile hayatının terkine ve cinsel duyguların köreltilmesine müsaade edilmemiştir. Nikâhın hükmü evlenecek olan kişinin durumuna göre farklılık göstermektedir. Evlenmediği takdirde zinaya düşme tehlikesi olan, günaha girmekten endişe eden ve evlenme imkânına sahip olan kişinin evlenmesi vaciptir. Bu durumların dışında olan kişiler için ise sünnettir. Müellif nikâhın hükmü ile ilgili görüşlerin gerekçelerini izah ederken şahsi değerlendirmelerini de sunarak bu görüşler arasından birini tercih etmiştir. Müellife göre nikâhın hükmü müekked sünnetten aşağı bir mertebede değildir. Nikâh, erkek ve kadınların namusunu koruyarak ve iffetli olmalarını sağlayarak dinin hedeflediği maksatları yerine getirmektedir. Bu nedenle Tehânevî nikâhı adet nitelikli bir sünnet olarak değil, ibadet nitelikli sünnet olarak değerlendirmektedir. Nikâhı adet nitelikli sünnet olarak değerlendirenleri delilleriyle birlikte aktaran müellif herhangi bir kaynak veya isim zikretmemiştir. Bu durum da meseleye kapalı bir hüviyet yüklemiştir.

3.1.2. Nikâhı İlan Etme

۳۰۶۶ : أعلنوا هذا النكاح , و اجعلوه في المساجد , و اضربوا عليه بالدقوف ."

3066: "Nikâhı ilan ediniz. Onu mescitlerde kıyınız ve bu münasebetle def çalınız."¹⁵²

¹⁴⁹ "De ki babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler size Allah'dan, Resulünden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevgili ise artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin." (et-Tevbe, 9/24).

¹⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, III, 128; Nesâî, "İşretü'n-nisâ", 1; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 174; Beyhakî, *Sünen*, VII, 78.

¹⁵¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 4-6; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 125-127.

¹⁵² Hadisi Tirmizî rivayet etmiş ve hadis hasen gariptir, demiştir. (Tirmizî, "Nikâh", 6); Beyhakî, *Sünen*, VII, 290.

٣٠٦٧ : "علمنا رسول الله صلى الله عليه وسلم التشهد في الصلاة, و التشهد في الحاجة , و ذكر تشهد الصلاة , قال : و التسهد في الحاجة أن الحمد لله نستعينه و نستغفره و نعوذ بالله من شرور أنفسنا و من يهده الله فلا مضل له و من يضل فلا هادي له , و اشهد أن لا إله إلا الله و أشهد أن محمدا عبده و رسوله . قال : و يقرأ ثلاث آيات, ففسرها سفيان الثوري : و اتقوا الله حق تقاته و لا تموتن إلا و أنتم مسلمون . اتقوا الله الذي تسائلون به و الأرحام . إن الله كان عليكم رقيباً , اتقوا الله و قولوا قولا سديداً" الآية .

3067: "Hz. Peygamber (s.a.v.) namazda ve ihtiyaç anında nasıl teşehhüdde bulunacağımızı bize öğretti" diye söze başlayıp, namazın teşehhüdünü "ettahiyyatü lillâhi..." şeklinde öğrettikten sonra şöyle devam etmiştir: ihtiyaç için teşehhüd duası şudur: Hamd Allah'a mahsustur. Yardımı ve bağışlanmayı ondan dileriz. Nefislerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidayet ettiğini hiç kimse saptıramaz. Onun saptırdığını hiç kimse doğru yola iletemez. Ben Allah'dan başka hiçbir ilah olmadığına, Muhammed (s.a.v.)'in onun kulu ve Rasûlü olduğuna şahadet ederim." ¹⁵³ Bu duayı okuduktan sonra Hz. Peygamber üç ayet okumuştur. Süfyan-ı Sevri bu ayetlerin şunlar olduğunu açıklamıştır. "Ey iman edenler! Allah'tan, O'na yaraşır şekilde korkun ancak Müslümanlar olarak can verin." (Âli İmrân-3/102); "Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir." (en-Nisâ, 4/1); "Ey iman edenler! Allah'dan korkun ve doğru söz söyleyin." (el-Ahzâb, 33/70).

Hadislerden nikâhın ilan edilmesi, onun mescitlerde kıyılması ve bu münâsebetle def çalınması anlaşılmaktadır. İbnü'l Hümmam (ö. 861/1457), fakihlerin hadiste sözü edilen defin kenarlarında zili olmayan def (çingirak) olduğunu söylediğini, belirtmiştir. ¹⁵⁴ Müellif daha sonra Hz. Peygamberin (s.a.v.) nikâh akdi ve diğer akitlerde yapılmak üzere öğrettiği hacet duasına da yer vermiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) söz konusu duayı öğrettikten sonra üç ayeti kerime okumuştur. ¹⁵⁵

Tehânevî bu rivayetlerden hareketle nikâhla ilgili konuşma yaparak onu ilan etmenin müstehâb olduğunu söylemiştir. Rivayetleri zikrettikten sonra

¹⁵³ İbn Mâce, "Nikâh", 19; Tirmizi, "Nikâh", 17; Nesâî, "Cuma", 24.

¹⁵⁴ Kemaleddîn Muhammed b. Abdu'l-Vâhid İbnü'l-Hümmâm, *Fethu'l-Kadîr*, ts., III, 189.

¹⁵⁵ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 6.

Peygamberimizin “*Nikâhı mescitte kıyınız*” ifadesi ile ilgili mülâhazalara da yer vermiştir. Fıkıh âlimlerine göre nikâh muâmelâtla ilgili akitlerdendir ve muâmelâtla ilgili akitler mescitte yapılamazlar. Müellif bu akıl yürütmeyi kabul etmemiş ve nikâhın muâmelâtla ilgili akitlere değil ibadetle ilgili akitlere benzediğini söylemiştir. Çünkü nikâhta konuşma vardır. Hz. Peygamber ve sahabe nikâh dışındaki akitlerde hutbe okumamışlardır. Dolayısıyla konuşma yapmak nikâha ait bir özelliktir.¹⁵⁶

Bazı âlimler nikâhın kıyasa muhalif bir yönünün olduğunu söylemişlerdir. Müellif bu görüşe itiraz ederek nikâhın dindeki temel kurallara uygun olarak geldiğini ve illetinin ilan etmek olduğunu zikretmiş, mescitlerin insanları bir araya toplayan mekânlar olması sebebiyle de nikâhı ilan etmek için en uygun yer olduğuna vurgu yapmıştır. Bu nedenle de mescitlerin en kalabalık olduğu gün olan Cuma günleri nikâh kıyılması müstehâbtır.¹⁵⁷ İbnü'l Hümâm'da (ö. 861/1457) nikâhın mescitte kıyılmasının ve Cuma günü kıyılmasının müstehâb olduğunu söylemiştir.¹⁵⁸ Müellif burada İbnü'l Hümâm'ın görüşünü de zikrederek mezhep görüşünü pekiştirmektedir.

Müellifin nikâhın ilan edilmesini bildiren hadisin ardından zikrettiği ikinci hadiste şöyle bir incelik göze çarpmaktadır. Nikâhın ilan edilmesi gizlenmemesi gerekmektedir. Gizli nikâhın bireylere ve topluma vereceği zararlar adeta ikinci aktardığı hadiste geçen ifadelerle uyarı olarak yansıtılmaktadır. Evlilik; anne, baba, kardeşler ve diğer akrabalara birçok haklar ve ödevler yüklemektedir. Aile büyüklerine haber vermeden yapılan evlilik neticesinde anne baba derinden üzülme ve bu kırgınlıklar bazen hayat boyu sürmektedir. Netice olarak ayette “...Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten sakının...” (en-Nisâ, 4/1) uyarısı akrabalık bağının hakkını verememekten sakınma anlamı taşımaktadır.

3.1.3. Düğün Yemeği Verme

Düğün yemeği verilmesi ile ilgili rivayet edilen aşağıdaki hadislerde geçen ifadelerden düğün yemeği verilmesinin meşru olduğu noktasında herhangi bir ihtilaf olmadığı görülmektedir.

" أولم ولو بشاة." : ٣٠٧٧

¹⁵⁶ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 7.

¹⁵⁷ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 7.

¹⁵⁸ İbnü'l Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, III, 189.

3077: "Bir koyun keserek bile olsa düğün yemeği ver." ¹⁵⁹

"۳۰۷۸: إنه لا بد للعروس من وليمة."

3078: "Düğün için yemek vermek şarttır." ¹⁶⁰

"۳۰۷۹: الوليمة حق و سنة فمن دعى فلم يجب فقد عصى."

3079: "Düğün yemeği hak ve sünnettir. Kim davet edilir de katılmazsa isyan etmiş olur." ¹⁶¹

۳۰۸۰: ذكر تزويج زينب ابنة جحش عند أنس, فقال: "ما رأيت النبي صلى الله عليه و سلم أولم على أحد من نسائه ما أو لم عليها , أو لم بشاة."

3080: Enes'in (r.a.) yanında Zeyneb bnt. Caş'ın (r.anhâ) Hz. Peygamber ile evlenmesinden söz edilince şöyle dedi: "Peygamber'in (s.a.v.) Zeynep (r.a.) ile evlenirken verdiği düğün yemeğini başka hiçbir eşi için verdiğini görmedim. Koyun ikramında bulunmuştu." ¹⁶²

"۳۰۸۱: أولم النبي صلى الله عليه و سلم على بعض نسائه بمدين من شعير."

3081: "Hz. Peygamber eşlerinden biriyle evlenirken iki müd (1018 gram) arpayı düğün ziyafeti olarak vermiştir." ¹⁶³

Bu rivayetlerden düğün yemeği vermenin müstehâb olduğu açıkça anlaşılmaktadır. ¹⁶⁴ Düğün yemeği vermenin ve bu yemeğe katılmanın hükmü ile ilgili âlimler farklı görüştedir. Bazı Şâfiî âlimler düğün yemeği vermeyi vacip olarak kabul etmişlerdir. Efendimizin Abdurrahman b. Avf'a "Bir koyun keserek bile olsa düğün yemeği ver" ¹⁶⁵ sözünü emir olarak kabul etmişlerdir. ¹⁶⁶ Dolayısıyla düğün yemeği verilmesi vaciptir ve vacip olan yemeğe katılmak da vaciptir. Müellif, Şâfiî âlimlerin aksine Hz. Peygamberin koyun kesmeyi emretmesini müstehâb olarak yorumlamıştır. Düğün yemeği verilmesinin vacip olmadığını ifade eden müellif, bu

¹⁵⁹ Buhârî, "Nikâh", 68.

¹⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, V, 359; Taberani, *el-Mu'cemü'l kebîr*, II, 20; Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî et-Tahâvî, *Şerh-u Müşkilü'l âsâr*, IV, 144-145.

¹⁶¹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l evsat*, IV, 193.

¹⁶² Buhârî, "Nikâh", 69; Müslim, "Nikâh", 90.

¹⁶³ Buhârî, "Nikâh", 70.

¹⁶⁴ Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 13.

¹⁶⁵ Buhârî, "Nikâh", 68.

¹⁶⁶ İmâm Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 195.

durumu selam verip almaya benzetir. Çünkü selam vermek vacip değildir ama Müslümanın verdiği selamı almak vaciptir. Dolayısıyla düğün yemeği vermek müstehâpken verilen yemeğe katılmak vaciptir. “*Herhangi biriniz düğün yemeğine davet edildiğinde ona gitsin.*”¹⁶⁷ hadisi ile başka bir rivayette yer alan “*Bir davete çağrıldığınızda ona katılınız*”¹⁶⁸ hadisi vacip olduğunun delilidir.¹⁶⁹

Müellif, düğün yemeği davetinin kişi veya topluluğu kastedecek şekilde yapılması neticesinde davet edilen ile ilgili durumları açıklamıştır. Kişi bizzat veya belli bir grup halinde düğün yemeğine çağrılmışsa o yemeğe katılması üzerine yükümlülüktür. Davet sahibi “Ey insanlar! Düğün yemeğine buyurunuz” veya görevlendirilen bir kişi “Karşılaştığım herkesi veya dilediğim her şahsı davet etmem istendi” dese bu davete uyulması gerekli değildir ve aynı zamanda müstehap da değildir. Çünkü davetin muhatabı bizzat belirtilmemiştir. Kişi davete icabet etmediği takdirde davetçinin kalbi kırılmayacaktır. Ancak kişi isterse böyle bir davete katılması caizdir.¹⁷⁰

Tehânevî düğün yemeği ile ilgili hadisleri zikrettikten sonra düğün yemeği vermenin müstehap olduğunu söylemiştir. Bu yemeğe katılmanın hükmü ile ilgili mülahazaları aktaran müellif davete icabet etmek gerektiğini dolayısıyla düğün yemeğine katılmanın vacip olduğunu söylemiştir. Bu yemeğe katılmama durumunda ise kişinin günahkâr olup olmayacağı meselesine değinmemiştir.

3.1.3.1. Düğün Yemeği Çeşitleri

Müellif, bu rivayetleri naklettikten sonra düğün yemeği ve çeşitlerine yer vermiştir. Düğün yemeğinin mahiyetinin nasıl olması gerektiği ile ilgili farklı görüşleri aktarmıştır. Düğün yemeğini âlimlerin nasıl tanımladığını açıklamıştır. İbn Kudâme (ö. 620/1223); İbn Abdilber’den (ö. 463/1071) nakledilen habere göre düğünde verilen yemeğe “velime” ismi verildiğini ve bu ismin başka yemekler için kullanılmadığını söylemiştir. Dil bilginleri de aynı görüştedir. Bazı Hanbelî fıkıh âlimleri her türlü sevinçli olay vesilesiyle verilen yemeği “velime” olarak isimlendirmişlerdir. İbn Kudâme, Arab dilinde daha uzman oldukları için

¹⁶⁷ Buhârî, “Nikâh”, 71; Müslim, “Nikâh”, 97.

¹⁶⁸ Buhârî, “Nikâh”, 74; Müslim, “Nikâh”, 103.

¹⁶⁹ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 14.

¹⁷⁰ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 14-15.

dilbilginlerinin görüşlerine katılarak velimenin, düğün yemeği anlamında kullanılmasının daha doğru olduğunu söylemiştir.¹⁷¹

Tehânevî düğün yemeğinin mahiyeti ile ilgili âlimlerin görüşlerine de yer vermiştir. Ebû Hanîfe, öğrencileri ve İmam Şâfiî, düğün yemeğinde eğlence olmazsa bu davete katılmanın vacip olduğunu söylemişlerdir. İbn Abdilber’de aynı görüştedir.¹⁷²

İmam Şâfiî’ye göre içki içilen, nefesli saz ve ud çalınan ve bunlar gibi başka günahların işlendiği bir düğün ziyafetine davet edilen kişi (yapılanlara tepki gösteren ve kötülükleri giderebilen) bu davete katılması durumunda tepki göstermelidir. Eğer tepki göstermeye gücü yetmiyorsa bu davete katılmaması gerekir. Davet edilen kişinin düğün yemeğinde böyle fiillerin işleneceğinden haberi yoksa kişi davete katıldığında tepkisini gösterir, eğer tepki gösteremiyorsa geri döner.¹⁷³ İmam Mâlik ise def çalma gibi hafif eğlencelerde geri dönmez, der. Ebû Hanîfe bu durumu eğlence yapılan yer ile yemek yenilen yer arasındaki mesafeye göre yorumlamaktadır. Eğer yapılan eğlence yemek yenilen yere yakın değilse uzak bir köşede ise düğün ziyafetinde kişinin oturup yemek yemesinde bir sakınca yoktur. İmam Muhammed b. el-Hasen ise davete giden kişinin toplumda örnek alınan birisi ise böyle bir durumla karşılaştığında ortamdan çıkıp gitmesinin daha iyi olduğunu söylemiştir.¹⁷⁴ Görüldüğü üzere kişinin kendi konumu ve düğünün durumuna göre bir davranış sergilemelisi tavsiye edilmiştir.

Müellif bu konudaki delilin Hz. Ali’den nakledilen şu rivayet olduğunu zikretmektedir. Sefîne, Hz. Peygamber’i yemeğe davet eder. Hz. Peygamber davete gittiğinde evin köşesinde renkli yünden bir kumaş görür ve geri döner. Sonra “*Süslü eve giremem*” der.¹⁷⁵ Ebu Hafs kendi isnadıyla bu hadisi şöyle rivayet etmiştir: Hz.

¹⁷¹ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî, *el-İstizkâr*, Beyrut, 2000, V, 531; İbn. Kudâme, *el-Muğnî*, 1968, VII, 275.

¹⁷² İmâm Şafîî, *el-Ümm*, VI, 196; İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, V, 531; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 14.

¹⁷³ İmâm Şafîî, *el-Ümm*, VI, 196.

¹⁷⁴ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 15-16.

¹⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, V, 221; Taberânî, *el-Mucemu'l kebîr*, VII, 99; Hâkim, *Müstedrek*, II, 186; Hâkim hadisin isnâdının sahih olduğunu ancak Buhârî ve Müslim’in rivayet etmediğini söylemiştir. Zehebî’de Hâkimle aynı kanaati taşımaktadır. Müellif ise hadisin isnâdının hasen olduğunu zikretmektedir. Çünkü hadisin isnâdında yer alan Sa'id b. Cümhan hakkında eleştiriler mevcuttur. Bu nedenle de hadis sahih derecesinden aşağıya düşmektedir; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 15.

Peygamber (s.a.v.) “Allah’a ve ahiret gününe iman eden içkinin elden ele dolaştırıldığı sofraya oturmasın.” buyurmuştur.¹⁷⁶

Ayrıca Tehânevî düğün yemeği davetlerine zenginlerle birlikte fakirlerin de çağrılması gerektiğini ifade eden hadise de değinmektedir. Hadise göre, yemeklerin en kötüsü zenginlerin davet edilip, fakirlerin terk edildiği yemektir. Davete uymayan Allah’a ve Rasulüne karşı gelmiştir.¹⁷⁷ Tehânevî düğün yemeği ile ilgili meseleleri izah ederken diğer mezheplerin görüşlerine de yer vermiş, bir anlamda mukayeseli olarak konuları ele almıştır. Düğün yemeği konusunda mezheplerin ortak olarak kabul ettikleri husus düğünlerdeki ikram ve eğlencenin İslam’a uygun olarak yapılmasıdır. Düğünlerde içki içilmesi, eğlencede aşırıya gidilmesi, kadın ve erkeklerin birbirlerine karşı mahremiyet sınırlarını aşan tavır ve davranışlar içinde bulunması Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır. Davet edilen misafirler arasında zengin ve fakir ayrımı yapılmaması da dikkat edilmesi gereken bir başka husustur. Zenginlik, mal-mülk Allah’ın insanlara vermiş olduğu bir lütuftur. Bu lütuf, insanlara tahakküm ve tahkir için kullanılmamalıdır. İnsanları hor görmeyi İslamiyet asla kabul etmez. Allah katında insanların hepsi eşittir, ancak takva sahipleri Allah’a daha yakındır.

3.1.3.2. Düğün Yemeğinin Süresi

" تزوج النبي صلى الله عليه وسلم صفة و جعل عتقها صداقها , و جعل الوليمة ثلاثة أيام ."
۳۰۸۳

3083: “Hz. Peygamber (s.a.v.) Safiye (r.a.) ile evlenmiş, azat edilmesini mehri yerine saymış ve üç gün boyunca yemek vermiştir.”¹⁷⁸

۳۰۸۴: عن حفصة بنت سيرين قالت: " لما تزوج أبي دعا الصحابة سبعة أيام , فلما كان يوم الأنصار دعا أبي بن كعب و زيد بن ثابت و غيرهما , فكان أبي صائما , فلما طعموا دعا أبي و اثني ."

3084: Hafsa bnt. Sîrîn anlatır: “Babam evlenince sahabileri davet ederek yedi gün ziyafet verdi. Sıra Ensar’a gelince, Übey b. Ka’b (r.a.), Zeyd b. Sâbit (r.a.) ve

¹⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, I, 20; Ebû Ya’lâ, *Sünen*, VI-I, 266.

¹⁷⁷ Buhârî, *Nikâh*, 72; Müslim, “*Nikâh*”, 107; Tehânevî, *İ’lâü’s-Sünen*, XI, 15.

¹⁷⁸ İbn. Hacer, *Fethu’l-bârî*, Beyrut, 1959, IX, 243.

başkalarını davet etti. Übey o gün oruçluydu. Sahabiler yemeklerini yiyince Übey babama dua etti ve onu övdü.”¹⁷⁹

۳۰۸۵ : "الوليمة أول يوم حق, والثاني معروف, واليوم الثالث سمعة ورياء."

3085: “Düğün yemeği birinci gün hak, ikinci gün iyilik, üçüncü gün ise gösteriş ve riyâdır.”¹⁸⁰

Düğün yemeği vermek Hz. Peygamber’in uygulamalarından da anlaşıldığı üzere caizdir. Tehânevî, düğün yemeğinin kaç gün olacağı konusunda gelen rivayetler incelendiğinde herhangi bir gün sınırlamasının olmadığını söyler. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Safiye (r.a.) ile evlendiğinde üç gün boyunca yemek vermiştir. Hafsa bnt. Sîrîn babası evlendiğinde sekiz gün ziyafet verdiğini anlatmıştır.¹⁸¹

Müellif övünme maksadı olmadan birkaç gün düğün yemeği vermenin caiz olduğunu söylemektedir. Riya ve gösterişle düğün yemeği vermenin yasak olduğunu Hz. Peygamber (s.a.v.)’in; “Düğün yemeği birinci gün hak, ikinci gün iyilik, üçüncü gün ise gösteriş ve riyadır.” hadisine dayandırmaktadır. Müellife göre Ebû Davûd hadisi rivayet ederken herhangi bir değerlendirmede bulunmamış ve bu durum hadisin delil olarak alınmasına bir engel teşkil etmemiştir. Ayrıca İbn Hacer’in (ö. 852/1449) *Fethu’l-bârî*’de hadisin rivayet yollarının tenkide uğradığını fakat hadisin bir aslı ve temeli olduğunu dile getirdiğini de ilave etmiştir. İbn Hacer eserinde, hadiste geçen düğün yemeğinin üçüncü günü ile ilgili ifadelerin nasıl yorumlandığına yer vermiştir. Umranî ve Rûyânî’ye göre üçüncü gün düğün yemeğine davet edilen kişi birinci gün de davet edilen kişiye bu böbürlenme anlamına gelir ve mekruhtur. Tehânevî de aynı görüştedir. Üçüncü gün davet riya, böbürlenme ve gösteriş olarak yorumlandığında dördüncü ve bunu takip eden günler için de aynı hüküm geçerlidir. Müellife göre hadiste geçen “riyâ” ve “süm’a” kelimelerinin mutlak olarak kullanılması düğün ziyafetinin övünme amacıyla verildiğini göstermektedir. Davet

¹⁷⁹ İbn Hacer, *Fethu’l- bârî*, IX, 243.

¹⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, V, 28; Dârimî, “Et’ime”,28; İbn Mâce, “Nikâh,25; Ebû Dâvûd, “Et’ime”, 3.

¹⁸¹ Tehânevî, *İ’lâü’s-Sünen*, XI, 13.

edilen insanların çok olması ve her gün başka grupların davet edilmesi halinde ise düğün yemeği övünme amacı taşımamaktadır.¹⁸²

Düğün yemeğinin süresi ile ilgili zikredilen hadislerde düğün yemeği veren kişinin niyetinin önemli olduğu, övünme amacıyla verilen yemeğin riya ve gösteriş ifade ettiği vurgulanmaktadır. Tavsiye edilen davranış insanın her işinde gösterişten uzak olması ve işlerini ihlâs ve samimiyetle yapmasıdır.

3.1.4. Evlenenlere Yapılacak Dua

۳۰۶۸ : "أن النبي صلى الله عليه و سلم كان إذا رفا الانسان إذا تزوج قال : بارك الله لك و بارك عليك و جمع بينكما في خير."

3068: "Hz. Peygamber bir kimse evlendiğinde onu şöyle tebrik ederdi: Allah bu nikâhı sana ve senin üzerine mübarek eylesin! Ve sizi iyilikte bir araya getirsin."¹⁸³

۳۰۶۹ : "أنه تزوج امرأة من بنى جشم فقالوا : بالرفاء و البنين , فقال : لا تقولوا هكذا , و لكن قولوا كما قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: أَللهم بارك لهم و بارك عليهم."

3069: "Akîl b. Ebû Talib (r.a.) Cuşem oğullarından bir kadınla evlenince kendisine "uyuşasınız ve çoluk çocuğa karışasınız" dediler. Akîl "Böyle söylemeyin, bunun yerine Hz. Peygamber'in dediği gibi "Allah'ım onlara mübarek kıl" deyin" dedi.¹⁸⁴

Eşlerin nikâhtan sonra tebrik edilmesi sünnettir. İkinci hadiste Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde "Öyle yapmayınız! Çünkü Hazreti Peygamber (s.a.v.) böyle söylememizi yasakladı" ifadesi de yer almaktadır. Akîl'den gelen başka bir rivayette ise; "بارك الله فيك, و بارك لك فيها / Allah eşini sana, seni eşine mübarek kılsın, deyiniz." ifadesi geçmektedir.¹⁸⁵

Müellif konu ile ilgili rivayetleri aktardıktan sonra herhangi bir değerlendirme yapmamış ve sadece raviler hakkında bilgi vermiştir. Hadislerin sıhhat derecesi ile ilgili bilgiler aktarmıştır. Hz. Peygamber döneminde yeni evlenenleri tebrik etmenin, çiftlere zenginleşmeleri ve çoluk çocuğa karışmaları için temennide bulunmanın adet

¹⁸² İbn. Hacer, *Fethu'l-bârî*, IX, 243-244; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 13.

¹⁸³ Dârimî, "Nikâh", 6; İbn Mâce, "Nikâh", 23; Ebû Davûd, "Nikâh", 36; Tirmizî, "Nikâh", 7.

¹⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, I, 201; III, 451; İbn Mâce, "Nikâh", 23; Nesâî, "Nikâh", 73; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VII, 205.

¹⁸⁵ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 7.

olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber maddi istekler yerine, eşler arasında geçim ve bereket için dua edilmesini tavsiye etmektedir. Günümüzde yeni evlenen çiftlere söylenen “Allah mübarek etsin!”, “Hayırlı olsun!” cümleleri, sünnetin kültürümüzdeki yansımaları olarak aynı manayı içermektedir.

3.1.5. Zifaf

۳۰۷۶ : " أنها زفت امرأة إلى رجل من الأنصار, فقال النبي صلى الله عليه و سلم: يا عائشة ما كان معكم لهو؟ فإن الأنصار يعجبهم اللهو."

3076: “Hz. Aişe, Ensardan bir erkekle evlenen kadını kocasının evine uğurlaması üzerine Peygamber Efendimiz “Aişe (def çalmak ve şarkı söylemek gibi mübah) bir eğlenmeniz yok mu? Çünkü Ensar eğlenceden hoşlanırlar.” buyurur.¹⁸⁶

Tehânevi, Hz. Aişe’den nakledilen bu hadisi şerife yer verdikten sonra âlimlerin zifaf ile ilgili görüşlerini ele almıştır. Rahmetî, gerdek töreninin örfe gerekli olduğunu; Haskefi (ö. 1088/1677), dinin onaylamadığı bir eylem bulunmadığı sürece zifafın mekruh olmadığını söylemektedir. İbn Abidin (ö. 1252/1836) zifafı; “Zifaf, gelini koca evine yolcu etmektir.”¹⁸⁷ şeklinde tanımlamıştır. Müellif bu ifadeyi kadınların gelini koca evine uğurlamak için bir araya gelmeleridir, şeklinde açıklamaktadır.¹⁸⁸

Müellif âlimlerin görüşlerinden sonra zifafın caiz olmasında dine aykırı bir eylemin meydana gelmemesi kaydı vardır, der. Peygamber Efendimizin “Helalle haramı ayıran def ve şarkıdır.”¹⁸⁹ hadisine yer verir ve bu hadisi şeriften yola çıkarak ihtilafları zikreder. Âlimler düğünlerde def çalmanın ve şarkı söylemenin hükmü konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bazı âlimler bu iki durumun da mekruh olmadığını söylemişlerdir. Müellif ise def çalma ve şarkı söyleme eylemlerinin mefseleti barındırmadığını, asıl mefseletin düğün yemeklerinde kadınların namazlarını vaktinde kılmamaları, erkeklerle karışık ortamda bulunmaları ve tesettürü ihmal etmeleri olduğunu söylemektedir.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Buhârî, “Nikâh”, 63.

¹⁸⁷ İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtâr*, III, 9.

¹⁸⁸ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 10.

¹⁸⁹ İbn Mâce, “Nikâh”, 20; Tirmizî, “Nikâh”, 6; Nesâî, “Nikâh”, 72.

¹⁹⁰ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 10.

3.2. Evlenmenin Şartları

Tehânevi evlenme akdinin şartlarını klasik fıkıh kaynaklarında yer alan in'ikâd, sıhhat, nefâz ve lüzûm şartları şeklinde sınıflandırmaya tabi tutmadan ele almıştır. Hatta eserinde bu konuların hepsine yer vermemiştir. Bir evlenme akdinin kurulabilmesi, hukuken meydana gelip geçerli olması için bazı unsurların mevcut olması gerekmektedir.

3.2.1. Nikâh Akdinde Şahitler

۳۰۸۶: " لا نکاح إلا بولی و شاهدي عدل , و ما كان من نکاح على غير ذلك فهو باطل , فإن تشاجروا فالسلطان و لى من لا ولى له."

3086: "Nikâh ancak veli ve iki adil şahit ile olur. Bu şartların dışında yapılan nikâh batıldır. Taraflar birbiriyle çekişmeye düştüklerinde sultan velisi olmayan kişinin velisidir."¹⁹¹

۳۰۸۷: " البغايا اللاتي ينكحن انفسهن بغير بيينة."

3087: "Kendilerini beyyinesiz/şahitsiz nikâhlayan kadınlar beğâyâdır (hayâsız kadındır.)"¹⁹²

۳۰۸۸: " لا نکاح إلا ببيينة."

3088: "Beyyinesiz nikâh yoktur."¹⁹³

۳۰۸۹: لا نکاح إلا بولی و شاهدين .

3089: "Velisiz ve iki şahitsiz nikâh yoktur."¹⁹⁴

۳۰۹۰ - ۳۰۹۱: " لا نکاح إلا بولی شاهدي عدل."

3090-3091: "Velisiz ve iki adil şahitsiz nikâh yoktur."¹⁹⁵

۳۰۹۲: " أن عمر أتى برجل في نکاح لم يشهد عليه إلا رجل و امرأة . فقال عمر : هذا نکاح

السر ولا نجيزه, و لو كنت تقدمت فيه لرجمت."

¹⁹¹ İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 386; Dârekutnî, *Sünen*, III, 226,227; Beyhâkî, *Sünen*, VII, 125.

¹⁹² Tirmizî, "Nikâh", 15; Beyhâkî, *Sünen*, VII, 125-126.

¹⁹³ Tirmizî, "Nikâh", 15.

¹⁹⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 8121, VIII, 292.

¹⁹⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 299, XVIII, 142; Beyhâkî, *Sünen*, VII, 111, 124, 125, 126; XVIII,148; Heysemî, *Mecma'u'z- zevâid*, IV, 286.

3092: “Hz. Ömer’e (r.a.) bir erkek ve bir kadının şahitliği ile nikâhlanmış bir erkek getirilir. Hz. Ömer “Yapılan gizli nikâhtır. Bunu onaylamıyoruz. Daha önce insanlara bu konuda yasak getirmiş olsaydım, bu kişiyi recm ederdim.” demiştir.¹⁹⁶

۳۰۹۳: " أن عمر بن الخطاب أجاز شهادة رجل و امرأتين في النكاح و الفرقة. " قال محمد :
" وبه نأخذ، وهو قول أبي حنيفة. "

3093: “Hz. Ömer(r.a.) nikâh ve ayrılıkta bir erkek ve iki kadının şahitliğini onayladı.”¹⁹⁷

۳۰۹۴: " أدنى ما يكون في النكاح أربعة الذى يزوج , و الذى يتزوج. و شاهدان . "

3094: “Bir nikâhın geçerli olması için en az dört kişi gerekir. Bunlar koca, zevce ve iki şahittir.”¹⁹⁸

۳۰۹۵ : " أنه كان يجيز شهادة النساء مع الرجال في النكاح. "

3095: “Hz. Ömer (r.a.) nikâhta kadınların erkeklerle birlikte şahitlikte bulunmasını geçerli sayardı.”¹⁹⁹

Müellif nikâhın sahih olması için nikâhta şahitlerin bulunması konusundaki yukarıdaki hadisleri zikreder ve senet metin açısından değerlendirmeye tabi tutar. Daha sonra da bu mesele ile ilgili tartışmalı noktaları ifade eder. Tehânevî; nikâh akdinde kimlerin şahit olabileceği ve şahitlerin adalet vasfına sahip olup olmamaları konusunda hem mezhep içerisinde hem de diğer mezheplerden farklı görüşlere ve bu görüşlerin delillerine yer verir.

Alış verişte şahitliğin şart olup olmadığı hususuna da yer veren müellif nikâh akdindeki şahitlik ile alış veriş akdindeki şahitliğin farkını da izah eder. Alış veriş akdindeki şahitlik ve bu akdin yazılması yol gösterme anlamındadır ve menduptur. İnsanlara iyi, elverişli ve ihtiyata uygun olan bu şekilde olmasıdır. Bunun vacip olmadığı konusunda da ittifak vardır. Çünkü Müslümanların ilk dönemden son döneme kadar alış veriş akitlerini şahitsiz yaptıkları nakledilmektedir. Şahitlerin

¹⁹⁶ İmâm Mâlik, *Muvatta*, “Kitabu’n Nikâh”, s. 167.

¹⁹⁷ İmâm Mâlik, *Muvatta*, “Kitabu’n Nikâh”, s. 167.

¹⁹⁸ Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî, *Musannef fi’l-Ehâdîs ve’l-Âsâr*, Riyad, 1989, III, 456; İbn Hacer, *Telhîsü’l-habîr fi tahrîci ehâdîsi’r-Râfi’iyi’l-kebîr*, Beyrut, 1989, III, 354.

¹⁹⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî, *el-Hucce ‘alâ ehli’l-Medîne*, Beyrut, 1982, III, 230-231.

bulunması vacip olsaydı âlimlerden bu duruma tepki gösterenler olurdu. Nikâh akdinde ise durum farklıdır. Rivayetlerden nikâh akdinde nikâhın sıhhati için şahitlerin bulunmasının şart olduğu anlaşılmaktadır.²⁰⁰ İmam Mâlik'e (ö. 179/795) göre de nikâhın ilan edilmesi halinde akitte şahitlerin bulunması gerekli değildir.²⁰¹

Hz. Peygamber (s.a.v.) nikâhın ancak veli ve iki adil şahit ile olacağını, bu şartların dışında ise nikâhın bâtil olacağını söylemiştir. Tarafların birbiriyle çekişmeye düştüklerinde velisi olmayan kişinin velisinin sultan olacağını bildirmiştir. Müellife göre zikredilen hadisler, veli ve adil şahitler ile nikâhın sahih olacağını ispat eder. Müellif, hadiste geçen “شاهدی عدل - *adil şahit*” ifadesinde yer alan adaletten maksadın İslam olduğunu, adil olanın ise Müslüman olduğunu söylemektedir. Bunlara ilave olarak müellif müslüman olmayan birinin nikâha şahitlik etmesi durumundaki neticeleri aktarmaktadır. Müslüman bir kadının nikâhına kâfirler şahitlik ettiğinde bu kadının nikâhı caiz değildir. İmam Muhammed ve İmam Züfer'e göre zimmî kadının nikâhı da kâfir şahitlerin huzurunda caiz değildir. Ebu Hanîfe ve Ebu Yusuf ise caiz olduğu kanaatindedirler.²⁰²

İbn Abbas'tan nakledilen “*Beyyinesiz nikâh yoktur.*” hadisi ise müellife göre adil olmayan şahidin de nikâhta şahitlik edebileceğini göstermektedir. Tehânevi adaletin gerçek niteliğinin aranmadığını vurgulamaktadır. İbn Kudâme'ye göre nikâh köylerde, badîyelerde, adil olup olmadıkları bilinmeyen insanların huzurunda yapılmaktadır.²⁰³ Müellif fasığın şahitliği meselesine de değinmiştir. Fasığın nikâh akdine şahitlik etmesi ile ilgili iki farklı görüş vardır. Birinci görüşe göre fasık nikâha şahitlik edemez. İmâm Şafî (ö. 204/820) bu görüştedir. İkinci görüşe göre ise fasığın şahitliği ile nikâh akdi kurulur. Bu görüş de Ebu Hanîfe'nin (ö. 150/767) görüşüdür. Çünkü nikâhta şahitlik olayda hazır bulunma (tahammül) niteliklidir. Dolayısıyla diğer tahammüllerde olduğu gibi fasığın huzuru sahihtir. Müellif bu bilgileri aktardıktan sonra adalet şartının aranmamasına tekrar vurgu yapmaktadır.

²⁰⁰ Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî, *Ahkâmü'l Kur'ân*, Beyrut, 1994, II, 206; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 21-22.

²⁰¹ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 22.

²⁰² Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 22.

²⁰³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 10.

Durumu kapalı (mestur) olan kişilerin şahadeti ile de nikâh akdinin gerçekleşeceğini aktarmaktadır.²⁰⁴

Nikâha kaç kişinin şahitlik edeceği konusunda müellif, Hz. Ömer'in bir erkek ve bir kadının şahitliğinde gerçekleşen nikâhı gizli nikâh olarak isimlendirmesini ve bu konuda yasak getirilmiş olsaydı bu kişiyi recm edeceğini açıklamasını delil olarak belirtmiştir. Böylesine ağır bir tehditten anlaşılan nikâhın sahih olması için bir erkek ve iki kadın veya iki erkek şahidin olması gerekmektedir.²⁰⁵ Bunlara ilave olarak müellife göre şahitlerin, şahadetleri zaman ve mekân açısından birbiri ile uyumlu olmalıdır. Aksi durumda nikâh akdi geçerli olmamaktadır.²⁰⁶

Sonuç olarak Müslümanların nikâhı, hür âkıl-baliğ Müslüman olan iki erkeğin ya da bir erkek ve iki kadının şahitliği ile geçerli olur ve bu şahitlerde adalet şartı aranmaz. Gerçek manada adaletin aranması insanlara sıkıntı vereceğinden şahitlerin dışı vuran durumlarıyla yetinilir. Müellifin meseleyi izah ederken her yönüyle ele alması, konuya geniş bir perspektiften bakması konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır.

3.2.2. Evlenilmesi Düşünülen Kadında Aranan Özellikler

İnsanın mutlu ve huzurlu yaşayabilmesi ve toplumun refahı için aile kurumunun büyük önemi vardır. Evliliğin uzun ömürlü olması eş seçiminde gerekli titizliğin gösterilmesiyle sağlanır. Müellif eserinde evlenilmesi düşünülen kadında aranan nitelikler ile ilgili hadisleri zikrettikten sonra hadislerde çelişki gibi görünen durumları açıklamıştır.

۳۰۷۱: "فذاك إذا. إن المرأة تنكح علي دينها ومالها وجمالها، فعليك بذات الدين، تربت يداك."

3071: "Bir kadın dini, malı ve güzelliği için nikâh edilir. Sen dindar olanı tercih et hayır göresice!"

۳۰۷۲: عليكم بالأبكار, فإنهن أعذب أفواها, و أنتق أرحاما."

²⁰⁴ Tehânevî, *I'lâü's-Sünen*, XI, 22,23.

²⁰⁵ Tehânevî, *I'lâü's-Sünen*, XI, 22.

²⁰⁶ Tehânevî, *I'lâü's-Sünen*, XI, 22,23.

3072: “Bâkire olan kadınları tercih edin. Çünkü onlar daha tatlı dilli ve daha doğurgan olurlar.”²⁰⁷

۳۰۷۳ : "جاء رجل إلى النبي صلى الله عليه و سلم فقال : إني أصبت امرأة ذات حسب و جمال , و أنها لا تلد , فأتزوجها ؟ قال : لا ! ثم أتاه الثانية فنهاه , ثم أتاه الثالثة فقال : تزوجوا الودود الودود , فإني مكاتر بكم."

3073: Adamın biri Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelerek “Ben şerefli ve güzel bir kadın buldum. Ancak o kısrıdır. Kendisiyle evleneyim mi?” diye sordu. Hz. Peygamber “Hayır” dedi. Sonra aynı kişi ikinci kez gelerek yine sordu. Hz. Peygamber yine yasakladı. Sonra üçüncü kez gelince, Hz. Peygamber “Sevecen ve doğurgan kadınlarla evlenin. Çünkü ben sizlerin çokluğuyla övüneceğim.”²⁰⁸

۳۰۷۴ : " تزوجوا الودود الولود . فإني مكاتر بكم الأمم يوم القيامة ."

3074: “Sevecen ve doğurgan olan kadınlarla evleniniz. Çünkü ben kıyamet günü başka ümmetlere karşı sizlerin çokluğu ile övüneceğim.”

Müellifin hadisleri ele aldığı sıralamaya göre incelediğimizde evlenilecek kadında aranan nitelikler şöyle sıralanabilir:

1. Dindar olması.
2. Bakire olan kadınların tercih edilmesi.
3. Kadının doğurgan olması. Bu konu ile ilgili müellif birçok hadis rivayet etmiştir. Hadiste geçen “...Çünkü ben Kıyâmet günü sizlerin çokluğu ile övüneceğim.” ifadesine vurgu yapmıştır.²⁰⁹
4. Güzel olması.
5. Mala sahip olması. Hz. Aişe, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Kadınlarla evleniniz çünkü onlar size mal getirirler.”²¹⁰ Bu hadis mal sahibi olma amacıyla evlenmekten kaçınılması gerektiği vurgulanan hadisle çelişkili

²⁰⁷ İbn Mâce, “Nikâh”, 7.

²⁰⁸ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 3; Nesâî, “Nikâh”, 11; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XX, 219; Ebû Hatim Muhammed b. Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibbân*, nşr. Şuayb el-Arnaûd, Beyrut, 1987, IX, 363; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 162; Beyhâki, *Sünen*, VII, 81.

²⁰⁹ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 9.

²¹⁰ Dârekutnî, *Sünen*, II, 278; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 161; Hâkim, Zehebî ve Ebû Dâvûd'a göre hadis, Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahihtir. Tehânevî bu açıklamalara ilave olarak Süyûtî'nin hadisin hasen olduğunu aktardığını da eklemektedir. Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 9.

gibi görünmektedir. Nikâhlanılacak kadının dindar olması önemlidir ama bunun yanı sıra mala sahip olsa, bu daha da güzel olacaktır. Müellif nikâhın rızıkta berekete sebep olduğunu belirtir. Dünya malına önem verip nikâhlanmaktan kaçınan kişileri Rasûlullah bu sözüyle harekete geçirmektedir. Müellif böylece iki hadis arasında bir çelişkinin olmadığını vurgulamıştır.²¹¹

Tehânevî'nin hadisleri izah ederken çelişki gibi görünen duruma açıklık getirmesi hadislerin doğru anlaşılması konusunda büyük bir çaba içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır. Hayatın en önemli kararlarından biri olan eş seçiminin hem erkek hem de kadın açısından en önemli kriterinin dindarlık olması, yukarıda zikredilen hadiste geçen Hz. Peygamberin “*Sen dindar olanı seç*” ifadesinden anlaşılmaktadır. Evliliğin dini ve dünyevi yönü düşünüldüğünde aile huzurunun ve mutluluğunun devamlılığı, karşılaşılan sıkıntılara karşı metanetli olunması dini hassasiyet ile mümkün olmaktadır.

3.3. Evlenme Engelleri/ Evlenilmesi Yasak Olan Kadınlar

Müellif kendileri ile evlenilmesi yasak olan kadınları sıralarken, bu yasağın daimi ya da geçici olmasını dikkate alarak herhangi farklı bir tasnife yer vermemiştir. Evlenilmesi yasak olan kadınları yedi maddede zikrettikten sonra her birini izah etmiştir. Konunun daha sistematik olması için evlenme engelleri; daimi ve geçici olan evlenme engelleri şeklinde iki ayrı başlıkta ele alınacaktır.

Evlenilmesi her zaman yasak olan ve nikâhlanmaları asla mümkün olmayan kadınlar daimi evlenme engelleri, belirli bir süre veya belirli şartlarla evlenilmesi mümkün olmayan kadınlar geçici evlenme engelleri başlıkları altında incelenecektir.

3.3.1. Daimi Evlenme Engelleri

Nikâh akdini ebedi olarak engelleyen hususlardır.

3.3.1.1. Kan Hısımlığı

Doğum ile meydana gelen kan akrabalığıdır. Kişinin usûlü (annesi, ninesi), fûrû'u(kızı, kız torunu), Anne babasının fûrû'u(kız kardeşi, kız yeğenleri), dede ve

²¹¹ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 9.

ninesinin çocukları (hala, teyze) kan hısımlığı nedeniyle evlenilmesi yasak olan kadınlardır. (en-Nisâ 4/23).

3.3.1.2. Süt Hısımlığı

٣٠٩٦ : قال النبي في ابنة حمزة: " لا تحل لي يحرم من الرضاعة ما يحرم من النسب, هي بنت اخي من الرضاعة."

3096: Hz. Peygamber (s.a.v.)'e amcası Hz. Hamza (r.a.)'ın kızıyla evlenmesi teklif edildiğinde "O bana helal değildir. Neseb sebebiyle haram olan, süt emme sebebiyle de haram olur. O sütkardeşimin kızıdır." demiştir.²¹²

٣٠٩٧ : " نعم إن الرضاعة تحرم ما يحرم من الولادة."

3097: "Evet! Süt, kan bağı sebebiyle haram olan kadınları haram kılar."²¹³

Bu iki hadis sütün kan bağı sebebiyle haram olan kadınları haram kıldığını göstermektedir. Süt hısımlığı süt emzirme yoluyla meydana gelen akrabalıktır. Kendileri ile evlenilmesi yasak olan kadınların zikredildiği ayette "... sizi emziren sütannelerinizi, sütkız kardeşlerinizi ..." (en-Nisâ 4/23) belirtildiği gibi süt akrabalığı kan akrabalığı gibi daimi bir evlenme engeli oluşturmaktadır.²¹⁴

Tehânevi muharremât başlığı altında süt emme miktarı hakkında detaylı bilgiye yer vermez ve bu konuyu radâ bölümünde ele alır. Radâ bölümünde müellif ilk olarak konu ile ilgili hadisleri ve bu hadislere muhalif hadisleri zikreder. Akrabalık oluşturacak emmenin süresi ve niteliği konusuna ise daha sonra yer verir.

٣١٩٨ : " الرضاعة تحرم ما تحرم الولادة."

3198: "Süt, doğumun (neseb) haram kıldığı kişileri haram kılar."²¹⁵

٣١٩٩ : " ألا تتزوج ابنة حمزة؟ قال: " إنها ابنة أخي من الرضاعة."

3199: "Hz. Peygamber (s.a.v.)'e "Hamza (r.a.)'ın kızıyla evlenmek istemez misin?" diye soruldu. Efendimiz (s.a.v.) "O benim süt erkek kardeşimin kızıdır." cevabını verdi."²¹⁶

²¹² Buhârî, "Şehadat", 7; Müslim, "Radâ", 12.

²¹³ Buhârî, "Şehadat", 7; Müslim, "Radâ", 1.

²¹⁴ Tehânevî, *I'lâü's-Sünen*, XI, 23.

²¹⁵ Buhârî, "Humus", 4.

۳۲۰۰ : " يحرم من الرضاع قليله و كثيره."

3200: "Sütün azı da çoğu da haram kılar."²¹⁷

۳۲۰۱ : " ما كان فى الحولين و إن كانت مصة واحدة فهى تحرم"

3201: "İlk iki yıl içinde olmak kaydıyla bir kere emmeyle bile olsa süt haram kılar."²¹⁸

۳۲۰۲ : "لا رضاع إلا ما كان فى الحولين."

3202: "İlk iki yıl içinde olmadıkça süt emmenin hükmü yoktur."²¹⁹

۳۲۰۳ : دخل على رسول الله صلى الله عليه وسلم و عندى رجل, فقال: " من هاذأ؟"

قلت: أخی من الرضاعة! قال: "يا عائشة أنظرن من إخوانكن, فإنما الرضاعة من المجاعة."

3203: Hz. Aişe anlatır: Bir gün yanımda bir kişi bulunduğu esnada Hz. Peygamber (s.a.v.) odama girdi. Bana "Kim bu?" diye sordu. Ona "Sütkardeşim" dedim. Hz. Peygamber "Ya Aişe! Sütkardeşleriniz hakkında (gerekli şartta uygun bir emme olup olmadığı açısından) iyi düşününüz. Çünkü (haram kılan) emme açlık sebebiyle yapılan emmedir."²²⁰

Tehânevi bu rivayetlerin, neseb yoluyla haram kılınan kişileri süt emme yoluyla da haram kıldığını söyler ve bu hükme muhalif olan rivayetleri de şu şekilde sıralar:²²¹

✓ "Bir veya iki kere emme haram kılmaz."²²² Başka bir rivayette: Âmir oğullarından bir kişi gelerek Hz. Peygamber'e "Yâ Resulallâh! Bir kere emme haram kılar mı?" diye sorar. Hz. Peygamber (s.a.v.) "Hayır" der.²²³

✓ Hz. Aişe şöyle nakletmektedir: "Kur'an'dan bu konuyla ilgili olarak indirilen ayete göre bilinen on kez emme haram kılar şeklinde idi. Sonra bu ayetler bilinen beş

²¹⁶ Buhârî, "Nikâh", 20.

²¹⁷ Nesâî, "Nikâh", 51.

²¹⁸ İmâm Mâlik, *el-Muvatta*, "Radâ", 4.

²¹⁹ Beyhâkî, "Sünen", VII, 462.

²²⁰ Ahmed b. Hanbel, VI,94; Buhârî, "Şehadet", 7; Müslim, "Radâ", 32; İbn Mâce, "Nikâh", 37; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 8; Nesâî, "Nikâh", 51.

²²¹ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 117,118.

²²² Müslim, "Radâ", 17; İbn Mâce, "Nikâh", 35; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 10; Tirmizî, "Radâ", 3; Nesâî, "Nikâh", 51.

²²³ Müslim, "Radâ", 17.

kez emme ile neshedildi. Hz. Peygamber (s.a.v.) irtihâl ettiğinde söz konusu ayetler Kur'an'da okunuyordu.”²²⁴ Müellif hadisin sıhhat derecesi ile ilgili herhangi bir açıklama yapmamaktadır.

✓ Konuyla ilgili üçüncü muhalif rivayet ise şu şekildedir: Ümmü Seleme, Hz. Aişe'ye “Senin yanına ergenlik çağına yaklaşmış bir delikanlı çocuk girip çıkıyor. Ben şahsen onun yanıma girmesini istemezdim.” der. Hz. Aişe “Senin için Hz. Peygamber'de güzel örnek yok mudur? diye sorar. Sonra şöyle devam eder: “Ebû Huzeyfe'nin eşi anlattı: Hz. Peygamber'e “Yâ Resulallâh! Salim ergenlik çağına ermiş bir kişi olarak benim yanıma girip çıkıyor. Ebû Huzeyfe'de buna razı değil” dedim. Hz. Peygamber “Onu emzir ki senin yanına girip çıkabilsin.” buyurdu. Hz. Peygamberin diğer eşleri böyle bir emzirme ile kimsenin yanlarına girip çıkmasını istemediler ve Hz. Aişe'ye “Bizce Hz. Peygamber'in özel olarak Salim'e verdiği bir ruhsattır. Böyle bir ruhsata dayanarak bizim yanımıza kimse ne girebilir ne de bizi görebilir.” dediler.²²⁵

Tehânevi muarız gibi görünen bu hadislere cevap vermektedir. İlk hadis; emilen sütün çocuğun karnına gidip gitmediğinin kesin olarak bilinmeyeceği şeklinde yorumlanmalıdır. Hz. Aişe'den gelen haberlerde kaç emmeye itibar edileceği konusunda farklı rivayetler vardır. Bu nedenle emme sayılabilecek en az miktar esas alınmalıdır. Çünkü süt emme haramlığı ebedî kılmaktadır. Bu mesele evlenme neticesinde olan akrabalıkta sayı şartı aranmaması konusuna benzemektedir. Ayrıca bir iki emme haram kılmaz ifadesine cevap “Sizi emziren analarınız size haram kılındı.” (en-Nisâ, 4/23) ayetidir. Çünkü söz konusu hadis haberi vahittir ve ayet mutlak mütevatir olduğu için, haberi vahitle kayıtlanamaz. Eğer ayet mücmel olsaydı haberi vahitle veya beş emme şeklindeki haberi vahitle tefsir edilebilirdi. İkinci hadis ise usûlcülerin görüşlerine ihticâc olmaya elverişli değildir. Çünkü Kur'an ancak mütevatir haberle sabit olur. Râvi bunu haber olarak değil Kur'an olarak rivayet etmektedir. Fakat bunlar Kur'an olarak sabit değildir.²²⁶ Aynî (ö. 855/1451) bu konuda Hz. Âişe'den rivayet edilen haberlerde on, yedi ve beş gibi farklı emme sayılarının olduğunu ifade etmiştir. Cumhurun az veya çok emmeyi

²²⁴ Müslim, “Radâ”, 24.

²²⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 348; Müslim, “Radâ”, 31; İbn Mâce, “Nikâh”, 36; Nesâî, “Nikâh”, 53.

²²⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, IX, 147, 148; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 117, 118.

haramlık sebebi olarak kabul ettiği görüşünün daha güçlü olduğunu, en az miktarı tespit eden haberin dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Hz. Âişe'den aktarılan görüşle ihticâc olunamayacağını, Kur'ân ayetinin ancak mütevâtir haberle sabit olacağını söylemiştir.²²⁷

Hz. Aişe'nin rivayet ettiği bu hadis, İslâm hukukçularının çoğunluğu tarafından bir ayet olarak görülmediği gibi ictihadlarını dayandırdıkları bir hadis olarak da kabul görmemiştir. Bunun yanı sıra haber-i vahid olan bu hadisi kendi fikhî görüşlerine delil olarak alan fakihler bile, böyle bir ayetin Kur'ân'da bulunduğunu söylememektedirler. Onu tilâveti mensûh, hükmü bâkî bir ayet çeşidi olarak değerlendirenler olmuştur. Hükmü devam edecek bir ayetin lâfzının mensûh olması, makul ve kabul edilebilir bir anlayış olarak görünmemektedir. Bu hadis; Hz. Âişe'nin Peygamber'den (s.a.v.) duyup ayet zannederek naklettiği, Kur'ân derlemesi sırasında dile getirdiği ama sahâbe icması ile yanlış algıladığına ikna olduğu merfû bir hadis olmalıdır.²²⁸

Hz. Ali, İbn Mes'ûd, İbn Ömer, İbn Abbas, İbnü'l Müseyyeb, İmâm Mâlik ve talebeleri, Sevrî, Leys, Evzâî, Taberî beş kez emme ile haramlığın sınırlandırılmayacağı görüşündedir. Âlimler sütün azının veya çoğunun süt emme döneminde haram kıldığı noktasında icma etmişlerdir.²²⁹

Üçüncü hadise cevap olarak müellif şu ifadeleri aktarmaktadır. Söz konusu uygulama Salim ve Ebû Huzeyfe'nin eşi Sehle'ye mahsustur. Bu konuda temel kural Hz. Peygamberin eşlerinin “*Kanatimizce bu Hz. Peygamber'in özel olarak Salim'e verdiği bir ruhsattır*” ifadesidir. Salim olayı özel bir uygulama olduğu için delil olarak alınmaması daha uygundur. Ayrıca müellif Salim olayında hadiste kadının sütünün bir kaba sağılıp ondan içilmesi kaydı getirilmese bile zahirinden bu şekilde anlaşıldığını da eklemektedir. Çünkü bir erkek mahremi olmayan bir kadının

²²⁷ Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-kârî Şerhu Sahihu'l-Buhârî*, Beyrut, 1890, IX, 388.

²²⁸ Adil Yavuz, “Evlenmeyi Haram Kılan “Beş Kez Süt Emme” Üzerine Bir Değerlendirme (Kur'ân'dan Bir Ayet mi, Peygamberimizden Gelen Bir Rivayet mi?)”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 23, 2007, s. 70.

²²⁹ Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Osmân b. İbrâhîm et-Türkmânî, *Cevherü'n-nakî fi'r-reddi ale'l-Beyhakî*, ts., VII, 458.

vücuduna dokunamaz. Son olarak müellif konu ile ilgili rivayet edilen hadislerde emzirme ahkâmının ilk iki yaş ile sınırlı olduğunu zikretmektedir.²³⁰

Müellif; İbnü'l-Hümâm'ın (ö. 861/1457) konu ile ilgili düşüncelerine de yer vermektedir. İbnü'l Hümam süt akrabalığının oluşabilmesi için süt miktarında herhangi bir alt sınırın söz konusu olmadığını belirtmektedir. Hanefî mezhebine göre dikkat edilmesi gereken temel etken, süt emmenin, belirlenen zaman dilimi içerisinde gerçekleşmesidir.²³¹ Düşüncelerinin dayanağı olarak ilgili ayette süt emmenin herhangi bir kayıt ile sınırlandırılmaksızın mutlak olarak zikredilmesini gündeme getirmektedir. Hanefîler için süt akrabalığının oluşabilmesinde süre konusu mezhep içerisinde ihtilafıdır. Ebû Hanîfe'ye göre süt akrabalığının oluşabilmesi için emmenin ilk iki buçuk yıl (otuz ay) içerisinde gerçekleşmesi gerekir. İmameyne göre ise bu süre iki yıldır. Bu farklılık ayette (el-Ahkâf, 46/15) zikredilen otuz aylık süreye hamileliğin dâhil olup olmamasıyla ilgilidir.²³²

Evlenme engeli olarak süt hısımlığından da bahseden İbnü'l Hümam'a göre neseb sebebi ile evlenilmesi yasak olan kişiler, süt akrabalığı sebebiyle de yasaktır. Ancak bu durumun iki istisnası mevcuttur. Birincisi erkeğin sütkardeşinin öz annesi ve kardeşi; diğeri ise sütbabasının ve sütoğlunun eşleridir. Bu kişiler kan akrabalığı açısından bakıldığında erkeğin ninesi, öz annesi, kardeşi ve gelini olduğundan, bunlarla evlenmesi yasaktır. Bu meselede temel dayanak neseb hükmünden hangi kadınların çıkarılacağı öğrenildiğinde başka kadınları tespit etmek de mümkün olur.²³³

İbn Kudâme'nin (ö. 620/1223) de benzer açıklamaları yaptığı görülmektedir. Anneler, kızlar, kızkardeşler, halalar, teyzeler, erkek kardeş kızları ve kızkardeş kızları neseb itibariyle haram olduğu için süt itibariyle de haramdır. Hz. Peygamber Ümmü Seleme'nin kızı Dürre için “*O benim bakımım altında olan üvey kızım olmasa bile yine de bana haram olurdu. Çünkü Dürre süt erkek kardeşimin kızıdır. Beni ve babasını Süveybe emzirdi.*” demiştir.²³⁴ Çünkü anneler ve kızlar ayette zikredilmektedir ve diğer kadınlar haram olan kadınların lafızlarının ifade ettiği

²³⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, IX, 149; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 119.

²³¹ İbnü'l Hümâm, *Fethu'l kadîr*, III, 439-441.

²³² İbnü'l Hümâm, *Fethu'l kadîr*, III, 442-443.

²³³ İbnü'l Hümâm, *Fethu'l kadîr*, III, 446-447.

²³⁴ Buhârî, “Nafakât”, 16; Müslim, “Radâ”, 15.

genelliğe dâhildirler. Bu konuda âlimler arasında icma vardır.²³⁵ Son olarak Tehânevi konu ile ilgili Hz. Peygamber'in "*Sütün eti arttırıp, kemiği güçlendireni ancak haram kılar*"²³⁶ şeklindeki ifadesini de aktarmaktadır.²³⁷

Müellifin eserinin genelinde metod olarak kullandığı Hanefî mezhebinin kaynaklarına atıfta bulunması, bu konuda da karşımıza çıkmaktadır. Müellif sanki Hanefîlerin görüşünü savunmak için bir çaba göstermekte ve diğer kaynaklardan referans almaktadır.

3.3.1.2.1. Süt Babalığı (Lebenü'l Fahl)

۳۲۰۴ : عن عائشة رضى الله عنها قالت: جاء عمى من الرضاعة ليستأذن على فأبيت أن أذن له حتى استأمر رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم " فليلج عليك فإنه عمك. فقالت: إنما أرضعتى المرأة ولم يرضعنى الرجل, قال: فإنه عمك فليلج عليك."

3204: Hz. Aişe (r. anhá) anlatır: *Bir gün süt amcam geldi, yanuma girmek üzere izin istedi. Ben de Hz. Peygamber'e sormadıkça ona izin vermekten kaçındım. Sorduğumda Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: "O senin yanına girebilir. Çünkü amcandır. Bunun üzerine Efendimize "Beni kadın emzirdi, erkek emzirmede ki" deyince, Hz. Peygamber "O senin amcandır yanına girip çıkabilir" buyurdu.*²³⁸

۳۲۰۵ : سنل عن رجل كانت له امرأتان فأرضعت إحداهما غلاما, و أرضعت الأخرى جارية, فقيل له: هل يتزوج الغلام الجارية؟ فقال: " لا, اللقاح واحد."

3205: *"Bir adamın iki zevcesi olsa birisi bir erkek çocuğunu, diğeri bir kız çocuğunu emzirse bu çocuklar birbirleriyle evlenebilir mi? Abdullah (r.a.) "Hayır, çünkü aşu aynıdır" diye cevap verdi.*²³⁹

Müellife göre zikredilen hadisler sütbabalığının haram kılıcı olduğunu göstermektedir. Lebenü'l fahl; kadının sütünün kocasıyla girdiği cinsel ilişki neticesinde oluşmasından dolayı süt emen çocuk ile süt veren kadının kocası arasında dolaylı bir bağ kurulmasıdır. Çocuk; babaya ve akrabalarına, kendi nesebinden

²³⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 113.

²³⁶ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 8.

²³⁷ Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 122.

²³⁸ Buhârî, "Nikâh", 117; Müslim, "Radâ", 7; Tirmizî, "Radâ", 2.

²³⁹ İmâm Mâlik, *el-Muvatta*, "Radâ", 5.

dünyaya gelen çocuğun haram olması gibi haram olmaktadır. Erkeğin çocukları ister bu anneden isterse başka anneden dünyaya gelmiş olsunlar, süt çocuğun kardeşleri olurlar. Hz. Ali, İbn Abbas, Atâ, Tâvûs, Mücâhid, Hasan-ı Basrî, Şa'bî, Kâsım, Urve, İmâm Mâlik, Sevriî, Evzâî, İmâm Şafîî, İshâk, Ebû Ubeyd, Ebû Sevr, İbnü'l Münzir ve rey taraftarı fıkıh âlimleri sütbabalığının haram kılıcı olduğunu savunmaktadırlar. Sa'id b. el Müseyyeb, Ebû Seleme, İbn Abdurrahman, Süleyman b. Yesâr, İbrâhîm en-Nehâî ve Ebû Kılâbe ruhsat veren âlimler arasında zikredilmektedir. Çünkü emzirme erkeğin değil kadının faaliyetidir. Tehânevi Hz. Aişe'nin konu ile ilgili rivayetini paylaşarak bu konu hakkında muhalif olan haberlere itimad edilmemesi gerektiğini söylemektedir.²⁴⁰

3.3.1.2.2. Süt Emme Konusunda Şahitlik

Müellif eserinin “Nikâhla İlgili Diğer Meseleler” bölümünde -Süt Emme Konusunda Kadınların Şahitliğinin Geçerli Olmadığı- başlığı altında kadınların şahitliği konusuna da değinmiştir. Bu konuyu mesele ile ilgili kopukluk olmaması açısından süt hısımlığı başlığı altında incelemekte yarar görüyoruz.

Süt hısımlığının tesbiti ya tarafların ikrar ve itirafıyla ya da emzirme olayını görüp bilenlerin tanıklıklarıyla gerçekleşir. Şahitlik için Hanefî mezhebi, iki erkek veya bir erkek iki kadın şahidi şart koşmuşlardır. Şâfiîler dört erişkin güvenilir kadını, Mâlikîler -iddialarının nikâhtan önce şüyû bulması şartıyla- iki güvenilir kadın şahidi yeterli saymışlardır. Câferîler, Hanbelîler ve Zâhirîler ise, cinsiyet farkı olmaksızın güvenilir tek bir tanıkla bile bu akrabalık türünün sübut bulacağını söylemişlerdir.²⁴¹

Mergînânî (ö. 593/1197) süt emme meselesinde kadınların tek başına yaptıkları şahitliğin kabul edilmediğini, bir erkek, iki kadın veya iki erkeğin şahitliğinin geçerli olduğunu aktarmaktadır. “Çünkü nikâh konusunda haramlık, nikâh bağının elden gitmesinden ayrı değildir. Mülkiyetin ibtâli ise, ancak iki erkek veya iki kadın, bir erkeğin şahitliğiyle sabit olur.”²⁴²

²⁴⁰ Tehânevî, *I'lâü's-Sünen*, XI, 122-123.

²⁴¹ Ahmet Yaman, “İslam Hukukuna Özgü Bir Kurum Süt Akrabalığı”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 13, 2002, s. 63.

²⁴² Burhaneddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebu Bekir Mergînânî, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedi*, Beyrut, ts., I, 220.

İbn Hacer'e (ö. 852/1449) göre âlimlerin çoğunluğu, süt veren annenin şahitliğini, anne bizzat kendi yapmış olduğu fiile şahitlik ettiği için yeterli bulmamaktadırlar. Hz. Ömer, Hz. Ali, İbn Abbas ve Muğîre b. Şu'be sütannenin yapacağı şahitlikle karı kocanın arasının tefrik edilmeyeceğini söylemişlerdir. Hz. Ömer: *"Sütanne bir beyyine (iki erkek veya bir erkek, iki kadın) getirirse karıyla kocanın arası tefrik edilir. Aksi takdirde erkekle kadının evlenmesine mani olunmaz, ancak kendileri bundan kaçınırlarsa müstesnadır. Bu kapı açılacak olursa herhangi bir kadın, karı koca arasını ayırmak istediğinde bunu yapar."* demiştir.²⁴³

Konu ile ilgili başka bir rivayet ise karı kocanın ikisini de emzirdiğini söyleyen siyahî bir kadın ile ilgilidir. Kadının söyledikleri Hz. Peygamber'e iletildiğinde Peygamberimiz (s.a.v.) yüz çevirmiştir. Haberi ileten kişi Hz. Peygamberin karşısına geçip siyahî kadının yalancı olduğunu söylediğinde Hz. Peygamber *"Neden yalancı olsun, sizi emzirdiğini iddia ediyor, o kadını bırak"* buyurmuştur.²⁴⁴ İbnü'l Hümmam hadisi takva olarak değerlendirmiştir. Çünkü Hz. Peygamber durum kendisine anlatıldığında ilk olarak erkekten yüz çevirmiştir. Ayrıca siyahî kadının vermiş olduğu haberin hükmü karı ve kocanın aralarının ayrılmasının vacip olduğu yönünde olsaydı, Hz. Peygamber direk ayrılmaları cevabını verirdi. Nitekim yüz çevirmek bazen o meseleyi soran kişiye terk etme sonucunu doğurmaktadır. Hz. Peygamberin o kişiye böyle cevap vermesi hüküm kabîlinden değil, siyahî kadının verdiği habere kalbinin yatmış olmasındandır. Bu nedenle insanın kalbine, haberi veren kadının doğru olduğu düşüncesi geldiğinde, evlendiği kadından ayrılması müstehaptır. Emzirme olayına bir tek erkeğin şahitlik etmesinde de hüküm böyledir.²⁴⁵

3.3.1.3. Sıhrî Hısımlık

Evlenme ile meydana gelen akrabalıktır. Musâhera sebebiyle kendileri ile evlenilmesi yasak olan kadınlar dört gruptur:

1. Kişinin usûlünün eşleri (üvey annesi, üvey ninesi);
2. Fürû'un eşleri (gelinler);

²⁴³ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, V, 269.

²⁴⁴ Buhârî, "Nikâh", 23.

²⁴⁵ İbnü'l Hümmam, *Fethu'l-kadîr*, III, 462.

3. Eşin usûlü (kayınvalide);
4. Eşin fûrû'u (üvey kız).²⁴⁶

Evlilik bağı ile meydana gelen bu akrabalığın gereği olarak erkek, evlendiği kadının annesi ile evlenemez. Bu yasağın söz konusu olabilmesi için taraflar arasında nikâh akdinin olması yeterlidir, buna ek olarak zifafın gerçekleşmiş olması şartı aranmaz. Zira eşlerin anneleri, ayette (en-Nisâ 4/23) herhangi bir kayıt olmadan mutlak olarak zikredilmektedir. Ancak üvey kızlarda durum farklıdır, erkeğin bu kızlarla evlenmesinin yasak olabilmesi için anneleri ile nikâh akdi ile birlikte zifafın da gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Zira ilgili ayette zifaf kaydı belirtilmektedir. (en-Nisâ 4/23).

٣١٠١: "نهى النبي صلى الله عليه وسلم أن تنكح المرأة على عمتها أو خالتها."
وفى رواية: "نهى أن يجمع بين المرأة وعمتها، وبين المرأة وخالتها."

3101: "Hazreti Peygamber bir kadının halası veya teyzesi üzerine nikâhlanmasını yasaklamıştır." ²⁴⁷ Başka bir rivayette ise "Kadının halası ve teyzesiyle birlikte nikâhlanmasını yasaklamıştır." ²⁴⁸

Müellif kadının halası ve teyzesiyle birlikte nikâhlanmasının yasak oluşunu İbn Kudâme'nin *el-Muğnî* adlı eserindeki açıklamalarına atıfta bulunarak izah eder. İbn Kudâme, iki kız kardeşin aynı nikâh altında bulunmasının haram olma sebebini akrabalık bağlarının kopmasına neden olabileceği şeklinde açıklar. Bu durum haram olan akrabalarla ilişkiyi kesmeye kadar götürebilir. Çünkü kuma olan kadınlar birbirleriyle geçinemezler ve birbirlerini istemezler bu da aralarında husumete yol açar. Sonuç olarak ailelerini de etkiler ve akrabaların arası açılır.²⁴⁹

Âlimler bir kadının halası veya teyzesi üzerine nikâhlanmasının haram olduğu noktasında icma etmişlerdir. Ancak muhalif olanlar da vardır. Tehânevî, bu konuda muhalif olan Râfizî ve Hâricîlerin görüşlerini de aktarmaktadır. Onlara göre hala ve teyze ile ilgili olan hadis, râvileri açısından problemlidir. Bu sebeple mezkûr hadis

²⁴⁶ Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul, 2007, s. 294.

²⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 229, 255; Buhârî, "Nikâh", 27; Müslim, "Nikâh", 33; İbn Mâce, "Nikâh", 31; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 12; Tirmizi, "Nikâh", 31; Nesaî, "Nikâh", 47.

²⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 401, 452, 518; Buhârî, "Nikâh", 27; Müslim, "Nikâh", 33; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 12; Nesaî, "Nikâh", 47.

²⁴⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 115.

ile amel edilmez. Bu konuda Hz. Peygamberden gelen sahih bir sünnet yoktur. Dolayısıyla onlara göre sadece iki kız kardeş aynı anda nikâh altında bulundurulmaz. Bunun dışında bir erkeğin, kadının teyzesi ya da halası ile aynı anda nikâhlanmasında bir sakınca yoktur.²⁵⁰ Ayrıca muhalif olanlar “Bunlardan başkasıyla evlenmek istemeniz size helal kılındı.” (en-Nisâ, 4/24) ayetinin genel ifadesini delil olarak getirmişlerdir. Tehânevî; bu ayetin umûmunu mütevatir olan rivayetin tahsis ettiğini zikretmiştir.²⁵¹

Cessâs (ö. 370/981), Kur’an’da iki kız kardeşi aynı nikâhta birleştirmenin haramlığı ile ilgili açık nass olduğunu ve bir kadınla halasını veya teyzesini birleştirmenin yasaklığına dair mütevatir haberler olduğunu söylemektedir. Böyle bir rivayet hem bilgi kaynağıdır hem de gereğince amel etmeyi gerektirir. Ayetle birlikte bu rivayetin hükmüne göre amel edilmelidir, açıklamasını yapmıştır.²⁵²

Ayrıca Tehânevî, Ömer b. Abdülazîz (r.a.)’in (ö. 101/720) bu konu ile ilgili açıklamalarına da yer verir. Ömer b. Abdülazîz bu meseleyi şöyle açıklar; iki kadından biri erkek olarak düşünüldüğünde diğeri ile evlenmesi yasaklanmış ise bu durumda söz konusu olan iki kadın aynı anda nikâh altında bulundurulamaz. Zira böyle bir durum Hz. Peygamber’in (s.a.v.) de belirttiği gibi akrabalık ilişkilerine zarar vereceği için caiz değildir. Buna göre erkek, bir kadın ve o kadının halası, teyzesi ve kardeşlerinin kızları ile aynı anda evli olamaz. İki amca kızıyla iki dayı kızını -birbirleriyle kardeş olmamaları şartıyla- aynı anda nikâhlamak âlimlerin genelinin görüşüne göre haram değildir. Böyle bir evliliğin şer’an yasaklanmış olması Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilmemektedir. Tehânevî delil olarak şu ayeti kerimeyi getirmektedir: “Bunlardan başkasıyla evlenmek istemeniz size helal kılındı.” (en-Nisâ,4/24). Bu konu ayetinin genel kapsamına girmektedir.²⁵³

Diğer taraftan böyle bir evliliğin hükmü konusunda iki farklı görüş vardır. Câbir b. Zeyd, Atâ, Hasan Basrî, Sa’îd b. Abdülazîz’in görüşe göre söz konusu evlilik mekruhtur. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in bir kadının yakın akrabası üzerine nikâhlanmasını akrabalık bağlarını kesmeye yol açacağı endişesiyle yasaklaması,

²⁵⁰ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *el-Muhallâ bi’l-âsâr fi şerhi’l-Mücellâ bi’l-ihisâr*, nşr. Abdulğaffâr Süleyman el-Bendârî, Beyrut, 1984, III, 89.

²⁵¹ Tehânevî, *İ’lâü’s-Sünen*, XI, 27.

²⁵² Cessâs, *Ahkâmu’l Kur’ân*, Lübnan, 1994, II, 169.

²⁵³ Tehânevî, *İ’lâü’s-Sünen*, XI, 27.

mekruh olduğunun delilidir. Süleyman b. Yesâr, Şa'bî, Evzâî, İmâm Şâfiî, İshâk, Ebû Ubeyd ise mekruh olmadığı görüşünü savunmaktadır. Çünkü bir araya gelmelerini yasaklayan hiçbir delil yoktur, dolayısıyla diğer akrabaların da nefret etmelerini gerektirecek bir durum yoktur.²⁵⁴

Tehânevi zinanın hürmet-i müsâhera doğuracağı konusuna da yer vermektedir.

۳۲۲۰: "جَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ خُرَّاسَانَ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ فَقَالَ تَحْتِي امْرَأَةٌ مِنْ أَجْمَلِ النِّسَاءِ قَدْ وُلِدَتْ لِي سَبْعَةَ كُلِّهِمْ قَدْ أَطَاقَ السَّلَاحَ، وَإِنِّي كُنْتُ قَدْ أَصَبْتُ مِنْ أَمِّهَا صِبْوَةً، فَمَا تَرَى؟ قَالَ كَمْ مَالِكَ قَالَ ثَلَاثِمِائَةَ الْفِ قَالَ فَبِكُمْ يَسْرُكُ أَنْ تَفِدَ بِهَا مِنْ مَالِكَ؟ فَقَالَ: بِمَالِي كُلِّهِ. قَالَ: قَدْ حَرَمْتَ عَلَيَّكَ."

3220: *Horasanlı bir kişi Abdullah b. Abbas'a gelir. "Dünyanın en güzel kadınlarından biri ile evliyim. Ondan yedi çocuğum dünyaya geldi. Bunların her biri eli silah tutabilecek yaşta. Ben meyl sonucu bu kadının annesi ile cinsel ilişkide bulundum. Ne dersin? Abdullah b. Abbas: "Malın ne kadar?" diye sorar. Adam "Üçyüz bin" der. Abdullah b. Abbas "Bu kadının senin olması için malından ne kadarını vermek istersin?" der. Adam "Bütün malımı" cevabını verir. Abdullah (r.a.) "Zevcen sana haram oldu" der.*²⁵⁵

۳۲۲۱: "سَأَلْتُ الْحَسَنَ الْبَصْرِيَّ عَنْ رَجُلٍ ضَمَّ إِلَيْهِ صَبِيَّةً بِشَهْوَةٍ ائْتَزَّجَ امْرَأَتَهَا قَالَ: لَا."

3221: *Hasan Basri'ye "Bir kızı şehvetle kucaklayan erkek, onun annesiyle evlenebilir mi?" diye sorulduğunda "Hayır" cevabını verir.*²⁵⁶

۳۲۲۲: "إِذَا قَبِلَ الرَّجُلُ أُمَّ امْرَأَتِهِ أَوْ لَمَسَهَا مِنْ شَهْوَةٍ حَرَمْتَ عَلَيْهِ امْرَأَتَهُ."

3222: *"Bir erkek zevcesinin annesini şehvetle öper veya ona dokunursa zevcesi kendisine haram olur."*²⁵⁷

۳۲۲۳: "عَنْ رَجُلٍ أَصَابَ امْرَأَةً حَرَامًا هَلْ يَجِلُّ لَهُ نِكَاحُ امْرَأَةٍ أَرْضَعَتْهَا فَقَالُوا كُلُّهُمْ هِيَ حَرَامٌ."

3223: *Bir kadınla zina eden erkek bu kadının sütannesiyile nikâhlanabilir mi? diye sorulmuş âlimlerin tümü "O kendisine haram olur" demişlerdir.*²⁵⁸

²⁵⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 116; Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 28.

²⁵⁵ Şeybanî, *el-Hucce*, III, 377, 378.

²⁵⁶ Şeybanî, *el-Hucce*, III, 378.

²⁵⁷ İmâm Şafiî, *el-Ümm*, VII, 30; Şeybanî, *el-Hucce*, III, 380.

٣٢٢٤: " عَنْ الرَّجُلِ يَزْنِي بِالْمَرْأَةِ قَالَ لَا يَنْكِحُ امَهَا وَلَا بِنْتَهَا."

3224: Babası bir kadınla zina eden erkek hakkında "O erkek zina ettiği kadının annesi ve kızını nikâhlayamaz" demiştir.²⁵⁹

٣٢٢٥: فِي الرَّجُلِ يَفْجُرُ بِالْمَرْأَةِ قَالَ: " إِذَا نَظَرَ إِلَى فَرْجِهَا فَلَا يَحِلُّ لَهَا امَهَا وَلَا بِنْتَهَا."

3225: Mücâhid bir kadınla günah işleyen erkek hakkında şöyle demiştir: "Kadının dişilik organına bakan kişiye kadının annesi ve kızı helal olmaz."²⁶⁰

Hanefî mezhebine göre zina hürmet-i müsâhera doğurmaktadır. Bu durumda zina eden erkek, kadının gerek kan hısımlığı gerekse süt akrabalığı bulunan usûlü ve furû'u ile evlenemez. Aynı şekilde kadın da erkeğin her iki açıdan usûlü ve furû'u ile nikâhlanamaz. Müellif "Haram, helali haram kılmaz" sözünü savunanlara da değinmektedir. İmâm Muhammed "Bir kimse anneye zina ederse zevcesi olan kızı kendisine haram olur. O kızıdan sonra annesiyle nikâhlanırsa bu nikâh fasid olur. Onunla gerdeğe girerse hem anne hem de kızı kendisine haram olur. Bu cinsel ilişki onun bundan önce sahih bir biçimde kızıyla yapacağı sahih nikâhı haram hale getirir." demiştir.²⁶¹ İbrahim en-Nehâî: "Bir helal, helali haram kılıyorsa, haram daha beter haram kılar", Şa'bî: "Helal ilişkinin haram kıldığı şeyi, haram ilişki çok daha ağır haram kılar", İbn Muğaffel: "Kızı, annesinin nikâhı ile gerdeği sebebiyle helal olmuyorsa, zinası ile nasıl helal olur?" demiştir.²⁶²

3.3.2. Geçici Evlenme Engelleri

Geçici olarak evlenilmesi yasak olan kadınları ifade eder. Her zaman ortadan kalkabilen engelleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

3.3.2.1. İki Akraba İle Aynı Anda Nikâhlı Bulunma

Erkeğin birden fazla kadın ile evli olması durumunda söz konusu olan ve daimî olmayan bir evlilik engelidir. İki kız kardeş ile aynı anda evlenilmesi buna bir örnektir.

²⁵⁸ Şeybanî, *el-Hucce*, III, 381.

²⁵⁹ İbnü't Türkmanî, *Cevherü'n nâki*, VII, 169; Şeybanî, *el-Hucce*, III, 381.

²⁶⁰ Şeybanî, *el-Hucce*, III, 382.

²⁶¹ Şeybanî, *el-Hucce*, III, 370-372; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 131, 132.

²⁶² İbnü't Türkmanî, *el-Cevherü'n-nakî*, VII, 169.

۳۰۹۸: "سألته عن رجل له أمتان أختان وطئ إحداهما، ثم أراد أن يطأ الأخرى، قال: لا حتى يخرجها عن ملكه، قالت: فإن زوجها عبده؟ قال: لا حتى يخرجها عن ملكه."

3098: Hz. Ali (r.a.)'e iki kızkardeşi câriye olarak elinde tutan ve bunlardan birisi ile cinsel ilişkide bulunduktan sonra diğeriyle bulunmak isteyen kişinin durumunu sordum. Bana "Öncekini kendi mülkiyetinden çıkarmadıkça ilişkide bulunamaz." dedi. Ona " Öncekini kölesiyle evlendirse olur mu?" diye sordum. Bana "Hayır, onu mülkiyetinden çıkarmadıkça olmaz" dedi.²⁶³

۳۰۹۹: "أنه سأل عن الأختين المملوكتين، فقال: إذا أحلت لك آية و حرمت عليك أخرى، فإن أملكهما آية الحرام."

3099: Hz. Ali (r.a.)'e câriye olan iki kız kardeşin durumu sorulunca şöyle dedi: "Bir şeyi sana bir ayet helal, diğer ayet haram kılacak olsa bunlardan esas alınması gereken, haramlık ifade eden ayettir."²⁶⁴

۳۱۰۰: أن رجلا سأل عثمان بن عفان عن الأختين من ملك اليمين هل يجمع بينهما؟ فقال عثمان: أحلتها آية و حرمتها آية أخرى، فأما أنا فلا أحب أن أصنع ذلك، قال: فخرج من عنده فلقى رجلا من أصحاب رسول الله صلى الله عليه و سلم، فسأله عن ذلك، فقال: لو كان لي من الأمر بشيء ثم وجدت أحدا فعل ذلك لجعلته نكالا. قال ابن شهاب: "أراه على بن أبي طالب."

3100: Adamın biri Hz. Osman (r.a.)'e birbirleriyle kardeş olan iki câriyesi olduğunu ve bunlarla birleşmesinin mümkün olup olmadığını sordu. Hz. Osman (r.a.) "Onları bir ayet helal, bir başka ayet haram kılıyor. Bana gelince, ben bunu yapmayı hoş görmem" dedi. Adam Hz. Osman (r.a.)'ın huzurundan çıkınca Peygamber (s.a.v.) sahabilerinden biriyle karşılaştı. Bu hükmü ona sordu. Söz konusu sahabi şöyle dedi: "Elimde bu konuda yetki olsa ve sonra birisinin böyle yaptığını tespit etsem, onu cezalandırırdım." İbn Şihâb; bu cevabı veren kişinin Hz. Ali (r.a.) olduğunu zannediyorum, dedi.²⁶⁵

²⁶³ İbn Hacer, *Telhîsü'l- habîr*, III, 377.

²⁶⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV, 169; Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kâdîhân el-Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l- ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, Beyrut, 1981, XVI, 515.

²⁶⁵ İmâm Mâlik, *Muvatta*, "Nikâh", 34.

Tehânevi; bu hadisleri zikrettikten sonra iki kız kardeşin aynı anda nikâh altında birleştirilemeyeceğini ve iki kız kardeşin câriye olması durumunda ise aynı anda ikisi ile birden cinsel açıdan yararlanılamayacağını söylemiştir.²⁶⁶

Kız kardeş câriyelerle birleşmeyi helal kılan ayet “Sahip olduğunuz câriyeler ile yetinin.” (en-Nisâ,4/3) ayetidir. Haram kılan ise “İki kız kardeşi birden almak size haram kılındı.” (en-Nisâ,4/23) ayetidir. Bu rivayet iki ayet arasında çelişki olduğu takdirde haram kılanın tercih edileceğini göstermektedir. Dolayısıyla ayet iki kız kardeşin birden nikâhlanmasının veya câriye iseler kendileriyle birleşmenin haramlığına delalet ettiği anlaşılmaktadır.²⁶⁷ Fıkıh âlimleri herhangi bir meselede helallik ile haramlık karşılaştığında haram tercih edilir; kaidesiyle hareket etmektedir.²⁶⁸

3.3.2.2. Ehli Kitabın Dışında Bir Dine Mensup Kadın

۳۱۱۰: "تزوج حذيفة امرأة يهودية, فكتب إليه عمر: خل سبيلها, فكتب إليه إن كانت حراما فعلت, فكتب عمر: أي لا أزعم أنها حرام, لكن أخاف أن تكون مومسة."

3110: Huzeyfe (r.a.), Yahudi bir kadınla evlenince Hz. Ömer (r.a.) ona “O kadını salıver” diye yazdı. Huzeyfe (r.a.), Hz. Ömer (r.a.)’e “Haramsa yapayım” diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) “Ben haram olduğunu iddia etmiyorum, fakat onun iffetsiz birisi olacağından endişe ediyorum.” diye yazdı.²⁶⁹

۳۱۱۱ : "أنه نكح ابنة الفرافصة الكلبية وهي نصرانية على نسائه, ثم أسلمت على يديه."

3111: Hz. Osman (r.a.)’in Kelb kabilesinden bir Hıristiyan olan Ferafisa’nın kızını eşlerinin üzerine nikâhladığı ve sonra onun elinde Müslüman olduğu rivayet edilmiştir.²⁷⁰

²⁶⁶ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 25.

²⁶⁷ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 25.

²⁶⁸ "Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fî kavâ'id ve fûrû'î fîhi's-Şâfi'iyye*, yy., 1990, s. 105; İbn Nuceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, Beyrut, 1999, s. 93.

²⁶⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV, 158; İbn Hacer, *Telhîsü'l-habîr*, III, 379.

²⁷⁰ Beyhakî, VII, 172; İbn Hacer, *Telhîsü'l-habîr*, III, 378.

٣١١٢: "كنت عند عمر بن الخطاب, فذكر من عنده المجوس فوثب عبد الرحمن بن عوف,
فقال: أشهد بالله على رسول الله صلى الله عليه و سلم, لسمعته يقول: إنما المجوس طائفة من أهل
الكتاب, فاحملوهم على ما تحملون عليه أهل الكتاب."

3112: *Zeyd b. Vehb şöyle anlatır: Bir gün Hz. Ömer (r.a.)'in yanında idim. Derken Mecûsilerden söz edildi. Bunun üzerine Abdurrahman b. Avf (r.a.) öne atılarak "Allah şahidim olsun ki Hz. Peygamber (s.a.v.)'i 'Mecûsiler ehl-i kitaptan bir zümredir. Onlara ehl-i kitap muamelesi yapınız' derken işittim" dedi.*²⁷¹

٣١١٣: "أن النبي صلى الله عليه و سلم كتب إلى مجوس هجر يعرض عليهم الإسلام, فمن أسلم
قبل منه, ومن لم يسلم ضربت عليه الجزية, غير ناكح نسائهم, ولا آكل ذبائهم."

3113: *Hz. Peygamber (s.a.v.) Hecer Mecûsileri 'ne bir mektup yazarak onları İslam'a davet etti. Mektubunda "Kim Müslüman olursa bu kabul edilir. Müslüman olmayana kadınlarıyla nikâhlanmaksızın ve kestiklerini yemeksizin cizye vergisi uygularım." diye yazdı.*²⁷²

٣١١٤: "أن رسول الله صلى الله عليه و سلم كتب إلى مجوس هجر, يعرض عليهم الإسلام فإن
أبو أعرض عليهم الجزية. بأن لا ينكح نسائهم, ولا تؤكل ذبائهم."

3114: *Hz. Peygamber (s.a.v.) Hecer Mecûsileri 'ne bir mektup yazarak onları İslam'a davet etti. Mektubunda "Eğer yüz çevirirlerse kadınlarıyla nikâhlanmaksızın ve kestikleri yenilmeksizin kendilerine cizye koyarım" ifadesi yer almaktadır.*²⁷³

٣١١٥: "إماء أهل الكتاب بمنزلة حرائرهم."

3115: "Ehl-i kitabın câriyeleri, onların hür kadınları mesabesinde dir."²⁷⁴

Tehânevi zikredilen hadislerin ehli kitaptan olan kadınlarla evlenmenin caiz olduğuna delil olduğunu belirttikten sonra, Mecûsîlerin ehli kitaptan sayılıp sayılmamaları konusunda yapılan tartışmalara yer vermiştir. Mecûsî ve putperest kadınlarla evlenmenin haram oluşunda ise ittifak vardır.²⁷⁵

²⁷¹ İbn Hacer, *Telhîsü'l-habîr*, III, 375.

²⁷² Abdurrezzak, *Musannef*, VI, 121; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, XII, 242.

²⁷³ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeylaî, *Nasbu'r-râye li-tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye*, Beyrut, 1997, III, 170.

²⁷⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, III, 476; İbnü't Türkânî, *el-Cevherü'n-nakî*, VII, 177.

²⁷⁵ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 45.

✓ İbn. Hazm'a (ö. 456/1064) göre Mecûsiler ehl-i kitaptandır. İbn Hazm, Sâid el Müseyyeb'in (ö. 94/713) görüşünü benimseyerek; Mecûsi kadınlarla nikâhlanmanın caiz olduğunu aktarır. Diğer ehl-i kitaba uygulananların Mecûsîlere de uygulanması, Peygamberimizin Mecûsilerden cizye alması ise bu düşüncesinin dayanağıdır.²⁷⁶

✓ İbn. Hacer (ö. 852/1449); cizye alınacaktır haberinden yola çıkarak Mecûsileri ehli kitaptan kabul edenlere, mevcut olan haberde kadınları nikâhlama ve kestiklerini yeme konusunda herhangi bir şey bildirilmediği için itiraz etmiştir.²⁷⁷

✓ İmâm Mâlik (ö. 179/795); “Onlara ehl-i kitap muamelesi yapınız.” rivayetinden sonra; “Yani cizye alma açısından onlara ehl-i kitap muamelesi yapınız.” demiştir.²⁷⁸

✓ İmâm Şâfiî (ö. 204/820); Mecûsilerin bir zamanlar ehl-i kitap olduklarını ancak bu konularını değiştirdiklerini söylemiştir. Ehl-i kitabın Tevrat ve İncil'in verildiği Yahudi ve Hıristiyanlar olduklarını belirtmiştir.²⁷⁹

✓ Cessâs (ö. 370/981); “Kitap yalnız bizden önceki iki topluluğa indirildi, biz ise onların okumasından gerçekten habersizdik demeyesiniz diye...” (el-En'âm Sûresi, 6/156) ayetinde geçen topluluğun Yahudi ve Hıristiyanlar olduğunu söylemiştir. Ayette iki zümre olduğu ifade edilmektedir. Mecûsiler de ehl-i kitap olsalardı; ayette geçen ifade -üç topluluğa indirildi- şeklinde olurdu.²⁸⁰

✓ Mecûsiler Allah'ın indirdiği hiçbir kitaba inanmamışlardır. Sadece Zerdüş'tün kitabını okumuşlardır. Zerdüş't ise peygamberlik iddiasında bulunan biridir.²⁸¹

✓ Hz. Ömer, Peygamber Efendimizin Bizans kralına yazdığı mektupta “Ey Ehl-i Kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz.” (Âl'i İmran Sûresi,

²⁷⁶ İbn Hazm, *el-Muhalla*, IX, 19; İbnü't Türkânî, *el-Cevherü'n-nakî*, VII, 177; İbn. Hacer, *Telhisü'l-habîr*, III, 375; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 40.

²⁷⁷ İbn. Hacer, *Fethu'l-bârî*, IX, 417.

²⁷⁸ İmâm Mâlik, *Muvatta*, “Zekât”, 42.

²⁷⁹ İmâm Şâfiî, *el-Ümm*, IV, 183; Beyhakî, *Ahkamu'l Kur'an li Şâfiî*, Kahire, 1994, I, 187.

²⁸⁰ Cessâs, *Ahkâmu'l Kur'ân*, III, 326.

²⁸¹ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 45.

3/64) ayetine yer verdiğini Kisra'ya yazdığı mektupta ona ehl-i kitap diye hitap etmediğini söylemiştir.²⁸²

✓ er-Rûm Sûresi 30/1-3; “Elif, Lam, Mim. Rumlar, en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Hâlbuki onlar bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir.” ayetlerinin nüzul sebebi açıklanırken şu ifadeler yer almaktadır. Rumlar ve Farslılar savaşıyorlardı. Müslümanlar, Rumların galip gelmesini, Müşrikler (Kureyşliler) Farslıların galip gelmesini istiyorlardı. Rumlar ehl-i kitap, Farslılar ehl-i kitap değildi. Bu da Mecûsilerin ehl-i kitap olmadıklarının delilidir.²⁸³

Müellifin ehl-i kitap bir erkekle müslüman bir kadının evlenmesi konusuna ise değinmediği görülmektedir.

3.3.2.3. Çok Evliliğe Bağlı Evlenme Engeli

Müellif bu konu başlığı altında şu rivayetlere yer vermiştir.

۳۱۲۹: " أن خالد بن عقبة كن تحته أربع نسوة, فطلق واحدة ثلاثا, فزوج الخامسة قبل أن تنتقضى العدة, ففرق بينهما مروان بن الحكم وأصحاب النبي صلى الله عليه و سلم يومئذ متوافرون."

3129: “Hâlid b. Ukbe'nin nikâhında dört kadın vardı. Bunlardan birini üç talakla boşadı. Sonra boşadığı eşin iddeti dolmadan başka bir kadınla evlendi. Mervan b. el-Hakem onunla evlendiği son kadını birbirinden tefrik etti. Mervân bu uygulamayı yaparken Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sahabisinin çoğu hayattaydı.”²⁸⁴

۳۱۳۰: "قضى على بن أبي طالب رضى الله عنه فى الرجل يكون تحته أربع نسوة فيطلق إحداهن, قال: لا تنكح امرأة حتى يخلو أجل التى تطلق."

3130: Hz. Ali (r.a.) dört eşi bulunan ve bunlardan birisini boşayan kişi hakkında şu hükmü vermiştir: “Boşadığın eşin iddeti dolmadıkça başka bir kadınla evlenme.”²⁸⁵

²⁸² Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 45.

²⁸³ Cessâs, *Ahkâmu'l Kur'an*, II, 327; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 45.

²⁸⁴ Şeybânî, *el-Hucce*, III, 413.

²⁸⁵ Şeybânî, *el-Hucce*, III, 414.

٣١٣١: "كان لا يرى بأسا بأن يتزوج خامسة ما لم تكن التي طلق حاملا, وكذلك في الأختين." قال سعيد: وحد ثنا قتادة عن ابن عباس أنه قال: "لا يتزوج خامسة حتى تنقضى عدة التي طلق حاملا كانت أو غير حامل, وكذلك في الأختين."

3131: *Hasan Basri dört kadınla evli olan bir erkeğin bunlardan birini boşaması durumunda boşadığı eş hamile olmadığı sürece bir başka kadınla evlenmesinde herhangi bir sakınca görmediği gibi, iddeti dolmadıkça onun kızkardeşi ile evlenmesinde de herhangi bir sakınca görmezdi. Sa'id'in Katâde'den nakline göre İbn Abbas (r.a.) şöyle der: "Dört kadınla evli olan bir erkek, boşadığı eş ister hamile olsun, isterse olmasın iddeti dolmadıkça bir başkasıyla evlenemez. Aynı hüküm, boşadığı eş ister hamile olsun, isterse olmasın onun kızkardeşiyle evlenmek istemesi durumunda da geçerlidir."*²⁸⁶

Dört eşli bir erkek eşlerinden birini bâin talakla boşarsa, bu kişinin boşadığı eşinin iddeti dolmadığı sürece bir başkasıyla evlenmesi caiz değildir. Bir erkek boşadığı eşinin iddeti dolmadığı sürece eşinin kız kardeşi ile de evlenemez.²⁸⁷

Hz. Ali'den gelen rivayette dört kadınla evli olan bir erkek, eşlerinden birini boşar ve başka bir kadınla evlenmek ister. Hz. Ali; boşadığı eşinin iddeti dolmadığı sürece başka bir kadınla nikâhlanamayacağı yönünde hüküm verir.²⁸⁸ Sevrî, İmam Ebu Hanîfe ve talebeleri de aynı kanaattedirler. Ayrıca bu görüş Zeyd b. Sâbit (r.a.), Ubeyde, Ömer b. Abdülaziz (r.a.), Mücâhid ve İbrahim en-Nehâî'den de nakledilmiştir.²⁸⁹

Diğer rivayete göre Halid b. Ukbe'nin nikâhında dört kadın vardır. Bunlardan birini üç talakla boşadıktan sonra başka bir kadınla evlenmiştir. Mervan b. Hakem; Halid b. Ukbe'yi evlendiği son kadından ayırmıştır. Bu uygulama yapıldığında sahabîlerin çoğu hayattadır.²⁹⁰

Müellif, Hasan Basrî'nin zikredilen rivayetlerden farklı olan uygulamasına da yer vermiştir. Hasan Basrî'ye göre dört kadınla evli olan bir erkek bu eşlerinden birini boşadıktan sonra, boşadığı eşi hamile olmadığı sürece başka bir kadınla

²⁸⁶ Şeybânî, *el-Hucce*, III, 414-415.

²⁸⁷ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 27, 55.

²⁸⁸ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 54, 57.

²⁸⁹ İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstizkâr*, V, 541.

²⁹⁰ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 54.

evlenebilir. Ayrıca iddet beklemeyen o kadının kız kardeşiyle de evlenebilir. Tehânevî, Hasan Basrî'nin görüşünün hemen ardından İbn Abbas'ın sözlerine yer vermiştir. İbn Abbas'tan gelen bir rivayette; dört eşi bulunan bir kişi boşadığı eşi ister hamile olsun ister olmasın, iddeti doluncaya kadar bir beşinci ile evlenemeyeceğini ve aynı zamanda boşadığı eşinin kız kardeşiyle de evlenemeyeceğini belirtmiştir. Müellif Hasan Basrî'nin görüşünün muhalif olmasının herhangi bir problem oluşturmayacağını söylemiştir. İbn Abbas'ın görüşünü neden tercih ettiğini ise şu şekilde açıklamıştır. Hasan Basrî Tâbîun âlimlerindedir. İbn Abbas ise önde gelen büyük sahabîlerdendir. Dolayısıyla İbn Abbas'ın görüşünü tercih etmek gerekir.²⁹¹

Ayrıca Tehânevî, Hasan Basrî'nin bu meseleyle ilgili farklı bir görüşünü de zikretmektedir. Hasan Basrî, dört eşi olan bir erkeğin bu eşlerinden birini boşadıktan sonra eğer iddet beklemeyen başka biriyle evlenirse bu evliliği mekruh olarak görmektedir. Aynı şekilde eşini üç talakla boşayan erkek boşadığı eşinin kızkardeşiyle evlenirse bu da mekruhtur. Daha sonra müellif Hasan Basrî'nin erken dönem mütekaddimûn âlimlerinden olduğunu ve erken dönem mütekaddimûn âlimlerinin bir mesele hakkında mekruh ifadesini kullanmalarının o meselenin haramlığına işaret ettiklerini, söylemektedir.²⁹²

3.3.2.4. İddete Bağlı Evlenme Engeli

İddet bekleyen kadının nikâhlanması konusunda fakihler ihtilaf etmişlerdir. Müellif bu ihtilafları Cessâs'ın *Ahkâmu'l Kur'ân*'ında yer alan ifadelerle açıklamaktadır.

Sakif kabilesinden bir erkek Kureyşli bir kadınla iddeti dolmadan evlenir. Hz. Ömer durumu haber alınca aralarını tefrik eder ve ikisini de cezalandırır. Bu erkeğin o kadınla bir daha asla evlenemeyeceğini söyler ve kadının mehrini beytü'l malden verir. Uygulama insanlar arasında yayılır Hz. Ali durumdan haberdar olunca Hz. Ali'ye durum sorulur. Hz. Ali kadının mehri hakettiğini fakat mehirin beytü'l malle ilgisinin olmadığını söyler. Ayrıca aralarının tefrik edilmesini ama ceza uygulanmamasını, kadının ilk kocasından olan iddetini tamamladıktan sonra ikinci

²⁹¹ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 38, 55.

²⁹² Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 57.

kocasından da tamamlamasını, ardından da ikinci kocanın ona talip olabileceğini söyler. Hz. Ömer'in daha sonra Hz. Ali'nin görüşüne döndüğü nakledilmektedir.²⁹³

Ebû Hanîfe, İmam Ebû Yusuf, İmam Muhammed ve İmam Züfer'e göre ilk kocasından iddet bekleyen kadın bir başkasıyla evlenmişse araları tefrik edilir, kadın mehr-i misilini alır. İlk kocasından beklediği iddeti dolunca ikincisi ile dilerse evlenebilir. Sevrî ve İmam Şafi de aynı görüştedir. İmam Mâlik ve Evzâî o kadın bu erkeğe hiçbir zaman helal olmaz diyerek muhalefet etmişlerdir. Ayrıca cârîye olarak da helal olamayacağını söylemişlerdir.²⁹⁴

Cessâs (ö. 370/981) bu meseleyi zina eden erkeği misal vererek açıklamaktadır. Bir kadınla zina eden erkek, zina ettiği kadınla evlenebilir. Bu konuda âlimler aynı görüştedir. Zina başkasından iddet bekleyen kadınla nikâhlanmaktan daha büyük bir günahdır. Zina, zina edilen kadını o erkeğe ebediyen haram kılmadığına göre şüphe ile girilen cinsel ilişki de haram kılmamaktadır.²⁹⁵

3.4. Nikâhta Velâyet

İslam hukuku açısından nikâh akdinin gerçekleşebilmesi için bazı şartları taşıması aşikârdır. Bu şartlardan bazıları hakkında âlimler ittifak ederken bazıları hakkında da ihtilaflar söz konusudur. Tartışmalı olan şartların başında da nikâh akdi esnasında kadının velisinin olup olmaması konusu gelmektedir. Müellif eserinde bu konuya oldukça uzun yer vermiştir. Konu ile ilgili hadisleri sıralayıp gerekli gördüğü yerlerde açıklamalar yapmıştır.

۳۱۳۶: "أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: لا تنكح الأيم حتى تستأمر. و لا تنكح البكر حتى تستأذن. قالوا: يا رسول الله! وكيف إذن؟ قال: أن تسكت"

3136: Hz. Peygamber (s.a.v.) "Dul sözlü muvâfakati, bakire izni alınmadıkça evlendirilemez" buyurunca orada bulunanlar 'Ya Resûlallâh! Bakirenin izni nasıl olur?' diye sorarlar. Hz. Peygamber 'Onun izni susmasıdır' buyurur.²⁹⁶

۳۱۳۷: "الأيم أحق بنفسها من وليها, والبكر تستأذن في نفسها, وإذنها صماؤها."

²⁹³ Cessâs, *Ahkâmu'l Kur'ân*, I, 515; İbn. Hacer, *Telhîsü'l habîr*, III, 501.

²⁹⁴ Cessâs, *Ahkâmu'l Kur'ân*, I, 515.

²⁹⁵ Cessâs, *Ahkâmu'l Kur'ân*, I, 515.

²⁹⁶ Müslim, "Nikâh", 64.

3137: Hz. Peygamber (s.a.v.) “Dul, kendi evliliği hakkında velisinden daha yetkilidir. Bakirenin kendisi için iznine başvurulur, onun izni susmasıdır.” demiştir.²⁹⁷

۳۱۳۸: "جاءت امرأة إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم, فقالت: إن أبي أنكحنى رجلا وأنا كارهة, فقال لأبيها: لانكح لك, اذهبنى فانكحى من شئت."

3138: Kadının biri Hz. Paygamber (s.a.v.)'e gelerek “Babam beni hoşlanmadığım bir erkekle nikâhladı” der. Hz. Peygamber kadına “Senin nikâhın yoktur. Git, dilediğin kişiyle evlen” buyurur.²⁹⁸

۳۱۳۹: "أن جارية بكرة أتت النبي صلى الله عليه وسلم, فذكرت أن أباهما زوجها وهي كارهة, فخيرها النبي صلى الله عليه وسلم."

3139: Bakire bir kız Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelerek babasının kendisini hoşlanmadığı bir kişiyle evlendirdiğini söyler. Hz. Peygamber onu bu nikâhı kabul edip etmemekte muhayyer bırakır.²⁹⁹

۳۱۴۰: "أن النبي صلى الله عليه وسلم رد نكاح بكر وثيب أنكحهما أبوهما وهما كارهتان."

3140: Hz. Peygamber (s.a.v.) babaları tarafından hoşlanmadıkları kişilerle evlendirilen bir bakire ve dulun nikâhını reddetmiştir.³⁰⁰

Tehanevi zikredilen hadisleri, nikâhın sahih olması için velinin şart olmadığına delili olarak ifade etmektedir.³⁰¹ Tehânevi nikâhta velinin bulunması ile ilgili hadisleri zikrettikten sonra hadislerde geçen “الأيام - el-eyyim” kavramı ile ilgili mülâhazaları aktarmaktadır.

İbnü'l Esir'e (ö. 637/1239) göre “الأيام” kelimesi bâkire veya dul, boşanmış veya eşi ölmüş bekâr kadın anlamına gelmektedir.³⁰² Nevevî'ye (ö. 676/1277) göre ise “الأيام” dul manasındadır. İmam Züfer, Şa'bi, Zührî gibi bazı âlimler söz konusu

²⁹⁷ Müslim, “Nikâh”, 66.

²⁹⁸ İbn Hacer, *ed-Dirâye fî tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye*, Beyrut, ts., II, 59 (no: 541).

²⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 273.

³⁰⁰ Darekutnî, *Sünen*, III, 224.

³⁰¹ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 65.

³⁰² Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser*, Beyrut, 1979, I, 85.

hadiste³⁰³ geçen ifadelerle nispetle dulla ilgili rivayeti bu rivayetteki hükme paralel anlamışlar ve “الأيم” dul anlamına gelir demişlerdir. Sözcüklerden anlaşılan genel mana ise dul birisinin evlendirileceğinde görüşüne başvurulması ve kendi nefsinde velisinden daha yetkili olmasıdır. Yani dul bir kadının velisi olmadan nikâhlanması caizdir.³⁰⁴ Ayrıca Nevevî şerhinde dil âlimlerinin görüşünü de aktarmaktadır. Dil âlimlerine göre “الأيم” kavramı küçük çocuklar için de kullanılabilir.³⁰⁵ Müellif dil âlimlerinin bu görüşünü kabul etmemektedir ve bu meseleyi şu şekilde izah etmektedir. Hadiste³⁰⁶ geçen “إستأذن - İsti’zan” kavramı sadece izin verme yetkisi olan kişiler için kullanılmaktadır. Bulûğ çağında olan kişilerin izin verme yetkisi vardır. Dolayısıyla bulûğa ermeyen küçük kız çocuğunun izin verme yetkisi olmadığından “الأيم” kelimesi küçük çocuklar için kullanılamaz. Tehânevi hadiste dul ve bakire kadının evlendirilmesinin birlikte ele alınmasını, dul ile bakirenin izni arasındaki farkın açıklanması şeklinde yorumlamaktadır. Genel ifadeden sonra tahsis yapılması bu düşüncesini pekiştirmektedir. Ayrıca müellife göre hadiste bakire ve dulun hükmünün ayrı ayrı açıklanması ‘utanma duygusu fazla olan bakirelerin görüşlerinin alınmasına ihtiyaç yoktur’ gibi yanlış anlaşılmayı gidermek içindir.³⁰⁷

Müellif *ed-Diraye*’deki şu ifadelerle hadiste yer alan dul ve bakirenin izni konusundaki ayrımın sebebine de dikkat çekmektedir. Dul bir kadına bizzat evlilik teklifinde bulunulabilir ve dul kadın da velisinden kendisini evlendirmesini talep edebilir. Bakire kız ise babasından istenir ve onun iznine ihtiyaç duyulur.³⁰⁸

Müellif “الأيم” kelimesi ile ilgili mülâhazalara ayrıntılı olarak yer verdikten sonra hadislerde geçen ifadelerin ergenlik çağındaki kızları mı yoksa ergenlik çağında olmayan kızları mı kapsadığı konusuna değinmektedir. Dulun muvafakatının alınmasının yaş ile sınırlı olduğunu Nevevî’nin şerhinde yer alan ifadelerle aktarmaktadır. Dul kadın kendi nefesine daha yetkili olduğu için muvafakatı alınmaktadır. Çocuk yaştaki dul ise kendi nefesine ve malına malik olmadığı için

³⁰³ "الأيم أحق بنفسها من وليها، والبكر تستأذن في نفسها، وإذنها صماتها." *"Dul, kendi evliliği hakkında velisinden daha yetkilidir. Bakirenin kendisi için iznine başvurulur, onun izni susmasıdır."* Müslim, "Nikâh", 66.

³⁰⁴ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Minhac Şerhu Sahihî Müslim*, Beyrut, 1973, IX, 203.

³⁰⁵ Nevevî, *el-Minhac Şerhu Sahihî Müslim*, IX, 203.

³⁰⁶ "أن رسول الله (ص) قال: لا تنكح الأيم حتى تستأمر. و لا تنكح البكر حتى تستأذن. قالوا: يا رسول الله! وكيف إذنها؟ قال: أن (Müslim, "Nikâh", 64.) تستكت"

³⁰⁷ Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 65.

³⁰⁸ İbn Hacer, *ed-Dirâye*, II, 62.

evlilik konusunda muvafakatının alınması söz konusu değildir. Birçok usülcü âlime göre hadisteki genel ifadenin kıyas yoluyla daraltılması caizdir. Sonuç olarak küçük kızın izin verme yetkisi olmadığı için hadis ergenlik çağına ermiş kızları kapsamaktadır.³⁰⁹

Müellif velinin kızını evlenmeye icbar edip edemeyeceği konusuna da değinmektedir. Peygamber Efendimizin, babaları tarafından hoşlanmadıkları kişilerle evlendirilen bir bakire ve dulun nikâhını reddetmesi hadisini³¹⁰ delil olarak alan Tehânevî, ergenlik çağına gelmiş kızını babası veya bir başkasının evlenmeye icbar edemeyeceğini aktarmaktadır. Ebû Hanîfe (ö. 150/767) de aynı görüştedir.³¹¹

İmam Şâfiî, buraya kadar zikredilen görüşlerden farklı düşünmektedir. Delilerin mantığını reddederek “*Dul, kendi evliliği hakkında velisinden daha yetkilidir. Bakirenin evliliği için iznine başvurulur, onun izni susmasıdır.*”³¹² hadisinin mefhûmu muhâlifini delil olarak kullanmıştır. Yani bakire kızların hükmü dulların aksinedir ve evliliklerinde izinlerine başvurulmaz. İbn Rüşd’e (ö. 520/1126) göre ise âlimler arasında umûm, mefhûmu muhâliften önce gelmektedir. Özellikle rivayet edilen bu hadiste durum böyledir. İbn Hazm (ö. 456/1064) ise ergenlik çağına gelen kızların velileri tarafından evlenmeye icbar edilebileceklerini savunanların dayandıkları herhangi bir delil olmadığını söylemektedir.³¹³

Tehânevi bu mülâhazalardan sonra velâyetle ilgili zikrettiği hadislere muarız olan rivayetlere de cevaplarıyla birlikte yer vermektedir.

✓ " أَيْمًا امْرَأَةً نَكَحَتْ بِغَيْرِ إِذْنِ وَلِيِّهَا فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ، فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ، فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ. " *“Velisinin izni olmadan nikâhlanan bir kadının nikâhı bâtıldır, bâtıldır, bâtıldır.”*³¹⁴ Müellif bu rivayetin genel olduğunu ve nakledilen hadislerle bir kısmının tahsis edildiğini aktarmaktadır. Hadiste geçen nikâhın batıl olması hükmü velisinin izni olmadan evlenen küçük kız ve efendisinin izni olmadan evlenen câriye ile ilgilidir. Ayrıca böyle bir nikâh yapılması kızın ahlaksız olarak vasıflandırılmasına zemin

³⁰⁹ Nevevî, *el-Minhac Şerhu Sahihî Müslim*, IX, 203; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 66.

³¹⁰ Darekutnî, *Sünen*, III, 224.

³¹¹ İbnü't Türkmanî, *el-Cevherü'n-nakî*, VII, 114.

³¹² Müslim, “Nikâh”, 66.

³¹³ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 67.

³¹⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, VI, 202; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV, 128; İbn Mâce, “Nikâh”, 15; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 18; Tirmizî, “Nikâh”, 14; Nesâî, *es-Sünenü'l Kübra*, III, 285; İbn Hibbân, *Sahih*, IX, 384; hadisin diğer rivayetleri için ayrıntılı olarak bk. İbn Hacer, *ed-Dirâye*, II, 60.

hazırlayacağı için batıl olarak ifade edilmiştir. Buna ilave olarak Tehânevi evlenen kadın, bakire veya dul olsun bazı durumlarda velisiz olarak nikâhlanmasını batıl olarak kabul etmiştir. Örneğin kadın kendisine denk olmayan biriyle evlendiğinde velisi eğer bu nikâha razı olmazsa nikâh geçersiz olmaktadır. Veli kızının kendisine denk olmayan biriyle evlenmesi durumunda nikâhlanmasına engel olmak ister aksi durumda ise engel olmaz. Özetle hadisten çıkarılacak anlam velisinin izni olmadan nikâhlanan bir kadının nikâhı bazı durumlarda batıldır.³¹⁵

✓ "لا نكاح إلا بولي." ³¹⁶ "Velisiz nikâh yoktur." Tehânevi bu rivayetteki veli ifadesini kadının evlendirilmesinde yetkiyi elinde bulunduran kişi olarak tanımlamaktadır. Eğer evlendirilecek kişi küçük kız ise velisi babası, câriye ise velisi efendisi, hür ve ergenlik çağına gelmiş bir kız ise velisi bizzat kendisidir. Veli kelimesine dil açısından bu şekilde anlam veren müellif şu ayeti kerimeyi de örnek göstermektedir. "فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ" "Kendisi söyleyip yazdıramayacak bir durumdaysa velisi adaletle yazdırsın." (el-Bakara, 2/282.) Âlimler ayetteki yetkinin hak sahibine ait olduğunu söylemişlerdir. Hak sahibine veli dendiğine göre kadınlığı kendi yetkisinde olan kişiye de "onun velisi" denilebilir.³¹⁷

✓ "لا تُزَوِّجُ الْمَرْأَةَ نَفْسَهَا، فَإِنَّ الزَّانِيَةَ هِيَ الَّتِي تُزَوِّجُ نَفْسَهَا" ³¹⁸ "Bir kadın kendisini evlendiremez. Kendisini evlendiren zinâ etmiş sayılır." hadisine cevap olarak Tehânevi şu açıklamaları yapmaktadır. Nikâhın geçerli olabilmesi için ilan edilmesi gerekmektedir. Nikâh ilan edildiğinde insanlar nikâhın yapılacağı yerde toplanacaklardır. Kadının kendi şerefini korumak için böyle bir yere gelmesi mekruh görülmüştür. "Bir kadın kendisini evlendiremez" ifadesi kadın akit meclisine gireceği için mekruh olarak yorumlanmıştır.³¹⁹ Cessas'a (ö. 370/981) göre kendisini evlendiren kadının zina etmiş sayılması Hz. Peygamber'in sözünden çok Ebû Hüreyre'nin ifadesine benzemektedir.³²⁰ Ayrıca müellif bu konu ile ilgili Hz. Ali'nin iki uygulamasını delil olarak almaktadır. Hz. Ali annesi tarafından rızası alınarak

³¹⁵ Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 69,70.

³¹⁶ Ahmed b. Hanbel, IV, 394; Dârimî, "Nikâh", 11; İbn Mâce, "Nikâh", 15; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 20; Tirmizî, "Nikâh", 14; Taberânî, *el-Mu'cemü'l- evsat*, V, 363; Hâkim, *el-Müstedrek*, II,169; Beyhakî, *Sünen*, VII, 107.

³¹⁷ Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 71.

³¹⁸ İbn Mâce, "Nikâh", 15; Dârekutnî, *Sünen*, III, 227; Beyhakî, *Sünen*, VII, 110; Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, III, 188.

³¹⁹ Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 71.

³²⁰ Cessâs, *Ahkâmu'l Kur'ân*, I, 487.

nikâhlanan bir kızın nikâhını onaylamıştır.³²¹ Yine Hz. Ali velisinin izni olmadan bir kadınla nikâhlanan ve gerdeğe giren bir erkeğin nikâhını da kabul etmiştir.³²²

Tehânevî'nin yeri geldikçe hadislerde geçen kavramlarla ilgili açıklamalar yapması velayet meselesinde “الأيام - eyyim” kavramıyla karşımıza çıkmaktadır. Müellifin bu kavrama geniş yer verdiği söylenebilir. Nikâh akdinde kadının velisinin izninin gerekli olacağı görüşünü savunan âlimlerin delil olarak aldıkları “ لا نكاح إلا "بولى " *“Velisiz nikâh yoktur.”* rivayeti ile ilgili müellifin, mezhep görüşlerini aktarmadığı görülmektedir. Müellif bu rivayet ile ilgili sadece Hanefî mezhebinin görüşünü destekleyen açıklamalar yapmıştır.

Hayattaki en önemli kararlardan biri olan evlilik konusunda kadının görüşünün alınması, o günün toplum yapısında fazla hak sahibi olmayan kadına değer verme anlamına gelmektedir. Gerekli görülen yerlerde velinin iznine başvurulması ise kadınlar açısından bir tahakküm veya yetkilerinin sınırlandırılması değil; yol gösterme, evliliğin sağlam temeller üzerine kurulmasını sağlama, telafisi zor hataların önüne geçme ve hem kadınların hem de dünyaya gelecek çocuklarının haklarını korumaya çalışma şeklinde yorumlanabilir.

3.4.1. Dul Kadınların Rızalarını Sözlü Olarak Belirtmeleri

٣١٤١: " الثيب تعرب عن نفسها و البكر رضاها صمتها "

3141: “Dul rızasını ifade eder, bakirenin rızası susmasıdır.”³²³

Müellif hadisi aktardıktan sonra senedini incelemeye tabi tutmaktadır. Hadisin sahabi mürseli olduğunu ve sahabilerin adil olduklarını söylemektedir. Bu rivayetin, dul kadınların rızalarını sözlü olarak belirtmelerinin gerekli olduğu ile ilgili daha önce zikredilen hadisleri destekleyen bir rivayet olduğuna vurgu yapmaktadır.³²⁴ Müellifin hadis ıstılahlarını kullanması usûl bilgisine hâkimiyetini göstermektedir. Bu hâkimiyet eserin tamamında kendisini hissettirmektedir.

³²¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV, 133; Beyhakî, *Sünen*, VI, 234.

³²² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, III, 457; İbnü't Türkânî, *el-Cevheü'n- nakî*, VII, 112; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 71.

³²³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 192; İbn Mâce, “Nikâh”, 11; Beyhakî, *Sünen*, VII, 123.

³²⁴ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 72.

3.4.2. Nikâhlama Yetkisinin Asabelerde³²⁵ Olması

٣١٤٢: قال عمر بن الخطاب: "إذا كان العصابة أحدهم أقرب بأم فهو أحق"

3142: Hz. Ömer asabelerden biri anneye yakın olduğunda o evlendirmeye daha yetkilidir demiştir.³²⁶

Müellife göre bu rivayet nikâhlama yetkisini öncelikle asabelere vermekte sonrasında ise anneye vermektedir. Nikâhlama yetkisinin asabelere ait olduğu konusunda ittifak vardır.³²⁷

3.4.3. Kadının Bazı Hallerde Nikâhlama Yetkisine Sahip Olması

٣١٤٣: عن عائشة رضي الله عنها قالت: كانت عندي جارية من الأنصار زوجتها فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: يا عائشة رضي الله عنها! ألا تغين فإن هذا الحي من الأنصار يحبون الغناء."

3143: Hz. Aişe (r.a.) anlatır: Benim yanımda Ensar'dan bir câriye vardı. Onu evlendirdim. Hz. Peygamber (s.a.v.) bana 'Yâ Aişe! Şarkınız yok mu? Çünkü Ensar kabilesi şarkıyı sever.' dedi.³²⁸

Tehânevi bu rivayetin Peygamber Efendimizin takririne örnek olduğunu söylemektedir. Hz. Aişe'nin câriyeyi nikâhlaması üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) bu uygulamayı kabul etmiştir. Bu hadis, kadının da nikâhlama yetkisine sahip olduğunun delilidir. Burada müellif şu inceliğe de dikkat çekmektedir. Nikâh akdinde asabeden biri mevcutsa kadın evlendiremez. Asabe kadından önceliklidir. Kadının asabe olduğunda evlendirememesi ise mutlak olarak nikâhlamaya yetkisi yoktur anlamına gelmemektedir. Çünkü hadis metninde kadının böyle bir hakkının olduğu ifade edilmektedir. Hz. Ali'nin, annesi tarafından rızasıyla evlendirilen kızının nikâhını onaylaması da kadınların nikâhlama yetkisine sahip olduğunu destekleyen bir rivayettir.³²⁹

³²⁵ Müellif asabe kavramını; babaya bağlantısında araya kadın girmeyen akrabalar şeklinde açıklamaktadır. Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 72.

³²⁶ Şeybânî, *el-Hucce*, III, 163.

³²⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 193; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 72.

³²⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 269; İbn Hibbân, *Sahih*, XIII, 185.

³²⁹ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 73.

Tehânevi konu ile ilgili ayetlere de yer vererek Cessâs'ın (ö. 370/981) *Ahkâmu'l Kur'ân'ın*'dan aktarmaktadır. “Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman kendi aralarında aklın ve dinin gereklerine uygun olarak güzellikle anlaştıkları takdirde, eşleriyle (yeniden) evlenmelerine engel olmayın.” (el-Bakara, 2/232) ayeti kerimesinde kadının nikâh akdini kendisinin yaptığı ifade edilmektedir. Bu düşünce iki açıdan desteklenmektedir. Birincisi, ayette nikâh akdi velisinin izni şart koşulmadan direkt kadına atfedilmiştir. İkincisi ise eşlerin birbirleri ile anlaşmaları durumunda evlenmek istemeleri halinde nikâhlanmalarına engel olunmamasıdır. Bu ayeti kerimedeki hükmü destekleyen başka bir delil ise *وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ* “Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz. (Bu koca da) onu boşadığı takdirde, onlar (kadın ile ilk kocası) Allah'ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın, anlayan bir toplum için açıkladığı ölçüleridir.” (el-Bakara, 2/232) ayetidir. Bu ayette de nikâh akdi kadına izafe edilmiştir. Cessâs (ö. 370/981), ayetlere ilave olarak hadisleri de delil olarak getirmiştir. “*Bekâr kendi nefsinde velisinden daha yetkilidir.*”³³⁰ hadisi velinin, kendisini nikâhlayan kadının nikâhına engel olmasını ortadan kaldırmaktadır. “*Kadın kendisini ve başka bir kadını evlendiremez, kendisini evlendiren kadın zinâkardır.*”³³¹ hadisi ise kadının bizzat nikâh meclisinde bulunmasından ortaya çıkacak sakıncalardan dolayı söylenmiştir. Bu durum ise mekruh olarak yorumlanmıştır. Ayrıca hadiste yer alan zina ifadesinin hakiki manada olmadığı konusunda icma vardır. Çünkü rivayette “*وطئ* -cinsel ilişki” kelimesi yer almamaktadır. Diğer taraftan kadının kendisini evlendirmesine cevaz vermeyen âlimler bu nikâh akdini mehir ve iddeti gerekli kılan fâsid nikâh kabul etmişlerdir. Fâsid nikâhta çocuk dünyaya gelecek olsa bu çocuğun nesebi sabit olmaktadır. Müellif, âlimler icma ile rivayette geçen zina kelimesini hakiki manada kabul etmedikleri için bu hadisin delil alınarak nikâhın fasid olmasını da kabul etmemektedir. Kadının nikâh meclisinde yer alması, nikâhını bizzat kendisinin

³³⁰ Müslim, “Nikâh”, 66; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 24.

³³¹ İbn Mâce, “Nikâh”, 15; Dârekutnî, *Sünen*, III,227; Beyhakî, *Sünen*, VII, 110; Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, III, 188.

üstlenmesi, kadının utanma duygusunun azlığından kaynaklanmakta ve bu durum hayâsızlık olarak yorumlanmaktadır. Hayâsızlık ise zinaya götüren başlıca nedenlerden biridir. Buradaki ince çizgiye dikkat çeken Tehânevi son olarak bir kadının evlenmek istediği zaman kendi kendisini nikâhlayabileceğini, bir erkeği vekil tayin etmesinin ise daha iyi olacağını belirtmektedir.³³²

3.4.4. Devlet Başkanının Velisi Olmayanların Velisi Olması

٣١٤٤: عن عائشة رضى الله عنها أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : " أيما امرأة نكحت إلى أن قال: فإن اشتجروا فالسلطان ولى من ولى له ."

3144: Hz. Aişe (r.anhâ.)’dan rivayet edilen “Herhangi bir kadın nikahlanır da” şeklinde başlayan hadisin devamında Hz. Peygamber (s.a.v.) “Veliler anlaşmazlığa düşerlerse sultan, velisi olmayanların velisidir.” buyurmuştur.³³³

Âlimler bir kadının velisi bulunmadığı veya velisi bulunup da evlenmesine engel olmak istediği durumlarda kadını evlendirme yetkisinin devlet başkanında olduğu noktasında ittifak etmişlerdir. İmam Mâlik, İshâk, İmam Şafî, Ebû Ubeyd, Rey taraftarı Hanefiler de aynı görüştedirler. Bu rivayeti destekleyen başka bir rivayet ise Ümmü Habîbe (r.anhâ) ve Hz. Peygamber (s.a.v.)’i Necâşî’nin evlendirmesidir.³³⁴ Sultanın kamu üzerinde velâyeti olduğu için nikâh konusunda da bir baba gibi otoritesi (velâyeti) vardır.³³⁵

3.4.5. Bir Kimsenin Velisi Olduğu Kadınlı Evlenebilmesi

٣١٥٢: " خطب المغيرة بن شعبة امرأة هو أولى الناس بها, فأمر رجلا فزوجه"

3152: Muğîre b. Şu’be velisi olmaya herkesten daha öncelikli olduğu bir kadınlı evlenmek istedi. Bu isteğini birisine ilettili ve onu vekil tayin etti, o da kendisini o kadınlı evlendirdi.³³⁶

³³² Cessâs, *Ahkâmu’l Kur’ân*, II, 100; Tehânevî, *Î’lâü’s-Sünen*, XI, 73, 74.

³³³ Tayâlisî, *Müsned*, I, 206, II, 11; Abdürrezzak, *Musannef*, VI, 210; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV, 128; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 47; İbn Mâce, “Nikâh”, 15; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 18; Tirmizî, “Nikâh”, 4; Nesâî, *es-Sünenü’l kübrâ*, III, 285; İbn Hibbân, *Sahih*, IX, 384.

³³⁴ Ahmed b. Hanbel, VI, 427; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 18; Nesâî, “Nikâh”, 66.

³³⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 17; Tehânevî, *Î’lâü’s-Sünen*, XI, 74.

³³⁶ Buhârî, “Nikâh”, 37; Beyhakî, *Musannef*, VI, 201.

٣١٥٣: عن عائشة رضى الله عنها: " و يستفتونك في النساء. قل الله يفتيكم فيهن " إلى قوله: " و ترغبون أن تنكوهن " . قالت عائشة رضى الله عنها: هو الرجل تكون عنده اليتيمة هو و ليها و وارثها, فأشركته في ماله حتى في العنق, فيرغب أن ينكحها و يكره أن يزوجه رجلا فيشركه في ماله بما شركته. فيعضلها, فنزلت هذه الآية."

3153: Hz. Aişe (r.anhâ) “ Kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: “Onlar hakkında size fetvayı Allah veriyor.” Kitapta, kendilerine (verilmesi) farz kılınan (mirası) vermediğiniz ve evlenmek istediğiniz yetim kızlara, zavallı çocuklara ve yetimlere âdil davranmanıza dair, size okunmakta olan âyetler de bunu açıklıyor.” (Nisa, 4/127) ayetini okuduktan sonra şöyle dedi: Bu ayette sözü edilen kişi, yanında yetim bir kız bulunan, velisi ve varisi kendisi olan erkektir. Bu yetim kız, o kişinin malında bir salkıma varıncaya kadar ortaktır. Söz konusu veli, bu kızı kendisi nikâhlamak ister ve onun başka bir erkekle evlenmesinden ve ortak oldukları için kocasının kendisine ortak olmasından hoşlanmaz ve evlenmesine engel olur. İşte bu ayet söz konusu olay üzerine nazil oldu.³³⁷

Bu rivayetler bir kimsenin velisi olduğu kadınla evlenmesinin caiz olduğunun delilidir. Rivayette zikredilen kadın, yanında bulunduğu aynı zamanda velisi ve vârisi olan adamı, sahibi olduğu hurma ve hurmalığa kadar her şeyine ortak etmiş yetim bir kadındır. Bu adam ne kadını nikâhlamakta ne de -malına ortak olacak diye- kadının başkası ile evlenmesine izin vermektedir. Müellife göre; malı olan güzel kadınlarla mehirlerini vermeden evlenen ve malı ve güzelliği az olan kadınlarla evlenmeyenleri Allah Teâlâ bu ayetle azarlamıştır. Hiç kimse kendisine haram olan bir fiili terk etti diye kınanmayacağı için yetim olan kızlara veli olan kimselerin onlarla evlenebilmesinin caizliği de bu habere dayandırılmıştır. Ayrıca bu rivayet velinin, velisi olduğu kızla küçük bile olsa evlenebileceğini göstermektedir. Çünkü bulûğ çağında bir kız olsa, anlaştıkları mehir üzerine evlenmeleri yasak olmazdı.³³⁸

³³⁷ Buhârî, “Tefsir Sûre-i Nisâ”, 23.

³³⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, IX, 189; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 78.

3.4.6. Bir Kimsenin Nikâh Akdinde Evlenecek Olan İki Tarafı Aynı Anda Temsil Edebilmesi

۳۱۵۴: قال عبد الرحمن بن عوف لأم حكيم بنت قارظ: " أتجعلين أمرك إلي؟ قالت: نعم! فقال: قد تزوجتك".

3154: *Abdurahman b. Avf (r.a.), Ümmü Hakîm bnt. Kâriz'a 'Seni evlendirme yetkisini bana veriyor musun?' diye sorar. Ümmü Hakîm 'Evet' deyince, Abdurahman b. Avf 'O halde seninle ben evlendim'der.*³³⁹

۳۱۵۵: عن عقبه بن عامر رضي الله عنه: أنه عليه السلام قال لرجل: " أترضى أن أزوجك فلانة؟ قال: نعم! و قال للمرأة: أترضين أن أزوجك فلانا؟ قالت: نعم! فزوج أحدهما صاحبه".

3155: *Hz. Peygamber (s.a.v.) birine 'Seni filanca kadınla evlendirmemi ister misin?' diye sorar. Adam 'Evet' deyince, o kadına dönerek 'Seni filanca ile evlendirmemi ister misin?' diye sorar. Kadın da 'Evet' deyince, onları birbirleriyle evlendirir.*³⁴⁰

Müellife göre bu rivayetler bir kişinin nikâh akdinde iki tarafı aynı anda temsil edebileceğini göstermektedir. Bu hadisleri destekleyen bir diğer rivayet ise şu şekildedir. Bir adamla bir kadın ilişki halinde yakalanarak Hz. Ali (r.a.)'a getirilir. Adamın yanında küçük bir kız çocuğu vardır. Hz. Ali adamın yaptığına kızar. Adam kızın amcasının kızı olduğunu, yetim kaldığını ve kendi himayesinde olduğunu söyler. Ayrıca kızın varlıklı olduğunu çok malı olduğunu söyler. Ergenlik çağına geldiğinde kızın kendisiyle evlenmek istemeyeceğinden korktuğu için kızla evlendiğini söyler. Kızın ağladığını gören Hz. Ali kıza bu adamla evlenip evlenmediğini sorar. Kızın yanındakiler evet ve hayır demesi için kıza baskı yaparlar. Kız onunla evlendiğini söyleyince Hz. Ali adama zevcesini alıp götürmesini söyler.³⁴¹ Rivayet değerlendirildiğinde muhtemelen velinin, evlendirme yetkisini kullanarak velisi olduğu amcasının kızıyla evlendiği, bu evliliğe dayanarak ilişkiye girdiği, yakalandıktan sonra da kızın evliliği onaylamasıyla da suçun oluşmadığı görülmektedir. Yakalanan kişilerin nikâh yaptıklarını onaylamaları halinde, Hanefilere göre şahit bulunmaması gerekçesiyle fasit bir nikâh akdinden bahsedileceğinden, akit şüphesi nedeniyle faillere zina suçundan dolayı had cezası

³³⁹ Buhârî, "Nikâh", 37.

³⁴⁰ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 30; İbn Hibbân, *Sahih*, IX, 38; Hâkim, *Müstedrek*, II, 198.

³⁴¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI, 568; İbnü't Türkânî, *el-Cevherü'n-nakî*, VII, 121; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 79.

uygulanmamaktadır. Ancak bu kişilerin en az iki şahit bularak nikâhı sahih hale getirmeden ilişkiye devam etmeleri helal görülmemiştir.³⁴²

3.4.7. Bir Kadının Velisi Tarafından Habersiz Nikâhlanması

”أَيُّمَا امْرَأَةً زَوْجَهَا وَلِيَانِ فَهِيَ لِلأُولَى مِنْهُمَا“

3235: “Herhangi bir kadını iki velisi (birbirinden habersiz) evlendirecek olursa kadın ilk velinin evlendirdiği erkeğin zevcesi olur.”³⁴³

Müellif hadis ile ilgili âlimlerin görüşlerini aktarmakta daha sonra kendi kanaatini belirtmektedir. İbn Kudâme (ö. 620/1223), iki velinin bir kadını iki erkeğe nikâhlanmaları durumu söz konusu olduğunda bunlardan hangisine önce nikâhlandığı biliniyorsa, gerdeğe girip girmediğine bakılmaksızın, nikâhın ilk nikâhlanan kişiye ait olduğunu söylemektedir. Atâ ve İmâm Mâlik ise ikinci velinin evlendirdiği kişiyle zifaf gerçekleşmediği sürece nikâhın birinci eşe ait olduğunu belirtmişlerdir. Ancak zifaf gerçekleşmişse ikinci erkeğin daha öncelikli olduğunu söylemektedirler. Tehânevi bu durumla ilgili ikinci velinin evlendirdiği kişinin, başka birinin nikâhlısı olmuş bir kadınla evlendiğini, dolayısıyla kendi nikâhının batıl olacağını aktarmaktadır. Ayrıca hangi velinin daha önce evlendirdiğinin bilinmediği durumlarda her iki nikâhın da feshedilmesi gerektiğini, kadının bu iki kişiden hangisiyle evlenmek istiyorsa karar verebileceğini, ayrıca onların dışında başka biriyle de evlenebileceğini söylemektedir. İmâm Ebu Hanife ve İmâm Mâlik’in görüşlerinin de bu şekilde olduğunu belirtmektedir.³⁴⁴

3.5. Nikâhta Kefâet

İslam hukuku fitrî özellikleri sebebiyle nafaka ve aile mükellefiyetini erkeğe yüklemiş, buna karşılık daha hassas bir psikolojiye sahip olan kadına da evleneceği erkekte bazı üstün vasıflar arama hakkını vermiştir. Denklik eşler arasında uyumun ve evliliğin devamının sağlanması açısından önemli bir etken olmuştur.

³⁴² İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, IV, 24.

³⁴³ Ahmed b. Hanbel, V, 8; Dârimî, “Nikâh”, 15; Ebû Davûd, “Nikâh”, 20; Tirmizî, “Nikâh”, 20.

³⁴⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 59; Tehânevi, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 135.

٣١٤٥: عن عائشة رضي الله عنها قالت: قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: "تخيروا لنطفكم , و أنكحوا الأكفاء, و أنكحوا إليهم".

3145: *Erlık suyunuz için uygun eşler seçiniz. Kızlarınızı size denk olanlara nikâhlayınız ve size denk olanların kızlarına talip olunuz.*³⁴⁵

٣١٤٦: عن علي رضي الله عنه رفعه: " ثلاث لا تؤخر, الصلاة إذا أنت, و الجنابة إذا حضرت, و الأيم إذا وجدت لها كفوا".

3146: "Üç şey ertelenmez; vakti gelince namaz, hazırlandığında cenaze ve dengi bulunduğu bekâr kadın."³⁴⁶

٣١٤٧: قال سلمان: "لا تؤمكم و لا ننكح نسائكم"

3147: *Selmân el-Fârisî (r.a.) "Size imamlık yapamayız ve kadınlarınızı nikâhlayamayız" demiştir.*³⁴⁷

٣١٤٨: "جاءت فتاة إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم سألت: إن أبي زوجني ابن أخيه ليرفع بي حسيصة, قال: فجعل الأمر إليها, فقالت: قد أجزت ما صنع أبي, و لكن أردت أن أعلم النساء أن ليس إلى الآباء من الأمر شيء."

3148: *Bir genç kız Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelerek 'Babam düşük olan itibarını yükseltmek için beni kardeşinin oğluya evlendirdi.' dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) söz konusu nikâhı kabul edip etmeme yetkisini o kıza tanıyınca kız şöyle dedi: 'Babamın yaptığını onaylıyorum. Fakat ben babaların bu konuda herhangi bir yetkisi olmadığını kadınlara bildirmek istedim.'*³⁴⁸

٣١٤٩: "يا بني بياضة أنكحوا أبا هند, و أنكحوا عليه, قال: و كان حجاما."

³⁴⁵ İbn Mâce, "Nikâh", 46; Dârekutnî, *Sünen*, III, 299; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 163; Beyhakî, *Sünen*, VII, 133; Müellif bu hadisin isnadının tenkide uğradığını, birçok zayıf yolla rivayet edildiğini ifade etmektedir. Bazıları hadisi hasen olarak tanımlamış bazıları ise sahih demişlerdir. Hadis konusunda çok titiz olan İbnü'l Cevzi nikâh akdinde küfiv konusunda bu hadisi delil olarak almıştır. Tehânevi hadisle ilgili ihtilafların herhangi bir önemi olmadığını ve hadisin delil olarak alınabileceğini aktarmaktadır. Tehânevi, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 75.

³⁴⁶ İbn Mâce, "Cenaiz", 18; Tirmizî, "Cenaiz", 73; Hâkim, *Müstedrek*, II, 162.

³⁴⁷ İbn Ebû Hâtim, *İlelü'l-hadîs*, II, 180.

³⁴⁸ İbn Mâce, "Nikâh", 12; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 87; Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, III, 192; İbn Hacer, *ed-Dirâye*, II, 62 (no:542); Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî *es-San'ânî el-Yemenî, Neylü'l-evtâr*, Mısır, 1993, VI, 152 (no:2675).

3149: “Ey Beyâza oğulları! Kızlarınızı Ebû Hind’e nikâhlayın ve onun kızlarını oğullarınıza isteyin. Ebû Hind’in mesleği hacamat yapmaktır.”³⁴⁹

۳۱۵۰: “أمر رسول الله صلى الله عليه و سلم بني بياضة أن يزوجوا أبا هند امرأة منهم فقالوا : نزوج بناتنا موالينا. فأنزل الله عز و جل : “إنا خلقناكم من ذكر و أنثى و جعلناكم شعوبا. “ الآية. قال الزهري : “نزلت في أبي هند خاصة.”

3150: Hz. Peygamber (s.a.v.), Ensâr’ın bir kolu olan Beyâza oğullarına Ebû Hind (r.a.)’i kendi boylarından bir kadınla evlendirmelerini emredince onlar ‘Kızlarımızı azatlılarımızla mı evlendireceğiz?’ diye cevap vermişlerdir. Bunun üzerine Allah Teâlâ “Ey insanlar! Şüphesiz ki, biz sizi bir erkek ve bir diğiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık...” (Hucurât, 49/13) ayeti kerimesini indirdi. Zühri bu ayetin özellikle Ebû Hind (r.a.) hakkında indiğini söyler.³⁵⁰

۳۱۵۱ : أن النبي صلى الله عليه و سلم أرسل بلالا إلى أهل بيت من الأنصار يخطب إليهم, فقالوا: عبد حبشي, قال بلال: لولا أن النبي صلى الله عليه و سلم أمر لي أن آتيكم لما آتيتكم. فقالوا: النبي صلى الله عليه و سلم أمرك؟ قال : نعم! قالوا: قد ملكت, فجاء النبي صلى الله عليه و سلم فأخبره, فأدخلت على النبي صلى الله عليه و سلم قطعت من ذهب فأعطاه إياها, فقال: سق هذا إلى امرأتك, و قال لأصحابه: اجمعوا إلى أخيكم في و ليتمته.”

3151: Hz. Peygamber (s.a.v.), Bilal (r.a.)’i kızlarına talip olmak üzere Ensâr’dan bir aileye gönderdi. Onlar ‘Bilal Habeşli bir köle’ dedi. Bilal (r.a.) ‘Hz. Peygamber (s.a.v.) size gelmemi emretmeseydi gelmezdim’ dedi. Ensarlı aile ‘Bunu sana Pegamber (s.a.v.) mi emretti?’ deyince, Bilal ‘Evet’ cevabını verdi. Ensarlı aile ‘O halde verdik gitti’ dediler. Sonra Bilal Hz. Peygamber’e geldi ve olup biteni anlattı. Bu esnada Hz. Pegamber’e bir parça altın getirildi. Hz. Peygamber onu Bilal’e vererek ‘Bunu eşine ver’ dedi ve ashaba ‘Kardeşinizin düğün yemeğinde bir araya gelin’ diye emretti.³⁵¹

³⁴⁹ Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, I, 268; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 25; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, XXII, 808; İbn Hibbân, *Sahih*, IX, 375; Dârekutnî, *Sünen*, III, 300; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 164; İbn Hacer, *Telhîsü’l-habîr*, III, 356; Şevkânî, *Neylü’l-evtâr*, VI, 153.

³⁵⁰ Ebû Dâvûd, *Merâsîl*, s. 195, (no:230).

³⁵¹ Ebû Dâvûd, *Merâsîl*, s. 193, (no:226).

Tehânevi nikâh akdinde denkliğe dikkat edilmesinin müstehap olduğunu söylemektedir. Hadislerdeki emir ifadeleri vacip değil, müstehaba işaret eder. Bunun dayanağı ise denk olmayan kişiyle nikâh akdi yapılması durumunda bu nikâh akdinin caiz olmasıdır. Eğer emir vacip olsaydı bu evliliğe cevaz verilmezdi.³⁵²

Müellif konu ile ilgili Selmân-ı Fârisi'den gelen rivayete (“*Size imamlık yapamayız ve kadınlarınızı nikâhlayamayız*”) şerh kısmında ayrıntılı olarak yer vermektedir. Zikredilen hadise benzer başka rivayetleri de aktaran Tehânevi, bu hadislerin tam olarak kaynağını belirtmemiştir.³⁵³ Arap olanı Arap olmayandan üstün kabul eden fıkıh âlimleri bu rivayeti delil olarak kullanmışlardır. Ahmed b. Hanbel, denkliğin muayyen bir şahsın hakkı olmadığını ve nikâhta mutlak haklardan olduğunu, küfuv olmadığına eşlerin birbirinden tefrik edileceğini, söylemiştir. İmam Şâfiî’de bu görüştedir. Ayrıca İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel namazda imam olma hakkı sağlayan şeylerden birinin şeref olduğunu söylemişler ve bu rivayeti delil göstermişlerdir.³⁵⁴

Arap olmayan erkeğin, Arap olan kadınla denk olmadığını ifade eden bir başka haberi de Hâkim rivayet etmiştir. Müellifin hadisle ilgili değerlendirmesinin iyi anlaşılması açısından hadisin senedinin burada zikredilmesinde fayda vardır: el-Asamm’ın es-San’ânî - Şücâ’ b. el-Velîd - bazı kardeşlerimiz - İbn Cüreyc - Abdullâh b. Ebû Müleyke - Abdullâh b. Ömer (r.a.) isnadıyla nakline göre Hz. Peygamber (s.a.v.) “*Araplar birbirine denktir. Arap olmayanlar da birbirine denktir. Ancak çuhâdar (hâik) veya kan alıcı (hacamatçı) müstesnâdır.*” buyurmuştur.³⁵⁵ Müellif, Hâkim ve Beyhakî’nin; Şücâ’ b. el-Velîd bazı arkadaşlarının isimlerini açıklamadığı için hadisin munkatî olduğunu söylediklerini aktarmaktadır. Ebû Hâtim ve İbn Abdülber ise yalan ve uydurma olduğunu aktarmaktadır.³⁵⁶ Tehânevi’ye göre fazilet sahibi ilk üç nesilde hadislerin inkıtası önemli değildir. Bu haberi, Zeylaî’nin uzun olarak şahitlerle birlikte zikretmesi ise düşüncesini pekiştirmektedir. Ayrıca

³⁵² Tehânevî, *İ’lâü’s-Sünen*, XI, 74.

³⁵³ Selmân (r.a.) dedi ki: “*Ey Arap topluluğu! Biz sizi üstün görüyoruz. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) sizleri üstün tutmuştur. Bundan dolayı biz sizlerin kadınlarını nikâhlayamayız ve namazda size imam olamayız.*” (Bezzâr hadis isnad ceyyiddir demiştir.) Selmân el-Fârisi şu şekilde nakletmiştir: “*Ey Arap topluluğu! Siz iki noktada bizden üstün oldunuz. Sizlere imam olamayız ve kadınlarınızı nikâhlayamayız.*” (Muhammed b. Ebû Ömer el-Adenî ve Sa’id Sünen’lerinde ve başka yerlerde rivayet etmişlerdir. Tehânevî, *İ’lâü’s-Sünen*, XI, 76.

³⁵⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 39; Tehânevî, *İ’lâü’s-Sünen*, XI, 76.

³⁵⁵ Zeylaî, *Nasbu’r-râye*, III, 197.

³⁵⁶ Zeylaî, *Nasbu’r-râye*, III, 197; Tehânevî, *İ’lâü’s-Sünen*, XI, 76.

Tehânevi bu rivayete atıfta bulunarak -doğrusunu Yüce Allah bilir diyerek- bir kişinin hür ve meslek sahibi olmasının denklik açısından önemli olduğunu aktarmaktadır.³⁵⁷ Arapların üstünlüğü konusunda ise herhangi bir değerlendirmeye yer vermemiştir. Müellifin ilk üç asırda hadislerin inkıtasını zararlı görmemesi Tehânevî'nin yaklaşımı konusunda önemlidir. Fakat bu görüş muhaddisler arasında aynı şekliyle kabul görmemiştir.³⁵⁸

Tehânevi; bir babanın kızını, kardeşinin oğluya itibarını yükseltmek için nikâhladığı rivayette, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in evlilikte denkliği gözettiği için kızı, nikâhı kabul edip etmeme konusunda muhayyer bıraktığını söylemektedir. Müellife göre; nikâhta denkliği gözetmek esastır ve bu hak hem kadına hem de velisine aittir.³⁵⁹ İbn Abidin (ö. 1252/1836); nikâh akdi yapılan kadın ve erkekten erkeğin akitten önce nesebini gizlemesi ve başka bir nesebe ait olduğunu söylemesi durumunda, kadının nesebinden aşağı bir neseb olduğu ortaya çıktığında, nikâh akdine müdahil olan herkese bu nikâhı fesih hakkı doğacağını söylemektedir. Erkek kadına denkse fesih hakkı sadece kadındır, velilerin değildir. Bu ifadelerden de kefaet hakkının hem kadına hem de velisine ait olduğu anlaşılmaktadır.³⁶⁰

Tehânevi evlilikte denkliğin gözetilmediği uygulamaların da bulunduğunu ifade etmektedir. Ebû Hind (r.a.) ve Bilâl-i Habeşi (r.a.) hakkındaki rivayetler bunu göstermektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) hür bir kadınla azat edilmiş kölenin evlenmesini emretmektedir. Bu rivayetlerdeki emir müellife göre müstehap ifade eder, vacip değildir. Çünkü birbirine denk olmayan kişilerin nikâhları geçerlidir.³⁶¹

Görüldüğü gibi İslam aile hukukunda kefaet şartı erkekte aranmaktadır ve kadının lehine bir sonucu hedeflemektedir. Evlenecek eşlerin birbirine denk olması sohbet, ülfet, neslin devamı ve akrabalığın tesisi gibi birtakım faydalar sağlayacağından aranan bir özellik olmuştur. Kocanın hem şahsi hem de ailevi yönden sahip olduğu birtakım sıfatlarla, kadının sahip olduğu özelliklere eşit ve hatta daha üst seviyede olması aile birliğinin ve huzurunun sağlanması açısından önemlidir. Diğer taraftan kefaet, aile huzuru açısından tek belirleyici değildir.

³⁵⁷ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 76.

³⁵⁸ Halid Zaferullah Davûdî, *Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, s.226.

³⁵⁹ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 77.

³⁶⁰ İbn Abidin, *Reddül Muhtar*, III, 85.

³⁶¹ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 77.

3.6. Kölelerin Nikâhı

Kölelik, İslam dini ortaya çıktığında Arap toplumunda yerleşmiş bir kurumdur. İslamiyet kölelik karşısında iki farklı tutum ortaya koymuştur. Birincisi köleliği tedrici olarak ortadan kaldırmak, ikincisi ise kölelere insan muamelesi yapılmasını sağlamaktır. Bu uygulamalar yapılırken kölelik İslam Hukuku açısından da bir yere sahip olmuştur.

Tehânevi eserinin nikâh bölümünde kölelerle ilgili meselelere de yer vermiştir. Aile hukuku bakımından kölelerle ilgili uygulamalar *I'lâü's Sünen*'de dağınık olarak ele alınmıştır. Konunun iyi anlaşılması ve daha düzenli olması açısından bu başlık altında toplanmaya çalışılmıştır.

3.6.1. Kölenin Nikâh Aktinde Efendisinin İzni

" ۳۱۶۶: "أیما عبد تزوج بغير إذن سيده فهو عاهر."

3166: "Herhangi bir köle efendisinin izni olmadan evlenirse zinakardır."³⁶²

Kölenin efendisinin izni olmadan nikâhlanması caiz değildir. Müellif hadiste izinsiz evlenen kölenin fiiline zina hükmü verilmesini şöyle açıklamaktadır; zina haram olduğuna göre kölenin izinsiz evlenmesi de haramdır. Tehânevi'ye göre rivayette nikâhın batıl olduğuna dair herhangi bir işaret yoktur. Aynı şekilde nikâhın efendisinin iznine bağlı olmadığına dair de herhangi bir işaret yoktur. Ayrıca Tehânevi kölenin efendisinin izni olmadan evlenmesi halinde böyle bir fiilin zina cezası gerektirmeyeceğini, bu nedenle de böyle bir nikâh aktinde zinâkar olmasının gerçek manada olmadığını söylemektedir.³⁶³

Âlimler efendisinin izni olmadan evlenen kölenin nikâhının geçerli olmadığı noktasında görüş birliği etmişlerdir. Nikâhın sıhhatinde ihtilaf etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel'den bu konu hakkında iki rivayet vardır. Daha güçlü olan rivayete göre -Hz. Osman (r.a.) ve İbn. Ömer (r.a.) da bu görüştedir- böyle bir nikâh batıldır. İmâm Şâfiî de aynı görüştedir. Diğer rivayete göre bu durumdaki kölenin nikâhı efendisinin icazetine bağlıdır. Efendi izin verirse caiz, reddedirse bâtıl olur. Rey âlimleri bu

³⁶² Ahmed b. Hanbel, III, 301; İbn. Mâce, "Nikâh", 43; Ebû Davûd, "Nikâh", 15; Tirmizi, "Nikâh", 21; Beyhakî, *Sünen*, VII, 127.

³⁶³ Tehânevî, *I'lâü's-Sünen*, XI, 90.

görüştür. Vasiyette olduğu gibi feshe bağlı bir akit olduğu için efendisinin icazetine bağlıdır, demişlerdir.³⁶⁴

3.6.2. Evli Bir Cârîyenin Azad Edildiği Zaman Muhayyerliği

۳۱۶۷: "كان زوج بريرة رضي الله عنه حرا فخيرها رسول الله صلى الله عليه وسلم"

3167: "Berîre'nin kocası hürdü. (Azad edilmesinin ardından) Hz. Peygamber (s.a.v.) bu cârîyeyi (kocasını tercih edip etmeme açısından) muhayyer bıraktı.³⁶⁵

۳۱۶۸: أن النبي صلى الله عليه وسلم قال لبريرة لما عتقت: " قد عتق بضعك معك فاخترى."

3168: Hz. Peygamber (s.a.v.) Berîre (r. anhâ) azat edildiği zaman "Kadınlığın da seninle birlikte azat oldu. Artık seçimini yapabilirsin." buyurmuştur.³⁶⁶

Müellif rivayetlerle ilgili farklı görüşlere genişçe yer vermekte ve sonrasında kendi görüşünü belirtmektedir. Cârîyenin muhayyerlik hakkının olması iki açıdan değerlendirilmiştir. Birincisi bu muhayyerliğin kocasının hür veya köle olmasına, ikincisi ise cârîyenin azat edilmesine bağlı olup olmadığıdır. İbn Abbas (r.a.)'ın rivayetine göre Berîre'nin kocası köledir.³⁶⁷ Abdurahman b. el-Kasım (r.a.) isnadıyla gelen bir rivayete göre ise hürdür.³⁶⁸ Berîre'nin kocasıyla ilgili rivayetler farklı olduğu için bu haberlerin birbirleriyle çelişmeyecek şekilde yorumlanması gerekmektedir. Berire'nin kocası köledir fakat daha sonra hür olmuştur. Hürriyet kölelikten sonra meydana gelmiştir. Kocasının köle olduğunu haber verenler hür olduğunu bilmeden nakletmişlerdir. İbn Hazm'a göre Berire'nin kocasının hür olduğuna şahitlik edenler köle olduğunu söyleyenlerden önceliklidir. Ayrıca rivayette

³⁶⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 63.

³⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 42, 170, 175, 186; İbn. Mâce, "Talak", 29; Tirmizî, "Radâ", 7; Tahâvî, II, 48; Beyhakî, *Sünen*, VII, 223; Müellif bu rivayetin Ebû Dâvûd ve İbn İshâk'tan gelen farklı isnadlarını da aktarmaktadır. Hz. Aişe (r. anhâ)'dan gelen rivayete göre hadisin sonunda "Eğer kocan sana yaklaşırsa artık muhayyerlik hakkın kalmaz" ifadesi; Dârekutnî'den alınan rivayette "Seninle ilişkiye girerse artık seçim hakkın kalmaz" ifadesi yer almaktadır. Tehânevî her iki hadisin senedinin de sahih ya da hasen olduğunu aktarmaktadır. İbn Hacer, *Fethu'l-bâri* IX, 413; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 91.

³⁶⁶ Dârekutnî, *Sünen*, III, 290; Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, III, 204; İbn Hacer, *ed-Dirâye*, II, 64 (no:553).

³⁶⁷ "Berîre'nin kocası siyahî bir köleydi. Adı Muğlis olup, filanca oğullarının kölesiydi. Berîre azat edilince Medine sokaklarında arkasında dolanıp durduğu hala gözlerimin önündedir." Buhârî, "Talak", 15; Bir başka lafızla bu hadis "Berîre'nin kocası kendisi azat edildiğinde Muğire oğullarına ait bir köleydi. Vallahi onun Medine ve civarında dolaşması hala gözlerimin önündedir. Gözyaşları sakallarına dökülmüş, kendisini tercih etsin diye Berire'nin gönlünü almaya çalışıyordu. Ancak Berire kabul etmedi." şeklindedir, Tirmizî, "Radâ", 7.

³⁶⁸ Müslim, "İtk", 12.

Hız. Peygamber'in Berire'yi muhayyer bırakmasında, köleyle evli olduğu için kaydı yer almamaktadır. Berire'yi artık kendisi köle olmadığı için muhayyer bırakmıştır, bu durumun evli olduğu kişinin hür veya köle olmasıyla bir bağlantısı bulunmamaktadır.³⁶⁹

Tehânevi'ye göre bu meselede en önemli nokta câriyenin özgürlüğüne kavuşması ve kendisinin muhayyerlik hakkına sahip olmasıdır. Kocasının durumu ile ilgili tartışmaya gerek yoktur. İster kocası hür isterse köle olsun evliliğini sürdürmekte serbesttir. Hadisi şerifte özgürlüğüne kavuşan câriyenin kendi kadınlığına mâlik olduğu anlamı çıkmaktadır. Yani kadın azad edildiğinde kocasının hür veya köle olduğuna bakılmadan özgürlüğüne kavuşur. Denkliğin azad olmaya sebep olduğunu gösteren bir delil yoktur. Müellif son olarak Tahâvî'nin şu nakliyle konuyu sonlandırmaktadır: "*Bir câriye, köle veya hürün nikâhı altında olsa bile özgürlüğüne kavuştuğunda muhayyer olur.*"³⁷⁰

Bu konuda muhayyerliğin sebebi Berîre'nin hürriyetine kavuşmuş olmasıdır. Berîre köleyken tercih hakkı olmadığı için hür olduktan sonra kocasıyla ilgili tercih hakkı verilmiştir. İslamîyette insan olarak bakılmış, kadın kocasından ayrılıp ayrılmama noktasında serbest bırakılmıştır.

3.6.3. Bir Kölenin İki Kadından Daha Fazlasını Nikâhlanması

"ينكح العبد امرأتين." : ٣١٢٧

3127: "*Bir köle (aynı anda en çok) iki kadını nikâhlayabilir.*"³⁷¹

"أجمع الصحابة على أن لا ينكح العبد أكثر من اثنتين." : ٣١٢٨

3128: "*Sahabî, bir kölenin iki kadından daha fazlasını (aynı anda) nikâhı altında bulunduramayacağı konusunda icmâ etmişlerdir.*"³⁷²

Velayet ve vesayet sahibi olmayan köle, efendisinin izni olmadan nikâhlanamaz. İmam Şâfiî bir kölenin aynı anda en çok iki kadını nikâhlayabileceğini aktarmaktadır.³⁷³

³⁶⁹ İbnü't Türkmani, *Cevheru'n-nakî*, VII, 224.

³⁷⁰ «لَهَا الْخِيَارُ , يُعْنِي فِي الْعَبْدِ وَالْحُرِّ» Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, yy., 1994, III, 84, (no:4606); Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 92, 93.

³⁷¹ İmâm Şâfiî, *Müsnedü's Şâfi*, Beyrut, 1980, I, 298.

³⁷² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV, 145; Beyhakî, *Sünen*, VII, 158; İbn Hacer, *Telhîsü'l-habîr*, III, 377 (no:1537).

Tehânevi konu ile ilgili ayetleri de delil getirerek şu genel kuraldan bahsetmektedir; haram kılan rivayet izin verenden önceliklidir. Ayette “Beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın.” (en-Nisâ, 4/3) emriyle “Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın, yahud sahip olduğunuz câriyeler ile yetinin.” (en-Nisâ, 4/3) emirleri hür erkeklere yöneliktir. Ayetin ifade akışından anlaşılan bu emre muhatap olan kişinin velayet ve vesayet sahibi olduğudur. Köle ise bu haklara sahip olmadığı için ayetteki emre muhatap değildir.³⁷⁴

3.6.4. Hür Bir Kadın Üzerine Câriyenin Nikâhlanması

۳۱۲۱ : " نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم أن ينكح الأمة على الحرة."

3121: “Hz. Peygamber (s.a.v.) hür bir kadın üzerine câriyeyi nikâhlamayı yasaklamıştır.”³⁷⁵

۳۱۲۲ : " لا تنكح الأمة على الحرة و تنكح الحرة على الأمة."

3122: “Hür bir kadın üzerine câriye nikâhlanmaz, câriye üzerine hür kadın nikâhlanır.”³⁷⁶

Müellif bu iki rivayetin son derece açık olduğunu ifade etmektedir. Peygamber Efendimiz hür bir kadın üzerine câriye nikâhlamayı yasaklarken bu durumun tam tersine izin vermiştir. Câriye üzerine hür kadın nikâhlanabilir.³⁷⁷

3.7. Gayr-i Müslimlerin Nikâhı

Müellif gayr-i müslimlerin nikâhı konusunu ele alırken öncelikle kâfirlerin nikâhını tanıma konusuna yer vermekte, daha sonra kâfir olan karı kocadan birinin müslüman olması durumunda evliliklerinin durumu hakkındaki rivayetleri aktarmaktadır. Son olarak da anne ve babasından biri müslüman olduğunda çocuğun velayetinin kimde kalacağı ile ilgili hadisleri zikretmektedir. Müslüman kadınların gayrimüslim erkekle evlenmesinin yasak olması konusuna ise değinmemektedir.

³⁷³ İmâm Şafî, *Müsnedü's Şâfi*, I, 298; İbn Hacer, *Telhîsü'l-habîr*, III, 377.

³⁷⁴ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 53.

³⁷⁵ Beyhâkî, *Sünen*, VII, 175.

³⁷⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, VII, 267

³⁷⁷ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 51.

3.7.1. Gayr-i Müslimlerin Nikâhını Tanıma

٣١٦٩ : " أن نسائكن في عهد رسول الله صلى الله عليه و سلم يسلمن بأرضهن, و هن غير مهاجرات, و أزواجهن حين أسلمن كفار, منهن بنت الوليد بن المغيرة, و كانت تحت صفوان بن أمية, فأسلمت يوم الفتح, و هرب زوجها صفوان بن أمية من الإسلام. فبعث إليه رسول الله صلى الله عليه و سلم إلى أن قال: ثم رجع (أى صفوان) مع رسول الله صلى الله عليه و سلم و هو كافر, فشهد حيننا, و الطائف, و هو كافر و امرأته مسلمة, و لم يفرق رسول الله صلى الله عليه و سلم بينه و بين امرأته حتى أسلم صفوان, و استقرت عنده امرأته بذلك النكاح."

3169: Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında bazı kadınlar Müslüman oldular. Bunlar muhacir değillerdi. Müslüman olduklarında kocaları kâfirdi. Bu kadınlardan birisi el-Velîd b. Muğire'nin kızı idi. Bu kadın Safvan b. Ümeyye'nin nikâhı altında bulunuyordu. el-Velîd'in kızı Mekke'nin fethi günü Müslüman oldu. Kocasını Safvan b. Ümeyye İslam'dan kaçtı. Hz. Peygamber onun arkasından amcaoğlunu gönderdi. Safvan sonra Hz. Peygamber ile birlikte kâfir olduğu halde yola çıktı. Huneyn ve Taif seferlerine katıldı. Bu esnada kendisi kâfir, zevcesi Müslümandı. Hz. Peygamber, Safvan ile zevcesi arasını tefrik etmedi ve sonunda Safvan Müslüman oldu ve zevcesi önceki nikâhı ile Safvan'ın yanında kaldı. ”³⁷⁸

٣١٧٠ : " خرجت من نكاح غير سفاح. "

٣١٧١ : عن عائشة رضي الله عنه مرفوعا: " خرجت من نكاح غير سفاح."

3170-3171: Hz. Peygamber (s.a.v.) "Ben zinadan değil, nikâha dayanan bir birleşmenin neticesinde dünyaya geldim, demiştir." ³⁷⁹

٣١٧٢ : عن ابن عباس رضي الله عنهما مرفوعا: " خرجت من نكاح غير سفاح." 3172: "Ben Âdem'den bu yana zina olmaksızın hep nikâha dayanan birleşmelerin sonucu dünyaya geldim." ³⁸⁰

٣١٧٣ : " خرجت من نكاح, ولم أخرج من سفاح من لدن آدم إلى أن ولدني أبى و أمى, لم يصبنى من سفاح الجاهلية شيء. "

³⁷⁸ İmâm Mâlik, *Muvatta*, "Nikâh", 44.

³⁷⁹ Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dimaşkî, *Tarihü Dimeşk*, Beyrut, 1995, III, 401, (no:755); Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *et-Tahkîk Ehâdîsi'l Hilâf*, Beyrut, 1995, II, 277, (no:1654); Zeylâî, *Nasbu'r-râye*, III, 213; Süyûtî, *el-Câmi'u's-sağîr*, Beyrut, 2003, II, 82, (no:6024).

³⁸⁰ İbn Asâkir, *Tarihü Dimeşk*, III, 400; Süyûtî, *el-Câmi'u's-sağîr*, II, 81, (no:6023).

3173: “Ben nikâha dayanan birleşmelerin sonucu dünyaya geldim. Hz. Âdem’den bu yana babam ve annem beni dünyaya getirinceye kadar sülalemde zina olmamıştır. Cahiliye zinasından bana hiçbir şey bulaşmamıştır.”³⁸¹

Rivayette nakledildiği üzere Safvan b. Ümeyye’nin karısı Müslüman olmuş fakat kendisi müslüman olmamıştır. Müellif Peygamber Efendimiz’in Safvan ve eşini tefrik etmemesini onların nikâhlarını tanıması olarak yorumlamaktadır. Sonunda Safvan Müslüman olunca ilk nikâhları geçerli olarak evliliklerini devam ettirmişlerdir. Bu durum da yine nikâhlarının tanındığının kanıtıdır. Tehânevi konu ile ilgili lafız farklılıkları olan diğer rivayetleri art arda sıralamıştır. Senet açısından incelemeye tabi tutmuş ve sonuç olarak bu rivayetlerin de kâfirlerin nikâhlarının tanındığına delil olduğunu söylemiştir.³⁸²

3.7.2. Gayr-i Müslim Olan Eşlerden Birinin İslam’a Girmesinin Evliliğe Etkisi

٣١٧٤ : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم رد ابنته زينب على أبي العاص بن الربيع بمهر جديد و نكاح جديد.

3174: “Hz. Peygamber (s.a.v.) kızı Zeynep (r. anhâ)’yı damadı Ebü’l-Âs b. er-Rebîa’ya yeni bir mehir ve yeni bir nikâhla verdi.”³⁸³

٣١٧٥ : عن ابن عباس في اليهودية أو النصرانية تكون تحت اليهودى أو النصرانية فتسلم. فقال: " يفرق بينهما , الإسلام يعلو و لا يعلى عليه. "

3175: İbn Abbas (r.a.) Yahudi ve Hıristiyan bir erkeğin nikâhı altında bulunan Yahudi ve Hıristiyan kadın Müslüman olduğunda “Bunların araları tefrik edilir. İslam yücedir. Hiçbir şey ondan yüce olamaz, demiştir.”³⁸⁴

٣١٧٦ : إذا اسلمت النصرانية قبل زوجها بساعة حرمت.

³⁸¹ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, Kahire, ts., V, 80; Süyûtî, *el-Câmi’u’s-sağîr*, II, 82, (no:6025).

³⁸² Tehânevî, *İ’lâü’s-Sünen*, XI, 93.

³⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 207; İbn Mâce, “Nikâh”, 60; Tirmizî, “Nikâh”, 43; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 639; Beyhakî, *Sünen*, VII, 188; Tirmizî hadisin isnadının tenkide açık olduğunu, Ahmed b. Hanbel hadisin zayıf olduğunu söylemiştir. Sahih olan Hz. Peygamber (s.a.v.)’in kızıyla damadını eski nikâhlarıyla kabul ettiğidir. Dârekutnî de isnatta yer alan Haccac b. Ertad’ın rivayetinin delil olmaya elverişli olmadığını, İbn Abbas’ın rivayetinin daha elverişli olduğunu aktarmaktadır: «رَدَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ابْنَتَهُ زَيْنَبَ , عَلَى أَبِي الْعَاصِ بْنِ الرَّبِيعِ , عَلَى النِّكَاحِ الْأَوَّلِ , Tahâvî, *Şerhu Meâni’l-âsâr*, yy., 1994, III, 256, (no:5262); Tehânevî, *İ’lâü’s-Sünen*, XI, 95.

³⁸⁴ Tahâvî, *Şerhu Meâni’l-âsâr*, III, 257, (no:5267); İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, IX, 421.

3176: “Hıristiyan bir kadın kocasından bir an bile önce Müslüman olsa ona haram olur.”³⁸⁵

۳۱۷۷: “سنئل عطاء عن امرأة من أهل العهد أسلمت ثم أسلم زوجها في العدة هي امرأته؟ قال: لا! إلا أن تشاء هي بنكاح جديد و صداق.”

3177: “Atâ’ya ‘Zimmî bir kadın Müslüman olsa, sonra da iddet süresi içinde iken kocası Müslüman olsa kadın onun zevcesi olur mu? diye sorulmuş, o da ‘Hayır, ancak kocasını istediği takdirde yeni bir nikâh ve yeni bir mehirle bu mümkün olur’ demiştir.”³⁸⁶

۳۱۷۸: “أن عبادة بن النعمان بن زرعة التغلبي كان ناكحا بامرأة من بني تميم, فأسلمت, فقال له عمر بن الخطاب: إما أن تسلم و إما أن ننتزعها منك, فأبي, فنزعها عمر منه.”

3178: “Ubâde b. Nu’mân b. Zûr’a et-Tağlibî, Temim oğullarından bir kadınla nikâhlı idi. Kadın Müslüman olunca, Hz. Ömer (r.a.) kocasına ‘Ya Müslüman olursun ya da onu senden ayırırız’ dedi. Ubâde Müslüman olmayı reddetti. Hz. Ömer (r.a.) de zevcesini ondan ayırdı.”³⁸⁷

۳۱۷۹: “أن نصرانيا أسلمت امرأته فقال عمر رضي الله عنه: إن أسلم فهي امرأته, و إن لم يسلم فرق بينهما, فلم يسلم ففرق بينهما.” و كذلك قال لعبادة بن النعمان, و قد أسلمت امرته اه.”

3179: Hz. Ömer (r.a.) zevcesi Müslüman olan bir Hıristiyan için ‘Müslüman olursa zevcesi, onun zevcesi olmaya devam eder. Olmazsa araları tefrik edilir’ demiş, Müslüman olmayınca da araları tefrik edilmiştir.³⁸⁸

۳۱۸۰: أن علي بن أبي طالب قال في الزوجين الكافرين يسلم أحدهما: “هو أملك ببضعهما ما دامت في دار هجرتها.”

۳۱۸۱: “هو أحق بها ما لم يخرج من مصرها.”

3180-3181: Hz. Ali (r.a.) kâfir olan eşlerden birisi Müslüman olduğunda ‘O kendi hicret yurdunda bulunduğu müddetçe (evliliği yürütüp yürütmeme açısından) kendi kadınlığına daha mâliktir’ farklı lazıfla Hz. Ali (r.a.) ‘Koca, zevcesinin bulunduğu şehirden çıkmadığı sürece ona herkesten daha mâliktir’ demiştir.³⁸⁹

۳۱۸۲: “إن أسلمت و لم يسلم زوجها فهما على نكاحهما إلا أن يفرق بينهما سلطان.”

³⁸⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, V, 90; Buhârî, “Talâk”, 20.

³⁸⁶ Buhârî, “Talâk”, 20; İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, IX, 421.

³⁸⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, V, 91, 92; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, V, 370.

³⁸⁸ Şeybânî, *el-Hucce*, IV, 7.

³⁸⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, V, 371.

3182: "Bir kadın Müslüman olur, kocası olmazsa sultan aralarını tefrik etmedikçe nikâhları üzeredirler."³⁹⁰

۳۱۸۳: "إذا أسلمت و أبي أن يسلم فإنها تبين منه بواحدة."

3183: *Hasan Basrî 'Karı koca müşrik olup kadın Müslüman olduğunda kocası İslam'a girmeyi kabul etmezse bu kadın kocasından bir bâin talakla ayrı düşer' demiştir.*³⁹¹

۳۱۸۴: "أن أبا العاص بن ربيعة أخذ أسيرا يوم بدر, فأتى به النبي صلى الله عليه و سلم فرد عليه ابنته, قال الزهري: و كان هذا قبل ان ينزل الفرائض يعني ابنة النبي صلى الله عليه و سلم وردهما على زوجها."

۳۱۸۵: "أن رسول الله صلى الله عليه و سلم رد على ابي العاص ابنته. قال قتادة: كان هذا قبل أن تنزل سورة براءة."

3184-3185: *Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kızı Zeynep (r.a.)'nin kocası Ebü'l-Âs b. Rebîa Bedir günü esir edilir, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e getirilince Efendimiz (s.a.v.) kızını ona verir.*³⁹²

۳۱۸۶: كان الناس على عهد رسول الله صلى الله عليه و سلم يسلم الرجل قبل المرأة, و المرأة قبل الرجل, فأيهما أسلم قبل انقضاء عدة المرأة فهي امرأته و إن اسلم بعد العدة فلا نكاح بينهما"

3186: *Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde (eşler hep aynı anda Müslüman olmazlar) kimi erkek, kadından ve kimi kadın da, erkekten önce Müslüman olurdu. Bu durumda eşlerden herhangi birisi kadının iddeti dolmadan Müslüman olursa aralarındaki nikâh devam ederdi. İddetten sonra Müslüman olursa aralarında nikâh var kabul edilmezdi.*³⁹³

۳۱۸۷: كتب عمر ابن عبد العزيز إلى عبد الحميد: "إذا أسلمت المرأة قبل زوجها عرض على زوجها الإسلام, فإن أسلم فهما على نكاحهما الأول و إن أبي أن يسلم فرق بينهما."

3187: *Ömer b. Abdülaziz (r.a.) Kûfe Valisi olan Abdülhamid'e şöyle bir mektup yazar: 'Bir kadın kocasından evvel Müslüman olursa, kocasına da Müslüman olmayı*

³⁹⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, V, 93.

³⁹¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, V, 92.

³⁹² Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, III, 260 (no:5272, 5273).

³⁹³ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî, *Zâdü'l-me'âd fi heydi hayri'l-ibâd*, Beyrut, 1994, V, 127.

*teklif et. Müslüman olduğu takdirde karı koca ilk nikâhları üzere olurlar. Kocası İslam'ı kabul etmeyecek olursa, aralarını ayır.*³⁹⁴

3.7.3. Gayrimüslim Eşlerin Müslüman Oldukları Anda Yurt (Dâr) Farklılıklarının Nikâhlarına Etkisi

Gayrimüslim karı kocanın İslam'a girdikleri yerin daru'l harp veya daru'l İslam olmasına göre aralarında ayrılığın sabit olup olmayacağı konusunda farklı hükümler verilmektedir.

Daru'l harpte eşlerden birinin diğerinden önce Müslüman olması nikâhlarını ortadan kaldırmamaktadır. Daru'l harpte Müslüman olan bir kadının kocası İslam'a girmezse iddet süresi sonuna kadar aralarında ayrılık (kadın kendisinin veya kocasının Müslüman olmasından sonra üç adet görmedikçe) meydana gelmez. İmâm Şâfiî bu konuda; İkrime ve Safvan b. Ümeyye'nin Müslüman olduktan sonra zevcelerinin Müslüman olmasını delil olarak almıştır. Ebû Süfyân'ın Müslüman olduğu esnada eşi Hind'in kâfir olmasını ve daha sonra Müslüman olmasını da delil olarak almaktadır. Müslüman olduklarında eşleriyle yurtları farklı değildir. Ebû Süfyân Mekke fethedilmeden önce Merrü'z zehrân'da Müslüman olmuştur. Burası Ebû Süfyân Müslüman olduğu zaman daru'l harptir. Bir beldeye bağlı olan yer o beldenin daru'l harp veya daru'l İslam olmasına göre oranın hükmünü almaktadır. Nitekim ismi zikredilen kişilerin hepsinin nikâhları sabit olarak kalmıştır. Eşlerin birbirinden önce Müslüman olmaları nikâhlarını ortadan kaldırmamıştır.³⁹⁵

Saffan b. Ümeyye'nin zevcesi Müslüman olduğunda Hz. Peygamber aralarını tefrik etmemiştir ve zevcesi, Saffan Müslüman oluncaya kadar (yaklaşık bir ay sonra Müslüman olmuştur) yanında kalmıştır. Müellif bu durumu şu şekilde izah etmektedir. Eşler arasında tefrik olması için öncelikle İslamiyetin teklif edilmesi gerekmektedir. Eğer dinden yüz çevrilir veya tepki gösterilirse ayrılık meydana gelir. Saffan'a Müslüman olması teklif edildiğinde tepki göstermemiş, sessiz kalmış ve Hz. Peygamberden süre istemiştir. Ümmü Hâkim bnt. el-Hâris olayında ise Ümmü Hâkim Müslüman olduğunda eşi İkrime b. Ebû Cehl Yemen'e kaçmıştır. Ümmü Hâkim Yemen'e gidip kocasını İslam'a davet etmiş ve İkrime Müslüman olmuştur.

³⁹⁴ Şeybânî, *el-Hucce*, IV, 9.

³⁹⁵ İmâm Şâfiî, *el-Ümm*, V, 71; İbn Hacer, *Telhîsü'l-habîr*, III, 381

İkrime kendisine Müslümanlık teklif edilmeden önce kaçtığı için daha sonra Müslüman olduğunda karı koca eski nikâhlarında sabit kalmışlardır.³⁹⁶

Daru'l İslam'da bir kadın Müslüman olduğunda kocasına da Müslüman olması teklif edilir. Kadın iddetini doldurmadan kocası teklif üzerine Müslüman olursa yeni bir nikâhla eşine dönebilir. Daru'l harpte aynı durum söz konusu olduğunda eski nikâhları geçerliliğini korumaktadır. Kadın iddetini doldurduktan sonra veya doldurmadan önce daru'l İslam'a geçerse kocası Müslüman olsa dahi aralarında ayrılık meydana gelir ve süre sona erer. Âlimlerin bu konudaki delilleri Tahâvi'nin naklidir. Bu rivayete göre Hz. Ali (r.a.) “*Kadın hicret yurdunda bulunduğu sürece kendi nikâhına daha layıktır.*” demiştir. Kadının hicret yurdunda bulunmasından kasıt daru'l harpte bulunmasıdır. Çünkü ancak daru'l harpte olduğu takdirde hicret etmesi gerekir. Müellif nikâhına layık olmasının ‘iddet içinde’ layık olması şeklinde te’vil edilmesi gerektiğini söylemektedir.³⁹⁷

Zahirîye mezhebine göre zimmî veya harbî bir kâfirin nikâhı altında bulunan kadın Müslüman olduğunda kocasıyla olan nikâhı, kadın İslam'a girdiği anda ortadan kalkmaktadır. Kocanın karısının hemen ardından Müslüman olması veya daha uzun bir süre sonra Müslüman olması bu durumu değiştirmemektedir. Kadının razı olacağı bir nikâh akdi olmadığı sürece koca karısına malik değildir. İbn Hazm bu bilgileri aktardıktan sonra Hz. Ömer, Câbir b. Abdullah, İbn Abbas, Sa'id b. Cübeyr, Ömer b. Abdülaziz, Hasan Basrî, Katâde ve Şa'bî'nin görüşlerinin de bu doğrultuda olduğunu söylemektedir.³⁹⁸ Müellif İbn Hazm'ın bu görüşüne katılmamaktadır. Hatta onların kanaati, İslam'ın teklifinden sonra tefrik yapılacağı yönündedir. Tehânevi mesele ile ilgili ismi zikredilen âlimlerin rivayetlerine ve görüşlerine yer vermektedir. Sonuç olarak eşlerden birinin Müslüman olması durumunda hemen ayrılığın meydana gelmeyeceği noktasında ittifak ettiklerini söylemektedir.³⁹⁹

Tehânevi bu rivayetlerin daha iyi anlaşılabilmesi için cem ve te'lif edilmesi gerektiğini söylemektedir. Bu konudaki rivayetlerin tamamını cem ve te'lif eden görüş Ebu Hanîfe'nin görüşüdür. İbn Hazm (ö. 456/1064), Ebû Hanîfe'yi eleştirerek

³⁹⁶ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 101.

³⁹⁷ Şeybânî, *el-Hucce*, IV, 1-3; Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, III, 259, 260 (no: 5270,5271); Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 99.

³⁹⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, V, 368.

³⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 102-105.

bu yolu benimsememiş ve mücmel nakilleri delil olarak almıştır. Müellif İbn Hazm'ın bu yaklaşımını sert bir dille eleştirerek onun delillerini tek tek incelemeye tabi tutmuş ve kendi görüşünü aktarmıştır.

✓ İbn Hazm, nikâhı altında dört kadın bulunan Hıristiyan birinin eşleri Müslüman olduğunda, Hz. Ömer (r.a.)'in bu kadınları Hıristiyan kocanın eşleri olarak kabul etmesini nakletmektedir. Müellif Hz. Ömer'in bu kadınları onun yanında kabul etmesinin nedenini kocaya Müslümanlığın teklif edilmesinden sonra İslam'a girmiş olması şeklinde açıklamaktadır. Diğer türlü Hz. Ömer'in Müslüman kadının kâfir bir erkeğin nikâhı altında olmasını kabul etmesi düşünülemez. Çünkü Hz. Ömer “Bunlar onlara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar.” (Mümtehine, 60/10) ayetini bilmektedir.⁴⁰⁰

✓ Başka bir mücmel nakilde İbn Hazm Hıristiyan bir erkeğin karısının Müslüman olmasını, Hz. Ömer'in kadını kocasından ayrılmak veya kocasının yanında kalmak konusunda muhayyer bırakmasını aktarmaktadır. Tehânevi bu durumu şu şekilde izah etmektedir. Kadın Müslüman olduğunda kocası orada değildir. Kocaya Müslüman olması daha sonra teklif edilmiştir. Kadının muhayyer olması ya kocasının gelmesini ve ona İslamiyetin teklif edilmesini beklemek ya da beklemeyip hâkim aralarını tefrik ettikten sonra ayrılmaktır.⁴⁰¹

✓ Müslüman olan kızını erkek kardeşinin Hıristiyan oğluya evlendiren babanın durumu Hz. Ömer'e iletildiğinde Hz. Ömer kocanın Müslüman olması durumunda kadının zevcesi olacağını eğer Müslüman olmazsa aralarının tefrik edileceğini söyler. Koca Müslüman olmayınca araları tefrik edilir ve kadın başka biriyle evlenir. Hz. Ömer'in “Koca Müslüman olursa kadın zevcesi olur” ifadesini Tehânevi, aralarındaki nikâh akdi yenilenir, çünkü o kızın amcasının oğludur ve kocası, kadına başkalarından daha önceliklidir, şeklinde yorumlamaktadır. İbn Hazm ise adam Müslüman olursa kadın ilk nikâhıyla zevcesi olur demektedir. Müellif İbn Hazm'ın, Müslüman bir kadının kâfir bir erkekle nikâhlanmasının sahih olduğunu düşünmesine şaşırmakta, Hz. Ömer'in dahi böyle düşündüğünü söylemesini

⁴⁰⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, V, 368; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 104.

⁴⁰¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, V, 369-370; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 105-106.

eleştirmekte ve Hz. Ömer'in dini konulardaki hassasiyetine ve titizliğine dikkat çekmektedir.⁴⁰²

✓ Hz. Ali'den gelen bir rivayette; Yahudi veya Hıristiyan bir erkeğin zevcesi Müslüman olduğunda koca o kadına daha öncelikli olarak hak sahibidir, ifadeleri yer almaktadır. İbn Hazm yine Müslüman kadının gayrimüslim bir erkeğin nikâhı altında bulunabileceği şeklinde yorumlamaktadır. Müellif bu rivayette kocanın Müslüman olduğu takdirde karısına layık olacağını söylemektedir. Tehânevî, İbn Hazm'ın bu mesele ile ilgili müfessir birçok rivayet varken mücmel olanları tercih etmesi ve müstakil rivayetler olarak kabul etmesi karşısında Allah'tan sabır istemektedir.⁴⁰³

Tehânevî'nin teâruzu giderme yollarından tesbit edebildiğimiz kadarıyla en çok kullandığı cem ve te'lif metodudur. Müellif sahih haberlerden birini iptal etmemek için cem' ve te'lif yoluna gitmiştir.

3.7.4. Anne veya Babadan Birinin Müslüman Olması Durumunda Çocuğun Hidâne⁴⁰⁴ Hakkı

۳۱۸۸ : أنه أسلم و أبت مرأته أن تسلم, فجاء ابن لهما صغير لم يبلغ الحلم. فأجلس النبي صلى الله عليه وسلم الأب ههنا, و الأم ههنا, ثم خيره, فقال: " اللهم اهده " فذهب إلى أبيه.

3188: *Baba Müslüman olur ancak zevcesi Müslüman olmaktan kaçınır. O esnada bu çiftin henüz ergenlik çağına ermemiş küçük oğlu çıkagelir. Hz. Peygamber (s.a.v.) babayı bir tarafa, anneyi diğer tarafa oturtur. Sonra çocuğu muhayyer bırakır. Ardından 'Allah'ım ona hidâyet eyle' diye dua eder ve çocuk babasına gider.*⁴⁰⁵

۳۱۸۹ : عن جدي رافع بن سنان انه أسلم و أبت امرأته ان تسلم, فأنت النبي صلى الله عليه وسلم فقالت: ابنتي و هي فطيم أو شبيهه, و قال رافع : ابنتي فقال له النبي صلى الله عليه وسلم "أقعد ناحية" و قال لها: " اقعدي ناحية" . و أقعد الصبية بينهما, ثم قال: " ادعواها", فمالت الصبية إلى أمها, فقال النبي صلى الله عليه وسلم: " اللهم اهدها". فمالت إلى أبيها فأخذها.

⁴⁰² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, V, 371; Tehânevî, *I'lâü's-Sünen*, XI, 106.

⁴⁰³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, V, 372; Tehânevî, *I'lâü's-Sünen*, XI, 107.

⁴⁰⁴ Hidâne; "Çocukları ve çocuk hükmünde olan mecnun, mâtuh (bunak) gibi acizlerin, selahiyetli olan kimselerin gözetme ve terbiye etmeleri, onların yiyeceklerine ve içeceklerine bakmaları, nezafetlerini ve istirahatlerini temine çalışmaları, kendilerini zararlı şeylerden korumaları" demektir. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul, 1968, II, 425.

⁴⁰⁵ Nesâî, "Talak", 52.

3189: Râfî b. Sinân Müslüman olur. Zevcesi ise İslam'a girmeyi reddeder. Kadın Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelir ve 'Kızım henüz süttten kesilmiş ya da öyle bir şey' der. Râfî ise 'Kızımı istiyorum' der. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v) ona 'Bir köşeye otur' zevcesine 'Sen de bir köşeye otur' der. Kız çocuğunu da onların ortasına oturtur. Sonra 'Onu çağırın' der. Çocuk önce annesine doğru yönelir. Hz. Peygamber 'Ya Rabbi ona hidayet nasip eyle!' diye dua edince çocuk babasına doğru döner ve babası kızını alır.⁴⁰⁶

Tehânevi bu rivayetlere göre karı kocadan hangisi müslüman olmuşsa çocuğun ona verilmesi gerektiğini söylemektedir. Peygamberimizin çocuğun müslüman olan babasını bulması için dua etmesini ise hayırlı olana tabi olması, arzu edilen şeyin müslüman olanı seçmesi, şeklinde değerlendirmiştir. Müellife göre Peygamber Efendimiz anne ve babanın kalbinin yatışması ve duasının kabul edileceğine güvendiği için çocuğu muhayyer bırakmıştır. Çocuk dua sayesinde doğruyu bulmuştur, şüphesiz Hz. Peygamber (s.a.v.)'in duası kabul edilir. İbn. Abbas'ın; "İslam yücedir. Hiçbir şey ondan yüce olamaz." sözünü aktaran Tehânevi; İslam'ın küfre üstün kılınması genel kaidesinin bu durumda da geçerli olduğunu söylemiştir.⁴⁰⁷ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) zikredilen hadislerde geçen uygulamalarına dikkat ettiğimizde çocuğu seçiminde serbest bırakmasının hem anne hem baba için eşit haklar doğurduğunu söyleyebiliriz. Fakat sonra Hz. Peygamber'in dua etmesiyle çocuğun müslüman babaya yönelmesi kanaatimize göre üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Çocuğun Müslüman olan babayı seçmesi hidâne ehliyeti açısından Müslüman olmanın en azından tahyir aşamasından sonra bir şart olması ve çocuk için doğru olan velayetin Müslüman olan tarafa verilmesidir.

Anne veya babası Müslüman olan çocuğun anne veya babasını seçme konusunda muhayyer bırakılmasını kabul eden âlimler çocuğun yedi veya sekiz yaşında olmasıyla sınırlandırmışlardır. Rivayette geçen⁴⁰⁸ "fatim" ifadesi henüz süttten kesilmiş çocuk anlamındadır. Yedi yaşındaki çocuk fatim olamayacağı için bu rivayet muhayyerlik konusunda delil olamaz.⁴⁰⁹

⁴⁰⁶ Ebu Dâvûd, "Talak", 26.

⁴⁰⁷ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 109.

⁴⁰⁸ Ebû Dâvûd, "Talak", 26.

⁴⁰⁹ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 109.

Anne veya babadan birinin Müslüman olması durumunda çocuğun bakım hakkını kimin üstleneceği hayli tartışmalı bir konudur. Âlimler Müslümanın hem Müslüman hem de gayrimüslim üzerinde, gayrimüslimin ise, kendi din mensupları üzerinde hidâne ehliyetine sahip olduğu noktasında ittifak etmiştir.⁴¹⁰ Muhalif oldukları mesele; gayrimüslimin Müslüman üzerinde hidâne ehliyetinin olup olmadığıdır. Ayrıca çocuğun bakımını üstlenecek kişinin erkek veya kadın olmasına göre de durum değişiklik göstermektedir.

Şafî ve Hanbelîlere göre muhayyerlik hidâne ehli iki kişi arasında olur, hâdinenin Müslüman olması şarttır. Cinsiyeti ne olursa olsun erkek veya kadın, gayrimüslimin Müslüman üzerinde hidâne hakkı yoktur. Delilleri, hidânenin bir tür velayet olması ve gayrimüslimin Müslüman üzerinde velayet hakkının olmamasıdır.⁴¹¹ Ayrıca din konusunda çocuğun olumsuz yönde etkilenmesinden ve fitneye düşmesinden de korkulur. Hanefî ve Malikiler ise hâdinenin, çocuğun annesinin veya hidâne hakkına sahip kadın akrabasının, Müslüman olmasını şart koşmamışlardır. Bu durumda gayrimüslimin Müslüman üzerinde hidâne hakkı vardır. Delilleri; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bir çocuğu Müslüman olan babası ve müşrik bulunan annesi arasında muhayyer bırakması, çocuk annesine yöneldiğinde ‘Allah’ım bu çocuğu doğru yola ilet ve onun gönlünü babasına çevir’ şeklinde dua ettiği hadisidir.⁴¹² Ayrıca çocuk için gerekli olan şefkat ve annelik duygusu, dinin değişik olmasıyla yok olmayacağı için ehli kitap olan bir kadının Müslüman bir çocuğun hidânesini yürütmesi mümkündür. Diğer din mensupları da, hidâneyi hak etme konusunda Müslümanlar gibidir.⁴¹³

Gayrimüslimin, Müslüman çocuk üzerinde hidâne hakkı olmadığını savunanlar ‘def-i mazarrat celb-i menafiden evladır’ kaidesiyle hareket etmektedirler. Onlara göre gayrimüslim bir hâdinenin küçük çocuğunu da gayrimüslim yetiştirmesi

⁴¹⁰ Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz el-Cezîrî, *el-Fıkh ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, Beyrut Lübnan, 2003, IV, 522.

⁴¹¹ Şîrbînî Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb, *Muğni'l Muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l Minhâc*, yy., 1994, V, 195; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l İslâmi ve Edilletühü*, Dimeşk, 1989, VII, 727.

⁴¹² Ebu Dâvûd, “Talak”, 26.

⁴¹³ Semerkandî Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed, *Tuhfetu'l Fukahâ*, Lübnan, 1994, II, 231; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 109; Seyyid Sâbık, *Fıkhü's Sünn*, Beyrut, 1977, II, 243; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul, 2009, s. 328; Mustafa Yıldırım, *İslam Hukukunda Hidâne*, Manisa, 1990, s. 28.

büyük bir mefsedettir. Mazarratı ortadan kaldırmak gerekmektedir.⁴¹⁴ Gayrimüslim hâdinenin Müslüman çocuk üzerinde hidâne hakkı olduğunu söyleyenler bu muhtemel mefsedeti şöyle engellemeye çalışırlar: Çocuk iyiyi kötüden ayırt edebilecek bir yaşa (temyiz) erdiği zamana kadar ki bu yaş yedi olarak belirlenmiştir, gayrimüslim hâdinenin yanında kalır. Hanefilere göre çocuk yedi yaşına geldiğinde dinler arasındaki farkı akledinceye, çocuğa dinimizin haram kıldığı şeyler yaptırılıncaya(şarap içirip domuz eti yedirmek), çocuğun dini açısından bir tehlike teşkil ettiği açığa çıkıncaya kadar hâdine ile birlikte kalır. Böyle bir durum görülünce, hidâne hakkı elinden alınır ve Müslüman olana verilir. Malikilere göre ise çocuk; hidâne süresi bitene kadar gayrimüslim hâdinenin yanında kalabilir. Ancak gayrimüslim hâdinenin çocuğu, yukarıda sözü edilen kötü şeylere ve kendi dininin gereklerine alıştırmaması için önlem alınır.⁴¹⁵ Hanefilerin görüşü çocuk psikolojisi açısından en uygun olan görüştür denilebilir. Çocuk annenin bir parçasıdır ve yedi yaşına gelene kadar birçok açıdan doğrudan annenin himaye ve şefkatine muhtaçtır.

Hidâne hakkı sahibi erkek olursa, Müslüman olup olmaması hususunda Hanefî ve Mâlikiler farklı görüşlere sahiptir. Hanefilere göre; hâdinenin Müslüman olması ve mahdun ile dinlerinin bir olması şarttır. Çünkü hidâne, miras hakkına dayanır. Erkeğin hidâne hakkına sahip olabilmesi için, çocuğa mirasçı olabilecek derecede yakın olması gerekmektedir. Din farklılığı mirasa mani olup taraflar arasındaki mirasçılık ilişkisini ortadan kaldıracığı için gayrimüslim bir erkek Müslüman çocuk için hidâne hakkına sahip görülmemiştir.⁴¹⁶ Müslüman bir çocuk hakkında Müslüman olmayan erkek kardeşinin ve emsalinin de hidâne hakkı yoktur. Çünkü din ayrılığı asabeliğe engeldir. Bu nedenle gayrimüslim bir çocuğun biri Müslüman diğeri gayrimüslim iki kardeşi bulursa hidânesi gayrimüslim olan kardeşine ait olur. Bu durum İslam'ın din ve vicdan özgürlüğüne verdiği önemi göstermektedir.⁴¹⁷

⁴¹⁴ Ali Bardakoğlu, "Hidâne", *DİA*, İstanbul, 1998, XVII, s. 469.

⁴¹⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, V, 210; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, ts., IV, 185; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, III, 557; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 328.

⁴¹⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, IV, 43; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l İslâmi ve Edilletühû*, VII, 728; Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku*, İstanbul, 2008, s.107; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul, 2009, I, 394; Celal Erbay, *Küçüklerin Himayesi*, İstanbul, 1998, s. 155.

⁴¹⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, IV, 43; Elmalılı Hamdi Yazır, *İslam Hukuku Kamusu*, II, 251.

Mâlikilere göre ise; kadında olduğu gibi erkekte de Müslüman olma şartı yoktur. Çünkü erkek hidâne hakkını yanında kendisine yardım edecek eşi, anne, teyze veya hala gibi bir yakınıyla yürütür. Şayet hadin olacak erkeğin yanında böyle bir kadın yoksa erkeğin hidâne hakkı yoktur. Bu bakımdan hidâneyi yürüten aslında kadındır. Kadın için zaten böyle bir şart aranmadığına göre, çocuk Müslüman olmayan hak sahibi bir erkeğe de verilebilir.⁴¹⁸

3.8. Mut'a Nikâhı

Cahiliye dönemi nikâh çeşitlerinden biri olan mut'a nikâhı, Sünni ve Şii mezhepleri arasında yer alan temel farklı meselelerin başında gelmektedir. Mut'a nikâhı, erkeğin kadına vereceği belirli bir bedel karşılığında belli bir süre için aralarında dinen evlenme engeli bulunmayan kişilerin nikâhlanmasıdır.⁴¹⁹ İbn Abbas'tan gelen habere göre mut'anın ne zaman ve nasıl yapıldığı şu şekildedir: “İslam'ın bidayetinde mut'a vardı. Kişi tanıdığına olmadığı bir beldeye geldiğinde kalacağını tahmin ettiği süre kadar bir kadın nikâhlar, kadın onun malını korur ve işlerini düzenlerdi. "Eşleri ve ellerinin altındakiler müstesna" (Mü'minun, 5-6) ayeti ininceye kadar durum bu şekildeydi.”⁴²⁰ Mut'a nikâhının tarihi sürecine bakıldığında; risaletten önce cahiliye döneminde uygulanması, Hz. Peygamber'in izniyle bir dönem uygulanması ve Hz. Peygamber'den sonra bir dönem uygulanması olarak üç ayrı dönem zikredilebilir.⁴²¹ Mut'anın Hz. Peygamber tarafından yasaklanmasına rağmen Hz. Ömer dönemine kadar devam etmesinde, câhiliyeden itibaren uygulanmasının etkisi olabilir.⁴²² Geçici bir evlenme şekli olan mut'a sayesinde kadın ve erkek bir arada yaşayabilmektedir. Yuva kurmak, çocuk sahibi olmak, neslin devamını sağlamak gibi bir gaye taşımayan bu nikâh sağlam bir aile yapısı oluşturmayı hedefleyen İslam dininin genel prensiplerine aykırıdır.

3.8.1. Mut'a Nikâhının Hükümü

⁴¹⁸ Ziyâüddîn Ebü'l-Mevvedde Halîl b. İshâk b. Mûsâ el-Cündî, *el-Muhtasar*, Kahire, 2005, I, 139; Muhammed b. Ahmed ed-Dusûkî el-Mâlikî, *Hâşiyetü'd Dusûkî ale'ş- şerhi'l kebîr*, ts., II, 529; Mustafa Yıldırım, *Hidâne*, s. 30.

⁴¹⁹ Muhammed Hâmid, *Nikâhu'l-mut'a fi'l-İslami harâmun*, Beyrut, 1999, s. 11; İbrahim Kâfi Dönmez, “Müt'a”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 174.

⁴²⁰ Tirmizî, “Nikâh”, 29.

⁴²¹ Süleyman Yılmaz, “Sünnî Müfessirlere Göre Mut'a Nikâhı”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (BOZİFDER)*, 11, 11 (2017/11), s. 208.

⁴²² Abdullah Kahraman, “Mut'a Nikâhı Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy.9, 2007, s. 156.

Ehl-i Sünnet âlimleri ittifakla mut'a nikâhının bâtil olduğu görüşündedir. Evliliğin sıhhat şartlarından icap ve kabulün belirli bir süreyle sınırlandırılması, ebedi olma şartını ihlal etmesi bu görüşlerinin temelini oluşturmaktadır. Hanefî mezhebine göre sıhhat şartlarından birinin eksik olması o nikâhı fasit nikâh yaparken burada durum farklıdır. Mut'a nikâhını Hanefî mezhebinin de bâtil olarak nitelendirmesinde sünnette hükmünün belirlenmiş olması etkili olmuştur. Şîâ mezhebinde Zeydiyye ve İsmailiyye de ehl-i sünnet âlimleri gibi bâtil olduğu kanaatindedirler. İslam dünyası içerisinde bu nikâhı meşru kabul eden tek mezhep Caferiyye mezhebidir.⁴²³

3.8.2. Mut'a Nikâhının Meşruiyetini İleri Sürenlerin Delilleri ve Bunlara Verilen Cevaplar

Şîâ'nın ileri sürdüğü delillerin başında Nisâ suresi 24. ayet gelmektedir. "...Bunların dışında kalan bütün kadınlar, kendilerine mal varlığınıza (bir kısmını) vermeniz ve gayrimeşru bir ilişki ile değil de evlilik bağı yoluyla meşru bir şekilde almak kaydıyla size helaldir. Onlardan faydalanmanıza karşılık, kararlaştırılmış olan mehirlerini (ücretlerini) verin..." Şîi âlimlere göre ayette 'evlilik' değil 'yararlanma', 'mehir' değil 'ücret verme' kastedilmektedir. Ayette geçen "ücûrahünne" ifadesi mehirle ilgili değil ücret vermeye ilgili dolayısıyla mut'a ile ilgilidir. Ayetin mut'a nikâhına işaret ettiğini savunanlar İbn Abbas ve İbn Mes'ud'un ayete eklenen "ila ecelin müsemma" şeklindeki kıraatine dayanmaktadırlar. Fakat bu kıraatler mütevatir rivayetlere muhaliftir. Bu nedenle itibar edilmemelidir.⁴²⁴ Cumhura göre ayetteki "istimtâ-faydalanma" kelimesinden maksat yararlanma değil nikâhtır. Ayeti bütünüyle ele almak gerekmektedir. Siyâk ve sibâkına bakıldığında ayette kastedilen nikâhtır. "Babalarınızın evlendikleriyle evlenmeyin" cümlesiyle başlamakta ve

⁴²³ Ebû Ca'fer Nasîrüddîn Muhammed b. el-Hasen et-Tûsî, *el-İstibsar fî mahtülîfe mine'l-ahbar*, Tahran, 1970, III, 141; Sayın Dalkıran, "İmamiye Şiası'nın Mut'a Nikâhı Uygulamasına Karşı Ahmet Feyzi'nin Eleştirileri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 24, 2007, s. 4; Abdullah Kahraman, "Mut'a Nikâhı Üzerine Bazı Mülâhazalar", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 9, 2007, s. 157.

⁴²⁴ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Câmiu'l beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, yy., 2001, VI, 586; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l Kur'an*, Kahire, 1964, V, 129.

“Sizden hür mümin kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen” cümlesiyle bitmektedir. Buradaki faydalanma nikâh yoluyla faydalanmadır.⁴²⁵

Delil olarak zikredilen hadisler incelendiğinde Hz. Peygamber’in savaşlarda mut’aya müsaade etmesi; şiddetli zaruret ve sefer halindeki bekârlıktan kaynaklanmaktadır. Daha sonra mut’a kıyamet gününe kadar Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır. Zor durumda olan kişinin mut’a yapabileceğini söyleyen İbn Abbas daha sonra bu görüşünden dönmüştür. Tirmizî’den nakledilen şu rivayet İbn Abbas’ın görüşünden döndüğünü açıkça göstermektedir: “*Mut’a İslam’ın bidâyetinde vardı. Kişi tanıdığına olmadığı bir beldeye geldiğinde, ikâmet edeceği sürece bir kadınla evlenir, kadın da malını muhafaza eder, işlerini düzenlerdi.*” “Ancak eşleri yahut sahip oldukları cariyeleri başka. Çünkü onlar (eşleri ve cariyeleri ile olan ilişkileri konusunda) kınanmazlar.” (Meâric, 70/30) âyeti nâzil olunca İbn Abbas: “*Zevce ve câriye dışında her dişi haramdır*” demiştir.⁴²⁶ İslam âlimlerinin çoğunluğu İbn Abbas’ın görüşünden döndüğüne inanmaktadır. Sahabenin mut’anın yasaklandığına dair icması vardır. İbn Abbas’ın sahabenin icmasına muhalif bir görüşte olması ise düşünülemez. Ayrıca İbn Abbas görüşünü naklederken mut’anın nesh delili henüz kendisine ulaşmamış olabilir.⁴²⁷

3.8.3. Mut’a Nikâhının Neshedilmesi

۳۱۳۲: " أنه كان مع رسول الله صلى الله عليه و سلم, فقال: يا أيها الناس! إنى قد كنت أذنت لكم فى الاستمتاع من النساء وأن الله قد حرم ذلك إلى يوم القيامة, فمن كان عنده منهن شيء فليخل سبيله, ولا تأخذوا مما آتيتموهن شيئا."

3132: Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Ey insanlar! Ben kadınlarla mut’a nikâhı yapmanıza izin vermiştim. Ancak Yüce Allah bunu kıyâmete kadar

⁴²⁵ Abdullah Kahraman, “Mut’a Nikâhı Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy.9, 2007, s. 161; Ayetin tefsiri ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bk. Yavuz Ünal, “Hadis Verilerine Göre Mut’a Nikâhı”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 7, Samsun, 1993, s. 156-159.

⁴²⁶ Tirmizî, “Nikâh”, 29.

⁴²⁷ Abdullah Kahraman, “Mut’a Nikâhı Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy.9, 2007, s. 163

haram kıldı. Yanında mut'a nikâhlı eşi olan kimse hemen onu salıversin. Onlara verdiğiniz şeylerden hiçbirisini geri almayın."⁴²⁸

۳۱۳۳: "حرم أو هدم المتعة النكاح و الطلاق, و العدة, و الميراث."

3133: "Mut'a nikâhı talakı, iddeti ve mirası yok etmiş veya haram kılmıştır."⁴²⁹

Müellife göre bu hadislerle mut'a nikâhı nesh edilmiştir. Bunu yapan kişiye şüpheli bir durum söz konusu olduğu için had uygulanmamaktadır. Tehânevi bu şüpheli durumları şu şekilde izah etmektedir:

✓ Mut'a nikâhını nesheden delili nikâhı uygulayan kişi duymamış olabilir.

✓ Selef âlimlerinden bir grup Hz. Peygamber'in vefatından sonra mut'a nikâhının helal olduğu kanaatindedirler. İbn Mes'ud, İbn Abbas, Muâviye, Amr b. Hureys, Esmâ bnt Ebu Bekir gibi sahâbiler bu kanaatindedirler. Hz. Peygamber ve Hz. Ebubekir döneminde ve Hz. Ömer'in hilafetinin son zamanlarına kadar bu düşünceleri devam etmiştir.⁴³⁰

✓ Arab olmayan bir kadınla evlenen Rebia b. Ümeyye'nin nikâhı hakkında Hz. Ömer'e sorulmuştur. Hz. Ömer nikâhı, mut'a nikâhı olarak değerlendirmiş ve bu nikâhın yasak olduğunu daha önce ilan etmiş olsaydı bu kişiyi recm edeceğini söylemiştir. İmam Mâlik *Muvatta'* sında bu rivayete yer verdikten sonra recmden kastedilenin tehdit olduğunu, had uygulama manasına gelmediğini söylemiştir.⁴³¹

Hz. Peygamber, aile birliğinin sağlam temeller üzerine kurulması, eşlerin birbirlerine saygı ve sevgi göstermeleri için toplumun yapısını bozan uygulamaları ortadan kaldırmıştır. Cahiliyede evlilikle ilgili konularda özellikle kadının aleyhine olan bütün örf ve adetlere İslam'la son verilmiştir.

3.9. Teaddüd-i Zevcat (Çok Evlilik)

۳۱۲۳ : "أسلمت و عندی ثمان نسوة, قال: فذكرت ذلك للنبي صلى الله عليه و سلم, فقال: "اختر منهن أربعاً."

⁴²⁸ Müslim, "Nikâh", 21.

⁴²⁹ Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, III, 180; İbn Hacer, *ed-Dirâye*, II, 58, (no: 540).

⁴³⁰ Tehânevî, *I'lâü's-Sünen*, XI, 59.

⁴³¹ İmâm Mâlik, *Muvatta'*, "Nikâh", 42.

3123: *el-Hâris b. Kays b. Umeyra el-Esedî şöyle anlatır: Müslüman olduğumda sekiz hanımım vardı. Bu durumu Hz. Peygamber (s.a.v.)'e açtığımda bana "Onlardan dördünü seç" buyurdu.*⁴³²

٣١٢٤-٣١٢٥ : أن غيلان أسلم و تحته عشرة نسوة, فقال للنبي صلى الله عليه وسلم: " اختر منهن أربعاً, وفارق سائرهن."

3124-3125: *Gaylan Müslüman olduğunda on hanımı vardı. Hz. Peygamber (s.a.v.) ona "Bunlardan dördünü tut, gerisinden ayrıl" buyurdu.*⁴³³

Müellif, zikredilen hadisleri "Hür bir erkeğin en fazla dört kadınla nikâhlanmasının mübahlığı" başlığı altında aktarmaktadır. Ayet-i kerimede geçen "Beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın." (en-Nisâ,4/3) ifadesini dokuz olarak anlayan ve dokuz kadınla evlenmenin caiz olduğunu söyleyenler vardır. Müellif bu kişileri Arapçanın inceliklerinden yoksun kişiler olarak değerlendirir. İfadenin zahirine bakıldığında 18 kadınla evlenmenin mübah olduğu anlamına gelir. Fakat tamamen yanlış bir düşüncedir. Bir erkeğe dilediği kadar kadınla evlenme hakkı verenler Hz. Peygamberin nikâhı altında dokuz eş bulunmasına sığınmışlardır. Fakat Hz. Peygamber nikâh ve diğer konularda başka kimsede bulunmayan özelliklere sahiptir ve âlimler dörtten fazla kadınla evlenmenin Hz. Peygambere ait özelliklerden olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.⁴³⁴

Ayeti kerimenin ifade akışı incelendiğinde ayetten maksat eşler arasında adalete riayet etmek ve zulmü yasaklamaktır. Ayette sayı kısıtlaması yapılması erkeklerin nikâhı altında birçok kadın bulunduğu anda adaleti gözetmesinin çok zor ve imkânsız olduğundandır. Bir erkeğin nikâhında en fazla dört kadın bulunması konusunda icmâ vardır.⁴³⁵

Tehânevi Zâhirîlerin bu konudaki yaklaşımıyla ilgili rivayetin yanlış nakledildiğini de aktarmaktadır. Sıddîk Hasan Han'ın eserinde geçen ifadelerle göre Zâhirîler bir erkeğin dokuz kadınla evlenmesinin helal olduğunu söylerler. İbnü's Sabbağ, Umrâni, el-Kâsım b. İbrahim ve Şia'dan bazılarının görüşleri de bu

⁴³² Ebû Davud, "Talak", 25

⁴³³ İmâm Şafîî "أَمْسِكْ أَرْبَعًا وَفَارِقْ سَائِرَهُنَّ" lafzıyla rivayet etmiştir. İmam-ı Şâfiî, *Müsnedü's Şafîî*, I, 274; İbn. Mâce, "Nikâh", 40; Tirmizî, "Nikâh", 39; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 465; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 192, 193.

⁴³⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, IX, 114.

⁴³⁵ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 51.

yöndedir.⁴³⁶ Müellif Zâhirîlere istinaden yapılan bu nakilin sahih olmadığını zikretmektedir. Çünkü ismi zikredilen müteahhirûn âlimleri dörtten fazla kadınla nikâhlı olmanın haramlığı konusunda ittifak etmişlerdir. Ayrıca müellif, Bopal emiri Sıddîk Hasan Han'ı sert bir dille eleştirerek eserinde kaleme aldığı bu düşüncesinin adetlerine olan sevgisinden kaynaklandığını ve bunun sapıklık olduğunu söylemiştir.⁴³⁷

Rivayetler incelendiğinde çok evliliği İslâm'ın getirmediği, mevcut uygulamayı belli şartlara bağlayarak devam ettirdiği görülmektedir. Zorlaştırıcı birtakım kayıt ve şartlardan başka, evliliğe bir üst sınır getirdiği ve en çok dört kadınla evlenmeye izin verildiği söylenebilir. Bu müsaade dini bir emir veya zorunluluk değildir. Aksine İslâm dini tek evliliğe teşvik etmiştir.

3.10. Kasm

Evlilik hayatında kocanın adaletli davranması, eşini akrabalarına ezdirmeme, yeme, içme, giyinme ve barınma gibi konularda karşımıza çıkmaktadır. Özellikle birden çok evlilikte eşler arasında karı koca hayatının gerektirdiği tüm haklarda eşitliğe riayet etme adalet kapsamına girmektedir. Kasm; kocanın eşleri arasında adalet ve eşitliği sağlaması anlamına gelmektedir.⁴³⁸

3.10.1. Eşler Arasında Sıra Uygulaması

۳۱۹۰: "من كانت له امرأتان يميل لإحدهما على الأخرى جاء يوم القيامة يجز أحد شقيه ساقطاً أو مائلاً."

3190: "Her kimin iki eşi olur da bunlardan biri ile diğerinden daha çok ilgilenirse kıyamet günü bir tarafını yamuk veya düşük olduğu halde sürüye sürüye gelir."⁴³⁹

۳۱۹۱: أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يقسم بين نسائه فيعدل, و يقول: "اللهم هذا قسمي فيما أملك فلا تلمني فيما تملك ولا أملك."

⁴³⁶ Sıddîk Hasan Han, *Ravdatu'n-nediyye şerhu'd-Düleri'l-behiyye*, ts., II, 26.

⁴³⁷ Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 53.

⁴³⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 217; Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*, Kahire, 1937, III, 116; Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 111.

⁴³⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 471; İbn Mâce, "Nikâh", 47; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 38; Tirmizî, "Nikâh", 42; Nesâî, "İşretu'n Nisâ", 2.

3191: Hz. Peygamber (s.a.v.) geceyi eşleri arasında nöbetleşe geçirir ve bu konuda adil davranırdı. Sonra da “Allah’ım! Bu benim gücümün dâhilinde olan hususlarda taksimimdir. Senin mâlik olup da benim olmadığım hususlarda beni kınama” diye dua ederdi.⁴⁴⁰

Müellife göre bu hadisler birden fazla eşi olan erkeğin dul ve bekâr eşleri arasında adil davranmasının vâcib olduğunun delilidir. Ayrıca bu davranış sünnettendir. Rivayetlerden Hz. Peygamber’in geceyi eşleri arasında nöbetleşe geçirdiği ve eşlerine adil davrandığı anlaşılmaktadır. Tehânevi ikinci hadiste geçen Allah Teâlâ’nın mâlik olup, Peygamberimizin mâlik olmadığı hususlarda Peygamberimizin Allah (c.c.)’e “Beni kınama” diye dua etmesini, Tirmizî’nin açıklamalarıyla aktarmaktadır. Tirmizi Yüce Allah’ın sahip olup Hz. Peygamberin elinde olmadığı şeyi “sevgi ve meveddet” şeklinde izah etmiştir. Âlimler de bu şekilde açıklamıştır. Tehânevi’ye göre Hanefiler bir erkeğin bakire eşiyle, dul evlendiği eşi arasında eşit davranmasının vacipliğini bu hadislerde geçen ifadelerle ve “Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın.” (en-Nisâ,4/3) ayetine dayandırmışlardır.⁴⁴¹

Müellif daha sonra ikinci eşin dul veya bakire olması durumunda sıra uygulamasının nasıl olacağını da aktarmaktadır. “Bir erkek dul eşi üzerine bir bakire ile evlendiğinde onun yanında yedi gün kalıp, sonra nöbet usulüne geçer. Bir erkek bâkire evlendiği eşi üzerine bir dul kadınla evlenirse onun yanında üç gün kalıp sonra nöbet usulüne geçer. Bu sünnettendir.”⁴⁴² Ümmü Seleme’nin nikâhı da bu konuya misal verilebilir. “Efendimiz Ümmü Seleme ile evlendiğinde, dilersen senin yanında yedi gece, diğer eşlerimle de yedi gece kalırım” der.⁴⁴³

Müellif hadisi *el-Înâye*’de yer alan şu yoruma yer vererek izah etmektedir. Bâbertî’ye göre hadis, bâkire olarak evlenilen eşle dul olarak evlenilen eş arasında yanlarında kalma bakımından bir fazlalık olduğu hükmünü getirmemekte, böyle bir evlilikten sonra iki eş arasında nöbet usulüne geçmenin nasıl olacağını ayrıntısı ile vermektedir. Bâbertî, Hz. Peygamber’in Ümmü Seleme’ye “Dilersen senin yanında

⁴⁴⁰ İbn Mâce, “Nikâh”, 47; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 38; Tirmizî, “Nikâh”, 42; Nesâî, “İşretu’n Nisâ”, 2.

⁴⁴¹ Tehânevî, *Î’lâü’s-Sünen*, XI, 111.

⁴⁴² Buhârî, “Nikâh”, 101.

⁴⁴³ Müslim, “Radâ”, 41; İbn Mâce, “Nikâh”, 26; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 34.

yedi gece kalır, diğer eşlerimle de yedi gece kalırım” sözünü kişinin eşleri arasında adil davranması gerektiği şeklinde yorumlamaktadır.⁴⁴⁴

Hanefi mezhebine göre; yeme ve giyinme ile ilgili vacip ve nafile haklarda eşitlik ilkesine uyulması gerekir. Bir erkeğin eşleri arasında adil davranması vaciptir. Ayetin zâhirine göre farzdır. Yani eşlerinin yanında geceleme, yedirme, giydirme ve birlikte bulunma açısından eşit davranmak caizdir.⁴⁴⁵

Müellif konu ile ilgili farklı bir meseleye, Buhârî’de yer alan Hz. Aişe (r.anhâ) hadisine, yer vermektedir. İnsanlar hediye vermek için Hz.Peygamber (s.a.v.)’in Hz. Aişe’nin yanında olduğu günü tercih ederlerdi. Ümmü Seleme ve bu durumdan rahatsız olan Peygamberimizin diğer eşleri; Ümmü Seleme’nin Peygamberimizle konuşmasını, hediye vermek isteyenlerin eşlerinden hangisinin yanında olduğuna bakmaksızın hediyelerini vermelerini istediler. Ümmü Seleme Peygamberimizle konuştu. Efendimiz hiçbir şey söylemedi. Diğer eşlerin Efendimizle konuşması konusunda ısrarcı olmaları sonucunda Ümmü Seleme tekrar konuştu. Efendimiz Hz. Aişe hakkında kendisini rahatsız etmemesini söyledi. Ümmü Seleme Peygamber Efendimize rahatsızlık verdiği için tevbe etti. Hz. Peygamberin eşleri kızı Hz. Fatıma’dan konuşmasını istediler. Hz. Fatıma babasıyla konuşunca Efendimiz “Benim sevdiğimi sen de sevmez misin?” diye cevap verdi. Daha sonra Zeyneb bnt. Cahş (r.a.) konuşmaya gitti. Efendimize karşı sesini yükselterek Hz. Aişe hakkında ağır konuştu ve kötü şeyler söyledi.⁴⁴⁶

Müellif bu hadisi *Fethu’l Bârî’de* yer alan şu ifadelerle açıklamaktadır. Hz. Peygamber’e hediye verenler bunu kendi irade ve istekleriyle yapmışlardır. Rasulullah ise hediye verenlere engel olmamıştır. İnsanın böyle bir imâda bulunması hediye vereni incitebilir ve bu üstü kapalı olarak hediye istemek anlamına gelebilir. Diğer yandan hediye veren kişi Efendimiz Hz. Aişe’nin yanındayken hediye verince sanki hediyesini bir şarta bağlı olarak temlik etmektedir. Temlikte ise mal sahibinin sınırlamasına uyulur. Ayrıca rivayetlerden anlaşıldığı üzere Peygamberimiz hediyeleri diğer eşleriyle de paylaşmaktadır. Eşleri arasındaki rekabet hediye alıp almamakla ilgili değil, hediye Hz. Aişe’nin evinden gelmesindedir. İbn Hacer (ö.

⁴⁴⁴ Bâbertî, *el-Înâye*, III, 433; Tehânevî, *Î’lâü’s-Sünen*, XI, 111.

⁴⁴⁵ İbn Abidin, *Reddü’l-muhtâr*, III, 201.

⁴⁴⁶ Buhârî, “Hibe”, 8.

852/1449) son olarak kişinin, hediye alacağı zaman eşlerini birbirine tercih etmesinde herhangi bir sıkıntı olmayacağını söylemiştir. Önemli olan yanında geceleme, ihtiyaçlarını karşılama, nafakasını temin etme ve bunun gibi mutlaka yapılması gereken hususlarda adil davranmasıdır.⁴⁴⁷

Tehânevi bu rivayetlerden sonra bir de şu noktaya dikkat çekmektedir. Efendimizin eşleri arasında sıra gözetmek gibi bir sorumluluğu yoktur. Hz. Peygamber'in eşleri arasında nöbette adaleti gözetmesi; bu hususta bunlar kendisine vacip olan kişilerin davrandığı gibi hareket etmesinden kaynaklanmaktadır.⁴⁴⁸

Rivayetlerde görüldüğü gibi birden fazla kadınla evlenen erkeklere eşleri arasında adaleti temin etme vazifesi yüklenmiştir. Adalet kavramı içerisine de yeme, içme, giyinme, barınma ve eşin yanında geceleme konuları dâhil edilmiş, sevgi ve muhabbetin eşit olması ise mümkün görülmemiştir. Kur'an-ı Kerim, erkeğin eşleri arasında adaleti sağlamasının güçlüğüne işaret etmiştir. "Ne kadar gayret ederseniz edin kadınlar arasında adalete güç yetiremezsiniz. Öyleyse, birine büsbütün meyledip diğerini askıya alınmış gibi bırakmayınız. Eğer nefsinizi ıslah eder, Allah'tan korkup haksızlıktan sakınırsanız; hiç şüphesiz ki, Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir." (en-Nisâ, 4/129). Erkeğin eşlerinden birini üstün tuttuğunu hissettirmesi sonucunda aile düzeni bozulacaktır. Bu nedenle zaruret bulunmadıkça çok evlilik yapılmamalıdır.

3.10.2. Cârîye ile Hür Eş Arasında Sıra Uygulamasının Şekli

٣١٩٢ : على رضى الله عنه كان يقول: " إذا تزوج الحرة على الأمة قسم للأمة الثلث،
و للحررة الثلثين."

3192: Hz. Ali (r.a.) "Bir erkek cariye üzerine hür kadınla evlenirse cariyenin yanında bir gece, hürün yanında iki gece kalır" demiştir.⁴⁴⁹

٣١٩٣ : من السنة الحرة إن أقامت على ضرار فلها يومان و للأمة يوم.

3193: "Hür olan eş bir kuma üzerine geldiğinde onun iki gün, cariyenin bir gün hakkı vardır."⁴⁵⁰

⁴⁴⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, V, 207.

⁴⁴⁸ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 112.

⁴⁴⁹ Dârekutnî, *Sünen*, II, 410.

٣١٩٤ : عن علي بن أبي طالب رضي الله عنه قال: " لا تتكح الأمة على الحرة, و تتكح الحرة على الأمة, فيكون لها ثلثان من ماله و نفسه, و للأمة الثلث."

3194: Hz. Ali (r.a.) "Hür bir kadın üzerine cariye nikâhlanamaz. Hür kadın cariye üzerine nikâhlanır. Bu durumda hür kadının kocasının malı ve özü üzerinde üçte iki, cariyenin üçte bir hakkı vardır." demiştir.⁴⁵¹

Tehânevi rivayetlere göre hür kadının iki, câriyenin ise bir hakkı olduğunu söylemektedir. İbn Abidin (ö. 1252/1836); mükâtebe, ümmü'l veled, müdebber ve mübâ'ada⁴⁵² cariyelerin, yanlarında geceleme ve kendileriyle birlikte kalma açısından hürlerin yarısı kadar hakları olduğunu ve nafakanın ise kocanın ve kadınların durumuna göre ayarlanacağını ifade etmektedir.⁴⁵³

Ayrıca bu rivayette Hz. Ali (r.a.) ikili birli uygulamayı nafakanın dışındaki hususlar için kastetmekte ve erkeğin malı ve nefsi açısından uygun görmektedir. Yarı yarıya uygulama ise yeme, içme, giyme konusundadır. Kâsânî (ö. 587/1191); yeme, içme, giyinmenin lazım olan ihtiyaçlar olduğunu ve hür kadınla câriye arasında herhangi bir fark olmadığını söylemektedir.⁴⁵⁴

3.10.3. Kocanın Yolculuk Halinde Eşlerinden Birini Yanına Almak İçin Kur'aya Başvurması

٣١٩٥ : أن النبي صلى الله عليه و سلم كان إذا أراد أن يخرج سفرا أقرع بين أزواجه فأيتهن خرج سهمها خرج بها معه.

3195: Hz. Peygamber (s.a.v.) yolculuğa çıkmak istediğinde eşleri arasında kur'a çeker, kur'ada hangisinin adı çıkarsa onunla birlikte yola çıkardı.⁴⁵⁵

Müellife göre Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yolculuğa çıkmak istediğinde eşleri arasında kur'a çekmesi eşlerinin gönüllerini hoşnut etmek içindir. Bu uygulamanın hükmü vacip değildir. Tehânevi hadiste mutlak bir fiilin kullanılmadığını, fiilin

⁴⁵⁰ Beyhakî, *Sünen*, VII, 300; İbn Hacer, *Telhîsü'l-habîr*, III, 427 (no:1582).

⁴⁵¹ Şeybânî, *el-Hucce*, III, 262.

⁴⁵² Mükâtebe: Bir bedel karşılığında hürriyetini elde edebilmesi için efendisiyle kitabet anlaşması yapan cariyedir. Ümmü'l veled: Efendisinden çocuk doğurmuş cariyedir. Müdebber: Azat edilmesi efendisinin ölümüne bağlanmış cariyedir. Mübâ'ada: kısmen azat olmuş köledir. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1998 (ilgili maddeler).

⁴⁵³ İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, III, 206.

⁴⁵⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, Beyrut, 1986, II, 333; Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 113.

⁴⁵⁵ Buhârî, "Şehâdât, 15; Müslim, "Tevbe", 56.

başında kullanılan كان ve إذا'nın süreklilik ifade ettiğini söylemektedir. Bu nedenle uygulama mutlak olarak vacip değildir. Ayrıca bu uygulamanın vacip olduğunu savunanlara ise dinimizin meşakkati ortadan kaldıran bir din olduğunu söyleyerek cevap vermektedir.⁴⁵⁶

Kişi tüm eşleriyle yolculuk yaptığında eşlerinin yanında nöbetleşe kalması gerekir. Bunun mecbur olması ise kişiler açısından meşakkatli bir durumdur. Ayrıca koca, evdeki eşyaların çalınmaktan korunması, fitne korkusu veya eşlerinden birinin yolculuğa çıkmaya güç yetirememesi gibi durumlarda eşlerinden birinin ikamet yerinde kalmasını isteyebilir. Diğer taraftan yolculuğa birlikte gitmek istemediği eşiyse kur'ada adı çıktığı için gitmesi durumunda koca meşakkate girecektir. Bu meşakketin ortadan kaldırılması ilkesiyle giderilmelidir. Eğer hadisteki hüküm vacip olsaydı kişinin seçim hakkı da ortadan kalkardı. Bu nedenle herhangi bir kayıt ve şart olmadan yapılan bu uygulama vaciplik ifade etmez. Sünnettendir ve gönüllerin hoşnut edilmesi içindir.⁴⁵⁷

3.10.4. Bir Eşin Kendi Nöbetini Kumasına Vermesi

۳۱۹۶ : كان رسول الله صلى الله عليه وسلم لا يفضل بعضنا على بعض في القسم. و لقد قالت سودة بنت زمعة حين أسنت و خافت أن يفارقها رسول الله صلى الله عليه وسلم : يا رسول الله صلى الله عليه وسلم! يومى لعائشة فقبل ذلك منها, ففيها و أشباهها نزلت: " وإن امرأة خافت من بعلها نشوزاً." الآية.

3196: Hz. Peygamber (s.a.v.) eşlerinin yanında geceleme hususunda onları birbirine tercih etmiyordu. Sevde bnt. Zem'a yaşı ilerleyince Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kendisinden ayrılacağından korktu. Ona "Ya Resulallah (s.a.v.)! Benim nöbet günüm Aişe'nin olsun" dedi. Hz. Peygamber bunu kabul etti. "Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse aralarında bir sulh yapmalarında onlara günah yoktur." (en-Nisâ, 4/128) ayeti kerimesi o ve benzerleri hakkında indi.⁴⁵⁸

⁴⁵⁶ Tehânevî, *I'lâü's-Sünen*, XI, 115.

⁴⁵⁷ İbnü'l Hümmam, *Fethu'l-kadîr*, III, 436; İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, III, 206.

⁴⁵⁸ Ebû Davûd, "Nikâh", 38.

٣١٩٧ : أن النبي صلى الله عليه و سلم طلقها فقعدت له على طريقه, فقالت: و الذى بعثك بالحق ما لى فى الرجل حاجة, و لكن احب ان أبعث مع نسائك يوم القيامة, فأشددك بالذى أنزل عليك الكتاب هل طلقتنى لموجدة وجدتها على؟ قال: "لا" ! قالت : فأشددك لما راجعتنى فراجعها, قالت: فإنى قد جعلت يومى و ليلتى لعائشة حبة رسول الله صلى الله عليه و سلم.

3197: Hz. Peygamber (s.a.v.), Sevde (r.anhâ)'yı boşayınca Sevde (r.anhâ) yoluna oturarak şöyle dedi "Seni hak üzere gönderen Allah'a yemin olsun ki benim artık erkeklere ihtiyacım kalmadı. Fakat kıyamet günü senin eşlerinle birlikte dirilmek istiyorum. Sana kitabı indiren Allah adına soruyorum. Beni, bende bulduğun bir kusurdan dolayı mı boşadın?" Hz. Peygamber (s.a.v.) "Hayır" deyince, Sevde (r.anhâ) "Bana dönmeni rica ediyorum" dedi. Bu söz üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) ona döndü. Sevde (r.anhâ) "Ben kendi günümü ve gecemi Hz. Peygamber (s.a.v.)'in gözdesi Aişe (r.anhâ)'ya bağışladım" dedi.⁴⁵⁹

Tehânevi bu rivayetlerin bir eşin kendi nöbetini diğer eşe verebileceğinin delili olduğunu söylemektedir. Müellif nöbetini veren eşin daha sonra tekrar geri alabileceğini ve nöbetini vermenin ileriye yönelik olmadığı için şu anki iskatta düşmediğini *Reddü'l-muhtâr*'dan aktarmaktadır.⁴⁶⁰

3.11. Nikâh Akdinin Mali Sonuçları

Toplumun temel taşı olan ailenin varlığını sürdürebilmesi ve huzur ortamının bâki kalabilmesi için eşlerin birbirlerine karşı hak ve görevleri vardır. Kur'an-ı Kerim'de bu açıkça ifade edilmektedir.⁴⁶¹ Nikâh akdi eşler arasında şahsi sorumluluklar oluşturduğu gibi birtakım mali sonuçlar da meydana getirmektedir. Mehir ve nafaka bu mali sonuçlardandır. Tehânevi mehir başlığı altında ilgili hadisleri aktarmakta ve mehir ile ilgili meselelere yer vermektedir.

3.11.1. Mehir

Müellif, aktarmış olduğu hadisleri sistematik bir ayrıma tabi tutmadan, hadislerin genel olarak içerdiği manalarla başlıklar altında toplamaktadır. Eserin

⁴⁵⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, IX, 313.

⁴⁶⁰ İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, III, 207; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 116.

⁴⁶¹ "...Erkeklerin, kadınları üzerinde (hakları) olduğu gibi, kadınların da erkekleri üzerinde (hakları) vardır. Erkeklerin, kadınların üzerindeki (hakkı) bir derece daha üstündür..." (el-Bakara, 2/228.)

geneline hâkim olan senet ve metin incelemelerine mehir konusunda da sıkça rastlanmaktadır. Bu bölümde en çok dikkatimizi çeken husus zikredilen hadislerin ekseriyetinin zayıf hadisler olması ve müellifin bu hadisleri delil olarak kabul etmesidir.

Tehânevi mehir ile ilgili herhangi bir tarife yer vermemektedir. Mehir, nikâh akdinde erkeğin kadına verdiği veya taahhüt ettiği mal veya paradır.⁴⁶² Mehir nikâhın şartlarından değil sonuçlarındandır. Bu nedenle nikâh akdi esnasında mehir konuşulmamışsa veya verilmeyeceği şart olarak söylenmişse evlilik geçerli olmaktadır. İmâm Mâlik mehiri nikâhın şartlarından kabul ettiği için mehir verilmeyen nikâh akdini geçersiz kabul etmektedir.⁴⁶³

Kur'an'ı Kerim'de "Kadınlara, mehirlerini seve seve verin. Fakat kendi istekleri ile ondan (mehirden) bir kısmını size bağış olarak verirlerse o takdirde onu afiyetle rahatça yiyin." (en-Nisâ, 4/4), "Haram olanlar dışındaki kadınlarla evlenmeniz, iffetli olmak ve zina yapmamak şartıyla mallarınızla istemeniz (mehirlerini verip almanız) şartıyla size helâl kılındı. Artık onlardan faydalanmak isterseniz o takdirde farz olan mehirlerini onlara verin. Bu farzdan sonra, razı olduğunuz konuda onunla anlaşmanızda sizin üzerinize bir günah yoktur." (en-Nisâ, 4/24), "...Mü'minlerden iffetli hür kadınlar ve sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar, zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın namuslu bir biçimde mehirlerini verdiğiniz takdirde, sizlere helâldir..." (el-Mâide, 5/5), "Kendilerine el sürmeden ya da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur..." (el-Bakara, 2/236) ayeti kerimeleri mehir ödemenin gerekliliğini vurgulamaktadır. Son ayeti kerimede 'boşamak' kavramı geçmektedir, talak yalnızca sahih evlilikten sonra mümkün olduğu için ayet nikâh esnasında mehirin belirlenmesinin bir şart olmadığını açıkça belirtmektedir. Mehir, nikâh akdinin unsur ya da şartlarından değildir. Nikâh esnasında unutulması bu hükmü ortadan kaldırmamaktadır.⁴⁶⁴

⁴⁶² Serahsî, *el-Mebsût*, V, 62; İbnü'l Hümmam, *Fethu'l-Kadîr*, III, 317, Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 413; Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 301.

⁴⁶³ İbn Abdülber en-Nemerî, *el-Kâfi fî fıkhi ehli'l-Medîneti'l-Mâlikî*, Mekke, 1987, s. 249; İbnü'l Hümmam, *Fethu'l-Kadîr*, III, 317.

⁴⁶⁴ Kasânî, *Bedâi'u's-sanâi*, II, 274; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 223.

İslâm hukukunun kadının haklarını tespit ve tayin noktasında ortaya koyduğu en önemli hususlardan biri olan mehir, nikâh akdinin mali sonucudur ve kadın açısından ekonomik bir güvence olarak değerlendirilebilir. Evliliğin bir şekilde sona ermesi halinde kadın, yeni bir yuva kurma imkânı bulana kadar geçen süre zarfındaki ihtiyaçlarını mehir sayesinde karşılayabilecektir.

3.11.1.1. Mehir Çeşitleri

٣١٥٧ : " أتى عبد الله في امرأة تزوجها رجل ثم مات عنهما, و لم يفرض لها صداقا, و لم يكن دخل بها, قال: فاختلفوا إليه, فقال: أرى لها مثل مهر نسائها. و لها الميراث, و عليها العدة. فشهد معقل بن سنان الأشجعي أن النبي صلى الله عليه و سلم قضى في بروع ابنة واشق بمثل ما قضى."

3157: *Abdullah b. Mes'ûd (r.a.)'e nikâh akdi yapılmış, sonra kocası ölmüş ancak mehir belirlenmemiş ve zıfaf da olmamış bir kadının durumu arz edilir. Çünkü bu kadına ne verileceği konusunda ihtilaf edilmiştir. Abdullâh (r.a.) 'Bu kadının ailesinden akranlarının mehirleri kadar aynısının kendisine mehir verileceği kanaatindeyim. Ayrıca kocasına mirasçı olur ve iddet beklemekle yükümlüdür' der. Bunun üzerine Ma'kûl b. Sinân el-Eşcâî, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Birva bnt. Vâşık hakkında aynı hükmü verdiğiine şahitlik eder.*⁴⁶⁵

Mehir çeşitleri ile ilgili bir sınıflandırma yapmayan ve herhangi bir tanıma yer vermeyen müellif, sadece mehr-i misile değinmekte ve yukarıdaki hadisi şerifi aktarmaktadır. Tehânevi bu rivayetin mehir belirlenmediği zaman mehr-i misil verilmesini ifade ettiğini söylemektedir.⁴⁶⁶

Nikâh akdi esnasında miktarının belirlenip belirlenmemesi ve mehrin verildiği zamana göre mehir çeşitleri aşağıdaki gibidir:

- Miktarına Göre Mehir Çeşitleri

- 1) Mehr-i Müsemmâ: Akid esnasında tarafların miktarında anlaştıkları mehirdir.

⁴⁶⁵ Dârimî, "Nikâh", 47; İbn Mâce, "Nikâh", 18; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 30; Tirmizî, "Nikâh" 44; Nesâî, "Nikâh", 68.

⁴⁶⁶ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 86.

2) Mehr-i Misil: Herhangi bir belirleme yapılmayıp kadınla benzer şartlara sahip olan yakın akrabasının mehirleri dikkate alınarak sonradan tayin edilen mehirdir.

- Ödeme Zamanına Göre Mehir Çeşitleri

1) Mehr-i Muaccel: Akid esnasında peşin olarak verilen mehirdir.

2) Mehr-i Müeccel: Ertelenmiş anlamına gelen tamamı veya bir kısmı daha sonra verilen mehirdir.⁴⁶⁷

3.11.1.2. Mehirin Alt ve Üst Sınırı

٣١٥٦: سمعت جابرا رضى الله عنه يقول قال: سمعت رسول الله يقول: " و لا مهر أقل من عشرة "

3156: "On dirhemden daha az miktarda mehir olmaz."⁴⁶⁸

Mehrin üst sınırı hakkında ortak bir kanaat oluşmazken alt sınırı ile ilgili ihtilaflar söz konusudur. Müellif bu farklı görüşlere genişçe yer vermekte özellikle Hanefîlere muarız olan hadisleri sıralayıp bunlara delilleriyle cevap vermektedir.

Mehrin asgari miktarı on dirhemdir. Şa'bî, İbrâhîm en-Nehâî, İmam Ebû Hanîfe, İmam Ebû Yusuf, İmam Muhammed, el-Hasen b. Ziyâd bu görüştedir. Ebû Sa'îd el-Hudrî, Hasan Basrî, Sa'îd b. Müseyyeb "Mehir ister az olsun, ister çok olsun nikâh caizdir" demişlerdir. Cessâs (ö. 370/981) mehir miktarının belirlenmesinde hırsızlık suçunda el kesilmesini mübah kılan miktarın esas alınmasını ve bu miktarın da on dirhem olduğunu söylemektedir.⁴⁶⁹

⁴⁶⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, II, 118; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 356-357; Mehmet Akif Aydın, "Mehir", *DİA*, İstanbul, 2003, XXVIII, 389-391; Şükrü Şirin, "İslam Hukukunda Mehir Davaları", *Marife Dergisi*, sy. 15/2, 2015, s. 304.

⁴⁶⁸ Dârekutnî, *Sünen*, III, 245; Beyhakî, *Sünen*, VII, 133, 240; Müellif hadisin senedini incelemiş ve hadisle ilgili mevzû ve munkatı değerlendirmesi yapanları zikretmiştir. Müellife göre hadisin munkatı olması delil olarak alınması için bir engel teşkil etmemektedir. Ayrıca Tehânevî yaptığı incelemeler neticesinde hadisin hasen olduğunu aktarmaktadır. İsnadda yer alan Dâvûd el-Evdî'den dolayı bu kanaate varmıştır. Çünkü Evdî hadisi hasen olan bir ravidir. Ayrıca müellif İbnü'l Hümmam'ın eserinde bu hadise yer vermesini (*Fethu'l-Kadîr*, III, 317) ve hasen olarak zikretmesini de söylemektedir. Müellife göre İbnü'l Hümmam mezhepte müctehit bir âlimdir ve bir hadise sabit olarak eserinde yer vermesi hadisi delil olarak aldığını göstermektedir. Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 79-81.

⁴⁶⁹ Cessâs, *Ahkâmu'l Kur'ân*, II, 177; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VI, 273 (no: 10642).

Mehrin alt sınırı ile ilgili mezhebimize muhalif delil olarak gösterilen rivayetleri ele alan müellif bu rivayetlere şu şekilde cevap vermektedir:

✓ “*Demirden bir yüzük bile olsa evlen.*” Sehl b. Sa’d Peygamberimizin bu sözü ile yüzük bulmaya çalışmış fakat sonuçta hiçbir şey bulamamıştır.⁴⁷⁰ Müellif ‘demir yüzük’ ifadesinin abartı olarak yorumlanması gerektiğini ve demir yüzüğün itibar edilen bir mal olmadığını söylemektedir. Mehirde söz konusu olan mal kadının kadınlığını yüceltmek için verilmelidir. Bu hadiste geçen mal ise hakiki anlamıyla ele alınmadığında mehirde on dirhemi şart koşan hadisle çelişmemektedir.⁴⁷¹

✓ *Fezâre oğullarından bir kadın bir çift ayakkabı karşılığında evlenir. Hz. Peygamber (s.a.v.) kadına “Kendini ve malını bir çift ayakkabıya vermeye razı mı oldun? diye sorar. Kadın “Evet” deyince Hz. Peygamber bu nikâha olur verir.*⁴⁷² Tehânevî’ye göre bu rivayette geçen ayakkabının değeri on dirheme denk olabilir.⁴⁷³

✓ Abdurahman b. Avf (r.a.) Ensârdan bir kadınla evlenir Hz. Paygamber mehir olarak ne verdiğini sorar. Abdurahman b. Avf “*Bir nevât ağırlığı altın*” cevabını verir.⁴⁷⁴ Bir başka rivayette Câbir (r.a.) “*Bir erkek bir kadının mehri olarak bir avuç dolusu sevîk veya hurma verse onu kendisine helal kalmış olur.*” demiştir.⁴⁷⁵ İlk rivayetteki bir nevât altın (çeyrek dinar altın) ve ikinci rivayetteki sevîk veya hurma mehr-i muaccel olarak yorumlanmaktadır.⁴⁷⁶

✓ Câbir (r.a.) “*Bizler Hz. Peygamber’in döneminde bir avuç hurma ve un karşılığında birkaç günlüğüne kadınlardan faydalanıyorduk.*” demiştir.⁴⁷⁷ Beyhâki (ö. 458/1066) bu rivayette anlatılan hususun mut’a nikâhı olduğunu ve bu nikâhın da neshedildiğini söylemektedir. Nikâhın neshedilme nedeni süreye bağlı şartlı evlilik olduğu içindir ve mensuh olan kısım süreye bağlanmasıdır. Rivayette geçen mehir

⁴⁷⁰ Buhârî, “Nikâh”, 51.

⁴⁷¹ Tehânevî, *İ’lâü’s-Sünen*, XI, 82.

⁴⁷² Ahmed b. Hanbel, III, 445; İbn Mâce, “Nikâh”, 17; Tirmizî, “Nikâh”, 22; Beyhakî, Sünen, VII, 138. (Müellif hadisin isnadında yer alan Âsım b. Ubeydullâh’tan dolayı zayıf olduğunu söylemektedir.) Tehânevî, *İ’lâü’s-Sünen*, XI, 82.

⁴⁷³ Tehânevî, *İ’lâü’s-Sünen*, XI, 82.

⁴⁷⁴ Buhârî, “Nikâh” 68. Enes b. Mâlik nevâtın ağırlığının çeyrek dinâr olduğunu söylemektedir. Taberânî, *el-Mu’cemü’l-’evsat*, VII, 171; Âlimlerin ekserîsi nevât beş dirhem altındır, demişlerdir. İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstizkâr*, V, 526 (no:47); İbnü’t Türkânî, *el-Cevherü’n-nakâ*, VII, 237.

⁴⁷⁵ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 28.

⁴⁷⁶ Tehânevî, *İ’lâü’s-Sünen*, XI, 83.

⁴⁷⁷ Müslim, “Nikâh”, 16.

miktarı ise neshedilmemiştir. Müellif bu yorumu eleştirmekte ve mut'a nikâhıyla ilgili haberin tamamının neshedildiğini, dolayısıyla mehir miktarının da neshedildiğini zikretmektedir.⁴⁷⁸

✓ Ümmü Süleym (r. anhâ) Ebû Talha'yla Müslüman olması şartıyla evleneceğini söylemiş ve başka bir şey istemeyerek Müslüman olmasını mehri saymıştır.⁴⁷⁹ Müellif bu haberin tarihselliğe zıt olduğunu ve Ebû Talha'nın Müslüman oluşunun mehir ayetinden önce gerçekleştiğini ifade etmektedir. Nisâ Suresi 24. ayette Allah Teâlâ “Bunlardan başkasını namuslu olmak ve zina etmemek üzere mehirlerini vererek istemeniz size helal kılındı.” buyurmaktadır. Ayeti kerime Medine’de nazil olmuştur. *Ebû Talha ve Ümmü Süleym* ise hicretten önce evlenmiştir.⁴⁸⁰

✓ “Herhangi birinizin nikâhına şahit tuttuktan sonra az ya da çok bir malla evlenmesinde herhangi bir sakınca yoktur.”⁴⁸¹ Tehânevi bu haberle ilgili az maldan kastedilen on dirhemden daha az olmayan maldır, demektedir.⁴⁸²

Mehrin üst sınırı ile ilgili belli bir miktardan söz edilmemektedir. Üst sınır ile ilgili en meşhur haber; Hz. Ömer (r.a.)’ın mehri çok tutmayı yasaklamak istemesi üzerine bir kadının “Onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi...” (en-Nisâ, 4/20) ayetini delil olarak göstermesidir. Ayetten mehirin azami miktarı ile ilgili herhangi bir sınırlama getirilmediği ve mehri çok vermenin de caiz olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Hz. Ömer (r.a.) Ümmü Gülsüm bnt. Fâtıma (r. anhâ) ile kırk bin, el-Hasen b. Alî (r.a.) eşlerinden biriyle bundan daha fazla bir mehirle evlenmiştir.⁴⁸³

Görüldüğü gibi mehrin meşruiyetini ifade eden hadislerin sayısı oldukça fazladır. İlgili hadisler mehrin varlığına delalet ettiği gibi miktarı konusunda da fikir vermektedir. İslâm hukuku açısından mal olarak kabul edilen her şey mehir olabilmektedir.

⁴⁷⁸ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 84.

⁴⁷⁹ Nesâî, “Nikâh”, 63.

⁴⁸⁰ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 84.

⁴⁸¹ Alî el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, I, 219 (no:719). Müellif hadisin çok zayıf olduğunu ve isnadında zayıf ve metruk raviler bulunduğunu aktarmaktadır. Ayrıca hadisi Hâkim’in *Müstedrek*'inde bulamadığını zikretmektedir. Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 84.

⁴⁸² Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 85.

⁴⁸³ Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, IV, 284 (no:7503); Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 88.

3.11.1.3. Mehir Olarak Belirlenebilen Şeyler

Mal denemeyecek şekilde ekonomik değeri olmayan şeyler mehir olamaz. Mehrin teslim edilmesi mümkün olan mal ya da menfaat olması gerekmektedir. Tehânevî bu bilgileri Cessâs'ın (ö. 370/981) *Ahkâmu'l Kur'an*'ından aktarmaktadır. Mehir ile ilgili "Mallarınızla mehirlerini vererek istemeniz helal kılındı" (en-Nisâ, 4/24) ayetinde mal olabilecek nesnelere mehir olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bir veya iki dirheme sahip olan kişinin yanında mallarının olduğu söylenemez. Aynı şekilde ayetin zahirine bakıldığında on dirhemi olan kişinin de malı olduğu söylenemez. Fakat müellife göre ayet icmâ ile tahsis edilmiştir ve on dirhem mehir olabileceği konusunda ittifak vardır.⁴⁸⁴

“وَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِّنْ فَنَائِكُمْ الْمُؤْمِنَاتِ”

“Sizden kimin, hür mü'min kadınlarla evlenmeye gücü yetmezse sahip olduğunuz mü'min genç kızlarınızdan (cariyelerinizden) alsın.” (en-Nisâ, 4/25) ayetinde geçen “طَوْلًا” kelimesi birçok müfessire göre ‘mal’ anlamındadır. Tehânevî bu ayetin az veya çok her türlü şeyin mehir kabul edilemeyeceğine delil olduğunu aktarmaktadır. Diğer türlü ayette ‘tavl-mal’ şart koşulmazdı. Zikredilen iki ayette de mala vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla Kur'an ve onu öğretmek de mehir olamaz. Kur'an mal değildir. İmâm Mâlik, İmâm Ebû Hanîfe ve Leys bu görüştedir. Bu konuda mezhebimizdeki genel kural dini menfaatlerin mehir olamayacağı yönündedir. Müteahhirün fakihleri ise Kur'an öğretimi ve diğer dini hizmetlerin bir ücret karşılığında yapılabileceğine fetva vermişlerdir. Dolayısıyla mehir olarak kabul edilebilir. Delilleri ise Hz. Peygamber (s.a.v.)'in “*Ezberinde olan Kur'an karşılığında onu sana nikâhladım*”⁴⁸⁵ ifadesidir. İlk Hanefî müctehitleri, bu hadisi te'vil ederek mehirsiz evlendirmenin Hz. Peygamber'e mahsus bir uygulama olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca müellif bu hadisin Kur'an-ı Kerim'e saygı anlamında olduğunu zikretmektedir.⁴⁸⁶

Bir cariye'nin azat edilmesinin mehir yerine geçip geçmeyeceği konusuna da değinen Tehânevî, konu ile ilgili hadisi aktarmakta ve yorumlamaktadır. “Hz.

⁴⁸⁴ Cessâs, *Ahkâmu'l Kur'an*, II, 177; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 81.

⁴⁸⁵ Buhârî, “Nikâh”, 50.

⁴⁸⁶ İbnü't Türkânî, *el-Cevherü'n-nakî*, VII, 243; İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, III, 108; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 85.

*Peygamber (s.a.v.) Safiye (r.anhâ)'yı azat etmiş ve bunu onun mehri saymıştır.*⁴⁸⁷ hadisinin zahirinden cariyenin azat edilmesinin onun mehri yerine geçebileceği anlamı çıkmaktadır. Fakat hadisin anlamı farklı şekilde yorumlanmıştır. Tahkîk âlimleri hadisi incelerken şu neticeye varmışlardır. Hz. Peygamber (s.a.v.) Safiye (r.anhâ)'yı karşılıksız olarak azat etmiş ve onunla mehirsiz olarak evlenmiştir. Hz. Peygamberin mehirsiz nikâhlanması sadece Hz. Peygamber (s.a.v.)'e mahsus özelliklerden biridir. Diğer taraftan âlimlerin ekserisi evlenmek şartıyla cariyesini azat eden ve özgürlüğünü mehir sayan kişi hakkında ihtilaf etmişlerdir. Çünkü bu durumdaki bir cariyenin efendisi ile evlenme zorunluluğu yoktur. İmâm Mâlik, İmâm Ebû Hanîfe, İmâm Muhammed b. Hasen, İmâm Züfer bu görüşü benimsemektedir. Genel kanaatleri azat edilmenin özgürlük hakkı doğurduğu ve herhangi bir mal yerine geçmediğidir. Mehir de ise mal vermek şarttır.⁴⁸⁸

3.11.1.4. Kadının Mehire Hak Kazandığı Durumlar

" من كشف امرأة فنظر على عورتها فقد وجب الصداق." ۳۱۶۲

3162: *"Kim bir kadının duvağını açıp avret yerine bakarsa mehir vermesi vacip olur."*⁴⁸⁹

" عن عمر بن الخطاب قضي في المرأة إذا تزوجها الرجل أنه إذا أرخيت الستور فقد وجب عليه الصداق."

3163: *Hz. Ömer (r.a.) evlenen bir kadın hakkında karı koca üzerine odanın perdeleri indirildiğinde mehri vermenin vacip olduğuna hükmetmiştir.*⁴⁹⁰

" قضي الخلفاء الراشدون المهديون أنه إذا أغلق الباب أرخى الستور فقد وجب الصداق."

3164: *Hulefâ-yı Râşidîn kapı kapatılıp, perde indirildiğinde mehri vermenin vacip olduğuna hükmederlerdi.*⁴⁹¹

⁴⁸⁷ Buhârî, "Nikâh", 68; Müslim, "Nikâh", 85; Ebû Dâvûd, "Nikâh" 5; Tirmizî, "Nikâh", 24; Nesâî, "Nikâh", 64.

⁴⁸⁸ Nevevî, *Şerh-u Müslim*, IX, 221; Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 86.

⁴⁸⁹ Dârekutnî, III, 307.

⁴⁹⁰ İmâm Mâlik, *el-Muvatta*, II, 528; Abdürrezzak, *Musannef*, VI, 287.

⁴⁹¹ İbn Hacer, *Telhîsu'l-habîr*, III, 408; Bu rivayetin başka lafızlarında "iddet vacip olur" cümlesi de yer almaktadır. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 99.

٣١٦٥: عن زيد بن ثابت قال: " إذا دخل الرجل بامرأته, و أرخيت الستور فقد وجب

الصداق."

3165: Zeyd b. Sâbit (r.a.) "Erkek zevcesinin bulunduğu odaya girer ve perdeler çekilirse mehir vermek vacip olur." demiştir.⁴⁹²

Kadının mehre hak kazanması meselesine de yer veren Tehânevi, kadının bazı durumlarda mehrin tamamına hak kazandığını bazı durumlar da ise yarısına hak kazandığını söylemektedir. Öncelikli olarak halvet konusunu ele alan müellif, halvet gerçekleştiğinde mehir vermenin vacip olduğunu zikretmektedir. Sahih bir nikâh akdinden sonra erkek ile kadın odalarında baş başa kaldıklarında erkeğe mehir vermek vaciptir ve cinsel ilişki gerçekleşmemiş olsa dahi iddet gerekmektedir. Ali b. el-Hüseyin, Atâ, Zührî, Evzâî, İshak, Rey taraftarı müctehidler ve kavl-i kadîminde İmâm Şafîî, Şureyh, Şa'bî bu görüşü benimsemektedir. Kavl-i cedîdinde İmâm Şafîî mehrin sadece cinsel ilişki sonucunda vacip olacağını söylemektedir. İbn Mes'ud ve İbn Abbas'ın görüşlerinin de bu doğrultuda olduğu aktarılmaktadır.⁴⁹³

Ahmed b. Hanbel'den gelen bir nakile göre kadın kocasıyla cinsel ilişkiye girmediğini onayladığında mehri tam olarak verilmez ve kadın iddet bekler. Bu görüşün delili olarak şu ayeti kerime zikredilmektedir: "Kendilerine mehir vererek evlendiğiniz kadınları temas etmeden boşamanız durumunda tayin ettiğiniz mehrin yarısı onların hakkıdır." (el-Bakara, 2/237). "Temas etmeden önce" ifadesi ile kinayeli olarak "halvet" kastedilmektedir. Bu görüşü destekleyen başka bir ayette ise Allah Teâlâ; "وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَىٰ بَعْضُكُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا" "Vaktiyle siz birbirinizle haşır neşir olduğunuz ve onlar sizden sağlam teminat almış olduğu halde onu nasıl geri alırsınız?" (en-Nisâ, 4/21) buyurmaktadır. Ayette geçen "أَفْضَىٰ" cinsel ilişki anlamındadır. Dolayısıyla bu ayeti kerimede de kendisine dokunulmadan boşanmış kadından bahsedilmektedir. Ferrâ'nın (ö. 458/1066) görüşüne göre "الإفضاء" halvet demektir. Çünkü "الإفضاء" kelimesinden alınmıştır ve ıssız تنها yer demektir. Yüce Allah bu ifade ile sanki "birbirinizle tehada bir oldunuz" demektir. Müellif bu rivayetleri delil olarak naklettikten sonra bu meselenin icmâ

⁴⁹² İmâm Mâlik, *el-Muvatta*, II, 528.

⁴⁹³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 248; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 88.

ile sabit olduğunu aktarmaktadır. Hiç kimsenin kendi asrında bu konuya muhalif bir görüşte bulunmadığını da eklemektedir.⁴⁹⁴

3.11.1.5. Mehir Verilmeden Zifafın Gerçekleşmesi

۳۱۵۸ : " أن عليا رضي الله عنه لما تزوج فاطمة بنت رسول الله صلى الله عليه وسلم و رضي الله عنها أراد أن يدخل بها, فمنعه رسول الله صلى الله عليه وسلم حتى يعطيها شيئاً, فقال: يا رسول الله صلى الله عليه وسلم! ليس لي شيء. فقال له النبي صلى الله عليه وسلم: أعطها درعك, فأعطاها درعه, ثم دخل بها. "

3158: Hz. Ali (r.a.), Hz. Fatıma (r. anhá) ile evlenip gerdeğe girmek istediğinde Hz. Peygamber (s.a.v.) kızına bir şey vermedikçe gerdeğe girmelerine engel oldu. Hz. Ali (r.a.) "Yâ Resûlallâh! Bir şeyim yok" deyince, Hz. Peygamber "Ona zırhını ver" buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ali (r.a.) Ona zırhını verdi ve gerdeğe girdi.⁴⁹⁵

۳۱۵۹ : أمرنى رسول الله صلى الله عليه وسلم أن أدخل امرأة على زوجها قبل أن يعطيها شيئاً.

3159: Hz. Aişe (r.anhá); "Hz. Peygamber (s.a.v.), bir kadına kocası mehrinden hiçbir şey vermeden önce onu gerdeğe sokmamı emretti" demiştir.⁴⁹⁶

۳۲۱۷ : "أن رسول الله صلى الله عليه وسلم جهز امرأة إلى زوجها ولم يعطيها شيئاً."

3217: Hz. Peygamber (s.a.v.) bir kadını eşine göndermek üzere hazırlamış ve ona hiçbir şey vermemiştir.⁴⁹⁷

۳۲۱۸ : "أنه لم ير بأساً أن يدخل عليها قبل أن يعطيها شيئاً."

3218: Atâ b. Ebû Rebah, bir kadınla evlenen erkeğin zevcesine mehrinden bir şey vermeden onunla gerdeğe girmesinde herhangi bir sakınca görmezdi.⁴⁹⁸

۳۲۱۹ : " سعيد بن المسيب فى رجل تزوج امرأة ثم دخل بها قبل أن يعطيها شيئاً, قال:

لا بأس به."

⁴⁹⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 249; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 89.

⁴⁹⁵ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 34.

⁴⁹⁶ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 34; İbn Mâce, "Nikâh", 54.

⁴⁹⁷ Şeybânî, *el-Hucce*, III, 234.

⁴⁹⁸ Şeybânî, *el-Hucce*, III, 238.

3219: Sa'id b. el-Müseyyeb bir kadınla evlenip, sonra ona mehrinden hiçbir şey vermeden kendisiyle gerdeğe giren erkek hakkında "Bunda herhangi bir sakınca yoktur" dediğini rivayet etmiştir.⁴⁹⁹

Müellife göre birinci hadiste mehirden bir kısmının verilip gerdeğe girilmesinin müstehap olduğu, diğer hadislerde ise mehir vermeden de gerdeğe girilebileceğinin caiz olduğu anlaşılmaktadır. Yani bu hadisler birbiriyle çelişmemektedir.⁵⁰⁰ Medine âlimleri bir erkeğin zevcesine mehrinden hiçbir şey vermeden dokunmasını mekruh olarak görmüşlerdir. Hanefi mezhebine göre mehir mu'accel olarak kararlaştırılmış dahi olsa kadının ve ailesinin rızası olduktan sonra mehir verilmeden gerdeğe girilmesinde herhangi bir sakınca yoktur.⁵⁰¹

3.11.1.6. Kadının Mehir Üzerindeki Tasarrufu

"Bir kadın nikâh akdinden önce mehir veya bağış ya da va'd karşılığı evlenecek olursa bunlar kadına ait olur. Nikâh akdinden sonra verilenler verilene aittir. Bir kimsenin değer verilmeyi en çok hak ettiği yakını kızı ve kızkardeşidir."⁵⁰² Müellif hadisten de anlaşılacağı üzere mehir üzerinde tasarruf hakkının kadının kendisine ait olduğunu söylemektedir.⁵⁰³

3.11.1.7. Mehirin En Faziletlisi

"۳۱۶۰: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: إن أعظم النكاح بركة أيسره مؤنة."

3160: "Bereketi en çok olan nikâh yükü en hafif olandır."⁵⁰⁴

"۳۱۶۱: خير الصداق أيسره."

3161: "Mehrin en hayırlısı en hafif olandır."⁵⁰⁵

⁴⁹⁹ Şeybânî, *el-Hucce*, III, 239.

⁵⁰⁰ Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 86.

⁵⁰¹ Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 130.

⁵⁰² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 182; İbn Mâce, "Nikâh", 41; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 34; Nesâî, "Nikâh", 67.

⁵⁰³ Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 87.

⁵⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 145; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 178.

⁵⁰⁵ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 30; İbn Hibbân, *Sahih*, IX, 381; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 182; Beyhakî, *Sünen*, VII, 232.

Tehânevî evliliğin kolay ve külfetsiz bir hale getirilmesi için mehrin miktarının az belirlenmesinin faziletli ve müstehap olduğunu bu iki rivayetin gösterdiğini söylemektedir.⁵⁰⁶

3.11.1.8. Mut'a Miktarı

Bir erkeğin boşadığı eşine gönlünü hoş edebilmek için mehir dışında verdiği bedele mut'a denilmektedir.⁵⁰⁷ Tehânevî mut'a konusuna eserinin şerh kısmında değinmektedir. Mut'a belirlenirken kadının emsalleri dikkate alınmaktadır. Mut'a gömlek, başörtüsü ve dış elbiseden oluşan üç parça giysidir.⁵⁰⁸ İbn Abbas (r.a.)'dan rivayet edilen bir haberde mut'anın erkeğin ekonomik durumuna göre ayarlanabileceği nakledilmektedir. Eğer maddi açıdan durumu iyiyse kadına hizmetçi ve benzeri bir şey verebilir, ekonomik durumu iyi değilse üç parçadan oluşan elbise veya buna tekabül eden bir şey verebilir.⁵⁰⁹

*Hz. Peygamber (s.a.v.) Amra bnt. el-Cevn ile evlendiğinde Amra Hz. Peygamber'den Allah'a sığınmıştır. Hz. Peygamber bunun üzerine ona "Gerçekten öyle bir makama sığındın ki" demiş ve onu boşamıştır. Kendisine beyaz keten kumaştan yapılmış üç parçadan oluşan elbiseyi vermiştir.*⁵¹⁰ Müellife göre bu rivayet Hz. Peygamber'in mut'a verdiği delildir. Boşanmış her kadına mut'a verilmektedir. Ancak mehri baştan tespit edilmiş kadınlar bu duruma dâhil değildir. Ayrıca zifaf gerçekleşmemiş olan kadınlar da bu durumdan müstesnadır. Çünkü onlara mehrin yarısı verilmektedir.⁵¹¹ İbn Ömer (r.a.)'dan nakledilen bir rivayete göre mut'anın caiz olan en düşük miktarı otuz dirhem veya buna yakın bir miktardır.⁵¹² Tehânevî'ye göre otuz dirhem rakamı kadına verilebilecek olan giysilerin kıymeti esas alınarak belirlenmiş olabilir.⁵¹³

⁵⁰⁶ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 88.

⁵⁰⁷ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 436.

⁵⁰⁸ İbn Hacer, *ed-Dirâye*, II, 63.

⁵⁰⁹ İbn Hacer, *Telhîsü'l-habîr*, III, 410.

⁵¹⁰ Buhârî, "Talâk", 3; İbn Mâce, "Talâk", 11; Nesâî, "Talâk", 14.

⁵¹¹ İmâm Şâfiî, *el-Müsned*, I, 230; Beyhakî, *Sünen*, VII, 419.

⁵¹² Abdürrezzak, *Musannef*, VII, 73.

⁵¹³ İbn Hacer, *Telhîsü'l-habîr*, III, 409; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 85.

3.11.2. Nafaka

Nikâhın mali sonuçları bölümünde Tehânevi sadece mehirle ilgili meseleleri ele almış, nafaka konusuna ise Talâk faslında yer vermiştir. Çalışmamız nikâh bölümü ile sınırlı olduğu için müellifin nafaka ile ilgili değerlendirmelerine bu bölümde yer verilmeyecektir.

3.12. Nikâhla İlgili Diğer Meseleler

Müellif nikâhla ilgili diğer meseleler başlığı altında nikâhın hükmü ve nikâhlanmaya teşvik etme, süt emme konusunda şahitlik, zina ile hürmeti müsâharenin doğması, mehir gibi konulara tekrar yer vermiştir. Çalışmamızda bu konular ilgili başlıklar altında ele alındığı için burada ihramlının nikâhı, zina işleyen şahısların nikâhı, hibe, temlik gibi ifadelerle nikâh akdi, evlenme ile ilgili şaka yapmak ve iddet bekleyen kadının nikâhı konuları incelenecektir.

3.12.1. İhramlının Nikâh Akdi

۳۱۱۶: "تزوج رسول الله صلى الله عليه و سلم ميمونة رضى الله عنها وهو محرم."

3116: "Hz. Peygamber (s.a.v.) Meymûne (r. anhâ) ile ihramlı iken evlenmiştir."⁵¹⁴

۳۱۱۷: "تزوج رسول الله صلى الله عليه و سلم بعض نسائه وهو محرم."

3117: "Hz. Peygamber (s.a.v.) hanımlarından biriyle ihramlı iken evlenmiştir."⁵¹⁵

۳۱۱۸: "تزوج رسول الله صلى الله عليه و سلم و هو محرم."

3118: "Hz. Peygamber (s.a.v.) ihramlı iken evlendi."⁵¹⁶

۳۱۱۹: حدثني عبد الله بن أبي بكر قال: سألت أنس بن مالك عن نكاح المحرم, فقال: وما بأس به هل هو إلا كالبيع.

⁵¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 245-266; Buhârî, "Cezâü's-sayd", 12; Müslim, "Nikâh", 46; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 38; Tirmizi, "Hacc", 17; Nesâi, "Hacc", 90; Ayrıca Buhârî'de "Hz. Peygamber ihramdan çıkınca onunla gerdeğe girdi. Meymûne sonraları evlendiği yer olan Serif'te irtihal etti." ilavesi yer almaktadır, Buhârî, "Meğâzi", 43.

⁵¹⁵ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, II, 269 (no: 4213); İbn Hibbân, *Sahih*, IX, 440.

⁵¹⁶ İbnü't-Türkmânî, *el-Cevherü'n-nakî*, VII, 213.

3119: Abdullah b. Muhammed b. Ebû Bekir şöyle anlatır: Enes b. Mâlik (r.a.)'e ihramlı kimsenin nikâhlanıp nikâhlanamayacağını sordum. Bana "Bunda herhangi bir sakınca yoktur. Nikâh akdi alışveriş akdi gibi değil midir? diye cevap verdi.⁵¹⁷

" أن ابن مسعود كان لا يرى بأساً أن يتزوج المحرم."

3120: İbn Mes'ûd (r.a.), ihramlı bir kimsenin evlenmesinde sakınca görmezdi.⁵¹⁸

Tehânevî ihramlı olan kişinin nikâh akdi yapması ile ilgili rivayetleri aktardıktan sonra senet incelemesi yapmaktadır. Mevcut rivayetleri nakleden ve tenkit edilen râvileri tek tek ele alan müellif netice olarak râvilerin sika olduklarını ve Kütüb-i Sitte râvisi olduklarını söylemektedir. Zikredilen hadislerde Hz. Peygamber'in Meymûne ile ihramlı iken evlenmesi, Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hanımlarından biriyle ihramlı iken evlendiğini söylemesi, Enes b. Malik'in nikâh akdinin alışveriş akdi gibi olduğunu söylemesi ve ihramlı iken nikâhlanmakta herhangi bir sakınca olmadığını belirtmesi; ihramlı bir kişinin nikâh akdi yapabileceğini göstermektedir.⁵¹⁹ İhramlı olan erkek ile ihramlı olan kadının ihram halinde evlenmeleri caizdir.⁵²⁰

Mergînânî ihramlı olan kişinin evlenebileceğini aktarmaktadır. Delil olarak Hz. Peygamber'in Hz. Meymûne ile ihramda evlendiğini rivayet eden hadisi almaktadır. İmâm Şafî'ye göre ise ihramlı olan kişi ne kendisi evlenebilir ne de velayeti altında olan bir kişiyi evlendirebilir. İmâm Şafî'nin delili "İhramda olan kimse ne kendisi evlenebilir ne de başkasını evlendirebilir."⁵²¹ hadisidir. Merğînânî, İmâm Şafî'nin delil olarak aldığı bu hadise "İhramlı olan kişi cinsel ilişkide bulunamaz" anlamını yüklemektedir.⁵²²

Müellif ihramlı iken nikâhlanmanın caiz olduğunu ortaya koyan bu rivayetlere yer verdikten sonra caiz olmadığını ifade eden rivayetlere de yer vermiş ve bu rivayetlere itirazını açıklamıştır:

⁵¹⁷ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, II, 273 (no: 4223); İbnü't-Türkmânî, *el-Cevherü'n-nakî*, VII, 213.

⁵¹⁸ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, II, 273 (no: 4221).

⁵¹⁹ Tehânevî, *I'lâü's-Sünen*, XI, 47-49.

⁵²⁰ Radıyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire*, yy., 1904, II, 6; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, V, 20.

⁵²¹ Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, III, 170.

⁵²² Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 189.

✓ “İhramlı bizzat nikâhlanamadığı gibi başkası tarafından da nikâhlanamaz. O bir kadına evlenmek için talip olamaz.”⁵²³ Tehânevi’ye göre; önceki rivayetlerde Hz. Peygamber’in ihramlı iken nikâhlanma uygulaması ile bu hadisteki sözü çelişmektedir. Çelişkiyi ortadan kaldırmak için bu durum mekruh olarak yorumlanmıştır. Uygulama ve söz birbirine muarız olduğunda söze öncelik verilmesi gerekir. İbnü’t Türkmani “İhramlı nikâhlanamaz” ifadesini ya ihramlı iken cinsel ilişkide bulunamaz⁵²⁴ ya da böyle bir uygulama mekruhtur, şeklinde yorumlamıştır. Çünkü nikâh akdi beraberinde cinsel ilişkiyi getirir. Mekruh olma nedeni ihramlı iken nikâhlanmak değil, cinsel ilişki tehlikesine düşmektir. Hadisin devamında yer alan “evlenmek için kadına talip olmak” ifadesi de aynı şekilde mekruh olarak yorumlanmıştır. İhramlı iken evlenmek için bir kadına talip olmak caizdir. Bu konuda ihtilaf yoktur. İhramlı iken nikâhlanmak, cuma vakti alış verişi yapmak gibidir.⁵²⁵ Müellif bu kavîl hadisin mekruh olarak yorumlanması neticesinde Hz. Peygamber’in mekruh işlemesi düşüncesinin akıllara gelebileceğini de zikretmektedir. Bu düşünceye cevaben müellif; Hz. Peygamber bunu caizliği açıklamak için yapmıştır ve dini hükümleri açıklama maslahatı olduğu için mekruhluk ortadan kalkacaktır şeklinde ifade etmektedir. Sonuç olarak da mekruhu ortadan kaldıran bir durum olduğu için Hz. Peygamber’in yasak bir fiili işlemesi söz konusu değildir.⁵²⁶

✓ “Meymûne bnt. el-Hâris Hz. Peygamber’in kendisi ile ihramdan çıktığında evlendiğini söylemiştir.”⁵²⁷ Yezid b. el-Esamm’ın bu nakline göre Yezid; Meymûne’nin teyzesi olduğunu söylemiştir. Hayber’in fethinden sonra hicretin yedinci yılında umre niyetiyle Mekke’ye doğru yola çıkan Hz. Peygamber (s.a.v.) Cafer b. Ebû Tâlib’den Meymûne bnt. el-Hâris’i ister. Meymûne Cafer’e icâbet eder ve vekâletini Abbas (r.a.)’a verir ve Meymûne’yi Hz. Peygamber’e nikâhlar. Hz. Peygamber dönünce Serif mevkinde ihramdan çıkmış olarak onunla gerdeğe girer.⁵²⁸ Müellif; Meymûne’nin vekâlet verdiği için Abbas (r.a.)’ın nikâh akdini yaptığı

⁵²³ Müslim, “Nikâh”, 41.

⁵²⁴ Müellif bu açıklamayı uzak bir ihtimal olduğu için tercih etmemektedir. Tehânevî, *İ’lâü’s-Sünen*, XI, 49.

⁵²⁵ İbnü’t-Türkmânî, *el-Cevherü’n-nakî*, VII, 210.

⁵²⁶ Tehânevî, *İ’lâü’s-Sünen*, XI, 50.

⁵²⁷ Müslim, “Nikâh”, 48.

⁵²⁸ İbn Abdülber en-Nemerî, *et-Temhîd limâ fi’l-Muvatta’ mine’l-me’ânî ve’l-esânîd*, Mağrib, 1967, III, 159.

zamanı bilmediğini, bunu ancak Hz. Peygamber'in kendisiyle gerdeğe girdiği zaman öğrenmiş olabileceğini söyler. Bu düşünceyi Hz. Aişe ve Ebû Hureyre'den gelen rivayetler de desteklemektedir.⁵²⁹

✓ “*Tarîf, ihramlı olduğu halde bir kadınla evlenir. Ancak Hz. Ömer bu nikâhı reddeder.*”⁵³⁰ Müellife göre bu uygulama sahabiye aittir. Sahabe uygulaması ise Hz. Peygamber'in fiili karşısında delil gücü taşımamaktadır. Bu haber; ihramlıyken evlenen erkeğe, ihramdan çıkmadan eşyle cinsel ilişkiye girmemesi için bir uyarı niteliği taşımaktadır.⁵³¹

✓ Sa'id b. el-Müseyyeb “*Hz. Peygamber'in Meymûne ile ihramlı olduğu halde evlendiği haberinde İbn Abbas (r.a.) yanılmıştır.*” demiştir.⁵³² Tehânevi'ye göre bu haberin senedinde ismi zikredilmeyen biri bulunmaktadır. Ayrıca İbn Abbas'ın yanıldığını söylemek bir cür'ettir. İbn Abbas'tan mevsûl olarak sahih bir biçimde rivayet edilen haber ise reddedilemez.⁵³³

3.12.2. Fasit Şartların Nikâha Etkisi

٣١٣٥ : " أن عليا, و ابن عباس سئلا عن رجل تزوج امرأة و شرطت عليه أن بيدها الفرقة, و الجماع. و عليها الصداق, فقالا : عميت عن السنة, و ولت الأمر غير أهل, عليك الصداق, و بيدك الفراق, و الجماع."

3135: Hz. Ali'ye talak ve cinsel ilişki kurma yetkisi kadının elinde olan bir nikâh akdi hakkında erkeğin durumunun ne olacağı konusunda sorulur. Hz. Ali; bu şartlardaki nikâhın sünnete uygun olmadığını, mehir vermekle yükümlü olan ve talak ve cinsel ilişki kurma yetkisi olan tarafın erkek olduğunu belirtir.⁵³⁴

Fasit şartlara sahip olan bu nikâh akdi fasit değildir. Müellife göre nikâh akdi uygun olan bir mahal üzerine kurulur. Rivayet edilen şartlar, fasittir ve çünkü akdin muktezasına terstir. Dolayısıyla bu şartlar geçerli değildir.⁵³⁵

⁵²⁹ İbnü't-Türkmânî, *el-Cevherü'n-nakî*, VII, 211; Tehânevî, *I'lâü's-Sünen*, XI, 50.

⁵³⁰ İbn Hacer, *ed-Dirâye*, II, 56.

⁵³¹ Tehânevî, *I'lâü's-Sünen*, XI, 50.

⁵³² Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 38.

⁵³³ Tehânevî, *I'lâü's-Sünen*, XI, 50.

⁵³⁴ Alî el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, XVI, 509.

⁵³⁵ Tehânevî, *I'lâü's-Sünen*, XI, 64.

3.12.3. Zina İşleyen Şahısların Nikâhı

İslam hukukçuları arasında zina işleyen kadın ve erkeğin nikâh akitlerinin geçerliliği konusunda görüş birliği bulunmamaktadır. Bazı âlimler böyle bir evliliği haram kabul etmişler, bazıları caiz olduğuna hükmetmişlerdir. Bazı fakihler ise birtakım şartlar yerine getirildiğinde akdin geçerli olacağını söylemişlerdir.

✓ Mutlak olarak haram görenler İbn Mes'ud, Berâ b. Âzib ve Hz. Aişe'dir. Zina işleyip birbirleriyle evlenenlerin nikâh akitlerinin hukuki ve sahih olmayacağına hükmetmişlerdir. Burada şeklen bir nikâh akdi olsa bile evlilikleri devam ettiği sürece zina işlemeye devam etmektedirler.⁵³⁶ İbn Kudâme bu görüşü benimseyenlerin düşüncelerini şöyle yorumlamaktadır: Bu fakihler muhtemelen “Suçluların zinadan tövbe etmemelerine rağmen evlenenler ile zâniye kadının istibrâsından önce gerçekleştiren nikâh akdinin” geçerli olmayacağını kastetmişlerdir. Çünkü Nur Suresi üçüncü ayeti “Bunların dışında kalan kadınlarla nikâhlanmanız size helal kılındı.” (en-Nisâ, 4/24) ayetiyle neshedilmiştir.⁵³⁷

✓ Zina işleyenlerin nikâh akdinin caiz olduğu görüşünü benimseyenlerden birinci gruba göre bu tür bir nikâh mutlak anlamda caizdir, ikinci gruba göre kerahetle caizdir. Mutlak anlamda sahih ve caiz olduğu düşüncesi Hanefi fakihlerine aittir. Hanefi fakihler nikâhın gerçekleşmesi için herhangi bir özel şart ve kayıt ileri sürmemişlerdir. Nikâh akdinin birbirleriyle zina eden erkek ve kadın arasında olmasıyla, farklı erkek ve kadınlar arasında olması arasında fark bulunmamaktadır. Bu görüşü savunanların delili Nur Suresi 3. ayetin hükmünün Nisâ Suresi 3. ayetiyle neshedildiğini düşünmeleri ve bu ayeti zina eden bir kişinin yine aynı özelliklere sahip bir kişiye meyledeceği şeklinde yorumlamış olmalarıdır. İkinci grupta yer alan âlimler zina eden erkek ve kadının nikâh akdini mekruh olarak görmektedirler. Nur suresi üçüncü ayetin zahirinden bu tür nikâhın haram olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşın “Bunların dışında kalan kadınlar size helal kılındı” (en-Nisâ, 4/24) ve “İffetli olmaları ve zina etmemeleri şartıyla...” (en-Nisâ, 4/25) gibi ayetler ve Hz. Peygamber'in “*Haramın helali haram kılmayacağı*”⁵³⁸, “*Evlenirken dindar olan*

⁵³⁶ Sabri Erturhan, “Zina İşleyen Bir Şahısla Yapılacak Nikâh Akdine Fıkî Bir Bakış”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, 2003, 162.

⁵³⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 141.

⁵³⁸ İbn Mâce, “Nikâh”, 63; Beyhakî, *es-Sünenü'l kübrâ*, VII, 273-274.

kadınları tercih edin”⁵³⁹ hadisleri hükmü haramlıktan mekruhluğa çevirmektedir. Ayrıca Malikî fakihler zinası toplumda alenîleşen kişiyle yapılan nikâh akdinin de mekruh olduğuna hükmetmişlerdir.⁵⁴⁰

✓ Bazı İslam hukukçuları nikâhın geçerliliğini bazı şartların gerçekleştirilmesine bağlamışlardır. Bu şartlardan birincisi zina cezasının infaz edilmesidir. Delilleri ilgili ayeti kerime ve “*Mahdud bir zâni ancak kendi gibi birini nikâh eder*”⁵⁴¹ hadisidir. Ayrıca bu konu ile ilgili sahabe uygulamalarını da delil olarak almaktadırlar. Hz. Ebubekir zina işleyenlere zina haddini uygulamış daha sonra zânileri evlendirmiştir. Hz. Ömer zina işleyen kadın ve erkeğe cezayı infaz etmiş ardından evlenmelerini istemiş fakat erkek evlenmek istememiştir. Hz. Ali had uygulanan zâni ile had uygulanmayan bir zâniye arasında gerçekleştirilen nikâhı geçersiz kabul etmiştir. Şartların ikincisi ise zina işleyenlerin suçlarından dolayı tövbe etmeleridir. Tövbe etmeleri neticesinde nikâh akdi sahih olmaktadır. Hanbelî ve Zâhirî hukukçuları bu şekilde hükmetmişlerdir. Tövbenin kriteri suçlunun sözle pişman olması dışında artık zinaya arzu duymaması ve fiilen bu davranışı terk etmesidir.⁵⁴² Tehânevi de zina eden kadın ve zina eden erkeğin nikâhlarının nasıl olacağı konusundaki mülahazalara yer vermektedir. Meseleyle ilgili hadis ve ayetleri zikrettikten sonra kendi görüşünü de belirtmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) zina cezası uygulanan bir erkeğin ancak kendisi gibi birisiyle evlenebileceğini söylemiştir.⁵⁴³ Mersed b. Ebû Mersed isimli bir kişi Peygamber Efendimize gelerek Anâk adında kötü yola düşmüş bir kadınla evlenmek istediğini söyler. Efendimiz cevap vermez. Sonra “Zina eden kadınla ancak zina eden veya müşrik olan erkek evlenir.”(en-Nûr, 24/3) ayeti nazil olur. Hz. Peygamber Mersed b. Ebû Mersed’i çağırır ve “Onunla evlenme” buyurur.⁵⁴⁴

Müellif hadislerin iffetli bir erkeğin zina eden ve etmeye devam eden bir kadınla nikâhlanmasını yasakladığını söyler. Devamında bu iki kadınla evlenilmesi durumunda nikâhın sahih olacağını ekler. Hanefî ve Maliki mezhebine göre zina

⁵³⁹ İbn Mâce, “Nikâh”, 6; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübra*, VII, 128.

⁵⁴⁰ Sabri Erturhan, “Zina İşleyen Bir Şahısla Yapılacak Nikâh Akdine Fıkhî Bir Bakış”, 163-164.

⁵⁴¹ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 4.

⁵⁴² Sabri Erturhan, “Zina İşleyen Bir Şahısla Yapılacak Nikâh Akdine Fıkhî Bir Bakış”, 165-166.

⁵⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 324; Ebû Davûd, “Nikâh”, 4.

⁵⁴⁴ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 4; Tirmizî, “Tefsiru'l Kur'ân”, 24; Nesâî, “Nikâh”, 12.

eden kadını nikâhlamak caizdir. Hanbelî mezhebine göre ise böyle bir kadın tövbe edinceye kadar nikâhlamak haramdır.⁵⁴⁵

“Zina cezası uygulanmış bir erkek ancak kendisi gibi birisiyle evlenebilir.”⁵⁴⁶ hadisi Hanefi mezhebinde nikâh konusunda denkliğe riayet edilmesi gerektiği şeklinde yorumlanmıştır. Hadisin manasına göre zina cezası almış bir erkek iffetli bir kıza denk değildir. Bu nedenle böyle bir erkek ancak kendisi gibi birisiyle evlenebilir. Bu hadis denkliğe dini yönden uyulacağına da delilidir. Mersed b. Ebû Mersed hadisi mutlak olarak zina eden bir kadını nikâhlamanın haram olduğunu göstermemektedir. Çünkü Anâk o zamanlar müşriktir.⁵⁴⁷

Müellif; zina eden kadınla nikâhlanmanın haramlığını söz konusu ayete⁵⁴⁸ dayandırmanın zor olduğunu söyleyerek bu ayetle ilgili manaları açıklamaktadır. İlk olarak ayet ya bir olgudan haber vermektedir ya da tahrîmen yasaklık ifade etmektedir. İkinci olarak sözü edilen nikâh ya cinsel birleşme ya da akit anlamındadır.

Nikâh kelimesi akit yapma anlamında kullanıldığında haber verme manasında yorumlanamaz. Çünkü hayatta iffetli kadınlarla evlenen zina etmiş erkek ve iffetli erkeklerle evlenen zina etmiş kadınlar vardır. Allah Teâlâ bu ifadeyle hüküm kurma ve yasaklamayı kastetmektedir. Ayete göre zina eden erkeğin zina eden kadınla evlenmesi mübahtır ve zinaları aralarında tefriki gerektirmemektedir. O halde zina eden bir erkek müşrik bir kadınla evlenmelidir, zina eden bir kadın da müşrik bir erkekle evlenmelidir. Böyle bir durum caiz değildir ve bu konuda ihtilaf yoktur. Netice olarak iki manadan birinde nikâhtan maksat ya cinsel birleşmedir ya da ayetteki hüküm mensuttur.⁵⁴⁹

Tehânevî ihtimalleri aktardıktan sonra şu açıklamayı yapmaktadır. Birinci ihtimale göre yani nikâh kelimesinin manası “cinsel birleşme” olarak alındığında ayetin manası şu şekildedir: Zina eden erkek zina eden kadınla veya müşrik eşle cinsel ilişki kurar. Zina eden kadın için de aynısı geçerlidir. Müşrik kadın ve erkek

⁵⁴⁵ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 62.

⁵⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 324; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 4.

⁵⁴⁷ Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 62.

⁵⁴⁸ “Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkasıyla evlenmez. Zina eden kadınla da ancak zina eden veya müşrik olan erkek evlenir.” (en-Nûr, 24/3).

⁵⁴⁹ Cessâs, *Ahkâmu'l Kur'an*, V, 108.

zinakar olarak görülmez çünkü onların inancına göre müşrik bir kadın Müslüman bir erkekle veya müşrik bir erkek de Müslüman bir kadınla evlenebilir. Fakat Müslüman kadın ve Müslüman erkek müşriklerle evlenemeyecekleri için onlar zina etmiş sayılırlar. İkinci ihtimale göre nikâh kelimesinin manası “akit” olarak alındığında ise ayetin manası şu şekildedir: Zina eden kadınlar veya erkekler iffetli Müslümanlara denk değildirler. Onlar kendileri gibi zina edenlere veya müşriklere denktirler. Böyle bir nikâh müminlere haram kılınmıştır. Haram kılınmasındaki maksat Müslümanları bu çeşit bir nikâhtan caydırmak ve alıkoymaktır. Daha sonra nazil olan “Aranızdaki bekârları evlendirin.” (en-Nûr, 24/32) ayeti iffetli bir erkeğin zina eden kadınla ve iffetli bir kadının zina eden erkekle nikâhlanma haramlığını neshetmiştir.⁵⁵⁰

3.12.4. Hîbe, Temlik Gibi İfadelerle Nikâh Akdi

۳۲۲۶: "أنها كانت تعير النساء اللاتي وهبن أنفسهن لرسول الله صلى الله عليه وسلم, قالت: ألا تستحي المرأة أن تعرض نفسها بغير صداق, فأنزل الله تعالى: "ترجى من تشاء ممنهن" الآية."

3226: Hz. Aişe kendilerini Hz. Peygamber'e hîbe eden kadınları ayıplıyor ve "Bir kadın kendisini bir erkeğe mehirsiz teklif etmekten utanmıyor mu? diyor. Bunun üzerine "Onlardan dilediğini geriye bırakır, dilediğini de yanına alırsın" (el-Ahzâb, 33/51) ayeti indi.⁵⁵¹

۳۲۲۷: "كنت إذا ذكرت قلت إنى لأستحيى امرأة تهب نفسها لرجل بغير مهر."

3227: Hz. Aişe "Kendisini bir erkeğe hîbe eden kadın bana hatırlatıldığında böyle bir kadından hayâ ederim diyordum" demiştir.⁵⁵²

۳۲۲۸: "لا تحل الهبة لأحد بعد النبي صلى الله عليه وسلم, ولو تزوجها على سوط

لحلت". ۳۲۲۹: "لا يحل لأحد أن يهب ابنته بغير مهر إلا للنبي صلى الله عليه وسلم.

3228-3229: "Hz. Peygamberden sonra bir kadının kendisini bir erkeğe hibe etmesi helal değildir. Eğer erkek bir kadınla mehir olarak bir kamçı karşılığında evlenirse bu helal olur." "Hiç kimsenin kızını mehir almaksızın bir erkeğe-Hz. Peygamber hariç- hîbe etmesi helâl değildir."⁵⁵³

⁵⁵⁰ Tehânevî, *I'lâü's-Sünen*, XI, 64.

⁵⁵¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 158.

⁵⁵² İbnü't Türkmanî, *el-Cevherü'n-nakî*, VII, 55.

⁵⁵³ Abdürrezzak, *Musannef*, VII, 76; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV, 15.

Müellife göre zikredilen hadislerdeki ortak nokta; mehirsiz nikâh akdinin kurulabilmesinin sadece Hz. Peygambere mahsus olduğudur. İmâm Şafî bu durumun genel hükmü tahsis edici nitelikte bir uygulama olduğunu ve sadece Hz. Peygambere ait olduğunu söylemektedir. Tehânevi rivayetlerde geçen hîbe lafzıyla ilgili herhangi bir yasağın söz konusu olmadığını sadece mehirsiz nikâhla ilgili yasakların olduğunu belirtmektedir. Ayrıca söz konusu ayette geçen “Kendisini Hz. Peygambere hîbe eden kadın” (el-Ahzâb, 33/50) ifadesinden hîbe kelimesiyle nikâh akdinin kurulabileceği anlaşılmaktadır. Müellif Sehl b. Sa’d hadisinde yer alan “*Git ezberinde olan Kur’an karşılığında onu sana temlik ettim*”⁵⁵⁴ temlik ifadesini de aktararak nikâhın temlik kelimesiyle kurulmasının da caiz olduğunu söylemektedir.⁵⁵⁵ Hicaz bölgesinin adetleri gereği yapılan bir hususun diğer bölgelerde aynısı olmayabilir.

3.12.5. Nikâh Akdi ile İlgili Şaka Yapmak

دخل المسيب بن نجبة على فريعة بنت حبان وهو ابن عمها وخالها فقال: يا فريعة أشعرت أنه ولدت لي جارية؟ فقالت بآرك الله لك قال: فاني قد انكحتها ابنك قالت قبلت ثم لبث ساعة فقال ما كنت بجاد وما كنت الا لاعبا. قالت قد عرضت على النكاح وقد قبلت. قال بيني وبينك عبد الله بن مسعود فدخل عليهما عبد الله فلما قصا عليه القصة قال حدثت يا مسيب بالنكاح؟ قال نعم قال فان النكاح جده ولعبه سواء كما ان الطلاق جده ولعبه سواء وأجاز قول فريعة قد قبلت وكانت فريعة امرأة عبد الله.

3213: Müseyyeb b. Necebe, Ferî'a bnt. Hibbân'ın yanına girer. Kendisi Ferî'a'nın amcasının oğlu olmaktadır. Müseyyeb onun karşısına dikilir ve “Yâ Ferî'a! Benim bir kızımın dünyaya geldiğini biliyor musun? der. Ferî'a “Allah mübarek eylesin!” der. Müseyyeb “Kızımı senin oğluna nikâhladım” der. Ferî'a “Ben de kabul ettim” der. Bir süre sonra Müseyyeb “Ciddi değildim, şaka yapmaktan başka niyetim yoktu” der. Ferî'a “Bana nikâh teklif ettin, ben de kabul ettim” der. Müseyyeb “Aramızda Abdullah b. Mes'ûd hakem olsun” der. Bu arada Abdullah b. Mes'ûd yanlarına gelir. Kendisine aralarında geçeni anlatınca Abdullah (r.a.) “Ey Müseyyeb! Sen nikâh sözcüğünü kullandın mı? der. Müseyyeb “Evet” deyince,

⁵⁵⁴ Buhâri, “Nikâh”, 14; Müslim, “Nikâh”, 76.

⁵⁵⁵ İbnü't Türkânî, *el-Cevherü'n-nakî*, VII, 145; Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, XI, 134.

Abdullah (r.a.) “Nikâhın ciddisi de ciddidir, şakası da ciddidir. Aynı şekilde boşamanın ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir.” der.⁵⁵⁶

Ebû Hanife oyun ve şaka ifadeleri kullanılan nikâh ile ilgili; ciddi nikâh nasıl caizse bu da caizdir, der. Medineli fıkıh âlimleri ise sadece ciddi olarak yapılan nikâh akdini geçerli görmüşlerdir. İmâm Muhammed’e göre ise şaka yoluyla yapılan nikâhın geçersiz olması demek şaka yoluyla boşamanın da geçersiz olması anlamına gelmektedir. Fakat böyle bir durum söz konusu olmadığı için şakayla yapılan nikâhı ve boşamayı geçersiz saymak da mümkün değildir.⁵⁵⁷

3.12.6. İddet Bekleyen Kadının Nikâhı

۳۲۱۵ : عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ فِي الْمَرْأَةِ تَتَزَوَّجُ فِي عِدَّتِهَا يَفْرُقُ بَيْنَهَا وَبَيْنَ زَوْجِهَا الْآخِرَ
وَلَهَا الصَّدَاقُ مِنْهُ بِمَا اسْتَحَلَّ مِنْ فَرْجِهَا وَتَسْتَكْمَلُ مَا بَقِيَ مِنْ عِدَّتِهَا مِنَ الْأَوَّلِ وَتَعْتَدُ مِنَ الْآخِرِ
عِدَّةً مُسْتَقْبَلَةً ثُمَّ يَتَزَوَّجُ الْآخِرَ إِنْ شَاءَ.

3215: Hz. Ali iddeti esnasında evlenen kadın hakkında “Evlendiği kişi ile araları tefrik edilir. Onun kadınlığından istifâde ettiği için mehir vermesi gerekir. Kadın ilk kocasından kalan iddetini tamamlar, ikincisinden ayrı bir iddet bekler, sonra dilerse ikincisi ile evlenebilir.” demiştir.⁵⁵⁸

۳۲۱۶ : مُجَاهِدٌ أَنَّهُ قَالَ قَدْ رَجَعَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي الَّتِي تَتَّكِحُ فِي عِدَّتِهَا
وَالْمَفْقُودِ زَوْجِهَا إِلَى قَوْلِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.

3216: Hz. Ömer kocası kaybolmuş, iddet beklerken evlenen kadın hakkında Hz. Ali'nin görüşüne dönmüştür.⁵⁵⁹

Müellif iddet bekleyen kadının başka biriyle nikâhlanması sonucunda ilgili rivayetleri aktardıktan sonra mesele ile ilgili Medineli âlimlerin görüşlerini aktarmaktadır. Medineli âlimler bu durumdaki kadın ve erkeğin yeni bir nikâhla bir araya gelemeyeceklerini söylemektedir. Dayanak noktaları Hz. Ömer'in “Bu durumdaki kişilerin asla bir araya gelemezler” sözüdür. Fakat konu ile ilgili rivayet edilen ikinci hadiste Hz. Ömer bu görüşünden dönmüştür.⁵⁶⁰

⁵⁵⁶ Şeybânî, *el-Hucce*, III, 117.

⁵⁵⁷ Şeybânî, *el-Hucce*, III, 200; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 129.

⁵⁵⁸ Şeybânî, *el-Hucce*, III, 191.

⁵⁵⁹ Şeybânî, *el-Hucce*, III, 189; Beyhakî, *Sünen*, VII, 246, 247.

⁵⁶⁰ Şeybânî, *el-Hucce*, III, 191; Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, XI, 130.

SONUÇ

Toplumun temel yapı taşı olan; sevgi, saygı, yardımlaşma, fedakârlık gibi nitelikleri içinde barındıran aile, öncelikle insanın huzur bulacağı bir yuvadır. Yaratılışı itibariyle yalnız yaşayamayan insan, aile ortamının sıcaklığı ile terbiye edilmekte ve şahsiyetini kazanmaktadır. Aile insan neslinin devamını amaçlayan ve dünyayı imar edip yaşanılır hale getiren bir kurumdur. Toplum ahlakının şekillenmesinde son derece önemli bir yere sahip olan aile kurumunun iyi anlaşılması gerekmektedir. Nikâh akdi ve hukuki yansımalarını Hz. Peygamberin hadisleri çerçevesinde ele almaya çalıştığımız “Tehânevî'nin *Î'lâü's Sünen* Adlı Eserinin Nikâh Bölümünün Fıkîh Açısından İncelenmesi” başlıklı bu çalışma, müellif ve eserinin fıkîh ilmindeki yerini tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır.

Hindistan'ın en büyük ilim merkezlerinden biri olan Diyobend'de hicri on dördüncü yüzyılda 13 Rebû'l- Evvel 1310/1892'de dünyaya gelen Tehânevî; muhaddis, fakih ve mutasavvıftır. 23 Zilkade 1394/ 8 Aralık 1974'te Tando Alahyar'da (Sind/Pakistan) vefat etmiştir. Tehânevi Hafız Gulâm Resul-ü, Mevlana Nezî Ahmet, dayısı Eşref Ali et-Tehânevî, Mevlana Muhammed İshak Berdevânî ve Mevlana Muhammed Reşîd Kânpûri'den İslâmî ilimlerin her alanı ile ilgili dersler almıştır. Aynı zamanda gerek medreselerde öğreticilik ve idarecilik yaptığı sürelerde gerekse çeşitli ilim meclislerinde bulunduğu dönemlerde pek çok kıymetli öğrenci de onun rahle-i tedirisinden geçmiştir. Bu şekilde müellif, sahip olduğu ilmî birikimi ile insanlara faydalı olmayı da ihmal etmemiştir. Yetiştirdiği öğrencilerinin yanı sıra kaleme aldığı tefsir, tasavvuf, hadis, fıkîh gibi çeşitli alanlarda Arapça ve Urduca birçok eseri ile ilim dünyasına katkı sağlamıştır.

Ağırlıklı olarak hadis alanında eserler kaleme alan müellifin *Î'lâü's Sünen*'i şöhret bulmuş eserlerinin en başında zikredilebilir. Müellifin söz konusu eserinde kullandığı delillere vukûfiyeti gerek hadis gerekse fıkîh ilmindeki otoritesini açıkça ortaya koymaktadır. Müellifin, ilmi alanda önemli bir eseri olan *Î'lâü's Sünen* Hanefî mezhebini hadis yoluyla savunan en büyük çalışmasıdır. Eserini 1919-1938 yılları arasında tamamlamış ve eser Karaçi'de 12 cilt halinde basılmıştır.

Hindistan'da XX. yüzyılın ortalarında “Ehl-i hadis” denilen bir grup âlim, Hanefilerin hüküm verirken birçok meselede hadise muhalefet ederek kıyası hadise takdim ettiklerini iddia etmişlerdir. Hindistan'ın büyük âlimleri asılsız iddiaların reddi için harekete geçmişler ve tahkikli muhtelif eserlerle bu iddiaları çürütmeye çalışmışlardır. Bu gayeyle *İ'lâü's Sünen* eseri Hanefilerin görüşlerinin delili olan hadislerin derlenip şerh edildiği bir eser olarak yazılmıştır.

Müellifin ve eserinin değerinin bilinmesinde eserini oluştururken beslendiği kaynakların bilinmesi büyük önem taşımaktadır. Meseleleri izah ederken ayeti kerimelerden, pek çok hadis, fıkıh ve tefsir kitabından istifade etmesi kendi zamanına kadar oluşan ilim geleneğinden ciddî bir destek aldığını gözler önüne sermektedir.

Müellifin nikâh bölümünde atıfta bulunduğu fıkıh alanındaki eserler; Cessâs'ın *Ahkâmu'l Kur'an*, İbn Âbidin'in *Reddü'l-muhtâr*, İbnü'l Hümam'ın *Fethu'l Kadir*, İbn Kudâme'nin *el-Muğni*, Merğınâni'nin *el-Hidâye*, Şeybânî'nin *el-Hucce*, Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın *Kitâbü'l-emvâl*, İbn Hazm'ın *el-Muhalla*, Şemsüleimme es-Serahsî'nin *el-Mebsût*, İbnü'l-Harrât'ın *el-Ahkâm*, Kâsânî'nin *el-Bedâi*, İbnü'l Kayyim el-Cevziyye'nin *Zâdü'l-Me'âd*, Haskefi'nin *ed-Dürrü'l muhtâr* isimli eserleridir.

Tehânevî'nin hadis tahricinde en çok atıfta bulunduğu kaynaklar; İbn Hacer'in *Bulûğu'l merâm*, *et-Takrîb*, *Telhîsu'l habîr*, *Fethu'l bârî*, Ebû Yûsuf'un *el-Âsâr*, Heysemî'nin *Mecmeu'z zevâid*, Münzirî'nin *et-Terğib ve't-terhîb*, Zeylaî'nin *Nasbü'r râye*, Ali el-Müttakî'nin *Kenzü'l ummâl*, Leknevî'nin *Tezkiratü'r râşid*, Şevkânî'nin *Neylü'l evtâr*, Tahâvî'nin *Şerhu Meâni'l Âsâr* isimli eserleridir.

İ'lâü's Sünen'de konular hadislerle müdellel olarak işlenmiştir. Fikhî konulara göre tertip edilen eser, kitabu't tahâre'den başlayarak kitabu'l hiyel'e kadar devam etmektedir. Sadece son kısım kitabu'l edeb ve't tasavvuf fıkıh ile ilgili değildir. Kitapta geçen temel konuların tasnifi ise fıkıh kitaplarındaki gibi klasikleşmiş sırasıyla ibâdât, muâmelât ve ukûbât bölümlerinden meydana gelmektedir. Eserin nikâh bölümünde numaralandırılmış olarak 3063-3197 arasında 135 hadis, radâ bölümünde 3198-3205 arasında 8 hadis, nikâhla ilgili diğer meseleler bölümünde 3206-3236 arasında 30 hadis olmak üzere toplamda 173 hadis mevcuttur. Eserin diğer ciltleri incelendiğinde ise bu sayı 6123 hadise çıkmaktadır. Eserin şerh

kısımında da metin kısmını destekleyen veya karşıt olan görüşlerin delil olarak kullandığı pek çok hadis yer almıştır. Müellif, hadislerin kaynağını belirterek senedi ile zikretmiş, hadislerin diğer tariklerini vermiş, ravi incelemelerine de yer vererek ricâl kitaplarından alıntılarla, herhangi bir ravinin sika veya zayıf olduğunu bildirmiş ve hadisin sıhhat derecesini belirtmiştir. Senetleri tenkit ederken ricâl değerlendirmelerine çok sık yer vermesi müellifin delil olarak aldığı hadislerin güvenilirliğini ispatlamak için çaba sarfettiğini göstermektedir. Konu ile ilgili birbirleri ile çelişen rivayetlerin söz konusu olması durumunda müellifin imkânlar çerçevesinde bütün rivayetleri değerlendirme yönünde bir çaba içerisinde olması da vurgulanması gereken başka bir husustur.

Tehânevî'nin nikâh bölümünde meseleleri ele alırken yaptığı açıklamalarda birden fazla şer'î delilden istifade ettiği görülmektedir. Bu anlamda eserin deliller açısından zengin bir kaynak olduğu rahatlıkla belirtilebilir. Meseleleri delillendirirken hadis rivayetlerini destekleyen ilgili ayetleri zikretmektedir. Şer'î deliller ile ilgili tartışmalara zaman zaman yer veren müellifin eserindeki yoğun hadis kullanımı ve aynı konuda tekrar tekrar farklı rivayetleri de vermesi dikkat çekmektedir. Bu durumun en önemli müsebbibi *İlâü's Sünen*'in hadisleri yüceltmek amacıyla kaleme alınan bir eser olması ve müellifin hadislerin delil olarak kullanılması konusunda Hanefî mezhebine yöneltilen eleştirilere karşı âdetâ mezhebi müdafaa eder bir tutum sergilemesidir.

Müellif, hemen hemen bütün konularda karşıt görüşlerin dellilerini zikretmiş ve Hanefî mezhebinin görüşünün hadise daha yakın olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Özellikle de Zahirî geleneğin teorisyeni İbn Hazm'a karşı etkin bir mücadele vermiştir. Mâlikî, Şâfî, Hanbelî ve özellikle Zâhirî mezheplerinin görüşlerine sık sık yer vermesi esere mukayeseli bir fıkıh kitabı niteliği kazandırmıştır. Bununla birlikte müellifin kendi içtihatlarını ortaya koyması da eserinde sergilemiş olduğu ilmî tavrın en önemli göstergeleri olarak değerlendirilebilir.

Nikâh bölümünün bazı konularında herhangi bir başlık verilmeden incelemeler yapıldığı için konular, sistematik açıdan pek kullanışlı olmayan bir düzende ele alınmıştır. Bununla birlikte başlık verilerek ele alınan konularda da

meselenin bütün yönleri incelenmemiş, başka başlıklar altında tekrar ele alınmıştır. Hatta bazen aynı başlık altında farklı konulara değinilip yeniden esas konudan bahsedilmiştir. Bu durum da eserin anlaşılmasında bazı zorluklar ortaya çıkarmıştır. Çalışmamız eserde atıfta bulunulan kaynaklardan istifade edilmesi yönüyle tahkik, dağınık olarak verilen konuların bir araya getirilmesi cihetiyle de tasnif hüviyeti kazanmıştır.

Müellifin nikâhın tarifini yapmaması, nikâh çeşitlerinden ve nikâhın unsurlarından ayrıntılı olarak bahsetmemesi de eserde tespit ettiğimiz eksikliklerdendir. Bunun yanı sıra nikâh akdinde şahitlerin bulunması, evlenilmesi yasak olan kadınlar, nikâhta velayet, mehir, gayr-i müslimlerin ve kölelerin nikâhı, teaddüd-ü zevcat ve kasm konuları ise detaya girdiği konuların başında gelmektedir. Nikâh bahsinden sonra râda (süt emzirme) bölümü ve nikâhla ilgili diğer meseleler bölümleri de yer almaktadır.

Zikredilen bu hususlar çerçevesinde *İ'lâü's Sünen'in* hadis fıkıh ilişkisi açısından yeri doldurulamayacak bir konuma sahip olduğu belirtilebilir. Bu eserin nikâh bölümü özelinde yaptığımız inceleme bizde, kendisinden sonraki literatür için önemli bir kaynak olduğu kanaatini oluşturmuştur. Tehânevî'nin *İ'lâü's Sünen* eserinden yola çıkarak onun fıkıhçılığını ortaya koymaya çalışan bu çalışma, onun çok yönlülüğü karşısında elbette eksik kalacaktır. Özellikle bir hadis kitabı olarak kaleme alınan eserden yola çıkılarak Tehânevî'nin hadisçiliğinin ortaya konulması durumunda, ilim çevrelerinin istifade edeceği çalışmalar yapılmış olacaktır. Bununla birlikte eserin; Hanefî mezhebinin delillerinin yanı sıra diğer mezheplerin de delillerini ihtiva etmesi sebebiyle mukayeseli çalışmalarda referans alınması ufuk açıcı olacaktır. Ayrıca *İ'lâü's Sünen'in*, hadisin sened ve metin kritiği üzerinde yapılan çalışmalarda kaynak olarak alınması da faydalı olacaktır. Müellifin meseleleri incelerken çoğunlukla atıfta bulunduğu eserlerden biri olan Zeylaî'nin *Nasbu'r-râye* isimli eseri ile *İ'lâü's Sünen'in* karşılaştırılmasının yapılması da yararlı bir çalışma olacaktır.

Bu vesileyle çalışmamızı tamamlarken, Hanefî fikhına mesned teşkil eden hadislerin tahliline dair yapılacak araştırmalara duyulan ihtiyacı dile getirmek uygun olacaktır.

KAYNAKLAR

- ABDÜRREZZAK Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi‘ es-San‘ânî el-Himyerî, *Musannef*, Beyrut, el-Mektebetü’l İslamî, 1982, I-XI.
- AHMED B. HANBEL, *Müsned*, Kâhire, Müessesetü’l Kurtuba, ts., I-VI.
- AKGÜL Yusuf, “Zafer Ahmed et-Tehânevî’nin İ’lâu’s Sünen Adlı Eserine Dair-1”, *BOZİFDER*, sy. 5, 5., 2014/5 s. (107-160) ve “Zafer Ahmed Et-Tehânevî’nin İ’lâu’s-Sünen Adlı Eserine Dair - 2”, *BOZİFDER*, sy. 6, 6. 2014/6, s. (103-168).
- AKINTÜRK Turgut, *Aile Hukuku Dersleri*, İstanbul, Beta Basım Yayım, 2002.
- ANSARİ A.S. Bazmee, “Eşref Ali”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (*DİA*), XI, İstanbul, TDV Yayınları, 1995, s. (472-473).
- APAYDIN H. Yunus, “İbn Kayyim el-Cevziyye”, *DİA*, XX, İstanbul, TDV Yayınları, 1999, s. (122-124).
- _____ “Muhalla”, *DİA*, XXX, İstanbul, TDV Yayınları, 2005, s. (404-406).
- _____ “İbn Hazm”, *DİA*, XX, İstanbul, TDV Yayınları, 1999, s. (50-61).
- AYBAKAN Bilal “Şafii”, *DİA*, XXXVIII, İstanbul, TDV Yayınları, 2010, s. (223-233).
- AYDIN Hakkı, *Sivaslı Kemâleddin İbn-i Hümâm, Hayatı ve Eserleri*, Sivas, Sivas Belediyesi Yayınları, 2000.
- AYDIN Mehmet Âkif, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul, Hars Yayıncılık, 2007.
- _____ “Mehir”, *DİA*, XXVIII, İstanbul, TDV Yayınları, 2003, s. (389-391).
- AYDINLI Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul, Hadisevi, 2006.
- AYNÎ, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü’l-Kârî Şerhu Sahihu’l-Buhârî* Beyrut, Daru İhyâi’t Tûr’asi’l Arabî, 1890, I-XI.
- BÂBERTÎ, Ekmeleddîn Muhammed b. Mahmud, *Şerhu’l-İnâye ale’l-Hidâye* (İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-Kadîr*’in kenarında), Beyrut, Daru’l Fikr, ts., I-IX.

- BARDAKOĞLU Ali, “Hidâne”, *DİA*, XVII, İstanbul, TDV Yayınları, 1998, s. (467-471).
- BEYHAKÎ Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhakî, *Ahkamu'l Kur'an li's Şafî*, Kahire, Mektebetü'l Hânici, 1994, I-II.
- _____ *Sünen-i Kübra*, Lübnan Beyrut, Daru'l kitâbi'l ilmiyye, 2003, I-X.
- _____ *Sünen-i Sağîr*, Pakistan- Karaçi, Camiatü'd-dırâseti'l İslâmiyye, 1989, I-IV.
- BİLMEN Ömer Nasuhi, *Hukuku İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul, Bilmen Yayınevi, 1968, I-VIII.
- BİRİŞİK, Abdülhamit – Eren, A. Cüneyt, “Sıddîk Hasan Han”, *DİA*, XXXVII, İstanbul, TDV Yayınları, 2009, s. (94-96).
- BUHÂRÎ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail; *Sahîhu'l-Buhârî*, İstanbul, Dâru's-Sehnûn, 1992.
- CESSÂS, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî, *Ahkâmu'l Kur'an*, Beyrut Lübnan, Dâru'l Kütübü'l İlmiyye, 1994, I-III.
- el-CEZİRÎ Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz, *el-Fıkh ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, Beyrut Lübnan, Dâru'l Kütübü'l İlmiyye, 2003, I-V.
- CÜNDÎ, Ziyâüddîn Ebü'l-Mevedde Halîl b. İshâk b. Mûsâ el Cündî, *el-Muhtasar*, Kahire, Dâru'l hadis, 2005.
- DAVÛDÎ Halid Zaferullah, *Pakistan ve Hindistan'da Şah Velîyullah ed-Dehlevî'den Günümüze Kadar Hadis Çalışmaları*, İstanbul, İnsan Yayınları, 1995.
- _____ DAVÛDÎ Halid Zaferullah - YILDIRIM Ahmet, *Eşref Ali Tânevî Hadislerle Tasavvuf*, İstanbul, Umran Yayınları, 1995.
- DAĞCI Şamil, “İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 39, 1999, s. (175-237).
- DALKIRAN Sayın, “İmamiye Şiası'nın Mut'a Nikâhı Uygulamasına Karşı Ahmet Feyzi'nin Eleştirileri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 27, 2007, s. (1-16).

- DÂREKUTNÎ Ebu'l Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed; *Sünen-i Dârekutnî*, Beyrut-Lübnan, Müessesetü'r-Risâle, 2004, I-V.
- DÖNDÜREN Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul, Erkam Yayınları, 2009.
- DÖNMEZ İbrahim Kâfi, "Müt'a", *DİA*, XXXII, İstanbul, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, s. (174-180).
- DUSÛKÎ Muhammed b. Ahmed el-Mâlikî, *Hâşiyetü'd Dusûkî ale's- şerhi'l kebîr*, Dâru'l fikr, ts., I-IV.
- EBÛ DÂVÛD Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Merâsîl*, Beyrut, Müessesetü'r Risale, 1988.
- _____ *Sünen-i Ebî Davûd*, İstanbul, Dâru's-Sehnûn, 1992.
- EBÛ YA'LÂ, Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsîlî, *Müsned*, Dimeşk, Daru'l Me'mûn lit-Tûrâs, 1984, I-XIII.
- EFE Fikret, "Cemâat-i Tebliğ, Doğuşu ve Kendisine Yöneltilen Eleştiriler", *İslam Araştırmaları Dergisi*, sy. 8, 2002, s. (101-121).
- ERBAY Celal, *İslam Hukukunda Küçüklerin Himaye Edilmesi*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 1998.
- ERDOĞAN Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Rağbet Yayınları,1998.
- ERKAYA Mahmud Esad, *Haneft Fakîhlerinin Muhaddisler Tarafından Zayıf Hükmü Verilen Hadisleri Kullanma Nedenleri -el-Hidâye Örneği-*, (Selçuk Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2009.
- ERTURHAN Sabri, "Zina İşleyen Bir Şahısla Yapılacak Nikâh Akdine Fıkhî Bir Bakış", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy.2, 2003, s.(157-183).
- GÖRMEZ Mehmet, "Fıkhu'l-Hadîs", *DİA*, XII, İstanbul, TDV Yayınları, 1995, s. (547-549).
- _____ *Sünnet ve Hadîsin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, Ankara, TDV Yayınları, 2000.
- GÜRLER Kadir, *Ehl-i Hadîsin Düşünce Yapısı*, Bursa, Emin Yayınevi, 2007.

- HADDÂD Radiyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire*, yy, el-Matbaatü'l Hayriyye, 1904, I-II.
- HÂKİM en-NÎSÂBÛRÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî; *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990, I-IV.
- HAMİDULLAH Muhammed, “Serahsî, Şemsüleimme”, *DİA*, XXXVI, İstanbul, TDV Yayınları, 2009, s. (544-547).
- HÂŞİMÎ Şâh Muînuddîn - HÂŞİMÎ Cüneyd Ahmed, trc., Yakup Yüksel - Muhammet Ali Tekin, “Eşref Alî (Tehânevî) Tânevî'nin Reformist Düşüncesinde Tasavvuf”, *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 3, sy. 2, Yıl: 2017, s. (333-364).
- HATİB el-BAĞDÂDÎ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *Muhtasarı Nasîhati ehli'l-hadîs* (thk. Yusuf Muhammed Sâdık), Sudan, Daru'l-Asâle, 1988.
- HEYSEMÎ Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebû Bekr b. Süleymân, *Mecma'u'z- zevâid ve menba'u'l-fevâ'id* Kahire, Mektebetü'l Kuddusî, 1994, I-X.
- İBN ABDÛLBER en-NEMERÎ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İstizkâr*, Beyrut, Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 2000, I-IX.
- _____ *el-Kâfî fî fikhi ehli'l-Medîneti'l-Mâlikî*, Mekke, 1987, I-II.
- _____ *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*, Mağrib, Vüzarat-ü Umumi'l Evkafî ve'Şuûni'l İslamiyye, 1967, I-XXIV.
- İBN ÂBİDÎN Muhammed b. Emin b. Ömer b. Abdülaziz; *Reddü'l-Muhtâr ala'd-Dürri'l-Muhtâr*, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1992, I-VI.
- İBN ASÂKİR Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî, *Târîhu Medîneti Dımeşk*, Beyrut, Daru'l Fikr, 1995, I-LXXX.
- İBNÜ'L-CEVZÎ Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *et-Tahkîk Ehâdîsi'l Hilâf*, Beyrut, Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1995, I-II.

- İBN EBÛ HÂTİM Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, *İlelü'l-hadîs*, yy., Matabiu'l Hamidi, 2006, I-VII.
- İBN EBÛ ŞEYBE Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî, *el-Musannef fi'l-Ehâdis ve'l Âsâr*, Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, 1989, I-VI.
- İBNÜ'L ESİR Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *en-Nihâye fi garîbi'l-hadîs ve'l-eser*, Beyrut, Mektebetü'l İlmiyye, 1979, I-V.
- İBN. HACER el-ASKALÂNÎ, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *ed-Dirâye fi tahrîci ehâdisi'l-Hidâye*, Beyrut, Dâru'l Ma'rife, ts., I-II.
- _____ *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut, Dâru'l Marife, 1959, I-XIII.
- _____ *Telhîsü'l-habîr fi tahrîci ehâdisi'r-Râfi 'iyyi'l-kebîr*, Beyrut, Dâru'l Kütübü'l İlmiyye, 1989, I-IV.
- İBN HAZM, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *el-Muhallâ bi'l-âsâr fi şerhi'l-Mücellâ bi'l-ihtisâr* (nşr. Abdulğaffâr Süleyman el-Bendârî), Beyrut, Daru'l Fikr, 1984, I-XII.
- İBN HİBBÂN, Ebû Hatim Muhammed b. Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibbân*, (nşr. Şuayb el-Arnaûd), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1987.
- İBN KUDÂME Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî, *el-Muğnî*, yy., Mektebetü'l Kahire, 1968, I-X.
- İBN MÂCE Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *Sünen-i İbn Mâce*, yy., Dâru İhyâ-u Kütübü'l Arabî, ts., I-II.
- İBN NÜCEYM Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî, *el-Bahrü'r-râ'ik*, Dâru'l Kitâbi'l İslâmiyye, ts., I-VIII.
- _____ *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, Beyrut Lübnan, Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1999.
- İBNÜ'L-HÜMÂM Kemâleddin Muhammed b. Abdu'l-Vâhid el-Sivasî; *Fethu'l-Kadîr*, yy., Dâru'l-Fikr, ts., I-X.

İBN KAYYİM el- CEVZİYYE, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî, *Zâdü'l-me'âd fî heydi hayri'l- ibâd*, Beyrut, Müessesetü'r Risâle, Kuveyt, Mektebetü'l Menari'l İslamiyye, 1994, I-V.

İBNÜ'T TÜRKMÂNÎ Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Osmân b. İbrâhîm et-Türkmânî el-Mardînî, *el-Cevherü'n-nakî fi'r-reddi ale'l-Beyhakî*, yy., Daru'l Fikr, ts., I-X.

İLTAŞ Davut, “Tahâvî”, *DİA*, XXXIX, İstanbul, TDV Yayınları, 2010, s. (387-389).

İMAM MÂLİK Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî, *el-Muvatta*, Beyrut, Lübnan, Daru İhya-it Tûrâsi'l Arabî, 1985.

_____ *el-Muvatta*, Kahire, 1994.

İMAM ŞÂFÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfî, *Müsnedü's Şâfi*, Beyrut, Lübnan, Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1980.

_____ *el-Ümm*, Beyrut: Daru'l Marife, 1990, I-VIII.

İSFEHÂNÎ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân* (thk. Safvan Adnan Davûdî), Beyrut, Daru's-Şâmiyye, 2002.

KAHRAMAN Abdullah, “Mut'a Nikâhı Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 9, 2007, s. (153-170).

KALLEK Cengiz; “el-Hidâye”, *DİA*, XVII, İstanbul, TDV Yayınları, 1998, s. (471-473).

_____ “Kitâbü'l Emvâl”, *DİA*, XXVI, İstanbul, TDV Yayınları, 2002, s. (98-100).

_____ “Kudûrî”, *DİA*, XXVI, İstanbul, TDV Yayınları, 2002, s. (321-322).

KANDEMİR M. Yaşar, “Beyhâki”, *DİA*, VI, İstanbul, TDV Yayınları, 1992, s. (60-62).

KARAMAN Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2009.

- KARDAVÎ Yusuf, *Sünneti Anlamada Yöntem* (trc. Bünyamin Erul), Kayseri, Rey Yayınları, 1991.
- KÂSÂNÎ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fi tertibi 'ş-şerâ'i*, Beyrut, Lübnan, Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1986, I-VII.
- KÂTİP ÇELEBÎ, Hacı Halife Mustafa b. Abdullah, *Keşfü'z-zunûn an esami'l-kütüb ve'l fînun*, İstanbul, 1941-1943.
- KAYA Eyyüp Said, "el-Mebsût", *DİA*, XXVIII, İstanbul, TDV Yayınları, 2003, s. (214-216).
- _____ KAYA Eyyüp Said - Nail Okuyucu, "Şevkânî", *DİA*, XXXIX, İstanbul, TDV Yayınları, 2010, s. (22-28).
- KEVSERÎ Muhammed Zâhid, *Makâlâtü'l-Kevseri*, (Mukaddime Ahmet el-Hayri), Kahire, Matbaatü'l-envâr, 1953.
- KOCA Ferhat; "Merğînânî", *DİA*, XXIX, İstanbul, TDV Yayınları, 2004, s. (182-183).
- _____ "Kâsânî", *DİA*, XXIV, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, s. 531.
- KOÇKUZU Ali Osman, "Bülûğu'l merâm", *DİA*, VI, İstanbul, TDV Yayınları, 1999, s. (412-413).
- _____ *Hadis İlimleri ve Hadis Tarihi*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1983.
- _____ "İbnü'l Harrat", *DİA*, XXI, İstanbul, TDV Yayınları, 2000, s.(70-71).
- KÖSE Murtaza, "Ferganalı Bir Hukukçu Merğînânî ve Hidâye Adlı Eseri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 17, Erzurum, 2001, s. (345-363).
- KURTUBÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l Kur'an*, Kahire, Daru Kitâbi'l Mısriyye, 1964, I-XX.
- KÜÇÜK Raşit, "İbn Ebû Hâtim", *DİA*, XIX, İstanbul, TDV Yayınları, 1999, s. (432-434).

- MERĞİNÂNÎ, Burhâneddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebû Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, İstanbul, 1986, I-IV.
- _____ Beyrut, Lübnan, Daru İhyâi't Tûrâsi'l Arabî, ts, I-IV.
- MEVSİLÎ, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*, Kahire, Marbaatu'l Halebiyye, 1937, I-V.
- MUHAMMED Hâmid, *Nikâhu'l-mut'a fi'l-İslami harâmun*, Beyrut, 1999.
- MÛTTAKÎ el- Hindî, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kâdîhân el-Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l- ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, Lübnan Beyrut, Müessesetü'l Risale, 1981, I-XVI.
- MÜSLİM Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul, Dâru's-Sehnûn, 1992.
- NESÂÎ Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali; *Sünen-i Nesâî*, İstanbul, Dâru's-Sehnûn, 1992.
- NEVEVÎ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Minhac Şerhu Sahihî Müslim*, Beyrut, Daru İhyâi't Tûrâsi'l Arabî, 1973.
- ÖZEL Ahmet, *Haneî Fıkıh Âlimleri*, Ankara, TDV Yayınları, 1990.
- _____ “Haskefî”, *DİA*, XVI, İstanbul, TDV Yayınları, 1997, s.(387-388).
- _____ “İbn Âbidîn, Muhammed Emîn”, *DİA*, XIX, İstanbul, TDV Yayınları, 1999, s. (292-293).
- ÖZCAN Azmi, *Pan-İslamizm Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)*, Ankara, TDV Yayınları, 1997.
- ÖZPINAR Ömer, “Teşekkül Sürecinde Hadis-Fıkıh İlişkisi Üzerine”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 20, 2005, s. (129-150).
- ÖZŞENEL Mehmet, *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 1992), s. (86-87).
- PAKDEMİRLİ M.Nur, “Hint Altkıtasında Dini Ekoller Ve Din Eğitimi”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 19, sy. 62, Bahar 2015, s. (425-455).

- RÂMEHÜR MÜZÎ Ebû Muhammed İbn Hallâd el-Hasen b. Abdirrahmân b. Hallâd er-Râmhürmüzî el-Fârisî, *el-Muhaddisu'l-fâsil beyne'r-râvî ve'l-vâ'î*, (thk. Muhammed Accâc el-Hatîb), Beyrut, Daru'l- fikr, 1971.
- SEMERKANDÎ Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed, *Tuhfetu'l Fukahâ*, Lübnan, Dâru'l kütübü'l ilmiye, 1994.
- SEMERRÂÎ Yunus İbrahim, *Ulemâu'l Arab fî Şibhi'l-Kârrati'l Hindiyye*, Bağdat, el-Mektebetü'l Vataniyye, 1986.
- SERAHSÎ Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsu'l-Eimme; *el-Mebsût*, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, 1993, I-XXX.
- SEYYÎD Sâbık, *Fikhü's Sünne*, Beyrut, Dâru'l kitabî'l Arabî, 1977.
- SİDDÎK HASAN HAN Ebü't-Tayyib Muhammed Sıddîk Bahâdır Hân b. Hasen b. Alî el-Kannevcî, *Ravdatu'n-nediyye şerhu'd-Düreri'l-behiyye*, Darul Marife, ts, I-II.
- SİFİL Ebubekir, "Zafer Ahmed Tehânevî", *DİA*, XLIV, İstanbul, TDV Yayınları, 2013, s. (67-68).
- _____ "İ'lâü's Sünen", *DİA*, XXII, İstanbul, TDV Yayınları, 2000, s. 78.
- _____ "Zeylâi, Abdullah b. Yûsuf", *DİA*, XLIV, İstanbul, TDV Yayınları, 2013, s. (352-354).
- SÜYÛTÎ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *el-Câmi'u's-sağîr*, Beyrut-Lübnan, Daru'l Fikr, 2003.
- _____ *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fî kavâ'id ve fîrû'i fikhi's-Şâfi'iyye*, yy., Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1990.
- ŞAHİN Sami, *Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1999, s. (13-40).
- ŞEVKÂNÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî, *Neylü'l-evtâr*, Mısır, Daru'l Hadis, 1993, I-VIII.
- ŞEYBÂNÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî, *el-Hucce 'alâ ehli'l-Medîne*, Beyrut, Alemü'l Kütüb, 1982, I-IV.

- ŞİRBÂNÎ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb, *Muğni'l Muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l Minhâc*, yy., Dâru'l kütübü'l ilmiyye, 1994, I-VI.
- ŞİRİN Şükrü, "İslam Hukukunda Mehîr Davaları", *Marife Dergisi*, sy. 15/2, 2015, s. (298-319).
- TABERÂNÎ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemü'l-evsat*, Kahire, Daru'l Harameyn, ts., I-X.
- _____ *el-Mu'cemü'l-kebîr*, Kahire, Mektebet-ü İbn Teymiye, 1994, I-XXV.
- TABERÎ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Câmiu'l beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, yy., Dar-u hicri li'tabâ'a, 2001, I-XXVI.
- TAHÂVÎ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî et-Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, yy., Alemü'l Kütüb, 1994, I-V.
- TAŞ Aydın, "Şeybânî", *DİA*, XXXIX, İstanbul, TDV Yayınları, 2010, s. (38 42).
- TEHÂNEVÎ Eşref Ali - Zafer Ahmed el- Osman Tehânevi (trc. Hüseyin Kayapınar - İbrahim Tüfekçi), *Hadislerle Hanefî Fıkhu (İ'lâi's-Sünen)*, İstanbul, Misvak Neşriyat, 2010, I-XX.
- TEHÂNEVÎ Zafer Ahmed el- Osman, *İ'lâi's Sünen*, Karaçi, İdaretü'l-Kur'an ve'l Ulumü'l İslamiyye, 1997, I-XXII.
- _____ *Kavâid fî Ulûmi'l-Hadis*, Kuveyt, Daru Kırâs, 2003,
- _____ *Kavâid fî Ulûmi'l-Hadis* (thk. Abdu'l-Fettah Ebu Gudde, terc. Prof. Dr. İbrahim Canan), İzmir, Türkiye Öğretmenler Vakfı Yayınları, 1982.
- TEKİN Muhammed Ali, "(Mukaddimetü İ'lâi's-Sünen) Ebû Hanîfe Ve Ashâbühü'l-Muhaddisün", *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.3, sy.2, 2017, s. (403-408).
- TİRMİZÎ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre; *Sünen-i Tirmizî*, İstanbul, Dâru's-Sehnûn, 1992.
- TÛSÎ, Ebû Ca'fer Nasîrüddîn Muhammed b. el-Hasen, *el-İstibsar fî mahtülife mine'l-ahbar*, Tahran, 1970.

- ÜNAL Halit, “Bedâiu’s-sanâî”, *DİA*, V, İstanbul, TDV Yayınları, 1992, s. 294.
- ÜNAL Yavuz, “Hadis Verilerine Göre Mut’a Nikâhı”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 7, Samsun, 1993, s. (155-179).
- VELİDEDEOĞLU Hıfzı Veldet, *Aile Hukuku*, İstanbul, Nurgök Matbaası, 1960, I-II.
- YAMAN Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, İstanbul, MÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2008.
- _____ “İslam Hukukuna Özgü Bir Kurum Süt Akrabalığı”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 13, 2002, s. (55-67).
- YAVUZ Adil, “Evlenmeyi Haram Kılan “Beş Kez Süt Emme” Üzerine Bir Değerlendirme (Kur’ân'dan Bir Ayet mi, Peygamberimizden Gelen Bir Rivayet mi?)”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 23, 2007, s. (51-70).
- YAVUZ Yunus Vehbi, “Ahkâmu’l Kur’an”, *DİA*, I, İstanbul, TDV Yayınları, 1988, s. 553.
- YAZIR Elmalılı Hamdi, *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstilahları Kâmusu*, İstanbul, Eser Neşriyat, 1997, I-V.
- YILDIRIM Mustafa, *İslam Hukukunda Hidâne*, Manisa, Emek Matbaası Yayınları, 1990.
- YILDIZ Hakkı Dursun, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul, Çağ Yayınları, 1988.
- YILMAZ Süleyman, “Sünnî Müfessirlere Göre Mut’a Nikâhı”, *BOZİFDER*, 11, 11 (2017/11) s. (207-237).
- ZEYLAÎ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeylaî, *Nasbu’r-râye li-tahrîci ehâdisi’l-Hidâye*, Lübnan Beyrut, Müessesetü’r Reyân, 1997, I-IV.
- ZUHAYLÎ Vehbe, *el-Fıkhu’l İslâmi ve Edilletühû*, Dimeşk, Daru’l Fikr 1989, I-VIII.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ayşe COŞAR
Uyruğu : T.C
Doğum Tarihi ve Yeri : 10/ 01/ 1988 Merkez/SİVAS
e-posta : marmarayse@hotmail.com

EĞİTİM

Derece Kurum Mezuniyet Yılı

Lisans Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 2010

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2010-2011	Büyükdere Cami Kuran Kursu, Arifiye/ Sakarya	Fahri Kuran Kursu Öğreticisi
2011-2011	Direkli Köyü Kuran Kursu, Yıldızeli/Sivas	Sözleşmeli Kuran Kursu Öğreticisi
2011-2017	Şebinkarahisar AİHL, Şebinkarahisar/Giresun	Milli Eğitim Öğretmen
2017-	Zara AİHL Zara/Sivas	Milli Eğitim Öğretmen